

Правда

Ю. Бача: СПОВІДЬ БЕЗ РОЗГРІШЕННЯ. — М. Ценевич: ГАЙДАМАЦЬКИЙ СКАРБ. — М. Лотоцький: СПОМИНИ. — Д-р Б. Гомзин: ПРО ОДНУ "ОРГАНІЗАЦІЮ". — Проф. М. Гоца: ТЕНЕТИ ФРОЙДИЗМУ. — Ю. Данзас: ОДЕРЖИМА ДИЯВОЛОМ. — Ол. Мох: ВІРШІ ФРАНКА ЧИТАЮЧИ. — Х. Ф.: В'ЯЗЕНЬ Ч. 16670. — Т. Войнаровський: УДАРЕМНЕНІ ЗАХОДИ. — Лікар: СМЕРТЕЛЬНА НАСОЛОДА. — В ОТТАВІ ЗАБОРОНИЛИ БЛАКИТНО-ЖОВТИЙ ПРАПОР. — Верховний Архієпископ Йосиф: ЗА ЦЕРКВУ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ!

3 - 4

ОСІНЬ - ЗИМА Р. Б. 1969

ПРАВДА

Рік I-ий

ОСІНЬ — ЗИМА 1969

Число 3-4

Журнал присвячений українській християнській культурі та розвазі.

Видає квартално Українське Видавництво "Добра Книжка"

6 Черчил вул. — Торонто 145, Онт., Канада

Редактор: Олександр Мох

Річна передплата \$6.00.

Адресувати листи й чеки на:

ALEXANDER MOCH — 6 Churchill Ave., Toronto 145, Ontario, Canada

БУДІВНИЧІ ЖУРНАЛУ

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖУРНАЛУ "ПРАВДА" ПРИСЛАЛИ:

По \$20.00: Д-р О. С. Надяк, Монреаль.

По \$10.00: Марія Головінська, Філадельфія; д-р Ераст Бурачинський, Бравью.

По \$8.00: Єва Гарах, Редбери.

По \$3.00: о. Мирон Головінський, Барнсборо; Михайло Чемний, Дітройт; о. Т. Атаманюк, Трентон; К. Маринюк, Вінніпег; о. С. Гарванко, Саскатун; Мирон Харина, Філадельфія; Андрій Гарасимович, Симко; Проф. В. Лотоцький, Ардмор; Іван Семенюк, Монреаль.

По \$2.00: о. Василь Лаба, Едмонтон; о. Василь Стебельський, Майнерсвіл; о. монс. Василь Се-

редович, Сиракуз; інж. Петро Гамула, Торонто; Д-р Антін Моспанюк, Торонто; о. Юл. Габрусевич, Форт Вілям; о. Ром. Закревський, Вінніпег; д-р Ірина Гребеняк, Лондонвіл; Богдан Дицьо, Торонто; Юліян Сохоцький, Монреаль; о. Євт. Мельничук, Бойл; Т. Дячинська, Торонто; В. Дилинський, Торонто; д-р С. Тимнів, Селсбери; Ярослав Дацьків, Бруклін; Гарри Кисіль, Кармел; Іван Гішак, Лондон; М. Клюфас, Торонто; М. Площанський, Гемилтон; д-р Мих. Войтович, Філадельфія; д-р Павло Глібович, Торонто; Григ. і Надія Головаті,

Продовження на 4 стор. обклад.

ЦІНА ЦЬОГО ПОДВІЙНОГО ЧИСЛА \$2.00

Хто замовляє 6 прим. платить \$10.00; при замовленні 12 прим. платить \$20.00; при замовленні 24 прим. платить \$30.00.

До Українського Видавництва "ДОБРА КНИЖКА"
на руки ред. Олександра Моха
Торонто 145, Онт. — вул. Черчила ч. 6
Alexander Moch — 6 Churchill Ave., Toronto 145, Ont.
Canada

Тут віддати

- Прошу вислати мені дальші числа журналу "Правда", як тільки вони появляться друком.
- Ось тут пересилаю Вам \$..... за "Правду" ч. 1969 р.
- Замовляю ще примірників цього числа та долучую за них \$.....
- На пресовий фонд додаю \$.....
- Прошу вислати це число як дарунок від мене (на що висилаю тут \$.....) на адресу (по-англійськи):

.....
.....
.....

- Прошу вислати по одному примірникові — на пробу — на такі адреси моїх добрих знайомих:

.....
.....
.....
.....

Подаю тут адреси моїх знайомих Українців, яким добре було б вислати Ваш журнал на пробу:

.....
.....
.....
.....
.....

..... дня 197.....

.....
Підпис і точна адреса (з "зипкодом"):

- Осібним листом подаю тут свої думки про Ваш журнал та мої поради Вам.
- Замовляю у Вас такі книжки (вистачить подати число з каталогу, що надрукований у цьому числі):

Підписувач

Листи до Редакції

"Я вже постарівся і мені тяжко читати дрібний друк — це перше. Друге — хоч люблю книжку, в мене їх стирта і не бракує тих, що мені треба. Третє: я спеціаліст і тільки в обсягу моєї творчості читаю. Вел. — Ми живем в часі тотальної революції на всіх ділянках людського життя. Відвартовати минуле, не все є хосенне і потрібне, коли час дуже наглий і короткий. Хіба це конечність, а в мене її нема. — Отже: на жаль, прошу здержати дальшу висилку, якщо самий не замовлю. Слуга в Христі о. С. С. Віннігер.

**

Добру книжку отримав, котра повна смороду без читання і єї кинув в кухню. Я є українець не зрадник мого наорду не чужий наймит. В мене найліпші книжки Історія України Грушевського і Аркаса і Кобзар Тараса Шевченка мого спасителя, шаную своїх предків українських героїв Павла Скоропадського і єго родину Івана Франка Михайла Павлика Лесю Українку і другі вірні писателі свому народови. а свищу і дрищу на кадила, наср...ся на пархатих і паршивих гнилих пияків зрадників на байструка бугая Володимира і єго хрищення що зробив з народу хрещену худобу і не хочу мати в свої хаті того християнско жидівського смороду, Т. Пащук, Форт Вилиям, Онт.

Гетьман Павло Скоропадський, М. Аркас, Тарас Шевченко — єсі вони були християнами, як і той "бугай" наш найбільший когось Володимир Святий. А "бугасм" він був тоді, коли ще був

Вашої поганської віри. Цікаво, де Ви працювали за Гітлера? Жаль мені Вас і Вашої поганської "культури", якої Ви набралися хіба в жидівській коршмі. — Редактор "Правди".

**

Високоповажаний
Пане Редакторе!

Не писав Вам і не вислав грошей, бо хотів знати, що про Вашу нову "серію" сказати. Потім не було грошей, потім було за багато іншого всякого, аж наближається кінець року і хоч-не-хоч треба щось "з тим зробити".

Цей зошит цікавіший за попередній. Кожному, чи він із ширшим, чи вужчим знанням щось до читання знайдеться. А найважливіше, що матеріали є того роду, що лишаються актуальними стало. Помагайбіг, як маєте силу і засоби видавати дальше!

Посилаю \$6.00. Не пам'ятаю, чиї адреси я Вам дав і не знаю кого ще дописати. При відповідній нагоді постараюся переконати декого, щоб заперенумерував.

З наступаючим святочним періодом, бажаю Вам і Родині Вашій щасливо празники відбуті і в новому році осягнути нові й більші успіхи.

З пошаною

А. Х., Гемилтон

Журнал дуже корисний і цікавий. Прошу висилати дальші числа, як тільки появляться друком.

М. К., Едмонтон

Дуже дякую за Ваш журнал "Правда" (число 1-2), який цими днями отримала. В той час, коли

в світі йде шалена боротьба зла з добром, коли майже вся світова преса знаходиться в руках пропагандистів зла, мета яких морально розкласти і знищити усі пориви добра в людині, появу журналу "Правда" треба тільки вітати.

Разом з цим листом прикладаю чек на 8 доларів (6 доларів на річну передплату і 2 дол. на пресовий фонд). Також додаю ще чек моєї знайомі на 8 доларів (6 дол. річна передплата і 2 дол. на пресовий фонд). Подаю адреси...

Бажаю успіху. З пошаною
М. Ц., Лонг Айленд

Від восьми літ я проживаю зі старечої пенсії, тож нераз, як то кажуть, не сходяться кінці. До Канади приїхав я, маючи 62 роки. Тяжко було для такого "молодця" знайти якусь краще платну працю, тож приходилось жити дуже скромно, а після звільнення з праці прийшлося жити ще бідніше. З огляду на те, що книжки я люблю і ціню, посилаю Вам у сьогоднішньому листі належність.

С. Б., Торонто

Пересилаю чек на 7.50 дол., а то 6 доларів на річну передплату, а 1.50 дол. на пресовий фонд. Я вже на старечій пенсії, то даю те, що в моїй спроможності.

Подаю Вам адреси, на які пробуйте вислати журнал.

На все добре.

Д-р А. М., Торонто

"...При такій нагоді хочу звернути Вашу увагу, що редагування журналу вимагає писати в ньому чистою українською мо-

вою. Наша мова засмічена, головно тепер тут, на еміграції. Не находжу ніде нашої, але нашої будови речень. Будова речень — чужа. В реченню повно іменників, дієслів майже нема, і ті речення довгі предовгі. Квартальник редагувати — легка річ, це не щоденник, а навіть і щоденник не можна пускати між людей з мовними прогріхами. Якже потомство присвоїть собі нашу мову, коли кожний редактор найкраще знає мову, він авторитет і не поступиться в перегонаннях.

Найбільше занечищують нашу мову наддніпрянці, ввівши в нашу мову багато москалізмів. Що гірше, галичани мавпують, приймаючи ті вирази й вислови за добрі, і в своїх статтях наводять москалізми. До таких не наших слів належать:

продовжував свою мову... Хіба мову чи промову можна продовжувати? Або: продовжував студіювати. Продовжувати можна дріт, нитку, вулицю, якщо далі туди будуть її забудовувати, а ніколи продовжувати мову чи студію. Кажемо: віз далі своєю мову, далі студіював. Тому у Вашому слові "До наших читачів" стале: "ми рішили продовжувати видавання" треба було написати: ми рішили далі видавати такий журнал...

тим часом Ви пишете одним словом, а треба як я написав. Чому? Бо можна між слова "тим" і "часом" вмістити інше слога і тоді стане ясним, що те слога не можна писати вкупі. От хочби: тим великим часом ми дорожимо.

Не треба ежнеати зайвих слів, що нічого не дають. А таких слів повно в редакційних статтях, як наприклад: проблема, питання,

спосіб, царина, поле, галузь, теорія, робота, процес, лінія і їх багато більше. Мовознавці в Україні вживають людей пера не вживати в літературі таких непотрібних слів. Це запозика від москалів. Ті москалі у заголовках своїх праць чи статтів зачинають: воприси, проблеми і т. д. Замість писати: в галузі драматургії, на полі драматургії, в царині драматургії, в площині драматургії і т. п. треба прямо написати: в драматургії.

Ваше: Друга зміна в цілях журналу буде та... І до чого це слово "в цілях" замість писати прямо: Другою зміною журналу буде та... Потім: Ці дві зміни в меті журналу: Що те слово "в меті" дає? Зайва писанина. Або: що в способі редагування, а саме редагування не вистачало б?

Але далі рішили перезвати його "Правда"... це не по-українському, треба: перезвати його Правдою. Предмет і його назва мусять бути в однаковому відмінку і кажемо: в селі Ковалівці, над містом Львовом, у ріці Пруті. Я вже подибав у Галичанина таке: Франкфурт на Майні (московська граматика, нею послуговуються наддніпрянці) замість над Майном, бо жодне місто не лежить на ріці, тільки над рікою. Що добре в москалів, не мусить бути добре і в нас.

У статті "Місіонар із Аннаму" є таке:

Від тридцяти років живу... Це не по-нашому. Треба: Вже тридцять років живу. Нижче тамже: Моряки вже були вислані на допомогу (пасивне речення). Хіба були вислані наче листи поштою? Вживаємо неособове речення: моряків вислано на допомогу.

Чужинці у своїй мові вживають часто для замість нашого "щоб" або "на". Цього для ми

повинні вистерігатися і вживати чистий датівус: не пишім "для нього, для неї", а йому, їй, це буде по-нашому. Тому: на судні ми мали тільки малу кількість людей, конечно для оборони (має бути: на оборону) самого корабля. Не кажемо: попільничка для недокурків, глечик для вазонка, а попільничка на недокурки, глечик на вазонок. Далі: нічого ми не могли зробити для оборони бідних парохіян,... По-нашому: нічого ми не могли зробити, щоб оборонити бідних парафіян (не парохіян).

не мав нагоди закоштувати тієї приємности (тютюну). Треба: попробувати, а не покоштувати. Це позичка у поляків. Кажемо: попробуйте моїх вареників, а не покоштуйте. Попробуйте моїх коржиків, а не тістечок.

У тій же статті: попав знов у свою німу рівнодушність... рівнодушність, це переклад московського "равнодушие", у нас байдужність, байдужливість. Для милосвучности: попав ізнов (а не знов, бо тут збігаються самі приголосні, що не з духом нашої мови) у свою німу байдужність.

Продовж наступних триста років не по-нашому. Продовж лану, ставу, лісу, так, але коли мова про час, то тільки протягом тижня, місяця, року, століття. десяти років і т. д.

"Це найкраща, найцінніша, найвірніша світлина". Словом "вірний" зловживаємо, мавпуючи за наддніпрянцями, що його перейняли від москалів. У двох випадках уживаємо його: вірно любити і вірно служити, позатим ніде і ніколи. Вірний собака, вірно полюбив дівчину, вірно служила своїм панам. Оте вірний, чи вірно, чи вірніше у нас буде: правильно, правдиво, докладно, слушно, а властиво: точно, справед-

ливо, надійно, чи пак. От скільки маємо відповідників на те московське вернино. І повище речення звучало б: "Це найкраща, найдокладніша фотографія, а не найдокладніша фотографія, а не недобре придумана "світлина".

розпалися скали, отворилися гроби.. Є скеля, а не скала, розкрилися могили, а не отворилися. на ділі це було те саме обличчя... "на ділі" це московське "на деле", а по-нашому "справді". справді це було те саме обличчя.

У статті Мих. Данилюка "Пляновані пожежі" повно для, що треба було замінити на "на" або робити побічне речення, зачинаючи "щоб". Так псують наддніпрянці нашу мову, спіраючись на московську будову речень або іншомовну.

обходили цього року 8-мі роковини (стаття "Фінал великого життя"). Як обходили: боялись зарізатися, чи було там болото? Живосилом узяте в поляків. Ми святкуємо роковини. а не "обходимо".

зробити прислугу Божому слугі... У нас путають або вважають за однозначні слова "прислуга" і "послуга". Прислуга, це є служба, значить слуга або служниця, а послуга, це комусь щось добре зробити, в чомусь послужитися.

наче на якийсь приказ, зірвалося ще кілька в'язнів... Приказ і наказ не те саме. Приказують баби своїм унучатам ріжні придибашки, а наказують у війську, тому у повищому випадку треба було вжити слова наказ. ...наче на якийсь наказ.

Стаття "Інший цар": Промоча виголошена на університеті... Ніхто не лізе на університет, щоб звідтіл промовляти. Промову виголошують в університеті. Мавпування за поляками!

втішається великою популярні-

стю, чисто за поляками. Він не скаче з утіхи, зовсім нормальний чоловік як і всі інші. Також не кажемо користується популярністю, бо так народ не говорить. Народ каже: має велику пошану, позагу, популярність.

і ми з місця подали це до відома. І ми з місця запротестували, ми з місця закинули йому таке й таке... читаю в газетах. Як то з місця? Може відразу, вже на самім початку? Так треба писати й говорити, а не "з місця".

Але на гадку студентів, висловлену їх відпоручниками... не по-нашому. По-нашому буде так: Думку студентів, що її висловили відпоручники... Читав у газеті таке речення: Критика, написана (критиком) ображає автора твору. Критику можна написати пером, олівцем, на машині, але не критиком, написана критика. Наша мова не алтинська й не московська чи яка інша і не любить пасивних речень, тому, де такі подибаєте в статті, замінійте на активні або творить неособові речення, найчастіше в третій особі однини. Така будова речень буде наша.

негодування, це з московського "негодование", а по-нашому обурення. Не маючи, або багато не роздумуючи про відповідні слова, наші батьки запозичували собі багато слів у москалів як негодования, воздух й багато інших, а тим часом маємо такі гарні власні слова, що не потребуємо чужих.

витагає на своїй гармошці. Навіть "гармошка" не в лапках. Чому не гармонія. тільки московська гармошка.

не може сумніватись ані хвилини в його автентичності. "в його автентичності"? Ні, ні, не так

(Закінчення на стор. 188)

ДО НАШИХ ЧИТАЧІВ

ЯКУ МЕТУ МАЄ І ЯК ХОЧЕ ЇЇ ЗДІЙСНИТИ "ПРАВДА"

Ще 1948/49 р. на еміграції в Австрії почали ми видавати кварталник-журнал п. н. "Життя і Слово"; вийшло 4 числа, що дали разом 420 сторінок. Еміграційні злидні не дали нам змоги продовжувати видавання цього журналу, що мав служити розвиткові української культури в християнському дусі.

Минуло 20 років із того часу, але потреба розвивати нашу культуру в дусі Христового євангелія аж ніяк не менша. То й ми рішили далі видавати такий журнал, покищо кварталник, хоч під зміненою назвою "ПРАВДА", бо нашу стару назву взяли тимчасом канадські комуністи.

Другою зміною в журналі буде те, що хочемо послужити дещо діялові згоди між Українцями еміграції (усякими і. цями, і т. п.). Уважаємо, що дуже поважним чинником тут може бути ідея Української Патріархії: засвідчив те ясно й виразно своєрідний плебісцит, що його викликав у цілій Америці, північній і південній, приїзд Блаженнішого Верховного Архієпископа Йосифа.

Ці дві зміни в журналі вимагають деяких змін у способі його редагування. Отже головна зміна буде в тому, що журнал будемо редагувати на спосіб американського "Рідерс Дайджесту" — себто статті в ньому будуть переважно передруками кращих статей усієї, української перш за все, преси. Цим здійсниться не тільки більша популярність журналу, але й виявиться рівночасно читачам стара істина: що різні партій-івці у своїх часописах пишуть нераз таку правду, яка сягає поза їх партійне гетто-подвірце, а є добра і правильна для всіх нас Українців "в екзилі", еміграції, чи навіть для самого матеріка — України.

Еміграція не має великих мас культурників, які б могли поставити різні журнали для різних культурних шарів. Отже всхай нам читачі вибачать, що в способі редагування мусимо взяти до уваги й погодити два роди читачів: високоосвічених і середньої освіти з одного боку, та тих, які покінчили "університет життя" з другого боку. Отже журнал має подавати не тільки "вчені" статті, але і "популярні". Годимося з шановними критиками, що воно буде трохи не так "по-європейському", як би ми хотіли, але ми в Америці, де все йде в дусі ужиткової філософії... Щоб журнал міг матеріально втриматися,

мусить він мати якусь конечну кількість платників, а її можна зібрати тільки в погоді "вчених" із "популярними" читачами. То й просимо не дивуватись, коли якась стаття буде незрозуміла для одних, а чи надто очевидно — симпліфікована для інших. Але для всіх про одно ми старалися: щоб статті були цікаві, суттєві, а не "фразовиті".

Спершу ми хотіли назвати наш журнал "Просвіта", і видали "Календар Просвіта", як перше число цього журналу. Але далі рішили перезвати його "Правдою", щоб нам не закидували, що ми підшиваємося під Т-во "Просвіта".

Тут мусимо зазначити, що цей наш "дайджестівський" спосіб редагування аж ніяк не означає, що в журналі не буде оригінальних недрукованих досі статей, як вони вже і є в цьому другому випуску. То й щиро просимо всіх наших інтелектуалістів відгукнутися на наш поклик присилкою письмових матеріалів, гідних друку в журналі культури.

Але, щоб журнал міг виходити, потребуємо конечно співпраці всіх наших читачів і прихильників. Така співпраця це:

- 1) Надсилання передплати.
- 2) Складання датків на пресовий фонд.
- 3) Надсилання нам адрес Ваших знайомих, які могли б стати передплатниками.

Тільки той може назвати себе "будівничим" нашого нового журналу, хто сповнить усі три домагання.

Прізвища справжніх будівничих журналу будемо містити в кожному числі. Пам'ятайте, Дорогі Читачі, що журнал стоїть в и к л ю ч н о н а В а с—ніяких "гадючих фондів" ми не маємо.

Передплата журналу за 4 числа (в тім календар "Просвіта" є \$6.00. Хто вплатив уже передплату, як було подано в календарі, не доплачує нічого.

Малу підвишку передплати викликала велика підвишка поштової оплати. Тонкий папір журналу є на те, щоб число менше важило, отже щоб менше коштувало порто. Надолужуємо це вибором черенок, які дають змогу вмістити 25% більше матеріялу.

Цей випуск видаємо як подвійне число 3-4, бо через опізнення в друкарні він виходить далеко не в часі, як ми були обіцяли. Через те й ціна цього подвійного числа виходить на \$2.00.

Коли ми справді "політична еміграція", яка покинула Відний Край перед большевицьким ярмом, то проте в однім наслідуймо большевиків: віддаймо через передплату 99.99% голосів за "ПРАВДУ".

Видавництво й Редакція

Г. Подолянка

КОЛЯДУЄ ЗЕМЛЯ

Відкрилися невидні небес огорожі
І сумерк — здається світанком.
Горять самоцвітами в морозних рожах,
Танцюють сніжинки над ганком.

Дерева хвилюють пшениці колоссям,
А зорі — спадають, мов листя.
Серпанком спітає іскристе волосья
На стріхах колядка імліста.

В загату вкладає мороз самоцвіти,
Щоб стали хатини ясними.
Так пахнуть смереки Свят-Вечора світлом!
Просфорою — Господь над ними.

Закутана ніч у збірках оксамиту
Зболілим несе запорукү,
На землю кладе у схвильовану мить ту
Матусиним дотиком руку.

І тупить дитятко посиніле тіло
До мами, — що все на сторожі.
З пелюстками янголи з неба злетіли
Христові зірвать сніжні рожі...

ХРИСТОС НАРОДИВСЯ! — СЛАВІМ ЙОГО!

Усім нашим Читачам і Співробітникам шлемо найкращі побажання благословених і веселих Свят Христового Різдва та Щасливого Нового Року!

Редація й Адміністрація "Правди"

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЧИТАЧІВ

Саме в листопаді 1918 року арештували мене Поляки за шпіонажу. І от у польському конфінуванні прийшла мені в самотніх годинах думка: всеціло присвятитися видавничо-журналістичній праці в однім окресленім християнським світоглядом напрямку, щоб доброю книжкою і пресовим апостольством піднести нашу Націю до рівеня великих християнських народів. Ми таким народом довгі часи були, але в 1918 році панував у нас іще вповні дух нехристиянського соціалізму-демократизму, який і завалив невдовзі нововідбудовану Українську Державу.

В обраному тоді намірі я оснував 1920 року видавництво "Добра Книжка", яке вспіло досі видати ок. 190 книжок у близько чверть-мільйоновому накладі. Отже в 1970 році "Добрій Кнєжці" минатиме 50 років. Сам же я написав у тому часі близько кількаторь статей у християнському дусі.

Коли дивлюся на те все з перспективи отих пів сотні років, то просто страшною мені стає відповідальність, за яку вже невдовзі прийдеться мені здати звіт перед моїм Суддею — Христом. Бо нагадується мені байкар Езоп, який на запитання: що в світі найкраще і що найгірше, — відповів: людський язик. Та й каже св. апостол Яків, що совершенна людина — це така, яка панує над своїм язиком-словом. А що ж іншого книжка чи преса, як не людське слово-язик, помножений і розповсюднений у сотнях тисячів примірників? Як дуже справедливо писав наш письменник, закатований большевиками д-р Юрій Липа: "У свідомім будівництві, у свідомім зорганізуванні, свідомім провідництві — відповідає кожний провідник, кожний організатор, кожний будівничий. Чому ж письменник, організатор і провідник не має відповідати за свої твори? Чому найменший робітник, що носить цеглу, відповідає за її укладення, чому найнижчий вартовий відповідає за свій відтинок фронту, а письменник — вір ілюстріссімус свого оточення й культури — має бути невідповідальним?!.. Відповідальність не може понизити жадної особи."

Це так про нас — письменників, журналістів, видавців — і про відповідальність нашу. Але є ще одна відповідальність за слово — а це: Ваша відповідальність, Дорогі Читачі!

Відомий французький письменник, Жозеф де Местр, спитав раз одного генерала: "Скажіть, будь ласка, що воно таке — виграний бій?" — Генерал відповів: "Це такий бій, котрий армія вважає за виграний". — Дуже і дуже правдиві слова! Бо і справді

в кожному бою, серед грому гармат і суматохи рукопашної боротьби, приходиться хвилина, в котрій армія відчуває: "Перемога — наша!" — І від тієї хвилини перемога на правду в руках тієї ж армії; бо оте переконання про власну перемогу не тільки її стверджує, але воно якраз само цю перемогу дає! Армія, що в дану хвилину вважає себе за переможця, тим самим стає переможцем на правду!

Так же само воно і в духовій боротьбі. Письменник чи видавець, який почуває себе переможцем, стається ним насправді, бо почування перемоги дає йому поставу переможця, а така постава — це часто таки сама перемога.

Але така постава у письменника чи видавця — це дарунок читачької публіки, а ця публіка — це кожний із Вас, Дорогі Читачі! Знаю одного мецената, що уфундував часопис коштом десяти тисяч доларів. Але в його підприємстві нема духа перемоги, а нема тому, що й сам меценат хвалиться, що свого часопису не читає... Отже і Ви, Читачка Публіко, не можете скинути з себе відповідальності за духа перемоги в добрій книжці чи пресі, мовляв: "Коли в нас будуть долари, тоді нам і Жид добру книжку напише!" — Напише, але не нашу, а свою, нехай і українською мовою. Отже кожний із Вас, Дорогі Читачі, мусить собі сказати ясно і свідомо: "Я є публіка. І мені дав Господь у руки страшно відповідальну роллю: судді. Поміж книжками й часописами, які до мене приходять, вибирати маю саме і тільки я! А той мій вибір — це одночасно оцінка і осуд без відклику, без апеляції! І письменник, і видавець — стають отут мов перед воєнним судом, а головою і суддею тут саме я, Читач!

"Неодин, хто живе сотні миль від мене і кого я ніколи не бачив і не знаю, перейме з рук видавця книжку чи газету, а через неї своє моральне життя, або свою моральну смерть, — залежно від того, чиє видавництво довше існує та краще поставлене. А про те знову ж рішає читач-покупець часопису чи книжки. Коли він лишить отой вибір тільки самому доларові — чи, як у нас кажуть: "Жидам" — то відповідальність за те впаде не на отих "Жидів", тільки на отого байдужого, ледачого читача. Значить: остаточно тільки я, читач-покупець, буду винний за те, що дав моїм землякам, а може навіть власним дітям, і в руки і в душі отруту, замість здорового хліба. Бо ж я є тим, що власними руками вибираю те, що видавництва пускають в обіг: — добра книжка й добрий часопис — це життя, а зла книжка й часопис — смерть! Бо ж саме я, читач-покупець, я вибраний на те, щоб творити публичну гадку-опінію про дану книжку чи журнал. Тож саме я, читач-покупець, є тим, що дає розмах, промовистість, відвагу письменникові й видавцеві. Або я є тим, хто відбирає в них усе те, що вони мали б сказати людству! Я наче садівник, що садить щепи добрі для майбутніх поколінь, щепи, які в майбутньому дадуть добрий плід для дітей і внуків наших. Або я той, хто через свою байдужість нищить жолуддя могутнього дуба, я є тим, хто ломить рожі, ще поки вони розцвіли."

Велику відповідальність має письменник, журналіст і видавець

перед Господом Жнив. Але ж і звичайний читач-покупець не має права скидати з себе свою відповідальність на "Жидів". Скільки не раз доброї волі, праці, грошей видав наш видавець на те, щоб поширити добру книжку чи журнал поміж своїх земляків, а в нагороду дістає... дулю, або в кращому випадку далеке сподівання-побажання для нього: "А коли вже перестане?"... Вже перший український журнал "Основа", ще за Шевченка, перестав виходити через брак передплатників, а не через вориженьків...

Ось наприклад на попередника "Правди" — журнал "Життя і Слово" — який я через рік висилав різним 500 нашим "високим панам", заплатило передплату аж 26 люда, а решта навіть не звернули книжки назад... У висліді я мусів перестати видавати журнал. Але відповідальність за те спадає не на мене, а на тих 474 "патріотів"...

Не забувайте ж, Дорогі Читачі, про оту *Вашу відповідальність* та, коли дістанете від українського видавця журнал чи книжку, то розгляньте видання, чи добре воно. А якщо так, то поспішіть своєму видавцеві з тією допомогою, яка йому від Читачів-патріотів належить: заплатіть за надісланий друк. Коли ж уважаєте, що книжка зла, то заверніть її назад до видавця. Так сповните свій читачький обов'язок супроти отого українського видавця та своєю маленькою цеглиною причинитеся до будови Української Християнської Культури!

За це Вам отут щиро дякує

ВИДАВЕЦЬ "ПРАВДИ"

Листи до Редакції

(Закінчення)

по-нашому. Ми кажемо: не сумніваємося "про" його автентичність, не "в автентичності".

згл. = зглядно польське *względnie*. Кажемо: чи пак або властиво.

не кажемо знакомих, а знайомих.

не підчеркнена, а підкреслена.

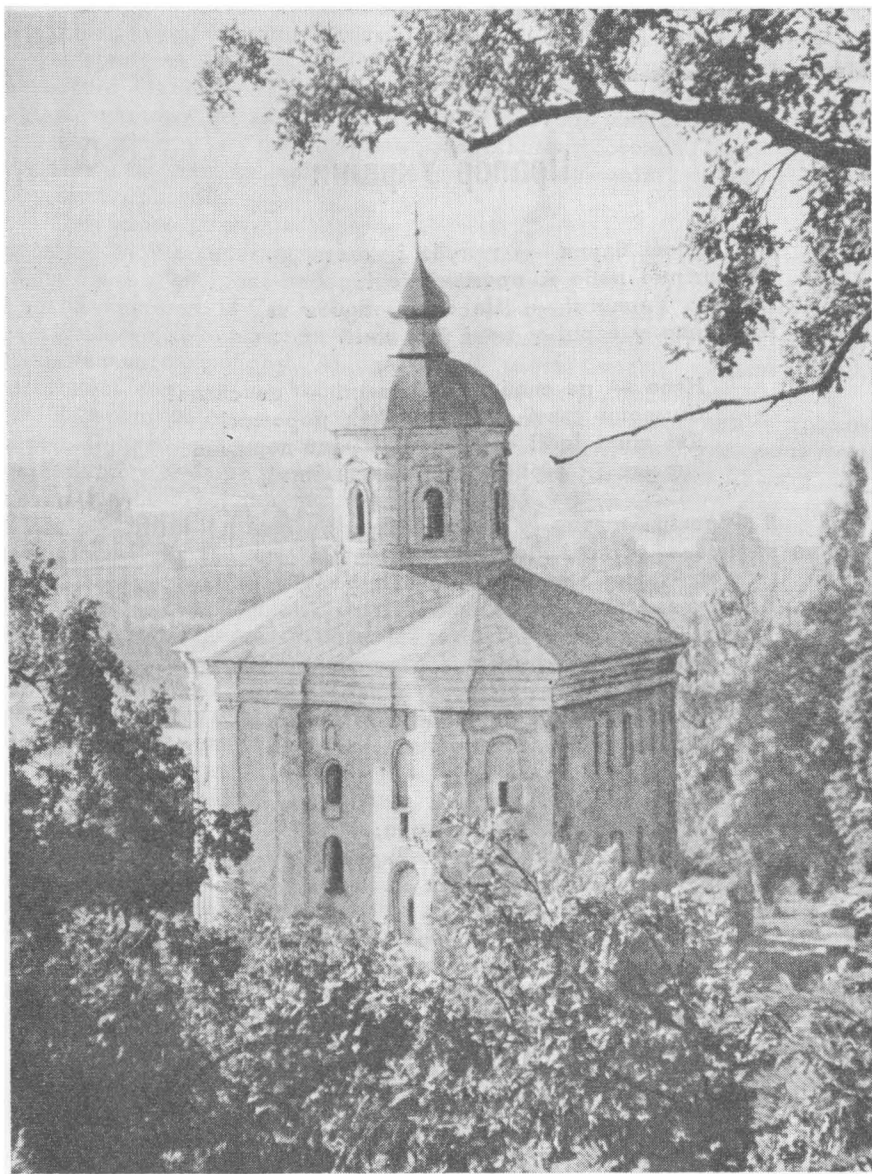
В запозичених словах уживаємо букву г. Не пишемо енергетичний, тільки енергетичний.

Забракло місця. Я старий, кінчаю 79-ий рік життя, а мовою цікавлюся. Мої вчителі з коломийської гімназії, Вол. Масляк, Сильв. Яричевський, Ант. Крушельницький були поетами й письменниками і причепили у мені пошану до рідної мови.

З поважанням

Ів. Мельник

КРАСА УКРАЇНИ

Михайлівський собор Видубецького монастиря (1070-1088 — Київ)

Фото В. Я. Лаценка

Марія Я. Косовичева

Прапор України

Дві чудові барви, — голуба і жовта, —
Як погідне небо й промені ясні:
Прапор України! — (Це свята любов та,
Що живе у серці у ночі й у дні!)

Небо — це свобода! Промені — це слава!
Символи сяті два в барвах дорогих!
Дві живі ідеї! — (Кожний край-держава
Береже їх вірно, бореться за них!)

В буревіях лютих, у важку негоду,
Як побачу в небі хмари й блискавки,
Розумію-знаю: все так за свободу
У боях змагались наші воєни!

Листопад і грудень... Січень... Місяць кожен...
Від гарматніх гуків бурилась земля...
Наступав народ наш на ярмо вороже:
Бився за свій прапор, за свої поля!

І.. як хліб їм мовчки дома, чи в гостині,
У пошані щирій я клоню чоло:
З голоду конали ж люди в Україні,
Бо на хліб свій зерна дома не було!

Все ж народ не вимер — перебув те горе,
Бо не тільки хлібом наш народ живе:
Славою живемо! — (Враг нас не поборе!)
Покоління буде все рости нове!

Вірою живемо! — Віримо в майбутність!
(Юдин крик зрадливий згине "...просто бий!")
Українські люди бережуть могутність:
Прапор України жовто-голубий!

І навік дві барви, — голубу і жовту, —
І святі ідеї (кожному ясні!)
Будемо любити!.. І святу любов ту
Боронитимемо в мирі й у війні!

В Оттаві заборонили блакитно-жовтий прапор

Блакитно-жовтий прапор вільної України не мав цього (1969) року на ратуші столиці Канади в ювілейні роковини Самостійності й Соборності України. З Оттави повідомляють, що на звернення місцевого Відділу КУК до мейора Оттави Рейда у справі вивішення такого прапору на ратуші, мейор відповів, що вивішення блакитно-жовтого прапору є "порушенням офіційного протоколу" та "правил етикетки", бо Канада офіційно визнає червоно-синій прапор УССР з серпом і молотом...

Оттавська щоденна газета "Оттава Ситизен" у виданні з дня 23 січня 1969 р. повідомила, що міністерство закордонних справ Канади ще в 1967 році заборонило вивішувати блакитно-жовтий прапор на виставці ЕКСПО-67. Заборона ця мала місце внаслідок протесту совєтської амбасади в Оттаві проти вивішування українського національного прапору. Акція мейора міста Оттави, в цьому році, спиралась саме на цю заборону міністерства закордонних справ.

У середу 22 січня 1969 р. сенатор Павло Юзик виступив із промовою в Сенаті Канади в справі українських святкувань, указуючи теж на заборону мейора Оттави вивішувати блакитно-жовтий прапор. Сенатор Юзик ствердив, що минулого року такий прапор мав 22-го січня з ратуші столиці Канади, як теж цього року був вивішений в інших містах Канади: Монреалі, Торонті й Вінніпегу. Повний текст цієї промови сенатора Павла Юзика, як теж промов речника уряду Пола Мартіна й речника опозиції — Жана Флінка надруковано в англійському виданні "Америка" з дня 30-го січня 1969.

Українці в Канаді обурились і затривожились несподіваною "протокольнo-етикетною" акцією нового ліберального уряду прем'єра П'єра Трудо в Оттаві. Вони побоюються, що слідом за цією заборonoю піде така ж заборона по всіх містах Канади, бо "протокол" і "правила етикетки" зобов'язують уряд Канади не тільки в столиці, але на всій території держави. Українці вважають заборону полічником не тільки для себе, але й теж для справи свободи взагалі. Газета "Канадійський Фармер" коментує цей полічник для свободи так: "Ми ніколи не погодимось на те, що "офіційні протоколи" є важніші від свободи, а зломання якогось параграфу цього протоколу має ті самі консеквенції, що зламання "офіційного протоколу" про свободу, всю народу, про все те, над чим повинен уболівати і за що повинен боротися цілий світ, а в ньому кожний уряд вільної країни, включно з Канадою".

Очевидно, справа не в "протоколі" та "правилах етикетки", але справа в тому, що канадійський ліберальний уряд П'єра Трудо веде політику сприяння Совєтському Союзові і тому йде дуже далеко назустріч совєтським вимогам. Зовнішня політика уряду П'єра Трудо вже дуже подобається Москві, а її заповіджена дальша ревізія (вихід з НАТО, визнання червоного Китаю, а не національного китайського уряду на Формозі) викликає захоплення совєтської преси та її кореспондентів у Канаді. Це треба завжди мати на увазі в кожній акції української національної спільноти в Канаді в обороні українського національного прапору. ("Америка" 8. II. 1969).

Юрій Бача

СПОВІДЬ БЕЗ РОЗГРІШЕННЯ

Подаємо тут цікаве оповідання з сучасної Пряшівщини, друкване в "Народному календарі" (1969) у пряшівському комуністичному "Видавництві політичної літератури" в Братиславі. В оповіданні ми нічого не змінювали, тільки пишемо Бог, а не бог, та дали подекуди знаки наведення, де їх комуністи не наважилися б дати. — Редакція "Правди"

Бесідою я був задоволений. Людей не зійшлося хто зна як багато, але сиділи вони тихо і слухали уважно. Створені були, отже, всі умови для того, щоб я міг успішно розвивати свою теорію про активну участь населення в боротьбі за краще життя, яка одна дасть позитивні результати.

Тепер, коли держава забезпечує всьому населенню країни всі права і можливості вільного розвитку, все залежить від нас самих: треба лише активізувати себе, треба взяти свою справу в свої руки і — я зробив тут багатознавчу павзу — добитись свого!...

Люди розходились поволі. Кілька старших хлопів навіть постояло перед школою і нав'язали зі мною розмову. Скаржились вони на те, що ніхто до них не заходить; моя бесіда, мовляв, це перша після минулорічних виборів, кіно в них було, та апарат вже теж понад рік зіпсований, а вчителі — від тої зміни вони теж зовсім змінилися, навіть з ними, селянами, розмовляють як чужі пани...

Я живо реагував на їхні завваження, доводив їм, що всі ці проблеми можна вирішити якраз лише їхнім активним втручанням у своє життя.

— Та воно то нібито й так, так! — відповів один із них і всі вони повільно пустилися до дому, гладжені великими сніжинками, що густо й ліниво сипалися на землю.

— Та добру ніч їм...

— Надобраніч! Надобраніч!

Аж тоді, коли в темній морозній ночі я залишився один, бо автомашина з другим лектором ще не повернула з сусіднього села, до мене підійшов, із темноти ночі, чи може з-поза вугла шкільного будинку, над східцями якого світила невеличка електрична лампочка, майже старий, одягнений майже по сільськи, або може трошечки охайніше, невисокий трохи товстий і широкоплечий незнайомий мені чоловік та енергійно заговорив зі мною.

— Я місцевий священик, власне, колишній священик; тепер я без місця і годую тут артільні корови...

Нічого й казати, що така зустріч мене здивувала і перейняла мені можливість щось сказати у відповідь.

Священик, скориставшись нагодою, продовжував:

— Був я на вашій бесіді, напевно, був вашим найуважнішим слухачем — я думаю, ви дозволите поговорити з вами. Вам і так нічого робити, машини ще нема, тож, прошу, послухайте мене, може я додам до вашого виступу ще кілька слів, щоб вам було про що думати...

Без заваження я погодився. Тим більше, що поява цієї особи і її бесіда була такою несподіванкою, що я нічого іншого, власне, й не міг зробити, як слухати.

— Ось ви говорили про потребу активно втручатись, активно боротись, за реалізацію прав, за справедливість, — щось такого ви говорили, правда? Ну, а я хотів би порадитися з вами, я думаю ви погодитесь порадити мені ось у якій справі. Я вам все це на прикладі, у порівнянні розповім.

— У сусідньому селі був, є і довго ще буде фарар.*) Ще й сьогодні належать йому всі фарські будинки, величезні стайні, всі стодоли; сам він, якщо кудись з'являється, то завжди лише власною автомашиною, Симкою-елізе. Нічого й казати, що люди його поважають, навіть усі функціонери — есенбаки, поштарі, різні інструктори з ним рахуються перед виборами і підчас жниварських робіт, а я — я теж був священик, проповідував ту саму, за вашим розумінням, "дурну віру в Бога, у рай і пекло," та ось мене у п'ятдесятому посадили, синів моїх вигнали зі школи; це мене боліло найбільше, бо коли вже я терпів за свою "дурну" ідею, то за що терпіли діти? Так ось я просидів два роки, потім мене як жебрака вигнали в Чехію, там я майже десять років з лісорубами, людьми хорошими, але суровими, грубими, заробляв собі і дітям на хліб, а тепер, на старість, мов жебрак, з надломаним здоров'ям, з поломаною вірою я повернув сюди у свій край — і яке маю життя?

Священик зупинився і напевно чекав від мене якоїсь відповіді. Проте мені нічого було відповісти йому, та й не дуже хотілося відповідати. — Нехай уже краще він висповідасться з усього — думаю собі і, щоб щось зробити, підтягую рукав пальта і дивлюсь на годинника.

— Скоро не прийдуть — каже мій співбесідник — та й хто зна чи взагалі вони сьогодні повернуть. Туди дорога майже вся завалена снігом, та й тепер його, бачте, скільки кладе, напевно вони там і заночують.

— А знаєте що — продовжував він далі — зайдім, прошу, до мене в хату, ви напевно промерзли. Якщо вони повернуться, ми їх побачимо. Світло автомашин, які спускаються звідти, мені просто у вікна б'є.

Я згодився і ми зайшли в дім. Просторі темні сіні, така ж простора і порожня кухня, троє дверей із кухні в дальші кімнати

*) Парох, фара = приходство.

— не залишали жодного сумніву про те, що ми в старій сільській фари.

Коли священик запалив світло, підложив дров до старої залізної печі, взяв від мене пальто і повісив його в шафу, приніс на стіл у прутяному невеличкому кошику з десятку красивих червоних яблук і, посадивши мене за стіл, угостив мене яблуками. — я відчував, що вже час і мені щось сказати, чимось висловити своє ставлення до нашої бесіди чи хоча б, до його квартири чи його турбот про мене. Проте в мене весь час спокійно, ніби приспані, лежали всі мої почуття і я спромігся хіба що на майже зайве запитання:

— Ви тут живете? А де живе священик, той що обслуговує село?

Здається, таке запитання послужило моему співбесідникові добрим імпульсом до того, щоб він розповів дальшу частину свого болю і своїх проблем.

— Справа якраз у тому, що від того часу, як мене взяли, тут ніякого священика нема. Одна частина селян від того часу почала ходити до фарара, до того що Симку має, тут через гору до нього кілометрів чотири буде. А друга, про другу якраз хочеться пару слів сказати. Ви мені не повірите, ви ж бо людина невіруюча, але йду я одного разу в неділю після обіду кормити артільні корови, скорочую собі дорогу тут поза церкву, аж раптом чую, хтось співає "Світе тихий", що на вечірні співається. Невже ж, думаю, нарешті люди погодились на православного? Прийду ближче, дивлюсь, а то старі бабки, на кладовищі, поміж гроби поклякали на коліна та й самі собі вечурню справляють... Можете мені повірити, я тут же розплакався. Ні, не тому, що я священик, із радості чи від жалю за релігією, ні. Я вже старий, знаю трохи життя, і такі речі я сьогодні сприймаю спокійніше. Але ж, розумієте, це були люди! У двадцятому віці, мов у печерному періоді, вони сходяться самі, творять собі якісь "секти", приспособлюють собі церковні відправи і на кладовищі на колінах роблять те, що інші виконують публічно, з радістю, з гордістю. Був я недавно у вашому місті. Там на одній вулиці є чеськобратська церква. Так я там до тридцять автомашин нарахував, значки з усіх майже районів краю, а тут, у той же час, на колінах, на кладовищі...

Між тим священик кілька разів на хвилинку відійшов від стола і поступово на столі з'явилися склянки домашнього варіння, цукор, шальки для чаю, сухарі і нарешті ароматний свіжий гарячий чай.

Ми взялися за чай і за сухарі, проте сповіді священика це не завадило. Вона продовжувалась далі.

— Або така річ — народиться дитина! У нормальних умовах — яка це радість для батьків, для близьких, знайомих! А тут? Потрібно цю справу пару днів утримувати в тайні, потім, найчастіше вночі, мов із краденим козеням, бігти як злодій на сусідне, чи навіть на третє село, щоб охрестити, і лише потім можна признатись, що народилась нова людина! Або похорони: в усьому

світі похорони це останній вияв пошани до людини, навіть військо, і те мертвому честь віддає, а побачили б ви хоч раз, як якусь стару людину ховають у нас самі селяни, без попа; як одна бабка своїм жалібним голосом почне голосити, почне розповідати про нелегке життя небіжчика, почне виправдовуватись перед ним, що ховають його без священика, мов якогось самогубця, почне прощатись із ним, — коли б ви хоч раз почули, побачили цю процесію, ви зрозуміли б, що я говорю вам про все це не як священик, у всякому разі не лише як священик, а як людина, яка дивиться і порівнює. Та ж я хвалив того самого Бога як і той, що донині Симкою їздить. І коли того Бога "нема", і коли моя робота між людьми була "шкідливою", то такою ж міркою потрібно міряти кожного. Чому то завжди наші люди... — а, знаєте, навіть розповідати не хочеться...

Священик замовк. Хлипнув трохи чаю, і мовчав. Лише згодом, оскільки я теж мовчав, він продовжував:

— Чому того Русина, тепер кажу як священик, кожен біг найбільше карати? За Масарика наші найбільше пухли з голоду, за Тіса відібрали навіть руську книжку з руки, ну, здавалось тепер, тепер піде інакше. Наші хлопці і до партизанів, і до Союзу, і до Червоної Армії, і до чеської легії найгустіше горнули, билися як могли, а тепер — на колінах..., на кладовищі, вони, мов із краденим козеням...

— Слухайте — спробував я нарешті сказати якесь своє слово, хоч, оповитий приємним теплом просторої кухні і зігрітій ароматним чаєм я не зовсім точно уявляв собі чим закінчиться моя репліка співрозмовникові. А він, ніби відчувши мій намір, перейняв мою думку і продовжував:

— Знаю, знаю. Десятки заводів, шкіл, нові лікарні, — це правда, все це правда. Не простив би мені мій Бог, коли б я не визнав цього, — люди ситі, одягнені, маємо своїх лікарів, професорів, однак, ви самі розумієте — ті фабрики, заводи, школи, телевізори служать усім, так чому ж усім не служить і той Бог, який, самі не знаємо, "існує чи не існує?" Чому для одних Бог Симкою їздить, а другому на колінах... на кладовищі... тайно, мов злодії...

Мені стало зовсім ясно, що надійшла моя черга відповідати. Я відсунув від себе горнятко від чаю, вирівняв згорблену спину за столом і вже збирався сказати щось переконливого, коли мій співбесідник випередив мене просячим голосом.

— Ви хочете мені відповідати? Не треба, прошу вас, не треба. Наскільки я вас знаю, ви напевно знайшли би щось "чесного і правдивого" на пояснення всього того, про що я розповідав. Але, знаєте що, прийміть усе це від мене як мою сповідь перед вами — я давно вже не мав такої нагоди виговоритися — а з відповіддю прошу вас не поспішайте.

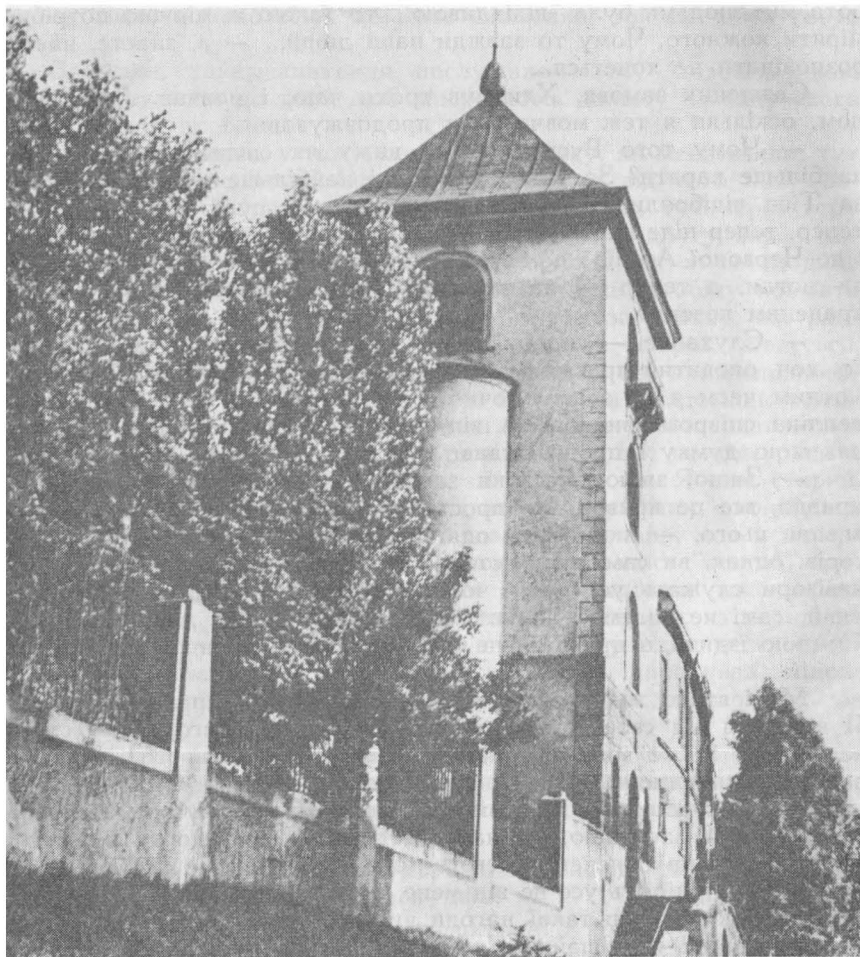
Мені довелось мовчати й надалі. Між тим священик сповідався далі:

— Всі ми твердимо, що існуємо на світі лише для того, щоб робити людям добро, то ж як, чому, справді, одні Симкою, а інші

на кладовищі..? Правда, вони добровільно пішли на це, вони могли б так же добровільно й зовсім перестати вірити, або піти до православного, чи до того зі Симкою, але чому ж вони краще на кладовищі, тайно, мов злодії?

Сповідь оця продовжувалась довго до ночі, далеко за північ. Уранці ми знову пили чай із домашнім варінням, проте вже майже мовчки, бо священник уже "висповідався", а я ще не зумів подати йому розгрішення.

1966 р.

Вежа і вхід до монастиря оо. Василян у Львові. Скасований московськими большевиками. Тепер живуть там партійні Москалі.

Михайло Лотоцький

Як я бив бомки на війні та як біда була мене

(Закінчення*)

На площі при вході до моря стояло багато бетонових веле-тенських рур: це були "хати" одеських босяків. Босяки ті захо-дили до кухні австрійської залоги, а кухарі давали їм досхочу їсти. Коли Австрійцям прийшлося покидати Одесу, босяки пла-кали та обнімали австрійських вояків, прощаючися з ними.

Ще треба згадати, що велика частина Одеси збудована на зразок великих американських міст. Вулиці довгі, широкі, попе-ретинані такими ж рівними вулицями. Тож не заблудиш, а треба знайти якусь вулицю, скажуть тобі, що ще стільки і стільки квар-талів (б'локів) треба пройти. Вулиці асфальтовані, деякі бруко-вані гранітними, гладенькими, лискучими кістками. Така вулиця, коли йшла під гору, то була чорна година для німецьких коней, що тягли гармати. Бідні коні раз-у-раз переверталися на ховзько-му камені. Зате коні "ізвозчиків" мали гумові підкови, тож ніколи не падали, чуті було їх легеньке "чап-чалап". На домах числа подані на ліхтарнях, що ніччю освітлені; що дуже практичне: не приходитьсь довго шукати потрібного числа дому. На домах при входовій брамі бачив я вивіски з написом нпр. "М. Н. Гурович — дантист". Коли я вже запримітив таки доволі багато тих "дан-тистів", зачудувало мене, що в Одесі стільки спеціалістів-дослід-ників славного італійського поета Данте. Вкінці я доглупався, що "дантист" це ніякий літературознавець, а звичайний зубний лікар. А все ж не розумів я, чому зубний лікар має зватися від фран-цузького слова "данс" — зуб, а не від латинського: "денс" — коли медична термінологія ґрунтується на латинській і грецькій мовах.

Та прийшов час і пора Австрійцям покидати Україну. Один із "моїх" Поляків каже мені: "Що будеш їхати до Львова, Львів і так забрали вже Поляки. Ідь зо мною на Мурманськ". "То ні-чого, — кажу я, — що Поляки відібрали Львів, нас Українців більшість у Галичині, то ми вас викинемо аж за Сян". "Вас, Укра-їнців, не більшість, а меншість, бо села на війні не числяться, на війні більше важні міста, а всі міста в Галичині мають польську більшість" — закінчив він "дискусію". Та я не послухав його, не їздив до Мурманська, а сів з іншими вояками до поїзду, що їхав

*) Початок у Календарі Просвіта 1969, стор. 93-98, далі "Правда" ч. 1-2, стор. 104-112.

у напрямі Галичини. Їхали ми довго, дуже довго. Я мав у наплечнику гарну німецьку "цельту". Думав, дам пошити собі з неї літне вбрання. Заглядаю одного ранку до наплечника: "цельти" нема. Кажу до мого супутника, полевого жандарма (що в Одесі рекувірував кімнати для офіцирів): "Гас, мені хтось украв цельту". Гас нібито вважався Поляком, але зо мною все говорив по українськи. (За II. війни для боротьби за хліб може був би фольксдойтшом — не знаю). У вагоні були вояки різних національностей: Австрійці, Німці, Чехи, Хорвати, Поляки, Жиди, крім мене всього ще лиш один Українець. Гас каже: "Зараз зробимо ревізію!" Переглянув по черзі всі наплечники та знайшов "цельту" у наплечнику саме того Українця. "Як тобі не соромно, — каже йому Гас, — Українець краде в Українця!" "Та я гадав, — оправдувався Українець, — що панови не треба". Себто, вже став визнавати комуністичну ідеологію.

Доїхали ми до Журавиці, біля Перемишля. Тут поїзд зупинився і вже не гадає їхати далі. Нараз до третього вагону ввійшов польський старшина з двома вояками, з рушницями на гостро. Побачив це Гас своїм бистрим оком і вискочив кризь вікно на задній бік поїзду, де стояло кілька рядів зупинених поїздів, а я вслід за ним. У нашому поїзді цей офіцер переглядав документи вояків і як знайшов Українця, віддавав кожного воякам, а ці передавали його іншим польським воякам, що відводили нещасного до табору смерті, де наші люди вмирали як мухи; їх складали надворі на морозі, наче стосові поліна. У Філядельфії розпудівав мені Січовий Стрелець-Лемко, що йому щасливо вдалося втекти з табору та добитися до рідного села. — Йду я, йду з Гасом, аж нараз бачимо при хвіртці стоїть польський вояк на стійці. "Гдзє панове ідон?" — питає. "Ідзєми згосіць сен до польского войска!" — відповів рішучим голосом Гас. "Добже, прошен ісць!" І ми пішли. Гас усе говорив мені: "О, я до польського війська не піду!" Всіли ми до поїзду, що їхав на Захід. Гас мав у пляні зупинитися в Сяноці, бо до війни був там урядовцем на пошті і ми доїхали щасливо на місце. Найняли кімнатку, Гас зараз раненько зголосився в поштовому уряді та став урядувати. Я сидів у цій кімнатці з кухонкою і куховарив. А гроші миналися. Раз вечором вернувся Гас із праці й каже: "Тобі тут у Сяноці нема що робити та і небезпечно для тебе. Зі мною працює Українець Макогонський, він тебе переведе на український бік." Рано-пораненьку, ще зовсім темно було на дворі, прийшов по мене якийсь молодий чоловік. Було це в зимі десь так коло Йордану, або по Йордані. Я вже геть зовсім не орієнтувався в календарі. Мороз тріскущий. Веде мене, веде мій поводитар, нараз проходимо попри будку "терибильську", а в ній сидить польський вояк у величезному кожусі, рушниця між колінами. Спить здорово. Поводатора я якось забув опісля спитати, чи той вояк дійсно спав, чи може був підкуплений, бо мій поводитар перейшов попри будку ледве чи не який крок так спокійненько, якби ніщо. Бродив я снігами по коліна, нарешті добився до українських стрілецьких ровів. Тут на стійці був український вояк, з українською відзнакою на мазепинці. Уявіть собі,

будь ласка, мое враження. Я кажу до стрільця: "Що це ви так нас, не легітимуючи, перепускаєте? Ану ж ми шпіони?" "Ми своїх знаємо!" — відповів стрілець підсміхаючись.

Ідемо ми й ідемо, все далі й далі, аж зайшли до Балигорода. Тут перед самим приходством мені почорніло в очах, я впав у сніг. Виходячи з Сянока, я не поснідав, а подорозі підкріплювався змерзлою червоною калиною й терням. Скоро прийшов я до себе, "Макогонський" поміг мені встати. Увійшли ми в хату. Тут уже я довідався, що мій водар це не "Макогонський" а д-р Савчак, що пізніше мав адвокатську канцелярію у Львові. Пароходом м. Сянока був о. Константинович, та як Поляки зайняли Сянік, переїхав до Балигорода. Пані-матка попросила нас до обіду: посіл із курки, з макарон, курятина з росолу, печеня, тісточка, кава, компот. По обіді забрали мене поглянути на "ярмарок", який уладили за почином нотаря д-ра Присташа (автора підручника гри в шахи), щоб показати Лемкам, що можна жити і без сяніцького ярмарку. Це рівночасно було й віче. Промовці виголошували промови, а старенькі Лемки кажуть, що "вони роблять у горах службу як день так ніч і будуть робити, але хай же ж і молоді хлопці роблять таку службу на верхах на зміну, а ми їм будемо платити по десять корон денно та харч." По вічу уладили згаданий "ярмарок". Один вивів гарного коня, захвалює, нібито хоче продати, перебігає з ним, держучи за уздечку, якась жінка начебто продає курку, інша гуску, яйця і т. і. Але мені не до "ярмарку", а треба думати, як далі рятуватися. "Ярмарок" скінчився, люди порозходилися. Кажу докторові про свою долю, що мушу йти далі, а в мене в гаманці порожнісінько. "Чому ж ви не сказали мені того перед вічем. Люди були б дали вам багато грошей!" Дав мені д-р Присташ і приявні люди теж іще трохи, а д-р Присташ сказав війтові, щоб якийсь чоловік перевів мене до найближчого села, там уже далі поведуть мене, передаючи з рук до рук.

Тут іще мушу згадати, що в Балигороді побачив я розложени на дворі шкільні лавки. Питаюся молоденького старшини, навіщо це. "Тут б'ють дезертирів", відповів. Той молоденький старшина цілісенький Божий день мав стільки роботи, що санкуватися з високої гори вниз. Більше нічого не робив.

Із рук до рук, дякуючи поводиторам, добився я до граничного села Команьча. Тут передали мене українській поліційній станиці. Побував я тут чи не більше тижня. Дівчина варила смачні, багаті обіди: борщ, капуста, вареники, печені кури, качки чи гуси. Завдяки такому харчеві я прийшов до сил, розлінився. Сдначе не мав спокою, Провидіння наче говорило мені: "Чоловіче втікай далі!" І рано-ранесенько я покинув Команьчу, поводитор повів мене далі. Геть-геть пізніше, як я жив уже у Львові, здибаю на Сикстуській вулиці біля пасажу Гавсмана мого "ангела-хоронителя" Гаса. Привіталися ми, а він каже мні: "Але ти мав щастя! Тієї самої ночі, як ти покинув Команьчу, Поляки напали на українську станицю, всіх поліцаїв вистріляли, а команданта поліції д-ра Щуровського вивели на залізничий шлях (ще

й сьогодні наче бачу ті залізничні шини, що проходили попри саму станицю!) і кажуть йому, щоб зав'язав собі очі хусточкою. "Не треба, — сказав д-р Щуровський, — стріляйте так!" Заслонив собі очі грохи ковніром плаща та впав мертвий, прошитий сальною куль.

Із Команьчі добився я нарешті до Дрогобича. Я знав, що в Дрогобичі жив мій знайомий із війни, "дольмечер" Височанський. Спитав я людей, де хата пані Височанської. Люди сказали, що на Гірці. Дійшов я до хати, застукав — вийшов молодий Височанський. Представив мене своїй мамі. Мама стала цікаво розпитувати мене, як там по польському боці. Говорила по польськи. Я сказав, що там багато галерівців, машерували днями й ночами, аж очі зболіли мене, як дивився на їх похід. "Боже муй, Боже, то юж не длуго!" — вирвалося старенькій Височанській. Височанський в Одесі вдавав Українця... Пані Височанська прийняла мене кавою з булочкою, потім відвели мене до сусідньої кімнати, щоб поспав собі, а раненько, сказав я, піду далі. Над ліжком, у яким я спав, висів портрет батька Височанського, в польському контуші, довгі вуси, наче в Тараса Бульби. Ранком відпровадив мене Височанський до залізничної станції. Подорозі, бачив я, старенькі Жидівки продавали свій крам, розложений на скриньках — свічки. Всів я до поїзду, ніхто не питає за квитками, може їхати, хто лише хоче. У вагоні було багато українських вояків, розповідали, як польські вояки знущалися над українськими вояками, що попалися їм у полон. На шиї надрізували ззаду шкіру та насипали соли і т. п. Приїхав я у Станиславів. Іду ринком і здибаю мого шкільного товариша д-ра Михайла Струтинського (пізнішого редактора "Діла" — большевики закатували його в замарстинівській тюрмі). "Михасю! — скрикнув Струтинський до мене збідованого й обдертого, — а ти відкіля тут узявся?" Я розповів йому коротенько, як міг, де був і що переживав. "Добре, що ти тут. Ми саме зачинаємо видавати газету "Република". Зголосися у начального редактора Івана Кревецького." Я знав ред. Кревецького ще зі Львова; він був директором бібліотеки Наукового Т-ва ім. Шевченка; дописував теж до "Діла", то я майже щодня бачився з ним. Приїшов я до дир. Кревецького; він сказав мені піти до д-ра Здерковського, держ. секретаря. Я сказав др. Здерковському, що приходжу від д-ра Кревецького та що до війни грацював у "Ділі". Д-р Здерковський сказав: "Добре, я вас приймаю!" Обкрутився я на кріслі, наче фризикрському, подякував і вийшов. Вернувся я до ред. Кревецького та й кажу, що д-р Здерковський прийняв мене. "То добре, а чи дав вам записку для адміністрації, щоб вам виплатили якийсь зачет?" Я сказав, що ні. "То зле, бо коли б ви тепер попросили зачету, мусіли б внести подання, подання лежало б у секретаріаті, аж до найближчого засідання; на засіданні ухвалять, щоб вам виплатити гроші, та заки такий папір дійшов би до адміністрації часопису, ви померли би з голоду. Я вам позичу трохи грошей, щоб ви не вмерли, а потім ья мені віддасте." Дав мені гроші. Коли я вже станув твердше на ногах, віддав йому. Бачу, що в редакційній кімнаті є якась валіз-

ка. Питаюся, чи редактор не міг би мені позичити, або дати. "Не можу вам дати, — каже ред. Кривецький, — "бо то не моя, але що вона громадська, можете її взяти." Зложив я у валізку мою "мізерію" та військові шкіряні камаші, що були б надавалися на підшви. Ключика не було, хтось камаші вкрав. Спав я в редакційній кімнаті на столі, бо кімнатку навіть найпідлішу, годі було винайти. Щоб не було занадто твердо, я розкладав замість матраца велику купу "Републики", накривався плащем, але це мало що помагало, бо були страшні морози, центральне ogrівання не діяло (це було в будинку дирекції залізниць), стіни були подірвані наскрізь кулями, тож я накривався ще зверху великими аркушами пакункового паперу. Це знову було непрактичне, бо за кожним рухом папір тріскотів і я будився. За стіною, себто в сусідньому будинку, жив якийсь Поляк, як ніч так день неспокійно ходив по кімнаті та щось сам до себе говорив. Експедієнтка казала, що він так нервово чекає на поворот Польщі (ну і дїждався: "коньца дочекал нарешче", як то було сказано в якійсь поезії у шкільному підручнику). Крізь подірвані стіни міг він добре підслухувати всі розмови, що звичайно Українці любили розводити в редакції. Таксамо в друкарні Вайнштайна, де друкувалася "Република", Поляки друкували свій часопис "Зніч". Шеф редактор "Зніча", як лише вернулася Польща, став працювати на поліції вже в однострої... "Република" появлялася спершу на гарному білому папері, потім на щораз гіршому, вкінці на брунатному, наче пакунковому.

У секретаріаті державним секретарем унутрішніх справ, себто міністром, був адвокат д-р Макух, колишній посол. Експедитор "Републики" (прізвища вже не пам'ятаю) знав знаменито наслідувати характеристичний голос д-ра Макуха. Раз оповідав нам, як зайшов до канцелярії д-ра Макуха та забувшись, затитулував його "пане доктор". На те д-р Макух: "Я державний секретар... ви знаєте, що це державний секретар? Я міністер..." Оповідав це так знаменито, наслідуючи голос д-ра Макуха, що хто був би в сусідній кімнаті, міг повірити, що це говорить справді сам д-р Макух.

У Станіславові всі назви вулиць були попереіменовані, нпр. вул. Шевченка, Хмельницького, Мазепи і т. д. жовтими буквами на синьому тлі. У невеличкому парку була статуя Міцкевича, а що кулі пошкодили її, оббито її дошками; це виглядало начеб Міцкевич знайшовся в труні, що стояла "на шторц"...

Як скінчилася наша Україна, я вже не міг жити в дирекції залізниць, а перенісся до "Народнього Дому" при Липовій вулиці. Жив тут із учителем рогатинської гімназії Стефановичем, у партері в одній кімнаті, з маленькою передкімнатною без вікон. Коли вмашерували польські вояки, насміхалися поглядаючи на українські крамничні вивіски: "Попатш, попатш, як то юж гайдамаци пшемальовали наше място!" Іще як Поляків не було в середмісті, я купив кілограм волового м'яса, щоб сторож зварив нам росіл. Сидимо собі, я поклався на канапку в передкімнаті, а Стефанович у кімнаті, якої вікна виходили на подвір'я. Нараз чуємо,

хтось стукає до дверей. Не обзиваємося. Нараз цей, що стукав, з'явився на подвір'ї під вікном. Це польський офіцер, держить у руці револьвер. "Проше отвожиць, бо бендем стшелял!" Не було ради, треба було відчинити. Ввійшов із вояком, що мав рушницю "на гостро". "Проше покажаць своє документи". Ми дали йому. Переглядаючи надибав у Стефановичевому портфелі карбованці. "Чи то гривні, чи гивні?" — питає. Я нічого не обзиваюся, Стефанович щось відповів, а за цю відповідь офіцер вибив його нагайкою. Вояк відвів нас до арешту, якоїсь переповненої пивниці, де нагорі була канцелярія. Мене ніде не покликали довгий час, аж нарешті офіцер покликав мене до своєї канцелярії та й каже: "Я власціве пшеціф пану ніц не мам. Можеш пан ісць себе до дому!" Я вернувся до Народного Дому, а тут сторож розповів мені, як це сталося, що нас арештовано. Цей офіцер ходив від хати до хати та питався, чи є яка вільна кімната, щоб міг її собі зареквірувати. На брамі "Народнього Дому" стояла служниця управителя "Народнього Дому" дир. Губчака, колишнього директора Українського Театру "Бесіди". Питається офіцер служниці, чи є в цьому домі яка вільна кімната. Дівчина відповіла: "Єст еден покуй з шпедпокоєм, але там уквивайон сен два Українці." Так то ми завдяки цій українській дівчині попали були в арешт.

Коли я ввійшов щасливо на волю, не було вже мені що у Станиславові робити. Ще переночував щось два дні таки в "Народньому Домі", але постановив їхати до Львова, де жив мій батько та два брати. Ще заки Україна розпалася, купив я був собі в мого шкільного товариша д-ра Володимира Біляка 3 м 10 цм гарного петлюрівського сукна. Д-р Біляк займав якесь визначне становище, вже не пам'ятаю яке, при провіянтурі чи щось. Пішов я до Жида кравця з сукном, щоб якнайскорше пошив мені вбрання. Кравець сказав, що це ніяк не можливе, бо має багато роботи для польських офіцерів, які понаносили йому сукна награбованого в українських магазинах. Вернувся я до себе, хочу спакуватися, щоб від'їхати до Львова. Та лиха година, чи якийсь чорт надіс до мене складача Маєвського, який працював у друкарні Вайнштайна. Як побачив сукно, очі йому заіскрилися та, як став приговорювати, геть загіпнотизував мене: "Дайте до мене сукно, бо тут небезпечно в "Народньому Домі", а завтра, як будетé відїжджати, поступите до мене й заберете собі". Не дав мені не то говорити, але навіть і подумати та й зник із кімнати. Ранком, коли я прийшов до нього, щоб узяти сукно, він зараз привітав мене такою новиною: "Ого, вже нема вашого сукна! Агент сконфіскував!" Мені виглядало це підозріло, тож сказав я Маєвському, що їду на поліцію, розповім там усе, щоб віддали мені сукно, бо я не вкрав його, лише купив. З тими словами пішов я й їду до поліції. Увійшов до залі, поліційний офіцер питається: "Цо пан себе жичи?" "Сконфікували мі сукно..." Більше не вспів я сказати, бо офіцер звернувся до вояка, що стояв при дверях із рушницею "на гостро" та й каже: "Одпровадзіць теґо пана!" І я знову опинився в тому самому арешті, з якого щойно недавно вийшов. За весь час мене ні разу не покликали, ані не переслухували. У пив-

ниці тепер було вже далеко більше Українців, як за першим разом. Між іншими сидів з нами Українець Вишневський. Його час від часу покликали на "пшеслухане" і за кожним разом вертався обсинячений. За якийсь час покликали мене до канцелярії, але зовсім не переслухували, лише передали мене воякові, щоб доставив мене до Львова. Коли я проходив станиславівським ринком, побачив мене директор друкарні Вайнштайн, що саме стояв у дверях своєї книгарні. Як побачив мене під "опікою" вояка, зараз зрозумів у чому річ; співчуваючи зі мною, дав мені щось триста австрійських корон. Я подякував і сказав, що буду старатися віддати. "Не мусите" — сказав дир. Вайнштайн. У Львові замкнули мене в уланських касарнях при Личаківській вулиці. Я спав у пивниці, в якій було насипано пшениці малоощо не під саму стелю. Якийсь арештований виходив на волю з тих уланських касарень, то я передав ним грипса до мого брата, що жив зовсім таки близько від касарень, при вул. Глинянській. З уланських касарень перевели арештантів до тюрми "Бригідки" при Казимирівській вулиці. Тут уже була хмара-хмаренна українських в'язнів, між ними теж чимало петлюрівських старшин. Один старшина сидів із своїм маленьким сином, може 6-7-літньою дитиною. Харч був розмірно незлий: чорна кава, хліб, на обід фасолева зупа, шинцель. Можна було собі докупувати харчів із ресторану, якщо хто хотів. Мені доносив обід братів синок. Сидів із нами проф. Степан Шах, він уладив був гарний хор, що давав ув арешті справжні "концерти". Раз підчас такого "концерту" влетів задиханий польський офіцер, що з вулиці почув спів, розкричався, "нагайдамакував" і забрався. Я сидів мабуть на другому поверсі. Раз побачив я крізь вікно мого брата, що стояв на хіднику та споглядав угору. Він запримітив мене, я скинув йому крізь вікно грипса, малесеньку кульку паперу. Стояв іще хвилиночку споглядаючи вгору. Приступає до нього агент і кричить: "Пан порозумєва сен з гайдамаками, я скажем пана натихм'яст арештоваца!" Брат не втратив рівноваги та й каже: "Я не порозумєвам се з німі, тилько патшем догури, бо якісь гайдамака плюнол згури. Венц хцем ведзець з ктурого то окна." Агент повірив і залишив брата в спокою...

Що кілька днів виганяли в'язнів із куферками чи валізками, читали поіменно, а хто відізався, того забирали, один Бог знає куди. Я виходив теж із згаданою "громадською" валізкою, сів на неї та ждав, що то буде далі. Щось двічі й мене почитували, але я не відізався і вертався назад у келію. І знову раз чую кричить службовець моє ім'я і прізвище. Я не відзиваюся, але бачу, на цей виклик виступив якийсь селянин і його відвели кудись. Ага, подумав я собі, то у світі є неодин я М. Л.! Коли ж Поляк зміркували, що в'язням добре "декуватися" на подвір'ю серед кількатисячної маси людей, взялися на штуку, стали ходити від келії до келії і тут вишукували, кого їм треба було. Раз був я на коридорі, як надійшов мій шкільний товариш із бережанської гімназії Мілер. Учеником був добрим колегою, хоч Поляк, говорив зі мною по-українськи. Раз у гарний літній день вивів усю нашу класу з науки грецької мови на прогульку аж геть до млинів, по

дорозі брав сольо, співаючи українських пісень. Та тепер на арештантському коридорі не міг уже зі мною говорити по-українськи, бо був велика військова "риба" — майор-авдитор! Усе ж поздоровив мене та й каже: "Лотоцкі, а ти що ту робиш?" "Сам не вем" — відповідаю, — "зробілі зе мене, здає сен політика. Ратуй мене." "Що бенде мугл, то зробен!" — сказав і відійшов.

Наступного дня (якщо не того самого) прийшов вояк і забрав мене до канцелярії. У канцелярії був старенький майор-резервіст і вже хотів випустити мене на волю. Це було аж надто видне, що майор-авдитор Мілер просив його за мене. В цю ж мить приступає до старенького майора його ад'ютант-Жид, аж заплувавася з люті та з криком говорить: "Не, то ест українські редактор, шовініста!" Старенький майор збентежився і борониться: "Та я ніц, та я ніц!" І більше нічого не міг промовити. І знову вояк відвів мене до арешту. Відкіля ж цей ад'ютант-Жид міг знати, що я Українець та й іще до того "редактор-шовініста"? Це зовсім ясне. У Станиславові, як вже згадував, мене ніхто не питає, хто я і що я. Лиш я з'явився був на поліції, офіцер зовсім не дав мені виговоритися, лише приказав "одпровадзіць тего пана!" Отже як я заявив був Маєвському, що йду на поліцію в справі сукна, він з'явився там набагато скоріше ніж я, та сказав (чи може подав на письмі), що тут прийде у справі українського військового сукна "Українець, гайдамака-шовініста, українські редактор" і т. і.

Пропала моя воля, що вже завдяки Полякові Мілерові стала всміхатися до мене. Завдяки "Українцеві" Маєвському прийшлося ще мені довго намучитися. Сиджу далі у в'язниці. Та ось за якийсь час покликали мене знову до канцелярії перед зовсім іншого молодого офіцера. По старенькому резервовому майорові вже і слух загинув. Може на донос ад'ютанта його усунули, а ад'ютант може здобув вищу рангу? Хто знає... Отож той новий молоденький офіцер каже мені: "Пан естесь конфіновани, проше вибращь себе яконсь мейсцовоць на Заходзе!" "Що я бенде виберал, на Заходзе не мам нікого. З чого бенде там жил? Проше мене конфіноваць ве Львовє, я мам ту мойон родзіне." "Ве Львовє не, виберай пан себе на Заходзе." Я знову: "З чого бенде там жил?" "Бендзеш млуціл у хлопа, як я млуцілем, кеди мене українці арештовалі!" Призначив мене до Самбора. Віддали мене польському воякові, щоб відвів мене. Приїхали ми до староства пізно вночі. Службовець зараз до мене: "Нам тутай не тшеба Українцуф, ми ту мамі своїх Русінуф! А чого пан вибрал себе Самбор?" "Я не вибралем. оні самі мене ту пшислалі" відповідаю. "Ага! Вем! вем! Тутай недалеко ческа граница..." і ще щось там говорив, вкінці сказав, що я маю раз у тиждень зголошуватись у старости. Я виробив собі легітимація зі світлиною, староста прибив печатку. Зголошуюся, так минає тиждень за тижнем, а з ними і грошенята... Я мешкав у такій маленькій-манюсенській кухонці, що не було навіть місця обернутись. Слав я на кухні (бляті), щоб було тепліше, а ноги клав на побічну ліжка. Поки я мав іще трохи корон, ішло як-так, але бачу, що не жарти, ще день, ще два й лишуся без зломаного цента. Пішов я до старости, обдертий, у брудній сорочці. Ста-

роста був симпатичний, старенький добродій. Вислухав він мою біду та що я хочу їхати до Львова на кілька днів до родини, щоб трохи приодягтися, а навіть цента не маю при душі. "То іле пану тшеба?" питає. Вже не тямлю чи то я сам назвав якусь суму, чи він, досить що виписав цидулку на писальній машині, сказав мені підписати та вручив мені гарненьку суму грошенят. Але заки я ще заїхав до Львова, чекала мене неприємна несподіванка. Щоби перейти на залізничу станцію з хати, де я жив, треба було дістатися через Дністер. У цьому місці ніде не було моста; може де був далеко, не знаю. Тоді по дощах Дністер перемінівся був у бурхливу ріку. Здибав я якогось селянина та й кажу, щоб перевіз мене на другий бік ріки. "Пане, та мені коні потопились би!" "Що ж мені робити?" — питаю. "Пане, тут є такий Жидок, він вас перевезе." Попровадив мене до того Жида а той, нічого не кажучи, прервіт мене човном на другий беріг. "Кілько маю вам заплатити?" — питаю. "Я від таких людей грошей не беру" — відповів Жид. Подякував я йому, він відплив, а я пішов далі. Іду, йду під гору, втомевся (нічого не їв), аж бачу під горою маленька біленька хатинка. Ввійшов я в хату, кажу "Слава Ісусу Христу". В хаті сиділа старенька-старенька бабуся сивоволоса, зодягнена як наші жінки в Самбірщині, пряде кужіль і на мій християнський привіт відповідає: "Дай, Боже, здоров'ячко". Питаюся, чи не дала б мені молока напитися. "Дам, пане!" — відповіла, поклала на кухню спражити. Наляла гарячого молока у велике горнятко та поклала ще перед мене велику пайду біленького свіжого хліба. Випив я, попоїв хліба, чуюся вже краще на душі, хочу йти й питаюся, скільки маю заплатити. "Я від таких людей грошей не беру!" — відповіла бабуся. Подякував я, та відходячи поглянув мимоволі по стінах. Не було ні одного святого образу, бо то була Жидівка. Може мама того Жидка, що перевіз мене через Дністер — не знаю.

Із Самбора я вже щасливо доїхав до Львова, але ще нераз наївся страху, як Поляки ловили Українців по вулицях копати шанці (офензива Грекова?). Раз, пам'ятаю, вийшов я з дому "Просвіти", Ринок ч. 10, а тут поліція і ловлять людей. Я боявся, бо не мав львівської легітимації. Скочив я у трамвай і заїхав аж на останню зупинку на вулиці Потоцького біля Василянок. Пересидів собі там трохи на зеленій травичці, а потім вернувся трамвасм. Іншим разом ловили людей на Галицькій площі. Я втік у кам'яницю, в якій було фотографічне ателіє "Мазур". Заліз я аж під сам стрих; там був скляний дах. Я зробив собі тут "наблюдательний пункт", обсервую, як поліція вганяє за людьми і виловлює їх. Коли "поле бою" опустіло, я вийшов на світ Божий. Віда зі мною була та, що я не мав ніяких документів, а самбірська легітимація могла у Львові мені більше пошкодити, ніж допомгти. Бо ж годі вічно у Львові вилегітимуватися самбірською легітимацією: ще могли мене "цюпасом" відправити до Самбора!..

Довго ще прийшлося мені почекати, заки я вернувся до "Діла". Польська влада нарочно зволікала з дозволом віднови "Діла" (як геть пізніше прийшлося довго-довго боротися, щоб здо-

бути дозвіл на телефон!). Коли "хождєня по мукам" були без-
успішні, редакція взялася на спосіб і стала видавати "Громадську
Думку", "Українську Думку" чи як там ще, бо влада забороню-
вала Видавництву видавати газету і під якимнебудь іншим титу-
лом. А що треба жити, мені вдалося дістати добре місце: прова-
дити кухню для українського Т-ва "Відбудова". Власниками "Від-
будови" були Сидір Кузик (загально знаний заслужений коопе-
ратор, золота душа; дай нам, Боже, мати таких людей кілька
мільйонів!), Кульматицький (його замучили большевики після
"воз'єднання") і професор германіст Микола Яцків. До кухні прий-
няли славу кухарку Янову, яка працювала раніше в кухні готелю
"Жоржа". Все мусіло бути готовлене на десеровому маслі. Я
з цікавості спитав її, чи в готелі "Жоржа" вона все готовила на
десеровому маслі? Запам'ятася і сказала, що все на десеровій... мар-
гарині, хіба якісь дорогі тісточка, то вже на маслі. "Відбудова"
мала свої бюра в партері "Народної Гостинниці" там теж вели-
кий магазин, добре наладований усюкою всячиною для відбудочи.
При вул. Трибунальській мали свою крамницю залізних товарів.
Їдальня і кухня Янової були на першому поверсі камениці (при
вул. Словацького) напроти Єзуїтського городу й вул. Крашев-
ського, де в партері була філія українського гіпотечного банку.
Раз при обіді пригадую собі, проф. Яцків згадав, що Шевченко
був національний поет, увесь його "Кобзар" це Україна понево-
лена; навпаки в усіх творах Гете не знайдете слова "Дойтшлянд"
або "дойтш". Тоді я пригадав собі, що в Гете "Герман і Доротея",
Герман з жалю, що йому батьки не дозволяли женитися з Доро-
теєю, сипнув собі патріотичну невеличку промову, що йде на вій-
ну рятувати Німеччину, себто на німецько-французьку війну...
Ну, але Гете був масон, а Шевченко ні...

Директори мусіли цілими днями їздити повсюду в торговель-
них справах, а що не було часу вичікувати на трамвай, купили
каретку, два булані коні, яких візником був симпатичний Стецьке-
вич, бузший поліцай за небіжки Австрії.

Раз вертався я вночі з коректорської роботи, щоб піти додо-
му до брата на Глинянську вулицю. Гадаю: піду замість Лича-
ківською вулицею, бо на тій вулиці, повище касарні, напочатку,
як Цлова вулиця, все був там поліцай, тож попробую Пекарською
вулицею, бо ж це спокійна вулиця, туди тільки переїзджають ка-
равани, що везуть "щасливих" небіжчиків на Личаківський цвин-
тар: вони вже не бояться польської "лапанки". Тож пішов я на
Пекарську вулицю, щоб із другого кінця зайти на кінець Глинян-
ської, де число дому було зовсім близько Личаківської. Іду, йду,
аж чую: "Стуй! Кто ідзе? Легітимація!" Це поліцай так привітав
мене на цій похоронній вулиці. Кажу, що я вертаюся з нічної
шихти в друкарні. "В такон пузьнон ноц нікт жодни не ходзі!"
Я показав йому легітимацію, ніч темна, поліцай повертів легіти-
мацію, глянув на світлину та й на мене і відпустив із словами
"Прошен ісць!"

Правильною дорогою здобути мені львівську виказку було
неможливо, бо я не мав ніяких документів, навіть метрики, щоб

на їх основі могли видати мені виказку. Брат напивав якогось Поляка, який зобов'язався виробити мені виказку, розуміється, за гроші. Я дав йому мою нову світлинку, він списав собі мої дані. Зачекав я під ратушем напорти двох левів, що уже тепер берегли "Семпер фіделіса" і за добру годину Поляк приніс мені "свіжо спечену" виказку.

Раз, коли я вернувся до дому з праці, брат каже до мене: "Тут був складач Маєвський, дав тобі якісь карбованці та гривні. Казав Маєвський: "Ваш брат якийсь такий нещасливий..." Він не міг вимовляти букви "л", вимовляв її як "р", тому замість назвати мене "нещасливим" назвав "нещасривим". Але звідки він знав мою адресу, того ніяк не розберу. Та як йому прийшло на думку дати мені "купку" гривень теж не розумію. Може совість гризла його, чи може хотів запити собі з мене?..."

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! — ЧИТАЙТЕ! — ПОШИРЮЙТЕ!

С В І Т Л О

Видають ОО. Василяни

Виходить що місяця у вигіднім до читання форматі
з гарною, мистецькою обгорткою.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ \$4.00 РІЧНО.

Адреса:

THE BASILIAN PRESS

286 Lisgar St., Toronto 145, Ontario, Canada

Tel.: LE 5-6483

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні всесь рік,
коли як Різдвяний Дарунок замовите для них "Світло".

"Ж И Т Т Я"

містить цікаві статті й гарні оповідання, вісті зі світу
й особливо з Аргентини.

ВИДАЮТЬ ЦЕЙ МІСЯЧНИК ОО. ВАСИЛЯНИ

Ціна (12 чисел) на рік \$2.00. — Замовляти на адресу:

BASILIAN PRESS — 286 Lisgar Street, Toronto 145, Ontario, Canada

(ак)

ТАЙНИ ВЕЛИКОДНЬОГО ОСТРОВУ

ПРО ОДНУ СЕНСАЦІЮ НАШОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ

2,300 миль від портового міста Вальпараїзо в Чиле і 1,100 миль від найближчого сусіда, — острів Піткертн, — лежить одним-одним серед безмежної пустелі Тихого океану Великодній Острів названий так голяндським адміралом-відкривцем Якобом Рогенвіном, який прибув сюди на саме Воскресення 1722 року.

Вулканічний своєю будовою, трикутний у формі, має цей острів усього 55 кв. миль поверхні і на ній ніякої річки. Він —

Статуй з Великоднього Острову

тропікальний своїм підсонням і самотню воду мають його мешканці, — сьогодні яких 1,100 голів — у трьох невеликих кратерах вогняних вулканів, у двох вижолсбинах на побережжях та в своїх збірниках на дахах домів, яких щиро пильнують: тільки в час "зимового" сезону, від злив, що скидають на весь острів коло 50 цалів дощівки, мають вони змогу придбати воду на весь рік. Вода застоюється, брудна й мутна, але її п'ють, домішуючи соку ананасів. Зрештою на острові ніякого лісу, всього три-чотири роди карловатих дерев та рідкі кущі. Ще цікаво, що місцеві рослини вигинули, коли сюди привезли насіння європейських трав і коли з цих рослинок непогані пасовиська. Нема ж

ніяких місцевих тварин, крім морських птахів, бо ящірок, щурів і курей привезли сюди інші полінезійські поселенці, а овець безриг і коней розплодили європейські пришельці. Треба доброї мапи, щоб на ній знайти Великодній острів, який зрештою мав свою історію та про який знає весь світ, — зараз побачимо чому.

ХТО МЕШКАЄ НА ВЕЛИКОДНЬОМУ ОСТРОВІ?

Місцеві мешканці — старої полінезійської раси, стрункі, гарні з виду, темношкірі, але сьогодні серед них чимало мішанців. Вони мабуть прибули сюди з островів Маркезів яких 2,500 миль на

північ, може і з Перу та Чіле. Мали навіть свого короля, про якого згадують їх старі пісні. У час, коли острів відкрито, було їх ще 4,000 і ділилися вони на дві групи: одні вкладали у вушні черепащини тільки маленькі речі, інші розтягали ці черепащини все більше, аж нарешті ці звисали їм на рамена. І коротко- і довговухі взаємно себе ненавиділи, поколіннями винищувались і, як людоїди, пекли та з'їдали одні одних. Є навіть на острові печера, в якій ті пири відбувалися та в якій ще стіни покриті примітивними малюнками про це. Сьогодні це вже минуле — і мешканці нерado про це згадують.

За першим відкривцем Голяндцем Роговіном приїздили сюди пізніше: Еспанець Гонзалес і Гоедо перезвав був острів на Сан Карлос у 1770, потім був ще тут капітан Кук, Ля Перуз, фон Коцебує і останнім, 1825 р., Англієць Бічі. У 1862 Великодній острів наїхали пірати-торгівці невільниками з Перу і після бою вивезли з нього близько 900 чоловіків. Рік пізніше вернулися з них тільки 14, всі інші вигинули від непосильних умовин невільничої праці. До того ж тих 15 привезли з собою чорну віспу і від неї вигинуло ще добрих півтори тисячі мешканців, так, що з населення лишилось не більш 560 душ. У 1864 р. французькі місіонарі принесли сюди християнство і тепер на острові є католицька церква. До 1888 р. вважали Великодній острів за французький протекторат, тепер він належить до Чіле. Була спроба переселити мешканців на острів Тагіті, але переселенці всі вернулись назад, тільки принесли зі собою тагітську мову. На острові тепер є полінезійська, тагітська й урядова еспанська мова.

ЧИЄ ЦЕ І ЩО ЦЕ ЗА ПИСЬМО?

Тепер на Великодньому острові тисячка тубильців та яких 100 чужинців. Центром життя є одинока більша оселя, містечко Ганга Роа, що має школу з учительками-сестрами, шпиталь та окрему лікарню для прокажених, яких іще тут коло дві десятини. Головне добро острову — вівці, що їх тут яких 40.000 штук, безроги, коні (кажуть — їх більше, як мешканців острову!), головний харч — дріб, риба, кукурудза, кавуни, банани й ананаси. Кораблі сюди не заїздять, бо нема по що: раз у рік приїде великий вантажник і привозить найпотрібніше та забирає великий транспорт вонни, залишаючи за це коло 80.000 доларів, що йдуть на школу, службовців, лікарні і допомогу біднішим. Тоді теж чимало мешканців, що не займаються випасом овець чи хліборобством, приносять на корабель свої різьби з вулканічного каменя і міняють голownie за тютюн, що тут править майже за гроші. Різьби роблять із рідкісного дерева, що його прибивають бог-зна з яких сторін хвилі, та ще хіба з тих карловатих деревин.

Із цього дерева знайшли французькі місіонери, прибулі сюди, перші цікаві і сьогодні славетні в світі "когав ронгоронго", — таблички з дивними визерунками, що нагадують єгипетські тваринні гієрогліфи. Цих табличок уживали місцеві жреці на всяких

своїх святах і пірах та "вчитували" з них різні перекази, родоводи й пісні. Досі нікому не вдалося знайти способу відчитати ці таблички, хоч є здогади, що це старе культове письмо невідомого походження. З часів старовини збереглося ще й сьогодні "свято птахо-людини" (щось наче наші обжинки) в час, коли голловна місцева птиця виводить малят. Згадане "письмо" не залишилося теж із "пропащої" Атлантиди (Лемурії чи Му), бо сам Великодній острів пізнішого і вулканічного походження.

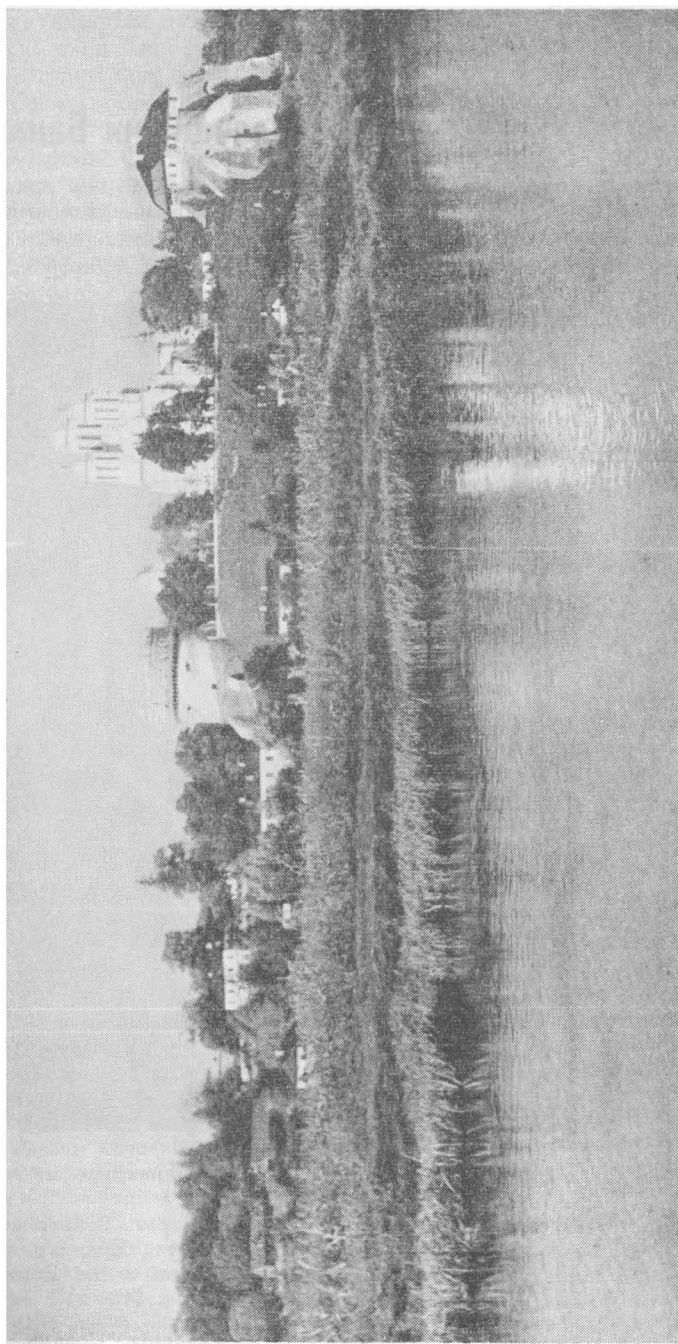
ЗАГАДКА СТАТУИ ТА ЇХ ТВОРЦІВ

Але ще більше дивні та нерозгадані на Великодньому острові інші дивовижні — велетенські, примітивно тесані в камені статуї, що стоять здовж побережжя на "агу" — похоронних кам'яних площах. Зокрема більше їх на кам'яних виступах головного вулкану Рано Рараку. Всі статуї роблені на більш-менш один лад, висотою около 12-15 стіп, хоч у каменеломі на побережжі є висока і на 60 стіп. Насправді це погруддя з велетенськими обличчями, тесані у відносно м'якому вулканічному камені, який можна було обробляти кам'яними сокирами та кістяним приладдям. Згаданий камінь твердне на повітрі і на основі цього устійнили, що деякі зі статуй мають до 600 років, але молодших як 200 років — немає. Напевно устійнено теж, що "різьбили" ці дивогляди на побережжі і потім транспортували на вулкан Рано Рараку, там ставили їх "на зріст" і викінчували з плечей. Як відбувся цей транспорт, коли статуї важать найменш по 4 і 5 тонн, хоч деякі доходять і до 30 тонн, — це загадка. Тільки здогадуються, що підкладали кругляки і на них пересували ці брили.

Але ще більша загадка тих статуй із Великоднього острова, що подекуди нагадують виглядом наших "кам'яних баб" зі степу, — у чому іншому. Ніхто не знає, чому тепер таких не роблять, ніхто не пам'ятає, чому їх робили та куди поділись різьбарі. З того, що статуї в різних стадіях роботи, — одні викінчені, інші ні, — виглядає, що "працю" різьбарів нагло перервано і вони більш ніколи до неї не вернулися. Але хто перервав цю працю?.. Десь із початком 18-го сторіччя була тут іще остання велика битва між коротко- і довго-вухими — і може під час неї прийшов кінець цьому дивному виробництву.

Капітан Кук, що був на Великодньому острові 1774 року, бачив іще тих "бабів" із великими шапками з червоного вулканічного попелу на головах та занотував це у своєму щоденнику. Сьогоднішні відвідувачі острова, який м. ін. кілька місяців обслідувала археолог і етнограф Катерина Рутледж у 1914 році та опісля ще в 1934-35 рр. спеціальна французько-бельгійська експедиція, з подивом та сенсацією розглядають ці статуї. У цілому світі вони стоять єдино на Великодньому острові і є нікими свідками колишньої старовинної та малообслідуваної цивілізації, яка мала свої твори і здобутки далеко до того часу, коли сюди прибула біла людина і з нею її впливи.

(*"Поступ"*)

Острозький замок XIV-XVI ст.

Фото Г. Н. Логвина

Тит Войнаровський

Ударемнені заходи оснувати Український Парцеляційний Банк

У початковому числі "Правди" — "Календарі Просвіта" 1969 подали ми статтю пок. інж. І. Озаркевича п. н. "Як ми господарили нафтовими тере-нами". Це був початок статей на тему "Пізнай себе". Тут подаємо другу статтю на подібну тему. Пригадуємо теж велику розвідку пок. д-ра Ю. Ли-

**Автор спогаду
о. митрат
Тит Євген
Столобут
де
Войнаровський**

**Портрет
роботи
Івана Труша**

ни "Київ — вічне місто" — на подібну тему: хто винен, що ми завжди програємо? — "воріженьки" чи таки ми самі.

Незвичайно цікаві й живо написані спомини о. мітрата Войнаровського, що був правою рукою Св. Божого Андрія митрополита, беремо з книжки п. н. "Історичні постаті Галичини XIX-XX ст.", виданої в Нью Йорку. Цю книжку можна замовити через наше видавництво. Ціна \$4.50.

£

Редакція "Правди"

Оскільки собі пригадую, дістав я в році 1900 від посла Миколи Василька¹ листа з закликом, щоб негайно приїхати до Відня, бо йому вдалося дуже прихильно настроїти тодішнього президента міністрів д-ра Кербера² до ідеї парцеляції панських ґрунтів у Східній Галичині між українських селян. Отже треба було ще й мені з Кербером обговорити цю справу та поставити доцільні внески. Очевидно, я зараз поїхав до Відня, відбув конференцію з Васильком і проф. Степаном Смаль-Стоцьким та в їх товаристві був прийнятий на авдієнцію у Кербера.

По вислуханні реферату і по виясненні справи поручив мені д-р Кербер, щоб я виготовив статут для "Українського Парцеляційного Банку", причім щодо кредитів заявив мені, що на його припоручення дістанемо на парцеляційні трансакції від одного віденського банку 4-процентовий кредит у висоті 10-15 мільйонів корон.

Урадуваний такими корисними виглядами, я забрався з цілою енергією до зладження статуту для цього банку і в тій цілі познайомився з статутами всіх головних банків в Австрії, та на їх основі зладив статут для Українського Парцеляційного Банку, забезпечуючи йому всякі можливі та найдалше йдучі управління. Одначе тоді не прийшло до уконститування задуманого Банку, бо не пособляли цьому численні політичні події в краю і в державі.

Мабуть 2-3 роки пізніше кликав мене д-р Кербер знову до Відня в тій самій справі. Приїхавши до Відня, пішов я на конфе-

¹ Микола Василько (помер у 1924 р.). Український політик і дипломат, посол до буковинського союму і австрійського парламенту. В останніх десятиліттях перед I світовою війною мав великий вплив на суспільно-політичне життя Сукоринської України. Від 1918 до 1921 р. дипломатичний представник ЗУНР в Австрії, опісля УНР в Швейцарії і в Німеччині. — Людина європейських манер, освічена й заможна, мав досить поважні впливи в австрійських сферах, якими віддавав нам незаперечні заслуги. Доказом цих його впливів є вже хоча б і той факт, що він потрапив дістатися до переговорів у Бересті, хоч засадничо австрійський уряд не допускав туди представників австрійських Українців. Побуг-Маліновський у своїй найновішій історії Польщі твердить, що "Василько був у приязних відносинах з австр. міністром Черніном, не в одному випадку був його інформатором". (Ст. 117, том II.).

² Д-р Ернест Кербер був премієром від 1900-1904 р. Це було перший і останній раз, що цісар Франц Йосиф I іменував премієром звичайну людину, не-шляхотського роду. Коли Кербер обняв теку премієра міністрів, він стрінувся з сильною чеською опозицією. Щоб налагодити справу, він запропонував поділ території на 3 зони: чеську, німецьку й мішану (мінімум 20% меншин), але зустрівся з сильною опозицією і Чехів і Німців. Чехи внесли коло 2000 петицій та зажадали окремої дискусії над кожною. Коли міністерство намагалось припинити обструкцію, Чехи відповіли голосно обструкцієк при вжитті різних інструментів, як також каламарів, чорнила, ліній і пр. Тоді уряд розв'язав парламент і розписав нові вибори, а в міжчасі робив заходи, щоб дістати потрібну йому більшість у парламенті. Вправді економічні реформи Кербера були корисні й оживили промисл та торгівлю, одначе національні спори не припинилися і премієр, заведений у своїх надіях, з кінцем 1904 р. уступив із свого становища.

ренцію з прем'єром Кербером у товаристві послів Василька, д-ра Смаль-Стоцького³ і Юліяна Романчука,⁴ як голови тодішнього нашого парламентарного клубу.

Прем'єр Кербер прийняв мій проєкт у цілості з тим, що наш Банк матиме право випускати облигації до висоти тисячі мільйонів корон, а віденський Банк, який дасть нам кредит до висоти 15 мільйонів корон, буде обов'язаний льокувати ці облигації під контролею уряду. До часу, поки Українці не зложать половини закладового капіталу, делегат віденського банку, який дає нам кредит, матиме рішальний голос у всіх справах, що торкаються парцеляції. Звертаючися до Романчука, сказав тоді Кербер: "Хіба ж не потребує підносити, що те, що тепер одержують Українці через заложення власного парцеляційного банку, не є звичайною концесією на фінансовий інституту — *ваш нарид стане при помочі цього банку паном на власній землі.*"

Коли ми по цій конференції вийшли з міністерства, зараз почали обговорювати все, що там було порушене в дебаті.

На моє велике здивування, я завважив, що голова нашого клубу Романчук не лише не поділяв нашої радості з висліду конференції, але, навпаки, став пригноблений і сумний. Я попросив його вияснити, чим чується він так діткнений, або занепокоєний, що це аж відбивається на його лиці (мав сльози в очах). На це відповів мені Романчук просто до сліз схвильований: "Таж це наша руїна!... Ми мусітимемо платити річно 400.000 корон самого проценту від призначеного нам кредиту!... А звідкіля ж ми візьмемо таку суму гроша?!" Я зараз став пояснювати йому, що будемо мати обов'язок платити процент лиш від тих сум, що нам фактично виплатять на парцеляційні цілі, себто за закуплений селянами ґрунт, а селянин буде радо платити тих 4% за власність і за вживання цього закупленого ґрунту, а не задармо. При цім я по-

³ Д-р Степан Смаль-Стоцький (1859-1938 р.). Український визначний мовознавець, політичний, культурний, громадський і економічний діяч на Буковині, професор університету в Чернівцях (1884-1918) та українського університету в Празі, член НТШ, ВУАН, довголітній національний провідник буковинських Українців, основник майже всіх українських товариств у Чернівцях, посол до буковинського Союму й австрійського парламенту, заступник маршала Краєвого Виділу Буковини 1904-13, посол ЗУНР в Празі 1919 р., ворог тесрії т. зв. праруської мови, виводить українську мову просто з праслов'янської (німецька наукова граматика на спілку з проф. Гартнером, шкільні підручники укр. граматики, тощо). (УЗЕ).

⁴ Юліан Романчук (1842-1932). Галицько-український політичний і громадський діяч та письменник. Учитель гімназії, дійсний член НТШ, один із творців новітнього українського відродження Галичини, основник Товариства "Просвіта" й НТШ, 1896-1906 р. голова "Просвіти", основник і співробітник "Діла", 1883-95 посол до галицького союму і від 1889 голова укр. соймового клубу, в 1890 р. один з ініціаторів т. зв. "нової ери", 1891-97 і 1900-18 посол до віденського парламенту, до 1911 р. голова укр. парламентарного клубу, від 1911 р. віцепрезидент парламенту, за світової війни голова Укр. Культурної Ради у Відні, 1904-1915 редактор збірного видання укр. клясиків п. н. "Руська письменність" (УЗЕ).

кликався на мій дотеперішній досвід, як точно й легко платять селяни такий процент і такий довг за набуту землю, та підносив, що дотепер не мав я ані одного випадку, щоб якого парцелянта скаржив банк за незаплачену рату. Всі мої виводи не трапляли Романчукові до переконання. Йому здавалося, що ми пустилися на якийсь очайдушний інтерес, котрий мусить закінчитися компромітацією ініціаторів і нещастям для наших селян. Таким поглядом Романчука на цю справу я чувся так поіритований, що вже не продовжав ним початої дискусії, лише просив Василька, щоб він попробував в'яснити Романчукові справу. Вони оба говорили з собою ще довгий час і мені здавалося, що Василько вспів остаточно переконати Романчука.

Одначе з приєднанням голови парламентарного клубу не була ця справа ще для нас полагодженою. Її мав уперед розглянути "Народний Комітет" у Львові як начальна езекутива нашої партії, а відтак дати поручення нашому клубові, чи і як сфіналізувати з центральним урядом у Відні.

Підчас моєї другої конференції з прем'єром Кербером сказав він мені, що йому є звісні дотеперішні мої успіхи в парцеляційних справах і тому він очікує, що я стану технічним директором Парцеляційного Банку, бажав би одначе почути від мене, кого я пропоную на правного директора.

На це відповів я йому щиро, що ним може стати лиш д-р Євген Олесницький,⁵ адвокат із Стрия, чоловік незвичайних здібностей і хрустального характеру, отже на обняття правного проводу такої інституції під кожним оглядом найвідповідніший.

Мені не впало тоді й на думку, які фатальні наслідки вийдуть з того, що я виявив отверто мій намір поставити д-ра Олесницького на чолі Парцеляційного Банку.

Вернувшись до Львова, я удався до голови Народного Комі-

⁵ Д-р Євген Олесницький (1860-1917). Адвокат, галицько-український громадський діяч, найвизначніший діяч народовецької, опісля національно-демократичної партії, посол до галицького Сейму в 1900-10 р., до парламенту 1907-18, організатор Стрийщини, "Краєвого Молочарського Союзу та "Сільського Господаря", один із найкращих промовців, редактор "Зеркала", видавець "Русько-української Бібліотеки", писав журналістично-літературні праці, переклади п'єс для театру, тощо. Родина його походила з старого роду Олесницьких, з якого вийшов у XV стол. кардинал Збігнев Олесницький. Та згідно з тодішньою "модою" вже батько д-ра Євгена соромився свого шляхетського походження і шляхетські документи мама "зужила в кухні на плячки". Так пропало багато історичних документів. — Його "Сторінки з мого життя" частину I-шу до 1890 р. і другу до 1896 р. видала С-жа "Діло" в 1935 р., одначе лишилась не виданою частина третя, в якій мабуть була б наświetлена його політична діяльність, себто найважливіша частина спогадів. Він мав зв'язки з кругами арх. Франца Фердинанда, з яких вийшов проєкт перебудови Австрії та поділу Галичини, який був причиною смерті арх. Франца Фердинанда. Проєкт цей є сьогодні у віденському архіві.

тету, д-ра Костя Левицького,⁶ розповів йому лояльно і точно про перебіг моєї конференції з прем'єром Кербером, і висловив побажання, щоб я міг в інтересі справи зreferувати цілу річ також на засіданні Народного Комітету, бо треба, щоб відійшла як найскорше відповідна директива до Відня до нашого парламентарного клубу. Д-р Кость Левицький відповів мені, що засідання Народного Комітету не може так скоро відбутися, отже я написав обширне письмо для відчитання на засіданні Нар. Комітету про користі з задуманого оснування Парцеляційного Банку, а сам відїхав додому.

По якимсь часі довідуюся, що Народний Комітет зайняв до справи негативне становище та про це повідомив уже наш парламентарний клуб у Відні.

Я зараз поїхав до Львова, добився скликання засідання Народного Комітету та referував усно про великі національні користі з оснування такого Парцеляційного Банку.

Відбулося голосування і всі члени Народного Комітету (за винятком голови, д-ра Костя Левицького, який ані не промовляв, ані не голосував) заявили за заснуванням Парцеляційного Банку на умовах, які подав Кербер.

Заспокоєний цим, я відїхав додому. По довшому часі довідуюся, що з Народного Комітету знову пішла реляція до нашого клубу, начебто Народний Комітет і на цім другім засіданні заявився односторонно проти Парцеляційного Банку, а замість того жадає концесії на відкриття Щадничої Каси в Перемишлі.

Довідавшись про це, я зараз поїхав до Львова й поспитав д-ра Костя Левицького, як він міг дати до нашого клубу таку, дійсному станові речі прямо противну реляцію в справі Парцеляційного Банку.

Відповідь д-ра Костя Левицького була така: "Це правда, що Народний Комітет ухвалив стояти за оснуванням Парцеляційного Банку, але ця ухвала не має сенсу, бо коли будемо мати Касу Ощадности в Перемишлі, то не потребуватимемо позичати цих грошей на оснування Парцеляційного Банку, а матимемо власні гроші. Тому я дав таку директиву до нашого клубу, щоб замість Парцеляційного Банку старався про концесію на Щадничу Касу".

Хоч як мені було тяжко та осоружно почути цю відповідь,

⁶ Д-р Кость Левицький (1859-1941). Галицько-український політик, громадський діяч, учений правник, член НТШ, заслужений на полі кооперації, посол до галицького Союму і австрійського парламенту, голова "Народного Комітету", провідник української національно-демократичної партії, основник багатьох укр. інституцій, директор "Центробанку", основник і редактор "Правничої Часописи", від 1910 р. голова Українського Клубу в австрійському парламенті, згодом в Союмі. З вибухом війни голова "Головної Української Ради" у Львові і "Загальної Укр. Ради" у Відні, президент державного Секретаріату ЗОУНР. Написав "Історія політичної думки галицьких Українців", "Великий зрив", "Німецько-український правничий словник" та ін.

Одначе надто дорожив "своім Львовом" і старався всевладно в ньому

я не зражувався й зараз поїхав до Відня, щоб цю справу обговорити з нашим клубом. Посли Василько і Барвінський⁷ стояли вправді за оснування Парцеляційного Банку, але президія клубу на основі одержаної від д-ра Костя Левицького реляції про "ухвалу Народного Комітету" вже заявила була Керберові, що не рефлектує на Парцеляційний Банк, а просить про концесію на "Руську Касу Ощадности в Перемишлі".

Цей зворот справи був для мене, при звичаєного вже до різних прикостей і противенств, одним з найтяжчих ударів у житті.

А причиною, чому ця справа прийняла такий оборот, було те, що правним директором Парцеляційного Банку мав стати д-р Євген Олесницький. Осідком Парцеляційного Банку мав бути Львів, отже й д-р Олесницький мусів би був перенестися зі Стрия до Львова, центру нашої політики. Отже д-р Кость Левицький, голова Народного Комітету, калькулював, що д-р Олесницький, займаючи в централі краю таке важливе для цілого нашого хліборобського населення становище, та розпоряджаючи такими великими фондами, може легко при своїй популярності і своїх високих кваліфікаціях стати в краю першим політичним провідником, а цього амбіція та жадоба влади д-ра Костя Левицького ніяк не хотіла допустити.

Твердження, яким тоді послуговувався д-р Кость Левицький, що Каса Ощадности в Перемишлі зможе поставити до диспозиції фонди, потрібні нам до парцеляції в таких самих розмірах, як "Парцеляційний Банк", було зовсім нестійне, що згодом показалося, зрештою це було від початку очевидне, що при економічнім занепаді нашого народу Каса Ощадности в Перемишлі не буде в силі сповнити задач проєктованого Парцеляційного Банку.

Щоби зрозуміти, яку велику народну втрату понесли ми через ударемнення оснування цього Банку і в яких розмірах могла бути зліквідована тоді польська більша посілість у Східній Галичині, мушу пригадати, що наслідком великого обдовження дідичі самі накидувалися тоді з продажею ґрунтів до парцеляції, що між нашим селянством панував прямо голод на землю, та що ціни за ґрунт були для селянина неймовірно корисні. При закупках усіх

рядити та, що найважніше, у вирішних хвилинах бракувало йому ширшого політичного світогляду, бо він оцінював тодішню політику так наче процес у Найвищому Суді у Відні, в якому остаточно закон мусить перемогти. Це й було причиною його хибних потягнень.

⁷ Олександр Барвінський (1847-1927). Педагог і політик та суспільний діяч. 1891 р. посол до віденського парламенту, 1894 посол до галицького сойму, творець т. зв. "нової ери" в 1890 р. В 1897 р. заснував помірковану "християнсько-суспільну партію" та її щоденник "Руслан". У 1917 р. іменованний членом австрійської палати панів. У першій галицькій уряді був короткий час секретарем віроісповідань. Був співробітником "Правди", "Діла" і інших часописів, де писав багато на шкільні теми. Склав низку читанок і підручників української літератури та видав 14 томів "Історичної бібліотеки". 1893-1897 був головою НТШ. Полишив спомини, частинно друковані (2 томи). УЗЕ.

численних маєтків, які я розпарцелював (крім Скнилова), я не платив за морг ґрунту більше, як 100 корон.

Маючи право випустити облігації Парцеляційного Банку до висоти тисячі мільйонів корон, мали б ми були спроможність, якщо б були платили за один маєток навіть по 500.000 кор., закупити *дві тисячі маєтностей* великої посілості, розпарцелювати цю землю між наше населення, створити *тисячі й тисячі* самостійних сильних селянських господарств, а це муіло б було потягнути за собою значне піднесення числа нашої інтелігенції. З економічним подвигненням став би був і світогляд нашої інтелігенції під кожним оглядом ширший. У 1918 р. вийшла девалюація австр. корони, отже при сплаті позички були б звернули в половині, а ґрунти були б заповідармо перейшли в руки нашого селянина.

Що паралельним наслідком такої парцеляції був би також упадок політичних впливів польського елемента у Східній Галичині, це розуміється само собою. Мотивом, задля якого Кербер був задумав наділити нас концесією на Парцеляційний Банк і винувати його такими поважними засобами, був його намір ослабити політичну силу Поляків в Австрії. Він бачив, що політика польських дідичів, які засідали в значній перевазі в "Колі Польським" у Відні, не йде по лінії інтересів австрійської держави.

Отже інтенцією Кербера було розпарцелювати більшу посілість у Галичині (оскільки це лиш можливе), позбутися з Кола Польського як найбільше дідичів, а на їх місце дістати до парляменту репрезентацію заможного українського селянства. Коли це не вдалося, Кербер переорієнтувався з конечности в сторону Поляків, і — як відомо — забігав відтак запопадливо за прихильність польської шляхти.

"Будьмо апостолами любови Бога і ближнього; будьмо діяльними членами царства Божого на землі, що є царством миру й спокою. Праведним життя, вірою й активністю причинимося до поліпшення світу. В час невдоволення, замішання й безладдя одинокою нашою надією і спасенням: Христос Ісус і Його наука. Длятого поборюймо безбожність большевників, що приносить руїну, нещастя і смерть".

Єп. В. Ладика. Послання 1933 р.

ТЕНЕТИ ФРОЙДИЗМУ

У нашій статті "Крізь окуляри злоби і ненависти", присвяченій критиці статті Б. Цимбалістого "Параноїдний стиль серед українців", ми піддали під сумнів науково-теоретичну і практичну вартість психо-аналістичних теорій, якими саме п. Б. Цимбалістий послужився у згаданій статті. Сьогодні хочемо познайомити наших читачів ширше з думками й оцінкою фройдизму, зробленою визначнішими вдумливими мислителями Америки й Європи, зокрема проф. О. Г. Моврера, колишнього президента Американського Психологічного Товариства і професора університетів Єйль, Гарвард та Ілліной.¹⁾ Проф. Моврер, у своїй вчасній практиці, сам був психоаналістом. Інакше й не могло бути. Психологічні й педагогічні катедри американських університетів були опановані, і в більшості ще опановані фройдистами різних пород, які напихають у підручники та молодь прагматизм та психоаналістичний "гоблдидак", чи як по нашому "теребила Терехиха нерозбериху". В ході практики він переконався, що ота нерозбериха не то що не має ніяких наукових основ ані лікувальної вартості, а навпаки, є доцільно продуманою ідеологією, призначеною на повалення християнства та західньої цивілізації. Надиво оця ідеологія ще тримається і стала майже офіційною новою релігією Америки, проникнувши навіть до протестантських і єзуїтських мислителів еґзистенціалістів (прогресивних), втілюючись у спосіб і характер мислення американського Найвищого Суду й нижчого судівництва, виховної теорії (Дж. Дюї) і практики в школах, церквах та домах, суспільної праці, робітничого руху та його провідників, торгівлі і промислу та політичних провідників усіх ступенів. Справді, перемога одної ідеології, якій немає рівної в історії людства. Навіть марксизм мусить поступитися їй у життєздатності бо він спирає своє існування на багнетах та концтаборах, а фройдизм процвітає на добровільній згоді мас, на гордості та слабості людини.

ГОЛОВНІ ТЕЗИ ФРОЙДИЗМУ

Одна з найбільш погубних філософій людства й найбільш примітивна та логічно циркулярна, *прагматизм*, це перелицьовання дарвінівської біології у філософію, якого доконали Вілям Джеймс та Джан Дюї за сугестією Ч. С. Пірса. До цієї теми повернемося колись в окремій статті; на цьому місці вистачить лише навести *головне твердження прагматизму: правдою є те, що себе практично оправдає в ході боротьби за існування; тому прав-*

да і добро це речі відносні і змінні, залежно від того, як вони служать людині у змінних умовах існування.

Фройдизм появився приблизно в тому самому часі що й прагматизм, у часі, коли дарвінізм звузив людські уми до одної майже універсальної точки зору. На думку проф. Моврера, дарвінізм перейшов і в психологію та психоаналізу. Нам відомо, що навіть в Європі означувано людську інтелігенцію як "здібність прино-рвлювати організм до нових та змінних обставин" (Кляпаред), виграти бій за існування, себто звужувано її до того, що український нарід називає хитрістю. Душа стала лише еволюційним додатком; тигри виростили ікла та пазурі, гомункулос виростив розум і став людиною; хто хитріший, той розумніший та "ліпший". Проте, в ході еволюції, сталося щось нечуване, протиприродне: людська культура придумала закон, на основі якого не організм, тіло, має бути верховною ціллю збереження свого добра, лише добро людського духа, і тому духові мусить поступатися плоть. Найбільш ядерним і совершенним виразником цього "перевороту" стали релігії, зокрема християнство. "Інструмент людського організму": дух, обернувся проти плоти! Фройд підмітив оцю "перверсію" природи, нап'ягнував її та на тому нап'ятуванні збу-дував свою нову релігію-психоаналізу.

Дух здушив плоть всякими моральними обмеженнями, не дозволяє інстинктам та похотям не то що заспокоюватися свобідно, але й навіть виявлятися у свідомості людини. Проте, такі "здушені" інстинкти, а саме два головні, половий та напастливости, витворюють "твск" на людське Я, людське Я мусить відтискуватися, при тому непотрібно тратить дорогоцінну енергію, витворює стан непевности Я, побоювання, що ось-ось оці інстинкти прір-вуться і зломлять опір людської совісти, яка керується заповідями. Оці заповіді є наслідком виховання, т. зв. усупільнення одиниці, і в їх прищепленні відіграє головну роль батько в родині; їх сила рівняється повазі батька, який представляє авторитет суспільства і релігії. Людську совість Фройд називає Понад-Я і вважає її за головного ворога душевного здоров'я. На його думку саме оці "здушення" інстинктів та побоювання, "почуття вини", є причиною невроз та психоз, себто душевних недуг. З того виникає фройдівська засада душевної гігієни та "лікування": позбудься совісти, або пом'ягчи її, поступися інстинктам, дай їм свободу прояву! Завданням психотерапевта є саме "усвідомити" хворому суть конфлікту в його "глибині" і дати йому розгрішення, або психоаналістичне відпущення. Себто завданням психоаналітика є мовчазне або активне, залежно від психоаналістичної школи або напрямку, сприйняття гріховних похотей хворого та пом'якшення або і знищення "лукавої" совісти. Очевидно, таке "лікування", ка-же проф. Моврер, приносить часом, спочатку, деяку полегшу в стані хворого, це саме й іде по лінії його опортунізму, проте воно зчасом погіршує його стан, тому що поглиблює вину та опортунізм хворого, який не може позбутися зраненої самопошани та совісти.

Як бачимо, фройдівська ідеологія перекидає вину та причини

душевних заколотів на батьків, суспільність та релігію, головню на моральне виховання дітей. Недаром в Америці маємо до діла з найзавзятішим побороюванням дисципліни у вихованні й усіх прошарках життя та майже сатанічним опором релігійному вихованню молоді в публичних школах. Проте Америка може "похвалитися" найбільшим відсотком душевно хворих, його постійним ростом та головокружним зростом психопатичної злочинности, — за фройдівською рецептою: дай волю похотям.

Фройдизм навчає, що не вина, лише почуття вини є причиною душевних заколотів, не заподіяний гріх або злочин, лише надмірне усупільнення, надмірна побожність, "моралізм", є причинами психопатії. Фройд обіцяв людству, що він спасе його від вогню розпуки та викидів совісті.

Іншої думки є Давид Бакан, який у своїй книжці "Зігмунд Фройд та Жидівська Містична Традиція",²⁾ відмічає, що Фройд, із походження галицький Жид, находився під впливом кабалістики галицьких Жидів. Він теж відмічає, що Фройд не лише відкинув Мойсееве та християнське поняття Бога, але й дозволив дияволу вселитися в себе, заключаючи з ним договір. Фройд, роздумуючи над постаттю Мойсея, висловлюється, що Мойсееві погрози Божої кари за зломання заповідей ніколи не здійснилися. Фройд, він же — новий Мойсей і новий Спаситель, на засадах і основах протилежних Мойсеевим та християнства, які навчають, що Бог, передусім, це Найвища й Найсовершеніша Діюча Справедливість. Бакан наводить перехвалювання Фройда, який сказав: "Чи Ви знаєте, що я є Дияволом? Ціле моє життя я мусів грати роллю Чорта, щоб інші могли будувати найкращі катедри з матеріялів, які я створив". Д. Бакан уточнює хто такий Диявол, висловлений психологічними поняттями: "Диявол, це заперечена совість, заперечене Понад-Я. Диявол це ця частина людської особи, яка дозволяє людині ломити моральні закони, основи Понад-Я."

ПОГУБНІ НАСЛІДКИ ФРОЙДИЗМУ

В першій мірі мусимо замітити, що фройдизм зійшовся знаменито з американським прагматизмом; у тому може й успіх ідеології Фройда на цьому континенті. Фройдизм учить відкинення совісті, прагматизм обмежує її до хитрости: поступай так, щоб ти виграв, щоб тобі було добре, чхай на Бога і пекло, бо їх нема! Не помогли тут ніякі заклики Дж. Дюї та його большевизуючих послідовників, до "усупільнення" одиниці. В чарівницькому й диявольському колі прагматизму та фройдизму американські практичні педагоги викинули дисципліну (гарт та силу совісті) з виховання та публичного життя; замість дійсного "усупільнення" людини, спромоглися на коедукацію в школах, заохочування до "дейтінгу" між малолітніми (для вдержання душевного здоров'я та "усупільнення" поміж статями), уряджування в школах танців, ну і "демократизації" та "самоуправи" незрілих дітей та дозволу на т. зв. само-вияв, "творчість" підцвірків; у методиці нав-

чання вимушено метод т. зв. дискусії та завдання (проджект), які практично перекидають відповідальність і навчання на незрілого учня та рівняються безвідповідальній і умово нездисциплінованій балаканині. Не дармо ж на цьому континенті стільки практичних і культурних неуків, які навіть по закінченні колегій не вміють достаточо орудувати числом та рідною мовою.

Із звільненням Демонів полового гону та напастливости від "протиприродної" нормалізації релігією та суспільними законами, дійшло до знищення моральної гігієни й основ здорового сімейного життя та до так нам відомого статевого рознуздання молоді й молодечого злочинства.

Перекидаючи вину за нужду, психопатію та злочинність на т. зв. окруження, батьківську дисципліну і суспільство, большевизуючий прагматизм із фройдизмом, звільнили злочинця від відповідальности, дали йому право й легітимність громадянства, при тому нічим не помагаючи йому в реабілітації, саме тому, що звільняють його від особистої відповідальности (людина — витвір оточення...). При тому, цілком зрозуміло, створили підґрунтя на ресантимент і ненависть до суспільства та його законів по стороні всяких ледащ і злочинців та створили умови їх розмножування. Так витворився поміж суспільними кінечностями й "очищеною" совістю протисуспільних елементів ("невинних жертв оточення") тиск, який змусив президента ЗСА проголосити Тиждень Боротьби із Злочинністю та відрядити тисячі війська на поборювання можливих нових міських заколотів і масових грабунків і вбивств, які є нічим іншим тільки впливом ресантиментів у напрямі важко працюючої частини громадянства, ресантиментів вмовлених у ледарів фройдизмом-прагматизмом.

Лайдачище покинув жінку і дітей та повівся в дюївсько-фройдові вітри. Хто винен? "Дискримінація", слямс, суспільність. Давай, суспільність, ота совісна, пряма і працююча частина громадянства, має заступити його обов'язки. Повія надбала дітей без застанови: суспільство утримує її, її дітей та її любовників! Нехлюї й ледарі заплюгавлять дільницю міста (яка в руках, наприклад Аєстрійців, була б для них благодаттю й пишалася б завітчана чистотою й радістю життя), — "слям", кричать горлачі з-під стягу Фройда й Дж. Дюї: винен уряд і суспільність, ота, яка не є ледачєю та нехлюйною. Перебудовуй слям за "суспільні" гроші на те, щоб вони за кілька років у ледачих руках знову перетворилися у слямс!

Лайдачище — покинув школу, або не вчився та ще й до того безкарно й без жадного страху побивав совісних учителів і нищив шкільне обладнання (у країні, де йому дають безплатно підручники та харч) — це невинна жертва оточення! Злочинце-суспільносте, викидай мільйони на ніщо інше як "реабілітацію" сотень тисячів ледарів!

Низько оплачувані поліцисти мусять, після закону, поводитися чемно супроти злочинців, бо ж вони "невинні"... А вже як вловлять лайдака, то суди накивають лайдачиськові пальчиком:

"Івасю, заховуйся, інакше за другим або третім разом таки поса-
димо!"

Наслідки безсовісности, фройдизму й прагматизму, у вну-
трішній політиці супроти корупції відомі; відомі теж у відношенні
до міжнародніх проблем, розбудови та співпраці з найбільш зло-
чинною в історії людства Російською Імперією, ненависти до
жертв отої імперії во ім'я особистої вигоди, залицання до цієї імпе-
рії (Макмілян) із преміс прагматизму; ділення народів, хаотизу-
вання процесу індивідуалізації та порядку в Африці, натиск на
Церкви в напрямі прагматизації, екзистенціалізму та фройдизму,
"модернізації" їх "заскоружлого" вчення та пом'ягшення мораль-
ного вчення, "зближення" поміж "доктринами", жєстами "замис-
рення", і т. п., іншими словами, примушується людську совість
проковтувати блєкоту, ставати в ролі каючогося дворянина, по-
м'ягшуватися і сприймати за добро те, проти чого чесна людина
всїяких часів боролася і платила своїм благородним життям.

Оці пом'ягшення, які насильно увіпхалися до християнських
Церков, оця "демократизація" (індивідуалізація) думки й теоло-
гії, зокрема грізні прагматичні тенденції внутрі католицьких бого-
словів, ще не відомі у своїх далекосяжних наслідках. Якщо ті тен-
денції переможуть, нічого доброго не можна сподіватися з них
навіть для тих, які з тих пом'ягшень радіють, тому що ті тенден-
ції доведуть до ще більшого схаотизування світу і ще більшого
терпіння людей.

Щоб краще зрозуміти повагу проблеми, про яку ми щойно
згадали, мусимо згадати ще про одну диявольську силу, яка за-
володіла умами заходу — егзистенціалізм. Проф. Моврер думає,
що пошесть егзистенціалізму є наслідком того, що людина, став-
ши по фройдівськи "вільною", відтяла себе "від коріння буття"
і втратила змісл власної особистости. Егзистенціалізм безбожний
Сартрівський, це хаос думки. Егзистенціалізм нагадує маячення
Ліаоце, в якому егзистенціалісти радо порпаються. Ось одна з ге-
ніяльних думок оцього азїятського мудреця: "Людина характеру...
має багато грошей, і не знає звідкіля вони у нього. Він п'є і їсть
досита, і не знає звідкіля приходять його харчі". Правдивий ха-
рактер людини, яка позбулася самопошани, одним словом гіппізм.
Коли ближче приглянемося, то побачимо, що поміж фройдизмом
та егзистенціалізмом немає основних ріжниць. Будь сам собою,
вірний собі з собою, аналізує себе, вглядай у себе, будь своїм
власним авторитетом, будуй свою мітологію, свою особисту мо-
раль, і т. п. В дійсності, модерний гіппізм, підкріплений хеміка-
лями для кращого "вглянення" у власне "нутро", це ніщо інше
тільки схрещення чи подруження фройдизму з егзистенціалізмом,
це ціна за втрату самодисципліни, совісти.

У згаданій книжці проф. Моврер наводить ядерні приклади,
як фройдизм закрався до модерної протестантської і єзуїтської
думки. З нашого боку наведемо думки єзуїта о. Р. Глісона, з його
книжки "Христос і Християни": "Одиною здорова мораль це та,
що є згідна з егзистенціальною природою людини,... якої не мож-
на відкидати, наче б вона була лише сповідною нормою життя,

є користь якоїсь абстрактної, неіснуючої людини... Якщо ми віримо, що людина має особисту совість, і тому є вільною в кожній ситуації, яка досягне її свідомості, ми піддаємося дуже небезпечній омані фальшивій свободній волі... Людська свобода є зумовлена багатьома факторами... У границях, визначених отими примушуючими умовами, людина має свою особисту совість, щоб їй помагала напрямлювати її духове життя, проте було б божевіллям заперечувати ролі несвідомих тенденцій і поведінки". Так отець Глісон і додумався до кореня фрейдівського вчення і прагматизму про фальшивість віри у свободну волю людини в стані свідомості, і признає совісті "особисту" владу (егзистенціалізм) та лише обмежену й допоміжну ролі; головну ролі відіграли б "несвідомі тенденції та поведінка". У вище наведеному помішані прагматизм із фрейдизмом та з егзистенціалізмом, дарма що прагматизм відмовляє людині силу свободної волі у відміну до егзистенціалізму. Та не в логічній саламасі справа. Справа в тому, що такі вчення набувають популярності і затроюють до решти ще не цілком здеправовану молодь. Наведена цитата взята з колегіального підручника, написаного трьома дипльомованими католицькими психологами, та цензурована католицькими властями...³)

Наш перегляд наслідків фрейдизму був би неповним коли б ми не згадали про нечуване помноження психопатів на цьому континенті. Тією проблемою займаються два інші автори, В. і Й. Меккворт, які підраховували, що приблизно в 1938 році таких було у ЗСА 45,000 у в'язницях і лікарнях для умов хворих, не враховуючи тих, що знаходяться поза тими установами, а Н. Мейлер твердить, що крім ув'язнених багато людей є психопатами: "багато політиків, професійних вояків, часописних колумністів, авторів, малярів, джезових музик, проститутток, гомосексуалів і половина директорів Голівуду, телевізії та реклами."⁴)

Що таке психопат? Це повинна би бути саме ота вимріяна нова, "освободжена" людина Фрейда. Психопати — це люди без совісті, без здібності почуття вини. Проте, хто важився б, за рецептою Фрейда, вважати їх найздоровішими душевно одиницями? В пересічі, психопати поповнюють удвоє більше важких злочинів аніж запеклі кримінальні злочинці, і то, звичайно, найбільш потворних і безглузких злочинів. Ліку на психопатів нема; ані тюрма, ані психотерапія, ані добрячість їм не помагають. Існують дві теорії щодо постання психопатії: підозріння, що людина родиться вже без здібності до почування й любові, до переживання жалю й милосердя, припущення, що брак любові й ніжності в дуже вчасному віці дитини, вбиває оці ніжні паростки-заложення в душі одиниці. До того потрібно прийняти засаду, яку я від років промовую в моїх лекціях, засаду "вразливості поодиноких розвиткових періодів", іншими словами, кожний розвитковий період призначений на збудження й виправу та ріст означених здібностей і прикмет людини; коли виховання прогавить такий "плодовитий час", людина лишається в даному, прогавленому аспекті, недорозвиненою. Але і, теоретично, можемо припустити ще й третє дже-

рело психопатії, ідеологію, віру в конечність жорстокости й ненависти та непотрібність совісти й чесности задля будови невідільних імперій та їх удержання (гітлеризм, ленінізм-сталінізм-маоцетунгізм), як теж і Фройдову ідеологію, імперіялізму статевого й розбійницького гонів та непотрібности строгої совісти, во ім'я душевного "уздоровлення" людини. Наш досвід із минулої війни та російської окупації нашої Батьківщини, як і постійний ріст злочинности у ЗСА наводять нас на думку, що вбиття совісти й характеру внаслідок ідеології є можливим, при чому людина послуговується всякого роду псевдологічними викрутками, в які вірить: месіанізм, старшобратерство, расизм, особиста совість, класова боротьба, політична конечність, "душевне й фізичне здоров'я", зла суспільність, недовір'я братові, посуджування інших у злих намірах, і т. п. В часі війни я зустрічав Німців, які носили вусики й зачіску Гітлера та грізний вигляд обличчя — всупереч власній вдачі, носили як обов'язок, на прообраз їх героя, а поміж Росіянами — таких же прообразів Сталіна й Петра Першого. Психопатія, спричинена фальшивими ідеологіями грізніша від тих, які плодяться в наслідок генетичної патології чи браку любови у вихованні, тому що вона не то що може посісти народи, але й дає людині задоволення з виконання "святого обов'язку", якоїсь "місії".

ПРОТИФОИДИЗМ У ПСИХОЛОГІИ

Не враховуючи Й. Броера, три найближчі співробітники-товариші Фрейда А. Адлер, К. Юнг та В. Штекель — покинули його. Адлер розвинув свою власну "індивідуальну психологію", викриваючи т. зв. комплекс меншевартости як здогадного спричинника невроз; проте не доглянув як слід ролі, яку в цьому комплексі відіграє совість. Юнг пірнув у біо-психологічну містику і створив поняття т. зв. інтровертизму й екстравертизму, себто "психічної енергії", зверненої на власну особистість одиниці (інтроспекції та самокультивації), або на зовнішню діяльність в оточенні (діяльності й культивації оточення), та узалежнив душевне здоров'я від рівноваги поміж отими двома тенденціями. Для нашої теми більш цікавим є Штекель. Він чи не перший (1938) із психологів відвернув тезу Фрейда та на основі клінічного досвіду звернув увагу на те, що душевні заколоти ("парапатичні") не є наслідком здушених гонів, лише наслідком здушеної совісти. "Пацієнт здушує свій жаль, намагається втрити голос совісти та вдає невразливість. Природа мстить на ньому". Мої досліди над людською совістю й релігією (1947-48)⁵) потверджують правдивість тези Штекеля. Людина, згрішивши, нагадує заяця, за яким гоняться пси, гаркітливі собаки — страх, жаль, ненависть до себе самого, самовідкинення, сором та жаль і злість на себе за знищення власної морально-душевної непорочности, чистоти, самопошани, святости й життєрадості. Ніякі викрути при помочі псевдологічних аргументів такій людині не помагають, хіба що на поміч прийдуть їй якісь ідеології, про які ми згадували вище, і вона

в них повірять; але ж тоді вона стає психопатом. Про наслідки **страху**, **самоненависти** й **самовідкинення** на душевне здоров'я ми зм'ягали у нашій статті у "Гомоні України".⁶⁾ Людина, гонена **голосом совісти**, втікає навіть від місця гріху, намагається не думати, **сповідається** перед приятелями, щоб бодай облегшити **свідомість** соціальної брехні, в якій знаходиться як сповидно "чесна одиночка" та, очікуючи милости й соціальної піддержки в цьому великому горі, нарешті вона, якщо вона католик або православний, **сповідається** (очевидно, коли вона не стала вже психопатом). Сповідь **одинок** з відплатою, непрямою або прямою реституцією злодіяння, **виліковує** людину, **привертає** її до стану душевного відпруження й ласки, саме тому, що "совість це голос Бога, яким **Він** нас допитує", і **ломлячи** оцю об'єктивну (не особисту) **совість**, ми ображаємо **Його**: **Власника цінностей**, які ми знищили. **Але** й без теологічної метафізики психологічна реальність така, **що** ми відчуваємо, що лише Бог, у своїй любові й милості до нас, що лише **понадприродна** **Могутність** є в силі **привернути** нам наш стан душевної **благородности**, і **оції милости** ми просимо.

У ЗСА подібні думки висловили А. Т. Боісен (1936), Т. Вілкінс (анонім, 1956), Д. Бакан (1958) і, незалежно від наведених авторів, на основі клінічної практики, О. Г. Моврер (1947). Думки вище наведених психологів коротко зводяться до наступного: **неврози** та **функціональні психози** не є наслідком здушення гонів, **навпаки**, вони є наслідком здушеної совісти; вони не є наслідком того, що людина **боїться**, що вона може **вдіяти** проти голосу совісти, лише того, що вона дійсно **заподіяла**, себто **учиненого гріха**, не **почуття вини**, лише **дійсної вини**; не **побоювання**, лише **дійсного страху**, який є **підґрунтям совісти**: **особистої**, **соціальної** та **релігійної**. Схізофренік не **вриває** "контакту з дійсністю", лише **соціальний контакт**, при **помочі** на те **вितвореної саламахи** в поведінці, в **страху**, що **інші** можуть **доглянути**, ким він дійсно є, в **страсі** за **втрату особистої безпеки** й **обличчя**; він у своїй **вразливій гордості** не спроможний **одверто відмітити** свою **вину**. **Параноїк** **утікає** в **кружок віри** у **псевдологічну конструкцію** **чужої вини**, таку **відому** в **поведінці дітей**: "Він **винен**, що я... Він **зачав**..." **Депресивний тип** — **карає** **самого себе** (**депресія** є **невідлучним станом гріха**, **браку ласки**), і **тому** **депресивні роди** **невроз** **мають** **вигляди** **виздоровлення**, **тому** **що** **людина** **не відкидає** **вини**, **ані** **не перекидає** її на **кого іншого**.

Висновки з наведених тез для **виховання**, **душевної гігієни** та **психотерапії** — **ясні**. **Виховання** **мусить** **наново** **оснуватися** на **релігійних** **правдах**, **головно** **християнської** **релігії**, а в **тому ж** і на **недвозначному моральному вченню**, яке **не проповідує** **ніяких компромісів** із **слабкістю характеру** та "несвідомими тенденціями егзістенціальної природи людини." **Продискутовуючи** **зміст** **нинішньої** **статті** з **моїм** **приятелем**, він **висловився**: "коли б я **оце** **все** **знав** **перед** **літами**, як **інакше** **полпило** б **моє** **життя!** **Наші** **душпастирі** **проповідували** **нам** **метафізичні** **й** **психологічні** **істини**, **та** **хто** **брав** **їх** **поважно?**"⁷⁾ **Не** **легко** **було** **брати** **їх** **поважно** в **атмосфері** **соціялізму**, **прагматизму** і **фрөйдизму**, і **цілком** **нелегко** **брати** **їх**

в атмосфері егзистенціалізму (особистої совісти) та гіпнізму. В психотерапії, згадані автори, накликають не до пом'ягшення, лише до зміцнення совісти, не до "дешевого психотерапевтичного розгрішення", лише до повернення чесноти із собою і з Богом і суспільністю, до терапії покаяння та ґрунтовної поправи, яка, самотня, дає людині право і змогу повернути самопошану. Проф. Моврер, зокрема, звертається до релігій, головню протестантських, повернути практику сповіди, так як вона збереглася у католицькій та православних Церквах.

Не з усім, що проф. Моврер виловив у згаданій книжці, можемо погоджуватися. Лишаються набоці психоневрози викликані страхом, спричиненим економічними й іншими умовами, катастрофами та т. зв. реактивні, кондіціоновані, як теж лишаються набоці психоневрози дітей (деменція прекокс), які треба б відділити від дійсної схізопренії. На нашу гадку, проф. Моврер знаходить ще надто під тиском прагматичного думання та подекуди й егзистенціалізму, коли кладе натиск на практичний бік справи, замість на її метафізичний та епістемологічний аспект дійсності і правди. На нашу думку, він надто схильний зрівнювати совість з "усуспільненням" (соціалістична демократія, Дюїзм); етика, наука про справедливу поведінку, не може ґрунтуватися на т. зв. моралі в значенню соціальних норм; людина може бути цілком у згоді зі соціальними практиками та законами (гітлерівці, большевики), проте бути докорінно злого. Етика, подібно як і математичні науки, мусить спертися на ідеї правди та справедливості, на "абстрактній людині", совершенній, а не на "егзистенціальній". Так збудовані математичні науки, виходячи з абстрактних та ідеальних понять, дозволяють нам упорядковувати і доцільно діяти у світі часу, простору та фізичних видів енергії. Так же й етика мусить виходити з ідеальних, і таким же чином об'єктивних залогень, щоби сповнювати таку саму службу в світі людської поведінки.

Проф. Моврер уважає навчання про первородний гріх "нісенітницею, яка ...спричинила багато лиха в світі" (стор. 147). Це нас дивує. Ідея про первородний гріх оправдана з логічних ко-

"Не розбиття, не гнів брата на брата й послідовна ненависть, зависть та спори-крамоли, але всебратня любов нехай огріє, просвітить та запалить серця наші у світлі Христових правд та натхне нас святим поривом єдності, щоб ми мали через те силу, котрої нам дуже, дуже треба в цей час".

Єп. Василь Ладика. Посл. 2. III. 1939 р.

нечностей, коли віримо в Бога, як Творця істот обдарованих свобідною волею; якже ж інакше сприйняти думку, що совершенний Творець створив несовершенну людину і світ? Людська совість не сприймає логічних недокінчень. Психологічно, ідея про первородний гріх конечно для оправдання смертності та несовершенності людини та "вини й терпіння дітей за гріхи батьків", яке є відомим нам емпіричним фактом, як теж є поданням надії для всіх нас, несовершених, особливо тих, яких вина, як вихідна точка, не є особистою, лише генетично або й соціально виховно зумовлена. Надія, яку нам простягає релігія, є найважливішим фактором, у збереженні душевного здоров'я в умовах біологічного життя та важливим фактором терапії зраненої й розпучливої душі. Цього фактора не доглянули, якслід, наведені автори.

(“Гомін України”)

1) O. H. Mowrer: **The Crisis in Psychiatry and Religion**. D. Van Nostrand Co., Inc., Princeton, N. J., 1961.

2) D. Bakan: **Sigmund Freud and the Jewish Mystical Tradition**. D. Van Nostrand Co., Inc., Princeton, New Jersey, 1958.

3) Sister B. Geoghegan, Sister M. B. Pollard, William A. Kelly: **Development Psychology, a Study of the Human Life Spiral**. The Bruce Publishing Co. Milwaukee, 1963, p. 161.

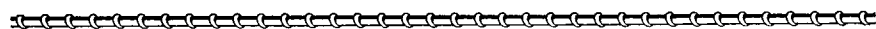
Єзуїта о. Р. Глісона прекрасно осмішили єзуїти консервативного, противольшевицького напрямку в їх тижневику “Twin circle” (ч. з 23. X. 1969) в репортажі К. Кассіді “The many-faceted Father Gleason”. Дуже поручаємо цей часопис нашим читачам. Адреса: “Twin circle” — P. O. Box 2746, Culver City, Calif. 90230. Ред. “Правди”.

4) William McCord and Joan McCord: **The Psychopath: An Essay on the Criminal Mind**. D. Van Nostrand Co., Inc., Princeton, N. J., 1964, p. 196-198.

5) М. Носа: **Religioeser Glaube und Ethische Gesinnung**, Innsbruck, 1948. Докторська дисертація, пригтовляється до публікації в англійській мові.

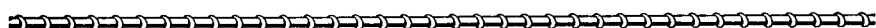
6) Д-р М. Гоца: **Теорія метаболітів у світлі психології**. “Гомін України”, чч. 9-12, 1965.

7) В. І. П.: **Проти нездорових псевдонаукових течій**. “Гомін України”, ч. 8, 1968.

Муравлі збирають у літі на зиму; давай милостиню, а збереш собі на другий світ.

Св. Августин

Д-р Борис Гомзин

ПРО ОДНУ "ОРГАНІЗАЦІЮ"

Те, що я пишу, це покищо єдине, мабуть, явище в нашій пресі. Але нарешті треба колись поставити точки над "і". У висліді довгих студій, обсервацій і роздумувань я зважився написати свою

Статуя
"Мовчазного"

статтю. До ми -- хочемо чи не хочемо того -- увійшли в нову добу, добу остаточного бою в змагу Добра із Злом, духа з ма-

терією. Зла не можна перемогти меншим злом, а матерію — меншою матерією. Про це виразно каже нам наш досвід 1917-1918 рр. Тому ми тут, на еміграції, маємо загострювати наш Дух, відкидаючи всі його "ерзаці", в тому числі й масонський, про що я писав у своїй статті. Масонерія (космополітизм) і комунізм (інтернаціоналізм) — це похоронні співи над трупом доби, що вмерла, хоч сліди її ще лишаються. Отож ми маємо розглядати історію під цілком іншим кутом погляду, ніж це роблено досі. На мою гадку, наближається неминучий зудар двох світів, а тому і на сцені з'являються в нових виданнях давні сили. Моє писання про масонів — це спроба кинути трохи світла на темряву цих сил.

1. ЗАГАЛЬНІ ЗАВВАГИ

"Організація" — тому, що наше розуміння цього поняття ніяк не пасує до того товариства чи братства, про яке мова мовиться.

Ми знаємо два роди публікацій про цю "організацію": 1) з-під пера її противників і 2) ревеляції її членів, треба думати, що з ініціативи, за вказівками і під контролею проводу "організації".

Перші публікації побудовані здебільша на здогадах, на підставі протиставлення певних явищ, подій тощо, бо документальний матеріал засекречено, а на уста окремих членів при їх вступі в "організацію" накладено колодку в формі врочистої обіцянки мовчати про те, що вони знають із царини організаційних засад і практики. Зрештою те "знання" самою організаційною структурою так обмежене (зокрема на нижчих ступенях масонерії), що властиво великої ваги не має.

"Вступати" (це слово не пасує, бо властиво у члені вводиться з ініціативи провідних чинників) в "організацію" можна, але ось виступити, а при тому ще наважитися розповідати про свої враження від побуту в тому товаристві — не доручається. Хто вступив або має охоту туди вступити, все мусить мати на увазі: "Залиши надії кожний, хто сюди входить" (Данте). Отже, за циганом з байки Руданського: "Бачили очі, що купували, а тепер їйте, хоч повилазьте". Не доручається тому, що знаком остороги стоїть доля Віліяма Моргана (ЗСА), що наважився був вийти з "організації" і заплатив за це життям (1826). Правда, тепер із провідних кіл цієї "організації" дається зрозуміти, що подібні практики вже не мають місця, а проте ще й досі трапляються трагічні збіги обставин ("випадки"), що їх причину і перебіг ніяк не можна дослідити і розкрити. Поза цим усе можна підкласти яечко до чужого гніздечка, або — щоб збити з тропу аж надто завзятих слідопитів — репетувати: "Тримай злодія!"

Другі публікації, ясна річ, сконструйовані собі на користь. Ніхто, включно з величезною більшістю її членів, нічого про справжні (мова не про проголошення для замилювання очей!) цілі цієї "організації" не знає, як не знає справжнього членства (не тих манекенів, що їх фота — в повній уніформі з фартушками — можна бачити тепер в ілюстрованих "магазинах").

Чому властиво доводиться міркувати на цю тему, коли, як пише один із таких "магазинів" ("Лайф", 8. 10. 1956): "After 1832, Freemasonry began to lose its political tinge, taking on the social and more emphatically fraternal character it has today". ("Після 1832 року масонерія почала затрачати своє політичне забарвлення, прибираючи більше соціальний та братерський характер, який має вона сьогодні")?

Мені здається, що батьком цих слів було бажання, щоб так думали читачі, а не бажання дати правдивий образ чинности масонства.

Дуже часто стоїмо перед нерозгаданими ребусами в історії людства і даремно ставимо запитання: Чому це так сталося? Бо здається, що автори цих ребусів не ідіотами були (принаймні аннали не вважають їх за таких, ба, навпаки, величають іноді геніями, ось як Черчіла) а дивись, таких дурниць понароблювали, з якими їхні спадкоємці собі ради дати не можуть. Прикладом: чому це переполовлено Німеччину (роля Рузвельта зі штабом експертів-дорадників), Корею, В'єтнам (Манде Франс)?

Чому випрошено за двері Чянг Кай-шека і тим промочено доріжку для Мао Це-тунга (роля Трумена з "експертами"-дорадниками зі штабу Рузвельта), від "квітів" якого така задуха пішла, що голова тріщить не тільки в бідолашних Китайців, але і в авторів цього трагікомічного дійства?

Чому зупинено ген. Мек Артура, готового розторочити Північнокорейців над рікою Ялу?

Чому це раптово вискочив із лівих французьких радикал-соціалістичних конопель Манде Франс, покрутив хвостом у Парижі й Женеві, накрутив переполовинення В'єтнаму і знову зник у тих коноплях?

І чому цей французький "мендес" тепер прожогом подався до Москви (інші, не французькі "мендеси" давно вже оббивають пороги кремлівських володарів і метушаться в передпокоях їхніх палаців, між ними і п. Рузвельтова і навіть т. зв. Бегум, удова по вмерлому Ага Хані)?

Чому Гарі Трумен, оцей вірний послідовник Вольтера з його "знищіть нечестиву!" (це про Католицьку Церкву), окільною дорогою іде 1957 р. до Риму, щоб бути там на авдієнції в Папи і принагідно пустити блахмана, говорячи про конечність виховання кандидатів на католицьких пан-отців? До речі, подорож він закінчує у Франції, мабуть, в обіймах якогось "мендеса".

Чому це німецькі вільні (від чого?) демократи, ФДП, так ненавидять католика Аденавера, що з пересердя скачуть у німецьку соціал-демократичну гречку?

Чому мав бути принесений у жертву високоступневий масон Еда Бенеш? А доля Яна Масарика, безталанного сина багатодарованого книжника, одруженого з Американкою?

Боже милий, такі питання можна виписувати без кінця.

Зрештою скажемо: що мене болить, коли в сусіда горить?

Але й нас не поминула та прихована пошесть, та про це на своєму місці. А покищо, для кращого розуміння дальшого матеріялу про "організацію", подам історію, що мала місце 15 років тому.

"ТРАГІЧНА ПОМИЛКА Ф. Д. РУЗВЕЛЬТА"

Під таким заголовком з'явилася недавно в американському журналі Джорджа Г. Ірла стаття, яку передрукувала німецька газета "Ді Вельт" за 19. 7. ц. р. В статті Ірл розповідає про свої зв'язки з німецькою опозицією до Гітлера, зокрема з деким із кола людей, які 20 липня 1944 р. зробили замах на Гітлера, і намагання закінчити війну в 1943-44 рр.

Дієві особи цієї історії: 1) посол *Джордж Г. Ірл*, кол. губернатор Пенсільвенії, під час минувшої війни довірена особа през. Рузвельта зі спеціальними завданнями на Балкані взагалі, а в Туреччині зокрема: раніше посол у Болгарії, а відтак морський аташе в Істанбулі. 2) Адмірал *Канаріс*, шеф німецької військової контррозвідки (абвери). 3) Барон *Курт фон Лерснер*, німецький дипломат, інтимний друг родини Франца фон Папена, свого часу член німецької делегації на конференції у Версаї; через жидівське походження був посунений на другорядні посади, а саме шефа Східного товариства в Туреччині. 4) *Франц фон Папен*, посол Німеччини в Туреччині в 1939-1944 рр.; в його руках були нитки німецької опозиції для нав'язання контактів у справі сепаратного миру з ЗСА. Спроби їх нав'язати він робив через Лерснера. 5) Підполковник барон *Георг фон Безелер*, командант кавалерійської бригади "Мітте".

Ірл розповідає, як тиждень після його прибуття до Істанбулу (січень 1943) хтось ранком постукав до дверей його спальні в "Парк Готель". До кімнати ввійшов присадкуватий, сивуватий добродій, років на 50; він закрив двері і замкнув їх на ключ, перевернув усі вікна, чи добре зачинені. Тоді він швидко підійшов до мене, — пише Ірл, — клацнув закаблуками і відрекомендувався: "Адмірал Канаріс, шеф контррозвідки."

Далі Ірл пише, що Канаріс був глибоко затривожений доктриною Альянтів про віддання Німеччини на ласку і неласку ("unconditional surrender"). Він заявив:

— Це значить: війна до гіркого кінця, знищення Німеччини як військової потуги, і тоді неминуче піднесення Росії, як потуги з Європи.

Ірл був із ним однієї думки, вважаючи альянтську політику поставити Німеччину на коліна за катастрофальну. Але де був вихід?

Канаріс запитав: — Чи певні ви, що президент Рузвельт серйозно думає про піддання на ласку і неласку?... Наші генерали ніколи не проковтнуть такої політики! — Я запитав його: — Яку ціну вони вимагатимуть? — Канаріс з усмішкою запропонував: — Чи не можете ви зреферувати справи вашому президентові?.. Сьогодні пополудні я залишаю Істанбул. Через 60 днів я знову буду тут. Маю надію, що тоді ви зможете щось мені сказати..."

Ірл негайно поінформував про зустріч і розмову президента Рузвельта. Ця подія здалась йому яснішою смугою, що розрізала воєнні хмари й освічувала кінець війни. "Мій рапорт, — пише Ірл, — пішов найближчим кур'єрським літаком до Вашингтону. За два, найбільше 3 дні він мусів бути на столі Рузвельта. Я нетерпляче чекав на відповідь; вона не прийшла ніколи. Одного ранку задзвонив мій приватний телефон. Я пізнав голос Канаріса: — Я є той пан, — говорив голос, — що вас непрохано відвідав два місяці тому. Чи є якийсь поступ? — Я відповів: — Ні, жадного! — Це дуже прикро! — Розмова була скінчена. Більш про Канаріса я не чув."

Але Ірл все ж не втрачав надії; він відчував, що щось висить у повітрі: насамперед подиву гідна зустріч з Канарісом. Опісля він згадав про паню фон Папен, яка за кожної нагоди відверто називала націонал-соціалістичних ватажків "божевільними з комплексом меншевартости". Ірлові спало на думку, що фон Папен католик, і що з католика ніколи доброго нациста не зробиш. І Ірл пише далі: "Одного ранку задзвонив телефон. Культивованій німецькій голос на другому кінці дроту заявив: — Тут барон Курт фон Лерснер."

"Я пригадав зараз, — пише Ірл, — елегантну постать барона Курта фон Лерснера і його чарівну дружину. Я бачив це подружжя на дипломатичних прийняттях і товариських зустрічах членів дипломатичного корпусу... Він сказав мені:

— Ми, природна річ, вже зустрічались. Про вас я читав у пресі нацистів. Знаю теж ваші погляди на Росію. Ми з вами маємо багато спільного!

"Під час розмови я згадав, що Лерснер є інтимним другом фон Папена... І раптом я постановив говорити з ним, як чоловік з чоловіком."

Того самого вечора вони зустрілися в кедровому гайочку в школиці Істанбулу.

"Ми розмовляли геть поза північ. Наступного ранку я відіслав президентові Рузвельтові рапорт. Я надіслав його, як "спішне-важливе". В рапорті я реферував президентові мою розмову з Лерснером, подаючи найістотніше з неї, бо вона видавалась мені величезним кроком наперед з часу моєї зустрічі з Канарісом..."

"Я не мав жадної підстави сумніватися в чесності Лерснера. зрештою — він поклав свою голову в мої руки, коли сказав мені, що дехто з найвищих німецьких старшин, навіть сам Папен, люблять свою батьківщину, але ненавидять Гітлера. Вони хотіли б тепер закінчити війну, поки німецьке юнацтво ще не цілком втрачене. Рівночасно їх дуже непокоїло постійне зростання потужности Росіян. Лерснер бажав знати, чи може німецька старшинська опозиція, в разі, коли армія піддається Американцям, розраховувати на поміч альянтів, щоб Москалів утримати перед межами Німеччини і буферних держав. Без такого забезпечення старшини не могли б кинути свого життя на гру в революції проти Гітлера, яка могла б поділити Німеччину на дві частини. Без такого забезпечення вони будуть примушені воювати далі на боці Гітлера, аж до кривавого, гіркого кінця."

"Тижні минали. Війна точилася далі. Москалі з допомогою американських гармат, панцерів і американської бензини посувалися далі на захід. Жадного слова від президента.

"Я заступав справу перед президентом з усією моєю силою логіки і переконання. Але я відчував сталий спротив." Пропозиція Лерснера, що являла собою відкрите вето проти комуністичних тенденцій розпросторюватися, не подобалася Рузвельтові. Він усе ще вірив, що Сталін був його другом, цілковито чесною людиною. Рузвельт ніколи не відповів на запит Лерснера.

"Одного дня Лерснер знову зателефонував. Його голос тремтів від схвилювання; він ледве міг приховати своє зворушення.
— Тепер, — сказав він, — ви побачите. Ми маємо запропонувати щось конкретне.

"Ми умовилися зустрітися ще того самого вечора. В теплу царгородську ніч у кедровому гайочку вістка про неймовірну змову зробила на мене враження немов бомба. Папен привіз пляни з Берліну. Певна група впливових людей зійшлася і зговорилася виступити проти божевілля й терору. До цієї групи належали фельдмаршал Людвик Бек, колишній шеф ген. штабу німецької армії, граф Вольф Гайнріх фон Гельдорф, президент берлінської поліції, князь Готфрид фон Бісмарк, президент потсдамського уряду і правнук Бісмарка, та відомий старшина німецької кавалерії, барон фон Безелер, Безелер мав намір зі своєю бригадою оточити головну квартиру Гітлера у Східній Пруссії, поблизу Растенбургу, арештувати Гітлера, Гімлера, Бормана та видати їх альянтам як воєнних злочинців. Бек та інші мали перебрати команду над усіма фронтовими частинами.

— Тоді ми запропонуємо вам, — говорив Лерснер, — наше піддання "на ласку і неласку" під єдиною умовою, що ви перешкодите Москалям умаршувати в середущу Європу, в Німеччину, і в контрольовані Німцями країни."

— А що станеться з Герінгом, Геббельсом і рештою провідних нацистів? — запитав я.

"Лерснер стиснув раменами.

— Повісьте їх, якщо маєте охоту. Нас це не цікавить. І тут ще одно: ми поставимо до ваших послуг всю воєнну машину, щоб задержати Москалів."

"Життя старшин і майбутнє Німеччини — а може й цілої Європи — стояли в грі. Змовники бажали від альянтів гарантії на письмі, насамперед від Рузвельта.

"З того ранку, коли адмірал Канаріс постукав до моїх дверей, я був переконаний, що знайшов вихід з війни. Большевики, які не були ліпші від нацистів, не могли б тоді залляти Європу. Тоді був би кінець проливу крові і страждань. Боротьба й усі незчисленні жертви дістали б нараз якийсь глузд.

"Усе це я сказав Лерснерові. Я обіцяв зі свого боку робити все якнайліпше. Протягом 12 годин мій рапорт був у дорозі до Рузвельта, не тільки через кур'єра Державного Департаменту, але зокрема через армійські і флотські канали. Я ніяк не хотів ризикувати. Рапорт мусів бути у Вашингтоні.

"Все було прекрасно заплановане. Папен мав у розпорядженні летунську машину. Якщо б надійшла від Рузвельта згода, я мав удалися до маленького приватного летовища поза Істанбулом... Гельдорф і Бісмарк повинні були очікувати мене в умовленому місці на летовищі на північ від Берліну. Я мав доручити їм гарантію на письмі з підписом Рузвельта. Це було все, чого вони домогалися. А протягом небагатьох годин мала бригада Безелера взяти Вольфшанце, де перебував Гітлер. Протигітлерівська бочка пороху мала вибухнути.

"Дні минали. Лерснер розпитував мене щодня. Літак чекав. Все було наготові. Ми мусили діяти, а я сидів за моїм письмовим столом і почував себе з кожним днем гірше й гірше. Мої рапорти й доручення, що я їх надіслав до Вашингтону, лишалися без відповіді. Нарешті надійшла від президента відповідь. Вона була коротка: "Всі пляни щодо мирних переговорів мають бути подані найвищому комендантові альянтів в Європі, генералові Айзенгаверові!"

"Це була — хоч і в дипломатичній формі — остаточна відповідь...

"Кінець історії для мене ще й сьогодні є як кошмар.

"У травні 1944 р. я відлетів до Вашингтону. В одному з передпокоїв Білого Дому зустрів я секретаря морських сил, Джемса Форестала. Це було 5 років перед його "самогубством", яке потрясло весь світ. Я сказав йому про свої побоювання щодо Росії.

— Милій Боже, — сказав він, — Джордже, ти, я і Біл Будит є єдині з оточення президента, які вважають большевицьких ватажків тим, чим вони є в дійсності.

"Але президент з'явився бадьорий і повний віри в майбутнє.

— Покинь, Джордже, голову собі сушити! — сказав він. — ми підготовляємо висадку у Нормандії. Німеччина піддасться за кілька місяців.

— Пане президенте, — відповів я, — справжня загроза це не Німеччина. Вона зветься Росія.

"Рузвельт усміхнувся.

— Джордже, Росія це нація з 180 мільйонами людей, які говорять 12-ма різними діалектами. По війні вона розлетиться на тисячу кусків так, як попована центрифугальна машина, яка обертається з найвищою швидкістю.

"В місяці лютому 1945 р. мені не було більше що робити в Істанбулі. Я попросив про моє переміщення. В березні я був уже на батьківщині. Я мав намір відбути подорож по Америці, щоб сказати населенню правду про Росію. Я хотів остерегти вільний світ перед божевільям робити будьякий договір з большевиками. Але президент, який мав ще менше ніж один місяць жити, заборонив мені так "зраджувати" одного з союзників. Щоб бути певним виконання мною цієї заборони, він вислав мене в характері допоміжного губернатора на острів Самоа в південній частині Тихого океану. Там я лишився на засланні, аж президент Труман чотири місяці пізніше покликав мене назад...

"Коли б президент Рузвельт прийняв був плян Папена, і по-

годився на його єдину вимогу, тоді б, за моїм найглибшим пере-
гонанням, війна була закінчена в січні 1944 р. Без Німеччини за-
валилася б Японія, тисячі людей і мільярди доларів були б уря-
товані. Безчисленні міста, які зруйнували бомби, залишилися б
цілими. Червона небезпека була б усунена... Нарешті — і це є
може найважливіше — Совети без допомоги німецьких учених ніко-
ли не змогли б випродукувати ракети далекого засягу й атомову
зброю...

"Я давно з часу мого дитинства перестав молитися. Тепер,
коли прогаяно можливість з 1944 р., я молюся знову. Щовечора.
Бо я не знаю: можливо, що я помру, не прокинувшись."

Так пише Ірл. Чи це казка? Ні, дійсність! Бо праця слідчої
комісії, яка тривала понад рік, виявила, що Ірл писав 1943 р. Руз-
вельтові правду.

Ось так за лаштунками, "найдемократичніший" з демокра-
тичних президентів ЗСА, у спілці з темними духами — потай від
народу — наварив такого пива, від якого похмілля ще й тепер
в усього вільного світу. Від чийого імені і на чию користь він
це робив?

У чиєму імені і на чию користь сталася видача ген. Дражі
Міхайловича в руки Йосипа Броза (Тіта) з майже одночасною
(15. 5. 1945) передачею Тітові хорватської армії (140.000 вояків)
під містом Бляйбургом у Каринтії, яка склала зброю, поклавшись
на свого переможця, в даному випадку Англіїців, що ними тоді
керував Вінстон Черчил, а його балканською кухнею — його си-
нок Рандолф?

А передача Москві козацької дивізії в Австрії?

А трагічна тяганина ("видати — не видати?") з т. зв. Ді-Пі,
що ними керувала УНРА, просякнена прокомуністичними осібня-
ками? Щоб це все — безконечна наївність, глупота, чи далекосяжно
заплянована політика? І чи не було це все продовженням за інер-
цією тієї політики "мудреців з фартушками", яку розпочав Захід
у спробах братання з комуністами-інтернаціоналістами — зараз
по їх приході до влади в 1918 р. — з метою припрягти їх до свого
воза в мандрівці до опанування світу; тієї політики, під тиском
якої король тоді ще потужної Англії мусів був робити добрий ви-
гляд у дуже поганій грі, стискаючи скроплені ще теплою кров'ю
руки вбивників свого брата в перших, московського Миколи II?
Тієї політики, що її вели і ведуть сліпі під інформацію-диктат різ-
номанітних поведаторів типу полковника Фрайденберга (началь-
ника штабу французько-грецького експедиційного корпусу під ко-
мандою ген. Франс д'Еспере, підтоптаного і хоровитого дідка, так
що фактично всі справи були в руках нач. штабу "Француза" з
типово "французьким" прізвиськом Фрайденберг, і до того масона).
Тієї політики, що її репрезентували в Москві дипломати типу
"червоного" графа Брокдорфа-Ранцав (німецький посол у СРСР),
а в своїх країнах різні графи Карольї (Мадярщина), Еріо (Фран-
ція), Ллойд Джорджі й інші Бенеші?

Ось маленька ілюстрація численних спроб західніх підтопта-
них "молодиць" уговкати-заспокоїти роздроченого камаринського

“парнішку” в кумачевій “косоворотці” і пристебнути його до своєї спідниці чи там фартушка:

У 1938 р. я мав нагоду познайомитись з Німцем, що за часів перед і за Гітлера кілька разів їздив до ССРСР у торговельних справах. Цей Німець ще перед першою світовою війною жив у Петербурзі, після революції одружився з петербурзькою аристократкою з походження і вдовою по московському князеві. Коротко: його аж ніяк не можна було підозрівати в прокомуністичних симпатіях. Це була людина наскрізь реалістична, а для Советів він був ясно виявленим контрреволюціонером, представником “гнилої буржуазії”. А все ж він міг їздити до ССРСР і, що найголовніше, міг там рухатися (він побував і в Україні), ясна річ, що без якоїсь “дружньої” руки там це було майже виключене. У розмові зі мною він виявив до Советів більш діловитої прихильності, ніж чуттєвого їх заперечення, а українська справа його не цікавила. Ї мене лишалося враження, що він дивився на мене і моє українство як досвідчений практик-скептик дивиться на наївного фантаста-ідеаліста. Щойно згодом довідався я, і то випадково, що він був масоном. А таких мандрівників у пошуках за золотим рунном і за принагідними завданнями іншого характеру тоді було більше.

Згадану нами політику недвозначно перекреслив “друг” Черчіла і Рузвельта, “добрий Джо” Сталін, який волів мати “коекзистенцію” без “ко”. Він саме вчас пронюхав небезпеку, усунувши (але не ліквідувавши!) на сліпі рейки колишнього советського посла в Англії і міністра закордонних справ Літвінова (Фінкельштайна). Приблизно в цей час дехто з советських дипломатів “вибрав свободу”, як ось Дмитрієвський у Швеції, Беседовський у Парижі й інші.

Міхайловича, Хорватів, Козаків і сотні тисяч “Остів” уже до життя не повернеш, але з “тітоїстичного” грішника його автори чи їх спадкоємці намагаються тепер зробити чесноту, мовляв, це “вікно” до ССРСР. Не знати тільки, хто з того вікна скористає.

ІСТОРІЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ, СКЛАД І ІДЕОЛОГІЯ

Та повертаймося до “організації”.

Вільні мулярі вважають постання Едінбурзької льожі в 1128 р. за початок новітньої масонерії, як організації. Однак дехто твердить, що вона є молодшою і подають як дату її постання 24 червня 1717 р., бо саме цього дня з’єдналися в Йорку (Англія) чотири льожі в одну велику, обрали “великого майстра” і вирішили зібрати та впорядкувати закони і приписи масонерії. Звідси веде свій початок т. зв. Йоркська вітка (ритуал).

Отже виходить, що ще до цієї дати мусіли існувати окремі, необ’єднані льожі. Що корені масонерії сягають у глиб віків, доводить пов’язання деяких ступенів її ерархії з деякими історичними постатями прадавнього минулого. Так, наприклад, п’ятий ступінь (Perfect Master) шотландського ритуалу (всіх ступенів у

ньому 33) пов'язаний із постаттю царя Соломона; 15 і 16 ступені (лицар Сходу і принц Єрусалимський) із постаттю царя Кира (за Біблією — дуже прихильного до Жидів); носій 13-го ступеня має титул Master of the Ninth Arch, Royal Arch of Solomon. Йоркська вітка (ритуал) має тільки 10 ступенів, але ці ступені не мають номерів, а тільки назви. Ми зустрічаємо там такі титули: Israel Tribesman (співродич Ізраїля), High Priest of Jews (великий жидівський жрець), King Hiram of Tyre (король Гірам із Тиру), Knights Templar (лицар ордену Темпляріїв). Це найвищий ступінь, що відповідає 33 ступеневі шотландського ритуалу.

Із придружених до масонерії організацій (в Америці є їх яких 60) звертають на себе увагу такі назви, як "Ливанські кедр", "Юнаки ордену де Моле" і т. п. Для пояснення кілька завваг.

У першій "Книзі Царів" Біблія подає нам історію царя Соломона і будови ним храму, але там знаходимо два обличчя цього царя: побожне і безбожне, там теж є мова про Божий храм і про божниці, що він їх був "построїв", про Хамоса, "гідоту Моабійську, на горі, що проти Єрусалиму і про Молоха, гідоту Амонійську" (глава 11). Бо став "служити Соломон Астарті, божищу Сидонському", бо він "полюбив багато чужоземних жінок, окрім дочки фараонові: Моабітянок, Амонійок, Едомійок, Сидонійок, Гетійок..."

Отже в Соломонові маємо постать, у якій перехрещуються і з'єднуються різнонаціональні культу і є різнонаціональні особистості. Існування у масонів носіїв об'єднаних 17 і 18 ступенів з назвою Knight of the East-West, а теж Knight of the Rose Croix (Лицарів Сходу й Заходу та Лицарів Рожевого Хреста) здавалось підтверджують це. Чи не тому в такій пошані у масонів цар Соломон і його храм, біля якого однак стоять і божниці? Чи не у зв'язку з "дочкою фараонові" постала придружена до масонерії організація з назвою "Доньки Нілу", членками якої можуть бути жінки членів іншої придруженої організації з назвою "Скрина" (Ковчег), що її головою може бути тільки масон 32-го ступеня?

Гірам, цар Тиру в Ливані доставляв Соломонові потрібне для будування дерево з ливанських кедрів. — "Юнаки ордену де Моле": — Жак де Моле був останнім великим майстром ордену Темпляріїв ("храмовників"). Найвищий ступінь Йоркського ритуалу займають саме носії титулу Knights Templar. Орден Темпляріїв постав під час хрестових походів у Єрусалимі. Великого Майстра де Моле спалено з наказу французького короля Пилипа Гарного, а самий орден розв'язав у 1318 році Папа Климентій V. Чому? Треба думати, що на це були важливі підстави, хоч цю справу історики замовчують чи перекручують.

Деяке світло кидає на цю взагалі темну справу одне місце з твору "Круль тренувати" (Король прокажений) польської письменниці Коссак-Шуцької, де вона пише про таємне Братство і його членів, що заснувалося на терені Єрусалиму тоді, коли там існувало християнське королівство.

"Часто-густо, — пише Шуцька про членів таємного Брат-

ства, — вони не знали один одного... Не знали, як зватися і до якого народу належать. А в потребі пізнавали себе за знаками трикутника і циркуля. Вони являли собою спаяну й дисципліновану спільноту, поставивши над собою Зв'язок понад мовні й віросповідні ріжниці. З'єднували їх: спільний духовий андрогінізм, похідня від нього відразу до чоловічих релігій — жидівської, християнської й мусулманської; ...огида до духової напруги, до накидування вищезгаданими вірами безнастанного руху до досконалости... бунт проти обмеження волі і гамування забаганок тіла. Але понад усе ненавиділи вони Христа. Ненавиділи Його за те, що Він, ставши людиною, був Богом і казав людям прямувати до Божественного... Не терпівши суворого чоловічого первня в релігії, вони були противниками всього, що з нього зростало.

"Пишалися самі перед собою, що вони є месниками призабутих вір, і казали, що людство було б щасливішим під владою матерії, ніж підбичовуване духом. Тому кожному з них ставала чужою і ворожою власна його батьківщина, кожний із них прагнув усунути кордони, які розділюють людей, щоб завести загальне братерство не в душі, а в тілі. Називали себе братством Храму Соломонового... Упродовж яких 20-х років увійшло в звичай, що Великий Майстер Ордену Темпляріїв був водночас і проводарем Братства. Нікому незнані, а часто незнайомі один одному, члени того Братства вміли зручним словом чи грошем вплинути на хід виборів в Ордені так, що обирали (Великим Майстром — Б. Г.) завжди передбачену особу...

"Невимовну приємність давало їм почуття, що Братство, яке мало метою боротьбу з Христом, закублилося і вбилося в колодки якраз поблизу Його гробу, в землі, повній Його слідів. Затерті ті сліди, вкриті їх порохом забуття, було їхнім найближчим прагненням. У дальшому Братство мало перейти до Європи, тут закоренитися і вдарити по християнству в Римі, у Франції..."¹⁾

Про сумний кінець лицарського Ордену Темпляріїв і його останнього Великого Майстра, ми вже сказали. Орден зник, братчики лишилися, але над ними зависла небезпека, тому треба було знайти іншу личину (форму), що дала б можливість ліпшої конспірації, ліпшого зв'язку між членами з різних країн і яка нарешті самою своєю працею найліпше відповідала б задумам Братства. Для цього найкраще надавалися вільні цехи будівничих храмів, які були замкненими в собі групами, з усталеною єрархією, були призвичаєні ховати таємниці своєї штуки від ока ляїцького оточення; члени тих цехів були всюди бажаними і шанованими гістьми, а через те мали вільні шляхи з країни в країну.

Але й цехи будівничих давно вже не існують, одначе братерство "будівничих" існує далі, тільки тепер його члени будуть з людського матеріялу *духовий* храм на славу Найбільшого Архitekта, отже — вони є "інженерами душ". Тут мимоволі впадає

¹⁾ Які ж це пророчі слова! Особливо в наші часи, як воно дивно все те сповняється!... Читайте статтю на 219 стор. "Правди". — Ред.

к око подібність цього братства будівничих до комуністичного братства. Останні й собі вважають себе за "інженерів душ", що мають збудувати для людства замість храму інтернаціональну... в'язницю. Ріжниця в методах: одні йдуть шляхом тихого просякання (еволюції), другі — галасливого гвалту (революції); перші намагаються всякнути в існуючу людську масу, опанувати її через обраних, другі — заперечують вартість дотеперішнього світу, нищать його, щоб з досі упокорених і обездолених сформувати обраних, людей нового типу, які мають правити світом, одначе не на славу Бога... А кого? А може "бог" масонів-космополітів і "матерія" комуністів-інтернаціоналістів тотожні? — З Дияволом?

По одному боці — в космополітичному масонстві — позначається тенденція панування просвічених, посвячених, обраних над "профанами", над масою темних ляків, щоб їх учити, просвітити й вести; по другому — в інтернаціональному комунізмі — тенденція обраних (компартія з її багатоступневою ерархією) панувати над масою безпартійних (ляків). Задум властиво не новий і не оригінальний! Ми зустрічаємо його в Євангелії: "Ви сіль землі... Ви світло для світу". Отже — плягіят з рівночасним зреченням і запереченням джерела. А хто батько злочинства і через це всіх плягіаторів, про це ми знаємо також з Євангелії: Диявол.

Важливо, що в обидвох, згаданих вище явища мова йде про добір (не про т. зв. штучно подаваний масам, як "рівний" вибір за правильником демократичної гри; привілей, справжнє право вибирати тут належить найвищому колу посвячених), про селекцію. А тому вже вступ до масонських лож, теоретично можливий для кожного, практично є тільки для бажаних і апробованих згори. Те саме і з пересуванням нагору, по щаблях ерархічної драбини.

Головна мета новітньої масонерії це перетворення світу й життя в ньому на основі засад просвітлення людських голів силою Розуму, взаємної терпимости, миру, гуманности — взагалі цілого асортименту ідей віку Просвічення, що знайшли свій вищий вияв у теоретичних слівних деклараціях і проклямаціях "великої" французької революції, заперечених однак практичними чинами її ватажків. Звідси настанова масонерії до Бога (деїзм) із запереченням Ісуса Христа як Сина Божого і Його Благовістя (Євангелії), а далі до Католицької Церкви.

Читачам, які бажали б глибше і ширше познайомитися з ідеологією (оскільки взагалі про таку можна говорити!) сучасної масонерії, треба ближче пізнати Вольтера і його писання. Цей духовий батько французької революції, що, замість Богові, поклонився "богині Розуму" (до речі, на прилюдних збіговиськах під час революції її втілювала одна з паризьких повій), не тільки формував мізки голів під час "просвіченого" абсолютизму (його несамовитий похід проти Католицької Церкви: його листування з Фрідріхом II Пруським, із московською Катериною II й іншими), але цей масон нового типу і свого роду "папа" для масонів його часу є й досі в пошані у їх нащадків. Саме досі, бо не відомо, що і як буде завтра. Завжди не слід забувати, що тактика цієї організації така різноманітна, гнучка й мінлива, наче шкура ха-

мелеона. Приклад: Вольтер колись емпатично гукав у бік Католицької Церкви: "Я хотів би її в дріб'язок розпорошити, її безчесну; і це є головна служба, що її можна зробити для людства". Але тепер великий достойник "Королівського мистецтва" Гаррі Труман раптом іде до Риму, щоб там і собі ніби "поцілувати пантофлю Папи".

Але це не значить, що в самій істоті масонерії сталася раптова зміна, а значить, що щось примушує Трумана так робити, якось небезпека. Дехто добачає це "щось" у комунізмі та робить покvapний висновок, що комунізм і масонерія це смертельні вороги. Не завжди і не в усіх площинах! Я особисто такої гадки, що новітній комунізм — це свого роду масонська дитина. Ні для кого не є таємницею, що масонерія, вперто працювавши над поваленням царизму, розчистила дорогу тій дитинці. Але та дитинка ще замолоду була загониста й неслухняна, а, вбившись в колодки, стала скостеніло-зарозумілою. Давня проблема: батьки й діти!

Кооперація масонерії з жидівством, а зокрема її праця на користь відбудови Ізраїльської держави й намагання втримати її при житті, насторожила комуністичних головачів у Кремлі і звернула їх увагу на арабський світ. Комуністи жидівського походження опинилися в Кремлі в неласці й один за одним зникли зі сцени. Почалося це Лейбою Троцьким,²⁾ закінчилося Лазаром Кагановичем. "Братерське" взаємостискання рук у Потсдамі (Труман, Черчіл і Сталін) нараз закінчилося промовою сірої еміненції Варшавського комуністичного уряду, Жида Ілярія Мінца проти масонерії.

Розходження між масонерією а комунізмом почалося властиво вже з 1918 р., коли масонерія опинилася в становищі діда, що сподівався на обід, але без вечері спати ліг, чи інакше: піймала облизня. Вся тонка філігранова протицарська робота майстрів "Королівського мистецтва" була використана розхристаними комуністами-большевиками. Таємничість і відірваність (якраз через підбір членства з вищих верств суспільства, а їх саме ставлено під "стенку") від мас стояли на перешкоді, щоб опанувати ці розбурхані маси. Лишалося і надалі підбехтувати з-поза лаштунків, інтригувати в самій комуністичній верхівці, щоб якимось її собі підпорядкувати. Але льякана ворона й куца боїться, а до того Сталін на старі коліна став хворобливо чутливий на кожний рух коло себе, що виходив поза приписані ним самим рамки. Тому він у кожному потягненні американських і неамериканських Рузвельто-Гопкінсів бачив підступ і зраду, хоч зрадниками властиво були тільки ті капіталістичні дворушники. Сталінові повсюду ввижались космополіти й сіоністи і він нищив їх систематично й безпощадно (в цьому він наближався до Гітлера), аж поки не спиткнувся на лікарях, із яких дев'ять десятих були Жида. (Масони все твердять, що вони мають у СССР свої опірні пункти і цього не можна виключати).

²⁾ Масоном. Порівняй його автобіографію, де він до цього признається.

До речі, дуже темну ролью в сателітних країнах відіграв під цей час американський громадянин Ноель Фрід із братом, які вешталися по тих країнах, як кажуть, із доручення одної з численних в Америці релігійних сект. Між іншим масони самі признають, що серед них є обмаль католиків, бо Папа Климент XII у 1738 році осудив масонство й заборонив католикам бути членами льож. Натомість масонство дуже поширене серед лютеран і їх численних розгалужень; наприклад, добре обізнаний із справою німецький тижневик "Зонтагсблят", видаваний Гансон Лілле, подає в числі з 9. 3. 1958 р., що в Німеччині перед другою світовою війною були членами льож 2 тисячі пасторів Євангелицької Церкви, і що тепер існують у Німеччині "християнські" льожі та що недавно один євангелицький теолог став "Великим Майстром".

Одного разу Українець великого формату запитав мене, чому я не люблю масонів, адже "це люди, які хочуть добре жити?" І ці слова мали під собою ґрунт, бо поміж масонами нема злидарів, а взаємодопомога дає їм можливість досягати вищих щаблів суспільної драбини й не погано себе на них почувати (мимоволі насувається порівняння з обраними комуно-большевицького світу). Але це тільки одне з облич масонерії, а їх вона має чимало. Тому тут саме на місці поняття "хамелеон", цебто здібність міняти барву відповідно до обставин і оточення. Одначе і хамелеон має свою сталу основу, так само і з масонерією. Але її основа дбайливо захована, засекречена не тільки від надто цікавих очей і вух т. зв. профанного світу, а ще в значній мірі і від більшости рядового членства. І саме ця засекреченість створює ті таємниці, в яких доводиться безнадійно топтатись тому, хто взяв би на себе невдячне завдання дати хоч би приблизний образ того феномену, що носить назву "Королівськго мистецтва" або "Братства вільних мулярів (каменярів)". А коли ще додати часто вживану зброю: пускання у світ чуток та інсинуацій (мовляв, хай це виявиться згодом брехнею, а все ж щось із причепленого на обріханій людині лишиться!) на словах і на письмі (преса), то можна собі уявити, який туман утворюється довкола і яка саламаха постає в головах ковтачів тих пігулок з назвою "світло".

Заки перейду до дальшого з'ясування суті масонерії, годиться навести ще два джерела, які підтверджують здогади про те, що корені масонства йдуть куди далі в глибокі віки, ніж це дехто намагається вбити в голови читачів, подавши дату його народження десь понад 200 років тому; і про те, що масонство та комунізм мали (а може й досі мають!) зв'язки одне з одним (у цілях і особах).

Перше джерело — це стаття Ю. Терапіано "Гностическая бібліотека, найдьонная (1945 р. — Б. Г.) в Єгипте" ("Русская Мысль", Париж, 9. 2. 1958). Друге джерело — "Мемуари" Максима Літвінова, колишнього заступника наркома закордонних справ Г. Чічеріна й посла ССРСР у ЗСА (Кіндлер Ферляг, Мюнхен 1956).

Ю. Терапіано пише між іншим:

"Початок гнози³⁾... й основні її ідеї треба шукати не на Заході, а на Сході, можливо навіть у передхристиянських часах. Вплив зороастризму і його розгалужень по інших країнах, а саме в Месопотамії, відзеркалення єгипетської містики герметизму⁴⁾ (найбільш наближеного до гнози) і жидівського переказу (кабали), а можливо також і поглядів есейських сект, а зокрема — індійських впливів (буддизму і браманізму) — ось основне тло, на якому зріс світогляд гностиків...

"Перемога християнства була головною причиною кінця гно-

**"Великий Майстер"
король В. Британії
Едвард VII.**

зи. Під тиском переможної Церкви гностичні секти почали уходити кудись подалі, у провінції, в підпілля... З'явилися нові еретичні вчення, наприклад, маніхейство. Але гностицизм існував і далі, а навіть породив декілька течій — не тільки у християнстві, але і в ісламі. Богумили (до речі, секта свого часу поширена в

³⁾ Гноза, гностика — у давніх Греків і Жидів ніби вище релігійне знання, гностицизм — релігійна система, що складалась з мішанини християнських, юдейських та інших хибних учень.

⁴⁾ Герметизм-окультизм — система поглядів, що ніби в природі існують таємні сили, що їх можуть збагнути тільки спеціально до цього підготовлені особи. Тут належать нпр. льожі "Розенкройцерів".

Україні — Б. Г.), згодом — катари й альбігойці, як також середньовічні альхеміки, астрологи й маги безпосередньо чи посередньо зв'язані з гнозою.

"Темпларії і розенкройцери, а згодом мартиністи XVII, XIX і XX сторіч мають спільні пункти з гностиками у своїх вченнях і символіці. У вільних масонів також можна помітити сліди гностичного впливу..." (підкреслення моє. — Б. Г.).

Наведений витяг зі статті Терапіяно показує, де треба шукати духових коренів масонства і дещо роз'яснює східні мотиви в масонських символах, зокрема — в назвах деяких ступенів масонської єрархії.

У "Мемуарах" Літвінова знаходимо вказівки на те, як комуністичні головачі в Москві сушили собі мізки з приводу масонської для них небезпеки. Ось що пише М. Літвінов про справу візи для Лейби Троцького:

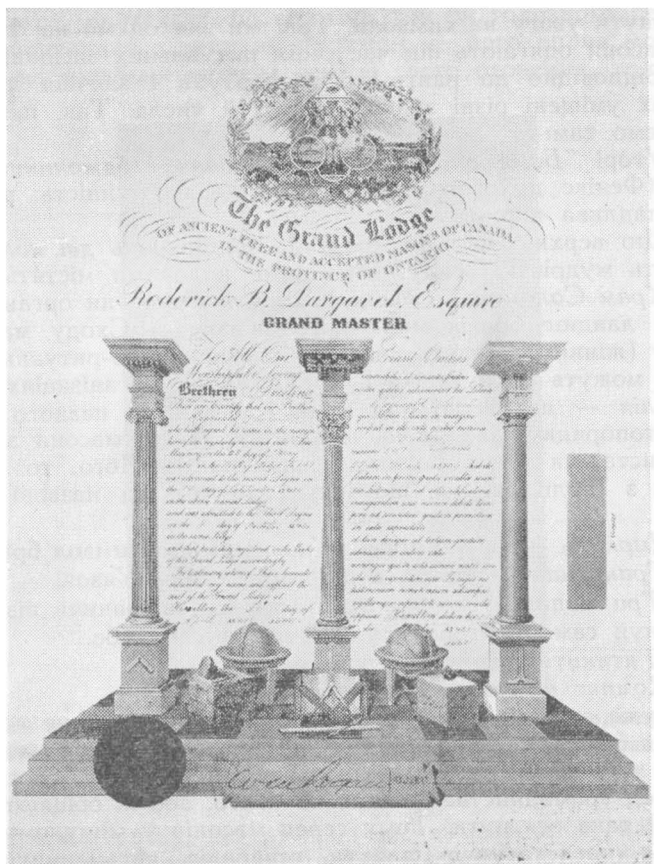
"Париж переказує відповідь Бертельо нашому дипломатичному представникові: "Дайте мені кілька місяців часу і я одержу візу для Троцького. Треба привести в рух масонів"... Я не вірю, що Бертельо її одержить. Навіть коли такі впливові члени льожі Великого Сходу мають інтервеніювати... Мене покликано до Коби (псевдо Сталіна — Б. Г.). Він просить мене, яко мога швидше встановити, який ступінь займав Троцький у льожі Великого Сходу під час свого перебування у Франції. Коба згадав одне повідомлення, яке йому передали "сусіди" (псевдо для агентів ГПУ, що його вживає в "Мемуарах" Літвінов. — Б. Г.), але достовірність якого він хоче мати. Дивні речі. Чи "сусіди" втруtilись, щоб Троцького компромітувати його участю в якомусь масонському заговорі, як це вони з Флорінським⁵⁾ і Ліцеем зробили?

"Прийшов Ягода. Мова про масонів. Він хоче порівняти свої інформації з паризькими. Він твердить, що має свої від одного впливового агента льожі Великого Сходу... Я одержав повідомлення про інформації "сусідів". Я не дуже цікавився масонством, тому охоче довідаюся про багато мені незнаного. Троцький має 9-ий ступінь "Обраного майстра дев'ятох". Нічого особливого... Інстанція (московське політбюро. Б. Г.) запросила мене на одне з її засідань. Справоздання Ягоди про масонські зв'язки Троцького. Говорив він також про Раковського — 25-ий ступінь, "Лицар Сталевої Гадюки", а також про київських масонів, що їх за "зв'язки з Моркотуном"⁶⁾ заслано в Сибір; поза тим — про Пілсудського, який має 30-ий ступінь, "Лицар Кадош" і "Просвітлений лицар, комодор чорно-білого орла"...

⁵⁾ Михайло Флорінський, шеф протоколу Народнього Комісаріату Закордонних Справ. Колишній учень аристократичного Олександрівського Ліцею в Царському Селі. В 1925 році відкрито ніби заговор кол. ліцеїстів, учасників розстріляно. Ягода знайшов нові документи, на підставі яких ще 25 осіб, а поміж ними і Флорінський, належали до того самого зв'язку старих студентів Олександрівського Ліцею.

⁶⁾ Моркотун — Великий Майстер Київської льожі, до якої належав Симон Петлюра.

“Коба здивував мене під час дискусії своєю обізнаністю. Треба думати, що він мусів був зачерпнути це з компетентних джерел. (!) Він поставив Ягоді один підступний запит щодо високих масонів. Цей заплутався, на що Коба сказав: “Ви нічого не розумієте в цій справі. Ступені шотландського ритуалу, яких почат-

Масонська грамота. Вдолі й угорі різні масонські символи: трикутник, циркуль, "Боже око", компас і т. п. "очковтерательства".

ково було 25, в ложі Великого Сходу підвищено з 22. 9. 1804 р. на 33. Великий Схід перейняв 8 дальших ступенів від ложі з Чарлстону в Сполучених Штатах Америки"...

"Молотов поставив кілька запитів щодо активності масонів у Советському Союзі й щодо їхньої евентуальної антисоветської чинності в країні. Рудзутак поставив такі самі запити. Дискусія закінчено постановою з'ясувати зв'язки Троцького з советськими масонами..."

Отже, як бачимо, ціле засідання політбюро було присвячене масонській справі!

А тепер до справ масонського ордену.

Масони описують свій орден, що його повний титул є *The Ancient Free and Accepted Masons*, як "систему моральності, засновану на алегорії і висвітлену з допомогою символів".

Трохи темна вода в облацях! Отже треба для внесення ясности звернути увагу на символи. Такі ми знаходимо на фартухах, що їх масони одягають під час своїх ритуальних засідань і церемоній. Відповідно до ранги носія фартуха і звичаїв льожі, на фартухах уміщені різні знаки, постаті й числа. Так, прикладом, зустрічаємо там:

1. Угорі "Боже око", а під ним *півня і бджолиний вулик*. Півень (Фенікс духового воскресіння) — це чуйність; вулик — це запопадлива праця.

2. Цю верхню частину фартуха підпирають *дві колони*, що означають мудрість і силу. Між цими колонами містяться:

3. *Храм Соломона*, з якого виходить під звуки органів перед зібраний ланцюг братів містичного зв'язку зі Сходу майстер у фартуху (жінки не беруть участі в організаційно-ритуальній праці; вони можуть бути тільки в придружених організаціях).

4. *Біблія* — як світло над нами і як вислів певного морального світопорядку, але не як авторитет. А що масони заперечують Христа, як Сина Божого, і побороють Його, то властиво відпадає з Біблії все те, що міститься там під назвою "Новий Заповіт".

5. *Циркуль* — світло довкола довкола нас, символ братерства.

6. *Трикутник* — світло в нас, право й обов'язок.

7. *Три запалені свічки* грецького себепізнання: пізнай сам себе, пануй сам над собою, ушляхетной сам себе.

8. *П'ятикутна зірка*, як знак масонерії.

9. *Компас* мудрих і інші символи.

Як уже сказано вище, в масонську організацію не вступають на власне бажання, а *вводяться* в її члени на бажання масонського проводу такі особи, що вже мають у той чи інший спосіб певну вагу серед громадянства і вплив на нього, або ж обіцяють своїми якостями таке досягти. Тому серед масонів у минулому бачимо володарів, представників шляхти, генералів, письменників і учених, тепер можна побачити фабрикантів, банкірів, і взагалі заможних людей, професорів і вчених, письменників, а зокрема журналістів і редакторів (бо важливим є не тільки *що* і як сказати, але і *що* промовчати!).

Наведу тільки два приклади: *Гете*, що під його духовим впливом були не лише його сучасники, але й низка наступних поколінь аж досі, і *Вольтер*, що під його впливом у Франції і по інших країнах сформувався світогляд провідних людей XVIII, а частинно й XIX сторіччя. У нас проф. Михайло Грушевський, стаман Симон Петлюра, през. Андрій Лівіцький, проф. Дмитро Дорошенко; далі редактори видних газет, нпр. д-р Лука Мишуга (американ-

ська "Слобода"), д-р Василь Панейко (львівське "Діло") і баг. інших. Мовчаливу змову: не писати про масонів — проводить т. зв. світова чи "неутральна" преса, якої власники згл. головачі належать саме до секти масонів. Пропаганду масонам робить скрізь у своїх творах проф. Ол. Оглоблин.

Сьогодні нараховують у світі яких 7 мільйонів організованих масонів; коли припустити, що кожний із них може мати вплив на 10 (число це мінімальне, бо візьмімо хоч би головного редактора якогось щоденника з великим тиражем — його вплив може розтягатися на мільйони людей) осіб зі свого оточення, то утворю-

Модерний масон през. Азанья (Еспанія), за якого "людовий фронт" започаткував криваву різню еспанського народу. Якої "раси" Азанья — пізнати з його достойного обличчя...

ється поважна армія, що думає і діє в масонських напрямках і діях. А це дає декому думати про всемогутність масонерії. Це не так. Масони, як показує історичний досвід, не є всесильні, а все ж не є вони й безсильні. Це свого роду духова потуга, яка однак може оперувати й фізичними засобами. Скажу більше — вона є небезпечною, бо мало хто властиво знає, куди вона прямує, а до того — вона ні перед ким, крім внутрішнього свого проводу, не відповідає, і ніхто з "профанного" світу не спроможний її контролювати.

З Англії масонство поширилося по всьому світі; в Англії воно й досі цвіте повним квітом. Англійська "Велика льожа" має титул "Матірня льожа світу". Англійські виходці занесли коло 1730 р. масонство до Північної Америки (в тому й Канади, де масонство дуже поширене) і там воно закоренилося та розвину-

лося. Тепер нараховується у Злучених Стейтах Америки яких 4 мільйони масонів (не враховуючи жінок), отже кожний 12-й із дорослих чоловіків є масоном. Вони включені в 16.000 місцевих лож, які об'єднані в стейтові Великі ложі, очолені "Великими майстрами". 13 президентів ЗСА, з Вашингтона почавши і на Джонсоні скінчивши, були масонами. Масоном (першим великим майстром Пенсилвенії) був і Бенджамін Френклін. Він під час свого перебування у Франції в характері посла втягнув у масонські лави Вольтера, який відновив завмерлу традицію "Ордену Темплярів". Тепер Франція має міцну і розгалужену масонську організацію під назвою "Великий Схід".

Із приходом (1714) курфюрста Ганноверського на англійський престіл, як короля Юрія I, пожвавились взаємини між Англією і Німеччиною. Молоді люди, головню шляхтичі, вчені й купці, заступали в 1737 р. в Гамбурзі першу німецьку ложу під назвою "Авесалом", членом якої став у 1738 р. пруський король Фрідріх II; у цьому ж році постали ложі по інших місцевостях Німеччини, які об'єднались у "Велику німецьку ложу" під Гамбурзькою об'єдненцією (так масони називають свій правопорядок). До 1933 р. працювало в Німеччині 56 лож із 100.000 членів. З відомих осіб до масонів між ін. належали, крім Гете, Вільгельм I, Фрідріх III, Моцарт, Лессінг, Фрідріх Людвік Шредер, Вілянд. Гердер, від якого походить ще й досі практикований масонський ритуал, і багато інших.

Дуже великого удару завдав масонам Гітлер, коли закрив ложі, реквірував їхні гроші й майно та почав жорстоко переслідувати масонів. У 1945 р. починається в Німеччині відродження масонства. Заслугу об'єднання більшости розпорошених німецьких масонів в "Об'єднану Велику Ложу Німеччини" з 12.000 членів приписують д-рові Теодорові Фогелеві.

З Німеччини і Франції масонство поширилося в Польщі, Австрії і Мадящині.

МАСОНСТВО В УКРАЇНІ

З уваги на те, що масонерія визнає тільки такі національні ложі, які постають у державних народів, про українське масонство до 1919 р. доводиться говорити як про явище провінціального характеру в межах колишньої російської держави. За свідомством Ленгофа, 1919 р. створено українську ложу в Проскурові. Українські аннали про це мовчали й мовчать і досі. В мене складається враження, що це було тільки епізодом, який незабаром урвався. Принаймні на такі думки наводять передсмертні репліки Арнольда Марголіна про спільну москво-польсько-українську (своїм складом) ложу в Києві, до якої він належав; він ніби маніфестує з'єднання в своїй особі територіяльного українства й жидівства з "єдинонеділімческим" напрямом космополітичного масонства. Це важливо мати на увазі, коли мова мовиться про "приватні" американські кола з їх "непередрішенством".

Занесено масонство в Московію з Заходу десь у XVIII сторіччі, де воно досить швидко прищепилося і поширилося (принаймні в московській літературі ми знаходимо історичні романи з такими заголовками як "Розенкрейцер", або "Вольтерьянец"). Перед революцією московське масонство, що мало вже свою традицію, охоплювало своєю сіткою головню аристократичні, інтелігентські й купецькі кола. Одним із поважаних масонів був у колишній царській імперії заможний дідич Єлагін (по ньому, як згадка, лишилася назва одного з петербурських островів — Єлагін острів). За часів Єлагіна працював у Петербурзі для "Королівського мистецтва" і наш земляк Гамалей. Другий наш земляк, багатий дідич Неплюй-єв заснував в Україні своєрідне "братство", що його статут вимагав від членства "морального й добродійного життя". Це "братство", як твердила княгиня М. Урусова, народжена Неплюєва, існувало (властиво животіло) ще перед революцією. Можна з певністю твердити, що "декабристи" мали у своїх лавах масонів, тому зрозуміла певна участь в їх повстанні в Україні членів територіяльно української льожі "Об'єднаних Слов'ян". І тут ураз насувається питання, чи не було "Кирило-Методіївське Братство" своєрідним продовженням цієї льожі? Ми знаємо, що масонами були Іван Котляревський, Яків Драгоманів, дядько Михайла, який і собі пішов у цьому слідами свого дядька. Чи не були масонами Григорій Полетика, граф Капніст, малоросійський генерал-губернатор князь Рєпнін-Волконський, посвоячений через дружину з графами Розумовськими, його правитель канцелярії, історик Бантиш Каменський і ін.?

Масонська "святиня" в Гавані, Куба. Свою владу масони передали в Угорщині, Росії, Іспанії й Кубі — більшовикам.

На жаль у нас якось так повелося, що коли в товаристві під час розмови впадуть слова про масонів, розмова нараз уривається, всі якось ніяково-соромно замовкають. А шкода, бо дещо темного стало б яснішим.

Прикладом, як пояснити, що на відповідальний пост посла в Англії самостійницький уряд УНР призначив "єдинонеділімческо-го" Жида Арнольда Марголіна? Або чому масон високого ступеня, полковник Франденберг (мабуть, із французьких мендесів) не виявив бажання в Одесі вести переговори із своїми "братами" з Директорії? І багато-багато інших незрозумілих на перший погляд явищ і подій...

Шкода, що передчасно помер Володимир Іванович Полетика, колишній радник українського посольства в Австрії, а опісля власник книжкової виписочальні в Берліні. Що він був масоном, я знаю зі слів іншого Полетика (Москаля), який і собі звався Володимиром Івановичем і жив у Берліні на тій самій вулиці, що й Українець Полетика.

Михайло Грушевський був масоном. Про це розповів мені в моїй хаті покійний Спиридон Черкасенко, а саме, як його підготовляв до вступу в ложе Юрко Тищенко-Сірій (Лавров), а прийняв його до неї по відповідній церемонії, давши йому "світло", М. Грушевський як "венерабль" ложі. Може це частинно пояснює, чому Грушевський броїв проти Директорії (Кам'янець-Подільське "повстання", як також намір Соломинського зробити повстання у Жмеринці), а по невдачі подався до Відня, звідки почимчикував в Україну і склав там суверенітет Української Держави, що спочивав на його плечах, до ніг московських потентатів. Може це пояснить, чому ті потентати, порівнююче, не дуже жорстоко з ним повелися.

Загально взявши, найбільше масонських adeptів мали в Україні т. зв. соціалісти-федералісти (радикал-демократи), менше соціал-демократи й обмаль соціал-революціонери. Що УНР-івська верхівка мала зв'язок із польськими масонами, можна виводити з факту, що в один із т. зв. Тарнівський урядів був уведений, як міністер здоров'я, польський масон Стемпковскі (походженням з України), голова польських масонів. Про А. Лівіцького, як масона високого ступеня ложі Андрея Первозванного писав у каннадійському гетьманському часописі свого часу Варфоломій Євтимович.

Найкраще про історію масонства в Україні міг би написати Павло Чижевський. Він має талант вглиблюватися у минуле і бути з ним конгеніальним...

("Шлях перемоги" 1958)

Ю. Н. Данзас

ОДЕРЖИМА ДИЯВОЛОМ

У жовтні 1923 р. я перебувала в Петербурзі. Офіційно я керувала (колишньою царською) публичною бібліотекою. По правді була я католицькою монахинєю.

Якось отримала я розпучливого листа від однієї жінки, яка нездужала на нервовий розстрій. Її примістили у шпиталі для умово хворих, що був тоді на передмісті в дільниці "Одинадцятото кілометра". Цей шпиталь був загально знаний і належав до однієї з найбільших установ того роду в Росії. На кожному кроці тут видно було хаос і загальний недостаток тих часів. Та жінка просила в мене допомоги, бо харчі в шпиталі були дуже погані. Крім того вона хотіла вирватися звідтіля, бо перебуваючи разом з умово хворими, її недуга могла тільки погіршитися. Я вирішила поїхати особисто до шпиталю та на місці побачити, як можна допомогти цій нещасній.

Я знала там старшого лікаря, бо він часто бував у нашій бібліотеці. Тож коли я прийшла до шпиталю, звернулася саме до цього лікаря. Він прийняв мене дуже ввічливо та радо погодився піти зі мною до хворої, яку я хотіла відвідати. Ми подалися в жіночий відділ. Лікар попередив мене, що будемо переходити крізь кімнату, де тепер є чимало недужих. Їх треба залишити в спокою і не можна з ними навіть говорити. Якраз тепер вони спокійні. Їх приміщено в цій великій кімнаті на короткий час, щоби провести деякий ремонт та завести лад у їх кімнатах. Ідучи ми розмовляли про жахливі нестатки, що параліжували всі зусилля медичного персоналу. Крайню біду видно було на кожному кроці, навіть на самому будинку. Лікар оповідав мені, як важко приходить ся здобувати найнеобхідніші речі. Навмисне подаю ті подробиці щоб виявити, що ми говорили тоді про все, тільки не про хворих. Якраз тому я аж ніяк не була приготована до сцени, яку побачила за хвилину.

— Тепер — сказав лікар — ми ввійдемо до тієї кімнати з хворими. Ви швидко перейдіть її в напрямі дверей у лівому куті. Я піду вслід за вами.

Кажучи це, відчинив двері в кімнату а самий поступився, щоб зробити мені місце. В цій же хвилині ми почули жахливий крик, що продіставався з іншої кімнати, двері якої були замкнені. Раптом двері відчинилися і в кімнату ввірвалася з

криком молода дівчина, а вірніше: ревучи несамовито. В тому реві виразно чути було слово: — Хрест, хрест!..

Вона очевидячки хотіла кинутися на мене, але в цій же хвилині впала на землю і серед страшних конвульсій, з піною на устах почала кидатися то сюди, то туди. Її руки і ноги були натягнені до краю, начеб хтось намагався їх відірвати. Лікар ухопив мене за руку та потягнув назад, до виходу. Пізніше, замкнувши двері, він різко поспитав: — Маєте на собі хрест?

Я справді мала хрестик: маленьке Розп'яття на вервиці. Чотки були освячені в Римі і я ними дуже дорожила та носила їх під одягом. Цього дня наділа я на вовняну суконку осінній плащ і застібнула всі гудзики, бо температура була нижче зера. Якраз тому ніхто в ніякому разі не міг підозрівати, що я маю при собі Розп'яття. Проте на питання лікаря я відповіла просто: так.

— Ох, я повинен був вас попередити. Вона ж відчуває хрест здалека.

Потім він попросив мене почекати, швидко вийшов до кімнати хворих і замкнув за собою двері. Звідтіля доходили далі жахливі крики. Згодом вони послабли і перейшли в хропіт. Тоді ж, видно, нещасну хвору чим швидше винесено з кімнати. Лікар вернувся по добрій чвертьгодині, дуже блідий і схвильований. Він розказав мені таке: — Та дівчина має всього сімнадцять років. Вона комсомолка, член комуністичного союзу молоді, але з чесною родини. Її батьки — робітники. Згідно з комсомольськими звичаями, вона нераз брала участь у богохульних виставках і походах. Якось грала вона rolę Божої Матері в дурній і богохульній п'есі. Наступного ж дня попала вона в меланхолію, втікала від людей, іноді дико мовчала. Вслід за тим вона часто мала напади шалу, тоді вона страшенно кричала й богохулила. Не було ради, її примістили в шпиталі. Тут вона вже більше, як три місяці. Іноді мовчить продовж кількох днів і просипляє цей час тяжким і нездоровим сном. Пізніше, пробудившись, викидає зі себе страшні богохульства.

Лікар сказав, що він досі не чув таких неймовірних богохульств, такої злоби, підлоти і брудної уяви. Напади шалу кінчаються звичайно такими випадками, як цей, якого я була свідком. Нещасна качається тоді по землі, тіло її в'ється з болю серед страшних конвульсій. Іноді воно підноситься вгору на один метр. Одного разу вона прикотилася під саме вікно, розбила головою шибки і важко себе поранила. Виявилося, що причиною нападу була форма вікна: віконні рами нагадували вид хреста. Треба було перенести хвору до кімнати з

округлим вікном. Вона попадає в шал, побачивши якунебудь релігійну річ, але вже просто скаженіє на вид хреста.

У часі моїх відвідин, хвора була зовсім спокійна. Вона дрімала в кімнаті, яка малим коридорчиком сусидує зі згаданою вище великою кімнатою хворих. У хвилині, коли лікар відчиняв двері по другому боці кімнати, в яку ми хотіли ввійти, вона скочила з ліжка, перебігла коридор і відчинила двері у велику кімнату. Варт би додати, що велика кімната мала яких двадцять метрів довжини. Увірвавшись у кімнату вона впала на долівку два-три метри від дверей, таким чином віддаль між нею а мною була сімнадцять до вісімнадцять метрів.

Хочу ще додати, що я не раз мала нагоду приглядатися випадкам епілепсії. Якраз тому можу сказати, що конвульсійні напади тієї нещасної не мали епілептичного підложжя. Вона падала ниць до землі, з зігнутими ногами. Коли била головою в долівку, її тіло скручувалося від напруги суставів, наче б хто намагався їх викрутити або вирвати. Тіло не тільки не деревіло, але видавалося побитим, наче б хто забрав із нього всю силу. В цих жалюгідних конвульсіях видно було тільки пару вибалушених очей і широко відчинені уста, з яких виходили нелюдські голоси.

Я спитала лікаря, скільки є хворих на таку недугу, бо в місті говорили, що серед молоді, втягнутої до антирелігійних товариств, є чимало випадків божевілля. Відповів мені, що справді він лікує багато молодих людей, які втратили духову рівновагу наслідком участі в оскверненні церков або в богохульних походах. Ті молоді люди хворіли на помішання розуму, меланхолію, раптовий заник сил і т. п. Проте він ніколи не мав справи з таким випадком, як та дівчина, симптоми якого далеко перевищують його досвід. Він думає, що та дівчина не так божевільна, як істерична. Але водночас її поведінку ніяк не можна було включити під відомі позначки істерики, а їх напруга доводила його до повного розгублення.

Я спитала лікаря, як лікують цю нещасну дівчину.

— Даємо їй, розуміється, всякі успокоючі і насонні ліки.

Він почав нарікати на труднощі отримати потрібні ліки і на невідповідну обслугу хворих. Я перервала йому:

— А не думаєте, докторе, що з вашої хворої треба би просто вигнати біса?

Старий лікар глянув мені прямо в вічі а потім погладив рукою своє сиве волосся.

— Бачите, все життя я присвятив здобуткам позитивної науки. Я ніколи не брав до уваги інших справ. Але від деякого часу... відчуваю, що я збився з дороги. І тут схиляюся до вашої гадки.

У цій хвилині нам перебили і годі було далі продовжувати нашу розмову. Я вийшла зі шпиталю з твердою постановою приїхати сюди щераз, щоб слідкувати за недугою хворої дівчини. Але за три неділі мене арештували і це стало причиною, що я вже більше не бачила ні шпиталю, ні старого доктора.

Переклав: Я р. Ч у м а к

о. Петро Криворучка

КРИСТАЛІЧНІ ПЕЧЕРИ В КРИВЧУ

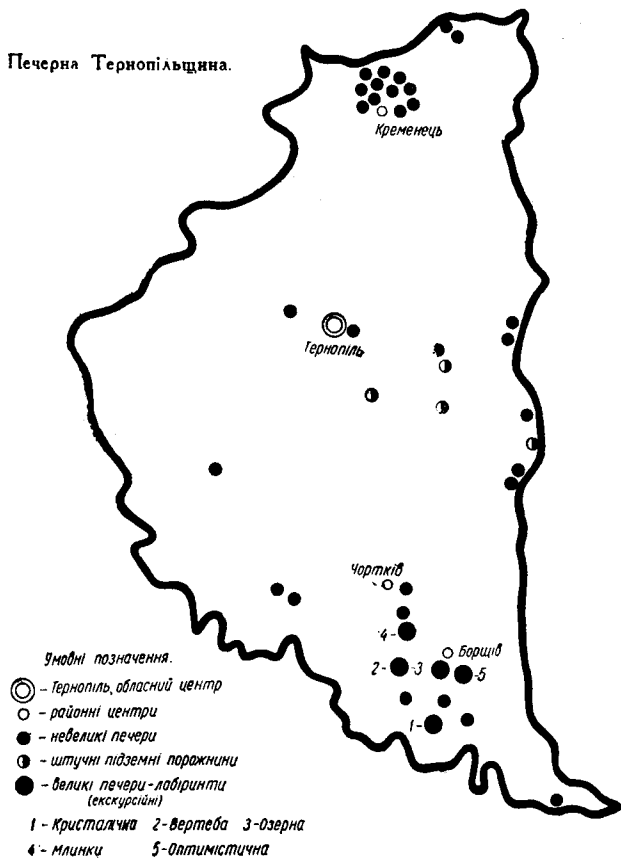
Кристалічні печерні лябіринти у с. Кривче, повіту Борщів (тепер називають район Борщівський) це одна з найбільших кристалічних печер на Поділлі, Галичина. В. О. Радзівський спелеолог, один із новітніх дослідників кристалічних печер, ось так подає своє враження про них: "У того, хто хоч один

Вхід до печери.

раз побував у Кристалічній, на все життя закарбується в пам'яті її фантастична краса."

Вхід до печери знаходиться в скельному, гіпсовому масиві, що є високо між двома скалами над глибокою долиною лівої притоки річки Нічлави-Циганки. Ця річка відділяє Кривче горішне від Кривча долішнього. Колись вхід до печер був вузький і трудно було пролазити ним. Тепер уже розкопаний і розроблений, обчислений: його відмітка входу 235 метрів, над

долиною 90 метрів. Туди веде вже асфальтована доріжка долиною, а так потім сходами по збочі, через гарний парк: дерева, сосни, кущі, квіти. Підходячи все вище й вище вгору, стає перед нами прекрасний вид: Кривче, біленькі хати, вишневі сади, далекі поля, ліси, а там гора, що завершується давньою оборонною твердиною: "Турецькі башти".

У підземеллі відкривається фантастичний лябіринт: кори-

дори, галерії, залі. Вони всі почислені й познаменовані. Зпочатку маршрут проходить вузьким ходом довжини 480 м. У глиб лабіринту веде вхідний коридор ч. 2. Його склепіння та стіни складені з грубо-кристалічного гіпсу, відшліфованого, колись водами. А в променях світла іскряться кришталі, переливаються і грають мінливими барвами. Так і можна добачити блискучі листки папороті, пальмів, квітів, гейби мозаїчний твір якогось талановитого різьбаря-майстра. А далше коридор розширюється, стіни стрімко підіймаються у височінь і розходяться в сторони. Відтак дещо сходами спускається вниз на дно залі, в якій вільно вмістився б і двоповерховий будинок. Тут гробова тиша.

А йдеться далше, сніжно білим кришталеvim бисером вкриваються стіни. Знова гейби якісь руки вирізьбили ті ніжні, кам'яні визерунки. От і диво так виразно **голова буйвола**. А ліворуч і праворуч чорніються напів засипані отвори бічних коридорів. А там позаду залі буйвола: ходи, галерії, щілини розбігаються на всі сторони підземних лабіринтів. Ряд залей: ч. 6. Див, ч. 7. Печера, ч. 8. Скель, ч. 9. Затишна, ч. 10. Вузлова, ч. 12. Завалів, ч. 14. Комин, ч. 15. Сталяктитова, ч. 16. Брил. Усі залі з'єднані між собою єдиною ниткою прохідного маршруту. А кожна зала своєрідна красою, так і вражає різноманітністю і фантастичністю своїх обрисів, форм і прикрас.

Ч. 13 це вапняна зала, сама собою дивовижна, кидає нашу думу геть десь у давні, давні забуті століття. А на південний схід простягається лабіринт Карстової експедиції. Ч. 20, ч. 17 зала Нечая, ч. 18 Академічна, ч. 19 Втрачених надій, ч. 21 Обвальна, ч. 22 Дружби, ч. 23 Преси та особливіша зала 24 числом. Це зала пречудових кам'яних квітів. Кажуть, що в цій залі можна цілими годинами в задумі стояти, глядіти, і не втомиться людина.

Знов у північний район печери ч. 25 гейби завершувалася б сіттю підземних лабіринтів, де сучасні зоологи, дослідники знайшли чимало дрібних кісток диких звірят. Із дослідів так і можна ствердити: кістки борсука, куниці, песця, копитного лемінга, північного оленя, зайця-біляка, та інші.

Це і дасться пояснити з дослідів сучасних печерознавців, що то минали ще мільйони літ і століть, коли темні, бурхливі води нестримно хвилювали, з часом меншали, опадали і зникали, залишаючи в своєму лоні величезні гіпсові, вапняні відклади, які згодом були перекриті нашаруванням інших порід. І так знов минали цілі віки і ті гіпсові, вапняні товщі розсікалися, утворюючи густу сітку тектонічних тріщин, по яких циркулювали води розмиваючи легкорозчинний гіпс і вапняні скелі, перетворюючи їх на широкі, підземні канали, галерії, залі,

цілі підземні лябіринти. Ще і сьогодні можна подибати тут і там тими збочами річки Нічлави-Циганки кам'яні брили вистаючі, а під ними досить широкі діри у підполоч. Це мабуть води мали так істікати, полишаючи отвори, що лучилися з підземними ходами. Знова минали цілі віки, води знайшли свої русла-річки, спокійно плили собі, а підземні лябіринти висихали, і в них із часом і звірята знаходили собі нори й леговища. А в інших підверхніх печерах і людина знаходила та й споряджувала собі садибу...

Ще в західньо-полудневому районі знаходиться ч. 28 зала

**Кам'яний буйвіл із печер
у Кривчү**

Скелетона. Це вже відкриття сучасних печерознавців. В. О. Радзієвський докладно описує: День, другий, третій дослідники працюють. І от нагло натрапили на людський кістяк. Кості правиці судорожно застигли на нижній щелепі. Кістяк так безвільно витягнутий поперед ходу. Виходить, що хтось нещасний поробив сліди на піску: вліво, вправо, спереду, позаду сліди, відбитки рук, колін, ліктів. Сліди, що закінчилися тут, і не вивели його до сонця, до життя.

**
*

То був час 1908 року, коли дівчата-пастушки побачили появу Богоматері. В захопленні зближаються до Появи, а вона сходить у ту темну діру. Лискавкою розголос розходить ся по селі. І вже того вечера хлопці, дівчата, старші чоловіки, жінки чимало їх зібралося. Ту діру дещо розкопали. За одним

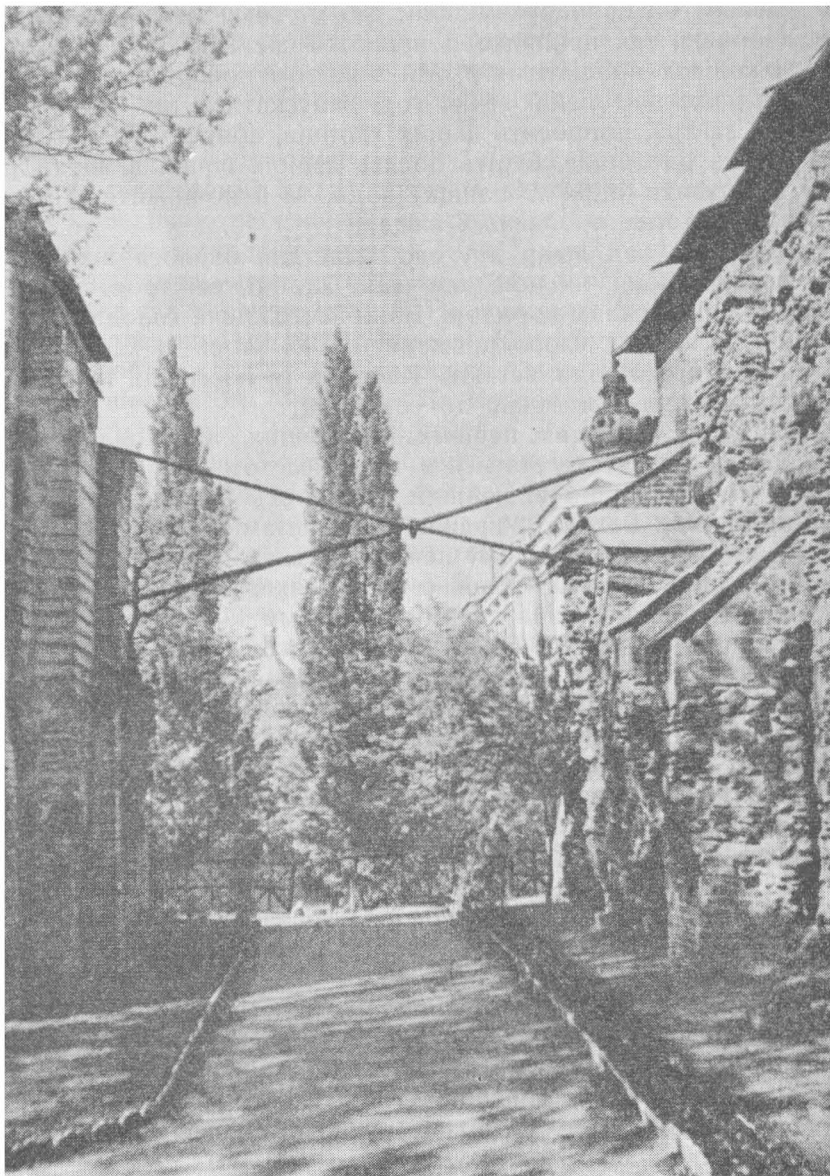
штихом землі виказався досить просторий вхід деь у підземелля. Хтось із сміливіших хлопців так і пнеться по камінні, і стає може зо три метри вдолі. Десь і свічку дістали, подають йому — світить, і ще один, два влізають туди. Розглядають печеру і голосно говорять, що на захід бачать досить отверту щілину, а на полудневий схід широка діра, що хіба на руках і ногах можна би повзти, десь кудись у безвісті...

По кількох словах пара хлопців вертається наверх. А двом дівчинкам: Анастасії Андрейчук і Анні Яловега, тим, що бачили появу, дали їм змогу спуститися вдолину. Коли лише стали вдолі, при світлі свічки, звертають свої очі в ту щілину. Чуємо їх радісний голос: "От Мати Божа, Мати Божа, тая сама, що ми її бачили нині" — обидві Анастасія і Анна в один голос голосно проказують. Дівчата хрестяться, там і чоловік і хлопець роблять хрест на собі, і наверху люди, вже їх понаходило ціле громаддя, всі хрестяться і вперше понеслися: "Богородице Діво, радуйся Обрадованная, Господь з Тобою!..."

І хоч ніхто з чоловіків і хлопців не мав тої Божої ласки видіти Матір Божу, то ніхто і не сумнівався; більше й більше дівчат сильно і сердечно проказували появу Богородиці. Це власне і дало привід до входу і відкриття печер, які вчені дослідники тепер так гарно, науково назвали: "Палац Кришталічних Печер". Цей розголос почули й сусідні села: Сапогів, Германівка, Бабинці і прочі. Вже за пару днів приходять люди аж із-над Збруча. Наші сільські хлопці стають їм проводирями, із засвіченими свічками пролазять коридори, перші залі відкривають. Вертаються, із захопленням оповідають, що то вони бачили, які дива: кришталь, всюди кришталь, а при світлі такі чудові барви...

Що ж могли більше сільські хлопці й чоловіки висказати? І так їх оповідання, їх розголос дуже скоро переймають люди ген-ген докруги. Приходять, помоляться, сміливіші спускаються в печеру. Їх ніхто не спиняв, ніхто не перестерігав. Тільки одно, що їм казали: мати досить свічок. Але коли одного дня чоловік, жінка та дівчина, десь з-над Збруча пустилися тими сходами, лазами задалеко і ще й без проводу, вони не вернулися. Тоді почалося пошукування. Скоро і в Борщеві про те довідалися і прийшов наказ: поставити сторожу коло печери. Того вечера прибув і вїйт із наказом відшукати пропалих людей. Тоді, пам'ятаю, як вїйт попросив: хто з вас хлопців поліз би зі мною. А що мені було припало близько нього, так я й дістав свічку, засвітив, і вїйт теж, і давай злізав вділ печери і потім повземо тим вузьким пролазом, геть аж до більшого коридору. Вїйт казав затриматися. Каже: Дальше не йдемо — і почав сильним голосом викрикувати: — Гоп, гоп!

ЗОЛОТІ ВОРОТА

Світлина В. Я. Лашенка

ЗОЛОТІ ВОРОТА (1037!)

А хто там є, і чує мій голос — так виходить на мій голос. — Однак тільки відголос пройшов тими тайними ходами, але ані навіть найменшого звуку. Чорна гавра перед нами. Тиша, тихо мов у гробі...

Тепер той коридор зміряли: 235 м. Тому і мені, 12-літньому хлопцеві, так випадково припало вже тоді 1908 р. на руках і колінах пролізти ним. Ми з вйтом повертаємось назад. — Це, каже він, пізній вечір, годі запускатися так без проводу, але завтра, попросить наших хлопців, збирайтесь, вас кільканадцять охотників, беріть досить свічок, сірників, ще й раджу вам узяти хліба та пляшку води, та й починайте з Богом відшукувати тих пропавших людей.

Десь аж над вечір другого таки дня вдалося відшукати тих людей, Вони, як повідали наші хлопці, всі троє сиділи в однім бічнім меншій коридорі. Вони застрашені, голодні, спражені, ледве могли слово промовити. Так хтось із хлопців подав їм напитися води, встають і подали їм по свічці, та помалу повільним холодом назад, до сонця на світ.

Отже їх так, тих перших пропавших, віднайшли. Дуже можливе, могло таке статися з тим скелетом, що його аж тепер нові дослідники віднайшли. Що хтось з молодих людей, міг бути аж з Великої України,¹⁾ так незаметно міг прийти та податися самому в невідому печеру, не взявши з собою більше свічок, і пропав. В. О. Радзівський ізжахнувся описуючи отсю подію. "І пройшовши вузькими щілинами і лазами, потрапив на невідому печеру. Владно манить його і веде вперед, несбачна жадоба відкривати як у калейдоскопі коридори, галерії, зали — і не збагнув він, як свічка догоряє, а тут ще такі дивні кам'яні квіти, мережива, визерунки... А час непомітно летить. Зо свічки лише згарок. Ще один, другий відблиск. Аж тоді спам'ятався нещасний та й почав повертати... Один хід, другий, третій... А виходу немає... І знову по ходах знайомих і по ходах незнайомих... Швидше, швидше, бігом, далі! Де ж вихід? Та й байдуже, неблагано мовчать ком'яні стіни... Німе, темне підземелля... Швидше вперед? Ні назад... І враз морок... Божевільний відчай. Жах... Страшна смерть... Грізна пересторога людям...

І ще один кристалічний коридор, кажуть унікальний, ч. 11. Це монументальний твір. Це Мистець, невидимий Божеський різьбар-маляр. Стіни наче оповиті кристалічними квітами: кам'яні лілеї, троянди, дзвіночки, глядіюси, гаргонії, так і сплітаються в розцвілому суцвіті, переливаються діамантовим по-

¹⁾ Бо знайшли коло скелета мідяний, російський гріш, що вже і позеленів із 1904 року.

лиском. Неможливо передати, каже автор, словом їх красу. Можна стояти годинами у захопленому мовчанні і погляд не втомиться милуватися все новими поєднаннями барв, форм то-го підземного кам'яного Квітника."

З найбільшою вдячністю складається належну подяку п. В. О. Радзівському за дуже цінну книжку: "У Печерних, Кристалічних Лябіринтах Тернопільщини". Особлива сердечна подяка за розділ: У Палацах Кристалічної Печери в Кривчу, району Борщів.

То посвята і невтомна наукова праця проходить і досліджувати ті підземні ходи, пролази, коридори, галерії, зали. Нераз із великою небезпекою власного життя. Все прослідити і подати такі точні особливості, імена людей, організацій, дати, наукові позначення, геологічні, спелеологічні дані і т. п. Що то вже так зарання, коли Г. Ржечинський склав невеликий, перший опис, ще 1721 р. Що інженер Клим Гутковський 1908 р. перший робив досліди кристалічних печер. Що проф. Львівського Університету археолог Л. Козловський, перший зміг проникнути Велику Залю, що інженер В. Нечай опублікував плян і опис головної частини кристалічної печери. Що студенти середньої школи в Кривчу вклали багато праці у відновлення, відкопання печер, які у війні було збомбардовано й завалено. Тим усім робітникам, що так, кажуть, гарно украсили всю площу до печер. Не менше й студенти медичної колегії з Тернополя вкладали немало праці. Що карстова експедиція Академії Наук УРСР Києва, під керівництвом В. М. Дублянського поробила цінні наукові дослідження, описи та надала змогу проголосити печері заповідником - філіялом обласного Краєвого Музею.

Добре і правильно, що в описі згадали про Михайла Миронюка. Це один із тих очайдухів хлопців охотників, що ще 1908 р. пролазив, проповзував тими лазами, ходами підземельних кристалічних печер. Був він нераз і певним провідником багатьох туристів, зацікавлених людей, що так у двох, трьох, то групами приходили оглядати печери. Та й напевно, що йому добре відомо про відкриття печер появою Божої Матері в червні 1908 р. Кажуть, що декотрі з тих дівчат, що бачили Появу, ще живуть. Усе наше велике село, навіть і наймолодші, одні як наочні свідки, молодшим переказували їхні родичі, або сповідали їм діточки і бабусі.

Тому то було б великою кривдою, що може і навмисне промовчують про тих піонерів відкриття кристалічних печер у Кривчу. Пишуть, що аж у 60-тих роках досліджили нові печери: Голубі Озера, Млинки, Вербета, Вітрова, Угринь, На Хомах, коло Слов'ятина, Сапогова. Можна представити собі, що

коли б не поява Богородична пастушкам у 1908 р. та той розголос, що його почули у Львові, що аж інженер К. Гутковський почув і приїхав, і з нашими молодцями пролазить у підземелля кристалічних печер та й робить перші наукові дослідли. Чому ж він перед тим не поїхав до печери Голубих Озер? А — бо ніхто не знав за них, ані сліду про них, аж по 50 роках понаходять...

То чому ж було не подати хоч правдивого спомину про події Появи та про відкриття кристалічних печер тими піонерами 1908 року? Люрд славний на весь світ. Там поява Пречистої Диви Марії бідній пастушці св. Бернадеті, хоч також скільки і своїх і чужих робили перепони, труднощі, заперечення а то й ув'язнення, міські і державні круги були завзялися осмішити, сміхом, сатирою, наклепами, знищити всякий знак появ Богородиці. Невинна св. Бернадета за посередництвом Божої Матері таки по геройськи боролася, перемогла і славно перемогла. Пишу оті рядки, а мав я ласку і щастя цього року побувати в Люрді. Люрд, чудовий Люрд! Мати Божа діє чуда по всі часи, ще від першої появи в 1854 році. Наше паломництво Українців католиків зо Саскатуну вибралося до Риму на посвячення храму Св. Софії. Ми щасливо приїхали, свято відбули посвячення катедрі Св. Софії. Потім виїхали до Люрду. 30 вересня, ми вже були в Люрді та брали активну участь у процесії того пополудня. Єпископ несе монстранцію зо Святими Тайнами. Коло нього ряд священників, духовних осіб, жіночих і чоловічих релігійних Чинів і 25,000 паломників. І ми з ними у процесійному поході. Тоді попривозили були 257 немічних, хворих, уломних, паралітиків, все на візках, хтось їх возить, укладають їх у два ряди, сила народу в стислому порядку, хтось розпоряджає ними, нас укладають у чотири стіні, хоч і народ сердечну молитву підносять. Вона могутньо уносится десь до небес. "Пресвятая Діво, спасай нас, спасай нас!" Єпископ Святими Тайнами благословить кожного пацієнта. Похід кінчається. Хромих, уломних відвозять ще до води. Чудотворне джерело, що його св. Бернадета, на слово Марії, вигребала своїми руками. Сама вмилася, а тоді, як нераз бачили ми на фільмі "Пісня Бернадети", сліпий умивається і прозріває. спаралізовану дитину кидають у воду і зараз стає уздоровлена. І відтоді то вже тисячі, тисячі за посередництвом Богородиці, по зануренні у воду стали здоровими. А їхні кулі, лещата, візочки, палиці, то їх повний ліс у Гроті...

І станула переді мною наша Кристалічна Печера... О! який би то був радісний наш український Люрд! Там, де Пречиста Діва Марія появилася була також дівчаткам-пастушкам ще в

червні 1908 року. Люрд у Піренеях, що за чудовий краєвид-панорама! І в нас, на скалистих вершинах, над кристалічними печерами, так і відкривається прекрасний, мальовничий краєвид на село, на далекі поля і ліси... Там також уже від першого року відбувалися прощі, паломництва, процесії. Наш побожний народ уже й побудував скорше малу церковцю в честь Божої Матері. Був хоч раз у червні відпуст, на котрий із процесіями приходили люди з сусідніх сіл і міст. Правилися соборні величаві богослуження, виголошували знамениті проповіді, сповідалися, приступали до Св. Тайн, приймали Євхаристійного Христа. Це до полудня, а пополудні правили параклиси, молебні, співали пісні в честь Богородиці...

І вже тоді стільки людей отримували багаті ласки. Вони приходили не раз прибиті бідною, нуждою, болями і поверталися покріплені, потішені, з якимось задушевним задоволенням. Мати Божа вислухала їх, допомогла їм.

Що ж, над Європою зависли тяжкі чорні хмари. Страшна перша світова війна 1914-1918, потім чужа окупація, а там друга ще більше громова розвальна світова війна 1939-1945 р. Та ще й найстрашніший удар паде на наш Рідний Край. Червоний чад комунізму, мов пекельна лявіна заливає і доценту нищить наш тисячелітний духовий і культурний дорібок. Нашу Церкву зліквідували, страшне переслідування, гонення, вивозять пілі села людей насильно в Сибір, Воркуту, Казахстан... неволя, рабство...

Однак який жорстокий, кривавий сатрап-Сталін був, то не міг він переселити весь наш український народ на Сибір. Таки осталися мільйони. Чи в поході століть наша Українська Земля не перетривала ворожих наїздів: Гунів, Монголів, Татарів, Турків?... була "панщина-кріпацтво"... а наш Український Народ, як тверда крива, потужний, незломний усе те перетривав, поборов, і вихсидив переможцем!

І не менше тепер Українське Село, наші селяни перетривають комунізм... Український сільський народ глибоко віруючий, релігійний. У нього правдиво християнська побожність. Він завжди почуває Божу всюдиприсутність, Його поміч, вислухання молитов, Боже благословення в праці, трудах, підприємствах... Нам кажуть про Мовчазну Церкву. Це наше Українське Село молиться в новітніх "катакомбах"... Там заносять гарячі молитви до Божої Матері, там правлять богослуження, співають молебні... От відкривають Кристалічні Печери... Там постійно приходили і приходять, хоч і печеру і церковцю колись ворожі налети збомбардували, все були знищили, а Покров Божої Матері, так наше село як і наш увесь Український Народ повсякчасно береже і рятує...

Ті що можуть вирятувати світ від загибелі

Щасливий край, блаженний нарід, який видав із себе Святих. І чим більше він їх видавав, тим більш він блаженний. Бо Святі, це ті, що завдяки Божій ласці відтворили на собі найдосконаліше образ і подобу Бога. Це вони єдині оправдані жити в Божому Царстві на землі після діла Відкуплення. Всі інші держаться в ньому завдяки жертвам і заслугам Святих до часу жнива, коли ангели Божі прийдуть відділити пшеницю від кукілю. "Господи — читаємо в наших літургійних текстах — якщо ми не мали б святих Твоїх молитвенників (тих, що за нас моляться) ...як сміли б ми, Спасителю, прославляти Тебе, Котрого безнастанно славлять Ангели?"

Скільки весь світ завдячує Божим Святим, а кожний край і нарід — своїм рідним Божим Угодникам, це перед нами закрите до часу Загального Суду. Якщо милосердний Господь милує нас своїми ласками й дарами, дає силу переносити важкі допустити лихоліття, боротися проти царства Сатани, посилає надію на перемогу й поворот у Рідний Край — то це не наша заслуга, а заслуга Святих, що їх побожні шари нашого народу почитають і на їх прикладі будують власне життя. Заслуга тут наших давніших Святих і теперішніх мучеників за віру: єпископів, священників і вірних. Всі вони разом прославляють Бога, разом із Ангелами й ликами Святих. Своє життя поклали вони, щоб переблагати Божу справедливість за наші провини, надолужити за належні нам усім кари та випросити Божого змилування для нас, живих тут у розсіянні, і тих, що страждають на Рідній Землі. Святі, це борці за повернення землі образу раю-єдену та зменшення прокльону Божого гніву. Святі, це єдині світляні постаті, що у світовій темряві вказують нам єдиноспасасемий шлях і зачіпають до боротьби проти зла, того, що в нас, і того, що панується у світі. Це водночас найбільші велетні історії, найбільш заслужені одиниці для добра всього людства.

Має і світ своїх великих і славних геніїв: письменників, філософів, учених, винахідників, державних мужів та полководців. Їм буде величаві пам'ятники, святкує їх роковини, їх життя ставить молодому поколінню за зразок до наслідування. Та яка велика різниця між Святими та славними цього світу! Святі, це сильні духом володарі створіння, як колись у раю, переможці над злом, які, вправді, живуть у світі, та вони самі не з цього світу. А славні цього світу часто такі малі в зустрічі з життям і його вимогами, труси в терпіннях, слабі в спокусах, раби власних пристрастей та людської opinii. А скільки ж є таких письменників і

державних мужів із славою й розголосом, що краще було б для світу і для їх народу, щоб вони взагалі не народилися?..

Колишні поганські Греки виховували молоде покоління теж на взорах славних і заслужених для народу мужів. Та вони робили це куди краще і з більшим виховним хистом, як виховники

**о. Максиміліян Марія Кольбе в одязі в'язня
концентраційного табору**

наших часів. Із життя славного мужа подавали вони молоді тільки вартісні для виховання моменти, залишаючи на боці тіні, недосконалості й слабкі прикмети, які могли б мати на молодь від'ємний вплив. Так читаємо в "Життєписах славних людей" Плутарха, що Аристид визначався такою правдомовністю, що навіть у жарті не послуговувався неправдою; знову ж Темістокл, хоч і завідував

державним скарбом, умер у такій убогості, що ледве було за що його похоронити. Молодь наших часів вичитує, на жаль, більше злого як доброго з життя новітніх славних мужів. Чого ж доброго може вона від них навчитися?

Ми, християни, маємо одну високовартісну з виховного погляду, віками випробовану лектуру: Життя Святих.*) Читаючи її, виховувалися десятки поколінь усіх християнських народів, виросло сильне духом, з повним почуттям відповідальности, покоління. Зокрема гарну традицію мало Життя Святих в Україні, де ще не так то давно ця книга належала попри Св. Письмо до найбільш почитаних. Сьогодні вона щезла з християнських хат, не знайдете її легко й у книгозбірнях та враз із нею щезла правдива радість життя.

(*"Християнський Голос"*)

*) Наше видавництво має на складі 4-томове видання "Життя Святих", яке написав бл. п. о. Григор Андрій Трух, колишній Усусус. Ціна цього великого твору (1703 сторінки!), 4 томи в полотнянім переплеті \$20.00.

Х. Ф.

В'ЯЗЕНЬ Ч. 16670

ГЕРОЙСЬКА СМЕРТЬ

"Був липень 1941 року. Десятьох в'язнів Авшвіцу, гітлерівського концентраційного табору, із бльоку ч. 14, мусіли роздягнути догола. Тоді перегнали їх до келії: три ярди довгої і п'ять стіп високої. Від часу замкнення в цій келії в'язням не давали вже нічого їсти ні пити: бо вони були призначені на голодову смерть. Можна було часом із тієї келії почути голосну молитву й релігійні пісні, до яких долучали потиху свій голос і в'язні з інших келій. Засуджені на страшну смерть, нещасні в'язні, коли відкривали двері до келії, плачали і благали шматка хліба й води, але і цього їм відмовлено. Тільки один із них о. Максиміліян Кольбе, не падав духом, тримався по-геройськи. Не просив у катів нічого, не нарікав, не скаржився, а підтримував на душі своїх співсмертників. Коли вони всі лежали вже покотом на цементовій долівці, смертельно виснажені, о. Максиміліян усе ще стояв навколішках посередині келії та молився.

14 серпня жило їх ще чотирьох. Тоді прийшли кати і впорскували їм застрик фенолю в рам'я щоб їх добити. Останній до тієї операції був о. Максиміліян. Я не міг на це дивитись і відійшов геть. Коли повернувся, то застав уже о. Кольбе мертвим: сперся був сидячи на стіну, очі мав отворені, голова похилена злегка наліво. Обличчя ясніло якимсь виразом прояснення й полегші. Занесли ми його в скрині до складу смертників (при крематорії).

Так помер о. Максиміліян Кольбе, герой Авшвіцу. Сам приніс своє життя в жертві за життя одного батька родини; спокійний і впевнений, молячись до останньої хвилини."

Цими словами сповістив про смерть о. Кольбе "дольмечер" Брунон Борговец, що був перекладачем у 13 бльоці Авшвіцу. До цього бльоку належав бункер голодової смерті ч. 11.

Чому помер саме о. Кольбе, про те сповіщає нас живий ще сьогодні Францшох Гайовнічак: "То було так. По втечі одного з в'язнів нашого 14 бльоку, мусіли ми вечером ставитися по 10 у ряд до апелю. Отець Кольбе і я стояли в одній десятці разом, два чи три в'язні між нами. Лягерфюрер Фріч із кількома ес-ес-ами, вибирав з-поміж нас 10 до смерті в голодовому бункері за те, що один утік.

Проходячи біля мене Фріч указав на мене пальцем. Я виступив та сказав голосно, що перед тим я хотів би ще побачити моїх дітей. Тоді виступив із мого ряду ще один в'язень та сказав, щоб узяли його замість мене. Він підійшов до Фріча та намагався щось йому пояснити. Тоді лягерфюрер казав йому піти у ряд смертників, а мені відступити назад. Другого чи третього дня опісля я довідався, що тим, який жертвувався за мене, був о. Кольбе."

У статті ред. І. М. Бохенського будемо читати¹⁾ про славний подвиг о. Кольбе як видавця і редактора. Ось така нагороду дістав він за своє святе життя ласку героїської смерті. Пише про нього один євангелицький лікар, співв'язень Авшвіцу, таке: "У цілому Авшвіці не було людини рівної о. Кольбе. А стрічався я там із сотнями в'язнів серед них були священники, монахи, професори університетів, провідна еліта мужів, мистці, люди з усіх суспільних кругів."

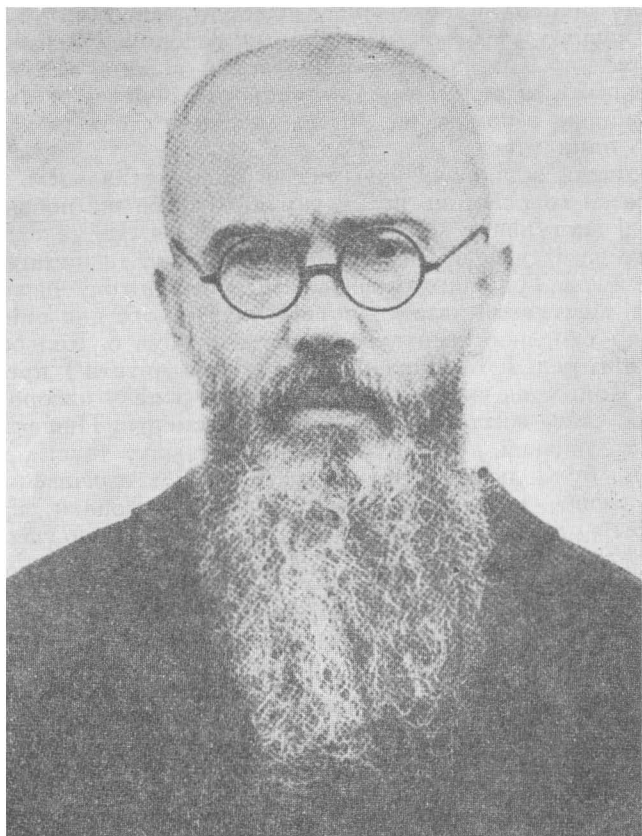
ДУХ НЕВГАСИМИЙ БОРОТЬБИ!

Раймунд Кольбе народився як друга дитина з п'яти дітей робітника Поляка в Здунській Волі біля Лодзі, де було багато німецьких спольщених родин. У 17 р. життя Раймунд вступив до Чину Менших Братів (францисканців), де дістав ім'я Максиміліян-Марія. Вислали його на папський університет Грегоріанум у Римі, який він покінчив званням доктора філософії. Перша світова війна примусила о. д-ра Кольбе покинути Рим, але невдовзі він повернувся туди назад та в 25 році життя промувався ще на доктора св. богослов'я.

Перебуваючи в Римі о. Кольбе був свідком масонської демонстрації проти Католицької Церкви, в Римі, осідку Папів, якого посадником був тоді масон Жид Натан. Бачивши таке, о. Максиміліян оснував 17 жовтня 1917 р. (саме в час початку большевицької революції) духовну "бойому групу" під назвою "Міліція Імакуляте" (Міліція Непорочної). Так постало не тільки побож-

¹⁾ Помістимо її в дальших числах "Правди". — Ред.

не стоваришення з обов'язком молитися в деяких наміреннях, але й дійсна міліція-вояцтво для покликання в життя й духовну дію правдивих лицарів Непорочної Богородиці Діви. Міліція Непорочної поставила своєю ціллю: старатися про навернення грішників, еретиків, відлучених, особливо ж масонів-вільнодумців та взагалі про освячення всіх людей.

о. Максиміліян Марія Кольбе

1919 р. о. Кольбе повернувся назад до Польщі. Спершу викладав як доцент церковну історію на університеті в Кракові; але скоро забрався до своєї головної життєвої мети: пресового апостольства. Оснував католицький місячник "Лицар Непорочної", маленький і підлий виглядом, спершу в усього 5 тисячах примірників. Помимо тяжкої недуги — о. Максиміліян хворів туберкульозом, — помимо скажених нападів масонської преси, "Лицар Непорочної" мав уже в 1927 р. 60 тисяч накладу, а число членів

"Міліції Непорочної" зросло в самій Польщі до 126 тисяч. "Лицар Непорочної" став доходним підприємством. Отже о. ігумен наказав о. Максиміліянові здавати приходи з часопису на потреби монастиря...

ПРЕСОВЕ МІСТО

Отець Максиміліян був того погляду, що пресове апостольство має служити славі Непорочної й спасінню душ, а не потребам чи славі монастиря в Гродні. Отже відкликався до протоігуменату та за благословенням протоігумена дістав екземцію з-під гродненського ігумена. Саме був добрий час на те: за старанням о. Кольбе багатий князь Друцький-Любецький жертвував о. Максиміліянові 28 тисяч кв. метрів землі, 42 км від Варшави. На тім місці о. Кольбе почав будову нового монастиря під назвою "Непокалянів" (Непорочний). Величава розбудова за найновішими осягами техніки друкарства й адміністрації в Непокалянові, поставлення щоденника (одинокого католицького в Польщі!) "Малій Щоденник" у 130 тисячах і "Лицаря Непорочної" в понад одномільйоновім накладі — заохотили жертвенного князя до дальшої даровизни, так що в 1936 р. Непокалянів мав уже 280 тисяч кв. метрів землі.

Збудований на порожнині Непокалянів дістав вкортці свій власний залізничий двірць, власну електричну й телефонічну централі, величавий комплекс друкарських будинків, власну радіостанцію та власне летовище. Усе те лучилося з монастирем, який мав 6 власних шкіл, свій шпиталь та тринавну церкву на 5 тисяч осіб. Словом: Непокалянів став із нічого монастирським містом Братів Менших, яких у 1937 р. було там уже понад 700 люда! Дбаючи не про марну славу власну чи Чину, а про славу Марії-Богородиці, Францисканці Непокалянова вели своє місто власними силами монастиря: вони давали йому редакторів, журналістів, інженерів, архітектів, конструкторів і механіків. Слава Марійського міста й діла та святість його акції й діячів вижликувала інше чудо: річно понад дві тисячі молодців старалися за прийняття до такого динамічного Чину!

Мало було того всього для о. Кольбе: він виїхав до Японії, де оснував подібне пресове місто: Мугензай но Соно, близько міста Нагасаки. "Сеїбо но Кіші", наслідувач "Лицаря Непорочної", стався невдовзі найбільш почитним католицьким часописом Японії. На думці мав о. Кольбе ще дію в Туреччині й Арабських країнах. Сьогодні наслідують о. Кольбе й інші країни, оснуючи такі пресові католицькі підприємства; нпр. Меритавн в Англії, Читта дель Імакулята в Римі, Барселоні й Бразилії.

Цікаво, що часопис о. Кольбе "Сеїбо но Кіші" перетривав якось атомне бомбардування Нагасаки та втішається сьогодні в Японії великим попитом; це найбільший християнський часопис Японії.

У ПОЛАТАНИХ ЧЕРЕВИКАХ

Не дбаючи про славу чи маєток монастиря, о. Кольбе дуже дбав про духовні основи свого Чину, особливо про підставу францисканської побожності: про духа вбожества. Ширше пише про те згадуваний ред. Бохенський. Тут пригадуємо, що о. Кольбе сам ходив у вбогім чорнім габіті, вбогий син Бідняги з Асізі. "Найновіші винаходи й модерні системи праці мусять бути у нас застосовані. А воно потягне за собою тим більше обмеження наших особистих потреб. Мусимо вести зовсім убоге життя, щоб так мати змогу майже безкорисно вживати наймодерніших засобів дії. Бути нам у полатаній рясі, то й чому ж би не в підлатаних черевиках, але зате мати змогу вживати наймодернішого літака, коли воно потрібне для спасіння й освячення людей" — говорив о. Кольбе. А іншим разом скасав: "Убожество це наш капітал; воно дає нам змогу зміритися в бою з різними силами протихристиянських плутократів та їх головачами: масонами. Без убожества і без залежності від Божого Провидіння не можна б узагалі говорити про якунебудь католицьку офензиву й успішний її розвиток."

ПІД БИЧЕМ ВІЙНИ

Життя й діяльність о. Кольбе обривається знягла з початком другої світової війни. Німці займають Непокалянів, а гітлерівська поліція виганяє монахів із монастиря. Завантажують їх на авто й вивозять до табору в Лямсдорф. Але якось пішло тим разом іще добре: зже 3 грудня 1939 р. о. Кольбе міг вернутися до своєї обителі. З ним зійшлося там тоді ще яких 100 братів. Затє всяку видавничу працю мусіли спинити, а сам монастир перемінили на шпиталь. Поміж тисячами втікачів "антисеміт" о. Кольбе прийняв теж кількасот Жидів.

ГЕШТАПО ВМІШУЄТЬСЯ

Християнська дія Непокалянова не могла бути поганцями-гітлерівцями толерована: вже 17 лютого 1941 р. гештапо вивозить о. Кольбе до табору в Авшвіці, де він перестав бути людиною, а дістас гільки порядковий номер на грудях.

Найважніші моменти страчних стадій о. Максиміліяна в Авшвіці описані вже достовірними свідками та долучені до актів беатифікаційного процесу. Всі, що стрічалися з ним, у цьому страшному місці смерти Освенцімі, який гітлерівці перезвали на Авшвіці, всі вони захоплені поставою о. Кольбе. Сухітник у пасистому халаті з номером на грудях, о. Кольбе зносив мужньо й уповні спокійно свої страсті та зновлену туберкульозу. Часто говорив: "За Христа готов я страждати ще більше!" Слухав сповідей, молився разом із спів'язнами та давав їм духовні науки й розраду. "Під час побуту в таборі я ні разу не спостеріг в о. Кольбе якоїнебудь ненависти до катів" — зізнав один із свідків процесу. "Він не тільки сам молився за гітлерівців, але і нас прошив робити таке: молитися за них."

“Немає в нікого більшої любови, як у того, що віддає своє життя за друзів своїх” — каже св. Євангеліє. Так і покінчив свою земну мандрівку о. Кольбе: віддав своє життя за якогось там батька родини Францішка Гайовнічка. Покінчив муками голодової смерті і врешті впорскненням фенолю.

ПРИКЛАД МІЖНАРОДНЬОГО ПОЄДНАННЯ

Смерть мученицька о. Кольбе не була ще властиво повним кінцем його земної дії. У наших часах під час Другого Ватиканського Собору, німецькі й польські єпископи виступили спільно за беатифікацію о. Максиміліяна Кольбе. У їх петиції читаємо: “Отець Максиміліян Кольбе з Чину Братів Менших (Міноритів), зрушений тією самою універсальною любов'ю, що панує в оцій соборовій авлі і яку представляє євангелія цього Синоду, віддав у 1941 р. в концентраційному таборі Авшвіц своє життя за ближнього свого: він по геройському жертвувався померти голодовою смертю, щоб так міг інший, батько родини, вийти живим.

Кардинали і єпископи Польщі й Німеччини подивляють цього Божого Слугу: за заслугами його та заступництвом Непорочно Початої Диви Марії вони покійрно просять Бога, щоб єдність і любов, братерство й мир запанували поміж народами на більшу славу Церкви, для повного щастя людства.

Дано в Римі, в свято Пожертвування Божої Матері, року Божого 1963.”

Підписали всі кардинали і єпископи Польщі й Німеччини.

Маємо надію, що по беатифікації о. Кольбе дістанемо в ньому нового Святого Заступника у Христа і Його Пречистої Богоматері. Рівночасно стане о. Максиміліян святим заступником модерного пресового апостольства, одним із таких, як були святі Іван Боско, салезіянець, та св. Вінкентій Палльотті, пальотинець, — оба редактори й видавці католицьких книжок і часописів. І вже тепер можемо ми, католицькі журналісти й видавці, брати собі приклад до життя й апостольської дії з життя героїчного брата по перу о. Максиміліяна-Марії Кольбе.

Вийшла польською мовою гарна біографія о. Кольбе, пера відомої письменниці Марії Віновської; книжка називається “Шаленець Непокаляней”. Скорочений життєпис о. Кольбе бачили ми теж англійською мовою.

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ в Україні тривають. Вони посилюються! Що сильніший натиск безбожницького режиму, тим сильніші повинні бути наші духові спротиви, тим більша єдність у молитві, тим більша наша солідарність.

Що Ви зробили, щоб улегшити долю переслідуваних за віру братів і сестер? Чи молитесь за них? Чи належите і чи дієте в християнських товариствах? Чи передплачуєте християнську пресу, яка є сильною обороною проти переслідування?

ЗА ЦЕРКВУ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

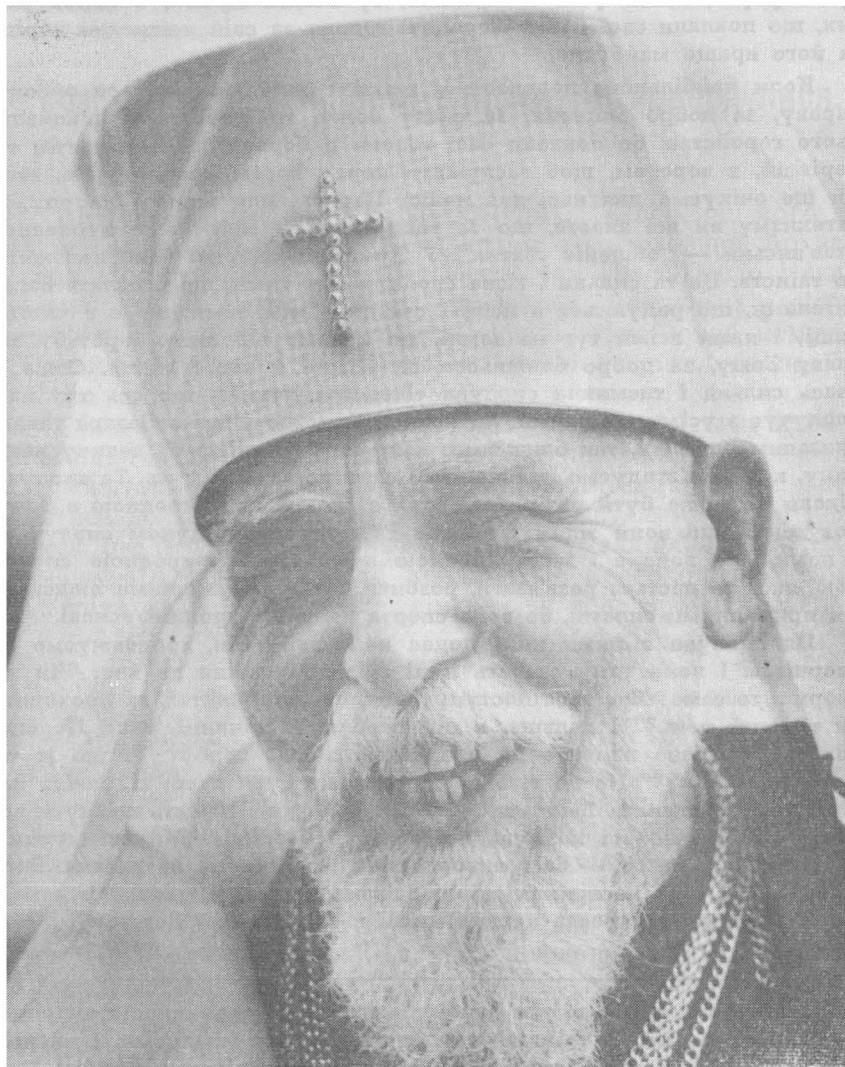
ПРОПОВІДЬ ВЕРХОВНОГО АРХИЄПІСКОПА КАРДИНАЛА
КИР ЙОСИФА СЛІПОГО, ВИГОЛОШЕНА В ХРАМІ БОЖОЇ
ПРЕМУДРОСТІ В РИМІ, В ДЕНЬ 1 ЛИСТОПАДА 1969 РОКУ

Здається, що найбільш зворушлива картина і найзамітніший епізод з усього життя Ісуса Христа аж до Його мук і смерті, а водночас і найбільше Його чудо — це воскресення Лазаря з мертвих. Ми глядимо на ту цілу подію, як на щось могутнє, що порушує ество всієї людини. Бо, чи хто віруючий, а чи невіруючий, то для нього воскресення Лазаря не притча і не оповідання, але дійсність у якій проявляється Божа всемогутність. Воскресити трупа, і то вже вонючого, на це треба справді Божої сили.

Коли ми так нині передумуємо цю подію, то вона проймає нас до глибин душі. Та ще більше враження зробила вона не лише на тодішніх глядачів, але й на самого Ісуса Христа. Він одержав відомість, що Лазар, Його друг, помер. Христос бував у цьому домі, розмовляв з ними, почувався дружно і мило та приємно проводив там хвилини по всіх своїх трудах. А нині той, у кого Він був гостем, помер, лежить уже трупом. І, здавалося б, що Христос, почувши це, повинен би був зараз йти. Та ні! Він переждав день, і другий. І каже до своїх апостолів: "Лазар заснув". І думали апостоли, що це звичайний сон. Все ж таки Христос уповні здавав собі справу з того, що Його чудо буде чимсь надзвичайним і що воно також буде найсильнішим свідомством до Його смерті, до Його воскресення, для Нього самого, для Його проповіді, для цілого Його життя й посланництва.

Лазар не вмер, він спить. Якщо він спить, то встане і буде здоровий — почув Він у відповідь від апостолів. Тоді вже виразно сказав їм Христос, що Лазар умер. І вони вирушають у дорогу до Витанії, а назустріч Йому виходять Марта і знайомі, кажучи з глибоким жалем: "Ти не прийшов, не уздоровив його". А Христос на те повторив своє могутнє слово: "Він не вмер, він спить". Якже ж він спить, коли він уже чотири дні в гробі, і вже чути трупа? Христос якраз допустив таке, щоб доказати, що Його чудо не є збудженням сплячого з якогось нервового чи сомнамбулічного сну, що це була найправдивіша смерть. Христос сам був такий зворушений цілою подією смерті, що аж заплакав. Здається, ми не маємо другої в історії Христа такої зворушливої картини, як ота, коли не тільки всі, що стояли, плакали, нарікали і співчували, але і Він сам був такий зворушений, що аж прослезився. Так вплинула на нього гроза смерті. Бо нема більшого протиставлення в житті людини, як життя — і смерть.

Коли ми нині пригадуємо собі цю подію, вона являється такою близькою і нинішньому нашому святу. Ми також зібралися тут, щоб почути слово Христа, яке відноситься не тільки до нас, але й до всіх: він не вмер, він спить, він встане. Так і ті всі, яких пам'ять нині святкуємо, за яких ми з вдячністю заносимо молитви перед Божий пре-

стіл, за те все, що вони терпіли і доконали; не вмерли вони, але сплять — вони встануть із мертвих. У цій глибокій вірі тут нині творимо їх пам'ять в роковини смерті нашого Слуги Божого Митрополита Кир Андрея і покійного Єпископа Теодора Ромжі з Закарпаття, згадуємо і тих усіх Владик-ісповідників: Кир Григорія Хомишина,

Єпископа станіславівського; Кир Йосафата Коциловського, Єпископа перемиського; Кир Николая Чарнецького, Єпископа волинсько-підляшського; Кир Павла Гойдича, Єпископа прашівського; Кир Никиту Буджу, Єпископа канадійського в Караганді; Кир Григорія Лакоту, Кир Івана Лятишевського, Апостольського Адміністратора Петра Вергуна, і тих усіх священиків, ту безліч вірних, а передусім тих, що поклали свої буйні молодечі голови за свій нещасний нарід, за його краще майбутнє.

Коли найбільшим подвигом у житті є віддати життя за високу справу, за добро ближніх, за славу Божу, то саме вони доконали цього героїства, бо поклали свої голови в боротьбі, і то завзяті та нерівні, з ворогом, щоб заслужити перед Богом кращу долю, якої ми ще очікуємо для нас, для нашої Церкви, для нашого наорду. З катехизму ви всі знаєте, що то таке сполука святих, по церковно-слов'янськи — "общеніє святих". У Христовій Церкві воно належить до таїнств. Це та сильна і тісна сполука між тими, що славлять Бога: ангелами, що радіються в небі, і святими; між тими, що є в чистилищі; і нами всіми тут на землі, які ведемо щоденну боротьбу за славу Божу, за добро ближнього, за краще й вічне життя. Отже є якась сильна і таємнича сполука тілесна і духовна, що ось тут нас сполучує з усіми вмерлими. Як колись Христос учинив Лазаря таким близьким для всіх, так близькими вони нам і нині, в ту велику хвилину, коли ми згадуємо їх подвиги і святкуємо їх пам'ять. Та сполука ніколи не може бути розірвана. Вона є не тільки природною в тому розумінні, що вони тілом і кров'ю та природним духом сполучені з нами, але вона є і надприродною ласкою, надприродною сполукою, якої не дасться розв'язати, розбити, роздерти жадними людськими природними силами, бо вона сперта на надприродній основі.

Ця сполука з ними нині додає нам сили. Ми продовжуємо їх творчість. І вона тому ставить нині грімке питання до нас: "Чи ти твориш те саме? Яке твоє поступування, яке твоє життя, як проводиш ти кожний день?" І далше, в цій особливій хвилині, наші Поляглі голосно і грізно кличуть до нас також з-поза горбу: "А що ж ти дотепер учинив?" На це тільки єдина може бути наша відповідь їм: "Ми хочемо ступати Вашими славними слідами". Мусять щезнути всі чвари між нами, всі незгоди, всі спори і безділля! Ми всі мусимо бути з'єднані разом — бо в єдності сила. Ми живемо на те, щоб Бога прославити, щоб наступила вкінці бажана єдність Церкви. Ми живемо на те, щоб воскресла наша Церква в Українській Державі!

"...вже раз треба зовсім занехати тактику половинности, у справах віри й релігії. Ціле наше нещастя це те, що ми висіли й висимо між царством Божим і царством світу цього. Звідси вся наша безпринципність, увесь наш хаос думок та розбіжність і противорічність у всіх ділянках нашого життя. Тут головна причина, що ми й досі не можемо народитися в сконсолідовану націю та прийняти певну, постійну і тривку життєву форму".

Єп. Григорій Хомишин — 1928

о. О. Купранець

Торжества скінчилися, паломники повернулися...

Так, це правда!

У Римі врочисто посвячено собор Св. Софії, що його збудував наш Блаженніший Первоєрарх — Верховний Архієпископ Йосиф Сліпий... Прибув навіть сам Папа Павло і сказав відповідне до нагоди слово... Відбулося синодальне засідання нашого Єписколату... Появився офіційний пресовий комунікат Президії Синоду... Зродилися, чи радше скріпилися надії на скоре здійснення ідеї нашої Української Патріархії...

Значить, усе йде в якнайкращому порядку! І тому наші паломники й туристи найспокійніше та під сильним враженням пережитого в тих днях могли з "духовним намащенням" повернутися до своїх домів на різних континентах. Могло б здаватися, що їм уже нічого іншого тепер не залишилося, як тільки вичікувати нової радісної хвилини — проголошення самого Патріярха, щоб тоді знову поїхати на нову врочистість.

Чи справі вже так "рожево" все виглядає?

Ще не зовсім так, бо напевно ще неодна трудність чи прикрість вирине, заки паломники знову зможуть поїхати відсвяткувати врочистість проголошення Патріярха, перед чим недвозначно перестерігає нас Верховний Архієпископ. Він не тільки перестерігає, але водночас закликає нас до дальшого зусилля та щирої праці в цьому напрямі, бо нам не вільно зупинитися посеред дороги, не осягнувши великої мети.

Не входимо сьогодні в якісь церковно-юридичні питання чи проблеми, що можуть іще виринути з-поза українського боку. Ми хочемо тепер заторкнути питання, яке залежить виключно від нас — Українців-католиків, що бажаво досягти великої мети — проголошення Патріярхії для всіх нас — Українців. І тут ніхто не може нам — Українцям-католикам — у будьякий спосіб стати на перешкоді, бо це виключно наша внутрішньо-українська справа, до якої чужинці, чи неприхильні нам посторонні чинники не мають доступу.

Про що ж ідеться?

Ідеться про матеріальну сторінку нашого Патріархату, яка є дуже-дуже важливим питанням не в юридичному його оформленні, але в реальному — в отому щоденному його існуванні, тобто в його можливості успішного виконання його

Папа Павло VI виголошує промову в українській церкві Св. Софії в Римі

діяльності та в сповненні свого завдання, крім духовного провону чи юрисдикційного взаємовідношення складових його частин.

Наш полум'яний ентузіазм і зо серця пливуча наша моральна підтримка справи — важлива річ, однак не вповні вистарчальна. Наш ентузіазм і наше грімке слово нічого або дуже мало нас коштують. І в тому досі ми були дуже сильні!

Це був досі один бік нашої медалі. Тепер обернім медалю та починаймо виконувати те, що на її другому боці написано. А там виразно стоїть:

Посягніть у вашу кишеню!

Так, посягніть у вашу кишеню й то не по "кводра"! Сьогодні за "кводра" годі навіть "сендвич" купити.

Конкретно йдеться про те, щоб нашу Патріярхію — як нашу всенародню інституцію — забезпечити теж і матеріально, без чого вона не може діяти. Це нова будова, на яку ми вицікуємо майже тисячу років. Покладемо всебічно добрі фундаменти під неї, то вона буде тривка та не буде хитатися від найменшого подуву вітру, коли йдеться про матеріальний бік справи.

Минулого року ми писали (правда, в іншому контексті, бо ми мали на увазі підготову до ювілею 1000-річчя хрещення Українського Народу) таке: "Нам треба тепер починати солідну працю над іншого роду підготуваннями, а саме — над (між іншим): ...зібранням відповідних фондів, які ми почали б уже тепер збирати та які за 20 років зросли б у грубі мільйони, щоб чекати на своє вжиття, коли прийде хвилина будувати нові чи відбудувати знищені наші церкви, манастирі, школи, установи чи навіть у початках удержувати наші місії" (Світло, 1968, ч. 7-8, ст. 251).

Оце правильний підхід!

Куди далше і більш спрецизовано йде проф. д-р **Василь Маркусь** у висловленій ним заяві для Синоду наших Владик, про що читаємо ("Свобода" 1969, ч. 184, ст. 3):

"Миряни зроблять усе можливе, щоб патріяршому Урядові УКЦеркви запевнити не тільки всю моральну, але й матеріальну підтримку та вважають, що в тій цілі треба вкоротці створити 10-мільйоновий фонд, відсотки від інвестицій якого, разом з іншими впливами й пожертвами, становили б фінансову базу цього Уряду."

Для цієї ідеї й її автора можна висловити тільки якнайбільше признання за розуміння справи та тверезість підходу до неї. Хоч сума на перший погляд видається фантастична, але поправді вона вповні реалістична, бо наша українсько-католицька спільнота може на неї спромогтися, і то в дуже короткому часі, скажім, до року. Одне-одиноке, що тут потрібне: наш словний ентузіазм получить з нашою кишеню, щоб не бути тільки тим "пусто-бреньчим кимвалом"!

Як можна зреалізувати таку річ?

Дуже просто! Мусить виступити на перший плян щирість і відданість тій великій справі, якою є наша Патріярхія.

Ми чванимося, що нас — Українців-католиків поза Україною є около 2.000.000 душ. Якщо так, то "п'ятці" припадає на особу. Однак будьмо більше реалістичні та скажیم, що нас є около пів мільйона в Канаді й Америці. Беручи по п'ять осіб на родину, маємо около 100.000 родин, які в загальному під матеріяльним оглядом стоять задовільно або більше ніж задовільно. Виходило б по \$100.00 на родину, на що може, поза малими виїмками, здобутися наша родина на американському континенті, навіть не запримітивши якоїсь "втрати". А де ж наші мільйонери, пів-мільйонери, чверть-мільйонери та стотисячники, що їх маємо тисячі, та які можуть дати грубі суми, не рахуючи наших мульті-мільйонерських союзів, кредитовок чи інших організацій, для яких дати кількадесят тисяч не було б ніякою "аферою". А це вирівняло б евентуальний недобір, що постав би через неспроможність деяких бідніших родин чи твердосердність деяких інших, які залишилися б тільки на "моральній підтримці й ентузіязмі для справи".

У цій справі не сміємо гаяти часу, бо час може бути проти нас. Тепер саме дуже догідні обставини для такої справи, бо є і відповідна атмосфера і відповідний матеріяльний стан наших людей, у яких може грати більшу роль радше скупість серця, ніж брак гроша.

Така справа повинна бути справою чести кожного Українця-католика, бо для нас Українців-католиків не буде ніякою честю чи славою, якщо наш Патріярх мусітиме жити з чужої ласки, яку він діставатиме в формі допомоги від чужинців, хоч би й від католиків, у тому самому часі, коли ми самі можемо його забезпечити, даючи йому змогу розвинути його діяльність.

І ще одна справа чи питання:

Любимо ми наш Український Народ?

Якщо так, то ми свято віримо, що Господь освободить його від лютого переслідування, яке проводить на ньому большевицько-московський режим. Прийде свобода для нашого народу, то прийде теж і свобода для нашої Церкви. Тоді наш Патріярх не буде якимсь "володарем без землі", хоч кожна українська душа є його територією, але напевно засяде на своєму престолі в Рідній Землі — землі наших батьків і нас самих. Там застане він тільки одну велику руїну, яку треба буде здвинути до нового життя, якщо навіть не дати їй жит-

Г. Подолянка

ХАЙ ПАХНУТЬ МЕДОМ СВІЧІ

Померкнуть вулиці й гучні бульвари,
Засмічені і призабуті сквери.
Засядемо, як це щорік бувало,
За прадідів, гуртом до Свят Вечері.

Хай пахнуть медом свічі ген за море!
В задумі місяць у снігу потонув...
А на ялинці зірка сріблом зорить,
Скотившись із небесного хитону.

І пахощі євшану в жмені сіна
Прокинуться у ніч снігом пухнату,
Щоб з колядою принести усім нам
З дитинства спогади про рідну хату.

З ікони усміхається Пречиста,
Димиться сумерк ладаном в їдальні...
Так хочеться назавжди, урочисто
Задержати момент святковий, дальній...

тя, бо може воно буде під релігійним оглядом примерле. Наша совість напевно не дозволила б нам, щоб наш Патріярх пішов із самим тільки словом і порожніми руками, якими, не зважаючи на найкращу його волю, не зміг би багато зробити, не маючи матеріяльних засобів, якими ми тепер і тут задовільно розпоряджаємо. Тому:

відкріймо не тільки наші серця, але й наші кишені!

о. П. К.

ХРИСТОС – СОНЦЕ ПРАВДИ

Різдвяна пісня "Рождество Твоє, Христе Боже наш"

Як правильно розуміти різдвяний тропар "Рождество Твоє, Христе Боже наш"?

У цій пісні, що оспівує Христа як сонце правди, повно світла; однак це не значить, що текст пісні скрізь зовсім ясний. Деякі неясності є вже в оригінальному грецькому тексті; ще більше їх у перекладах. Українські перекладачі, що роблять переклад із церковнослов'янського перекладу, не дивлячись у грецький текст, легко роблять тут помилки. "Світ розума" став в одному перекладі "світлом розуму", а слова "Тебе відіти с висоти востока" перекладено "Тебе видіти з висоти сходу"! 'Разум' — це не розум, 'відіти' не значить бачити, а 'востока' — не родовий відмінок, а знахідний. Народився Христос на Сході, але в тропарі Різдва нема ніякої східньої пропаганди.

Київський переклад Часослова, зроблений 1920 року для вжитку Української Автокефальної Православної Церкви, уникає прикрих непорозумінь. Автори цього перекладу, не задовольняючися самим церковнослов'янським перекладом, правильного розуміння шукали в тексті грецькому.

БІБЛІЙНІ ВИСЛОВИ

Різдво, як відомо, є святом західного походження. На Сході воно поширюється аж у четвертому сторіччі (М. Скабалланович, Тлумачний устав, Київ 1913, том I, стор. 296-303). Творці візантійської богослужби для нових свят не були і не *хотіли* бути оригінальними; у свої нові пісні вони вкладали силу-силенну давніх висловів та ремінісценцій зі Святого Письма і давньохристиянської літератури. Це можна помітити і в короткому тропарі Різдва, який подає ідею свята: народження Христа — сонця правди.

У Другому листі св. Петра (1, 19) кажесться, що покищо темряву нашу освітлює слово пророків, поки настане день другого приходу Христового: "поки почне *світати* і рання зірниця *засяє* у ваших серцях".

Часто в давньохристиянських творах бувають фрази про Христа, що "сходить", як сонце, що "осяває" своїм світлом. Такі вислови можна знайти вже в листах св. Ігнатія Богоносця († 107).

У листі до магнесіян (9, 1) св. Ігнатій каже, що жиди, які вірують у Христа, святкують не суботу, а неділю, "коли зійшло (анетілен) наше життя через Нього (Христа) і Його смерть". Прочуваючи свою близьку мученицьку смерть, св. Ігнатій, пишучи до християнської громади в Римі (2, 2), каже: "Гарна це річ — зйти від світу до Бога, щоб зійти в Ньому".

Тропар Різдва прославляє Христа як "сонце правди". Східні астрологи, що "зорям слугували" (були поклонниками зір), ефлєемська зоря приводить до Христа — "сонця правди". Звідки така характеристика? Якоюсь мірою сама євангельська оповідь підказує її. Дехто, можливо, вбачатиме тут відгук протипоганської полеміки. Відомо, що в Римі 25 грудня, коли день, перемагаючи ніч, довшав, святкували свято, що звалось "дієс наталіс Соліс інвікті" (народження непереможного Сонця). Установлені свята Різдва почасти було християнською відповіддю на поганське свято, а саме — Христос є справжнім непереможним Сонцем.

По певне вяснення краще звернутися до старозавітного пророка Малахія. У грецькому дохристиянському перекладі т. зв. сімдесятох Малахій (3, 20) провіщає: "І зійде (анателі) всім, що шануєтє Мсе ім'я, сонце правди (іліос дікеосініс)". Візантійський тропар Різдва точно повторює ці слова.

Додаймо мимохідь, що "правда" в церковній пісні — то не розумова "істина". Поняття правди тут широке, як у наших народних піснях про "правду і неправду".

Нема сумніву щодо походження вислову "восток с висоти". У Євангелії св. Луки (1, 78) Захарій, батько Івана Хрестителя, так зве Месію: "анатолі екс іпсус". У старозавітних пророків прийдешній Месія зветься "зерах" — паросток; у грецькому перекладі Сімдесятох "зерах" перекладено "схід". Як кожен бачить, двозначний цей переклад. І в нашій мові можна казати про "схід пшениці" і про "схід сонця". Але "схід" куди частіше пов'язується із сонцем.

П. Біллербек (Коментар до Нового завіту з Талмуду і мідрашів, Мюнхен 1965, том II, стор. 113) каже, що "восток с висоти" у Євангелії Луки значить "Божий Месія". У Старім завіті і в давніх рабинів таке значення безсумнівне, але дуже сумнівне воно у євангелиста Луки, що писав мовою грецькою і користувався грецьким перекладом Старого завіту. Це питання обговорює добре Гайнріх Шлір у Словнику Нового завіту за редакцією Г. Кіттеля (Штуттгарт 1933, том I, стор. 354-5) і схиляється до погляду, що в євангельському тексті Христос є таки "сходом", себто сонцем, що сходить, іде вгору. Зовсім певно, так це розумів автор різдвяного тропаря.

ТРОПАР І ПЕРЕКЛАДИ

Якщо ви терпеливо дочитали досі, то, можливо, спитаєте: чи справді треба шукати походження окремих висловів у літургійній пісні, щоб розуміти цю пісню? Так і ні. Окремі вислови в літур-

гійних текстах, певно, будуть нам ясніші, якщо знатимемо, звідки вони. Однак наш тропар треба тлумачити насамперед на підставі самого тропаря. Церковний тропар не є філологічною загадкою, а піснею для народу.

Коли приглянемося до *побудови* тропаря, помітимо, що ця пісня, висловлюючи високі ідеї, *сама* підготовляє читача чи слухача до їх розуміння. Христос аж наприкінці зветься "Сходом із неба", а вже напочатку каже, що з народженням Христа "зійшло світло світові". У грецькому тексті маємо дієслово "сходити", що є коментарем до назви "схід", яка прийде потім. Народження Христове приносить світло *пізнання*, тому екзотичні мандрівники — астрологи *пізнають*, що Христос — Боже сонце. Тут знову грецький текст після іменника "гносіс" (пізнання) дає дієслово "гіноскін" (пізнавати). Добрий переклад повинен також це передати. Для точності *цілості* варто пожертвувати точністю *деталів*. Досить часто роблять навпаки. І цей закид можна зробити: не тільки українським перекладам, а й церковнослов'янському.

Київський переклад різвяного тропаря вже тим добрий, що не робить грубих помилок, які бувають в інших перекладах. Щасливо він розв'язує деякі неясності. Наприклад, мудреці, що йшли до Вифлеєму, не "служили" зорям, а "кланялися" їм. Це, може, не **конче** згідне з історичною правдою, але грецький тропар так каже.

Нема перекладу без недочет. Є вони і в київському перекладі. Ось деякі. "Різдво Твоє, Христе..." У Вифлеємі не було Різдва, тільки народження. Різдво — це свято на пам'ять Христового народження. — "Увесь світ осяяло світлом..." Це перебільшення. Грецький текст каже, що народження Христове дало "світло світові". — "Бо в ньому..." В чому? За грецьким текстом, займенник стосується не світла, а *дня* народження. — Східні мудреці навчилися "визнавати" Христа. Грецьке слово може мати й таке значення, але не тут. — Назва "схід з неба" неясна. Можна думати, що Христос названий так через те, що Він "зійшов з неба". Насправді, Він "схід", себто світило, що йде вгору, послане нам "з неба".

Збираючи до купи подані уваги, можна запропонувати такий переклад: "Народження Твоє, Христе Боже наш, засвітило світові світло пізнання (або розуміння); тоді бо поклонники зір від зорі навчилися поклонятися Тобі — Сонцю правди і пізнавати (або розуміти), що Ти розсвіт небесний, Господи, слава Тобі."

ТЕКСТ І ПЕРЕКЛАДИ

Грецький текст

(наголоси позначені великими буквами)

І гЕннісІс су, ХрістЕ о ТгеОс імОн, анЕтіле то кОсмо то фос то тіс гнОсеос: ен авТІ гар і тіс Астріс латрЕвонтес іпО астЕрос едідАсконто се проскінІн тон Іліон дікеосІніс, ке се гіноскін екс Іпус анатолІн: кІріе, дОкса сі.

Церковнослов'янський переклад
(Часослов, Рим 1950)

Рожество Твое, Христе Боже нашъ, возсія мірови свѣтъ разума: въ немъ бо звѣздамъ служачій звѣздою учахуся, Тебѣ кланятися солнцю правды, и Тебе вѣдѣти съ высоты востока: Господи, слава Тебѣ.

Український переклад
(т. зв. Київський часослов, Торонто 1961)

Різдво Твоє, Христе Боже наш, увесь світ осяяло світлом розуміння, бо в ньому ті, що звіздам кланялися, від звізди навчилися Тобі — Сонцю правди поклонятися і визнавати, що Ти Схід з неба, Господи, слава Тобі.

(“Українські Вісті”, Едмонтон)

В. В.

“ІСАУ”

У Парагваю живе безконечна кількість термітів та різного роду мурах, починаючи від найменших що в 4-5 разів менші від європейських, аж до найбільших, що в 4-5 разів більші від європейських мурах.

Час-до-часу з тих чи інших недосліджених причин мурахи переселюються в інші місця. Тоді йдуть безконечними лавами в одному напрямку. Невідомо, через які щілини, в одній хвилині, заповнюють цілі будинки. Мешканці негайно рятуються втечею і то так, як стояли, бо боротьба з міриадами цих комах є не під силу і для цілої родини, то людям лишається лише рятуватись утечею. Різні терміти цілком руйнують дерев'яні будинки.

Там не побачите звичайної, невеликої мурашиної купини, як то було в нас. В одному районі

зустрінете купини, як на болоті, високі майже на $\frac{3}{4}$ метра, а то й на цілий метр, у діаметрі около 25-30 сантиметрів, не завжди правильної циліндричної чи стіжкуватої форми, зі зрізаним верхом — оселі мурах. Побудовані з глини, яку винесено з глибших верств землі. Глину прекрасно виготовлену, таку міцну, що ногою легко розбити отаку мурашину оселю. В день там життя немає.

В іншому місці знайдете велику кучу завбільшки в на-піз хати з виверненою назовні мертвицею (мертвою землею), винесеною з глибокх верств землі. Ця куча має пару десятків отворів. Це входи й виходи в промірі завбільшки яйця. Це і є оселя тих мурах, яких по місцевому (мова Індіців гварані, якою послуговується провінція Парагваю) називають “ісау”.

Це дуже великі мурахи що є в 4-5 разів більші від європейських. У день усе спить, не видно жадного руху, жадних проявів життя. Лише час-від-часу пробіжить велика і дуже швидка мураха. Це їх розвідка, яка вишукує потрібну для оселі поживу. Крім тих кількох чи кількадесяти мурах, що скоренько пробігли та десь зникли, інших проявів життя в день нема.

Як тільки стемніє, куча оживає. Звідтіля виходять безконечні лави різного роду робітників. У залежності від потреб мурашиного царства, роблять напади на ту чи іншу рослину, що росте дико, а також і на культури управних рослин. Робота розподілена наперед, у залежності від сили тих чи інших індивідів. Першими виступають головні різуні. Це ті з найкраще розвиненими щелепами — найсильніші одиниці. Вони скоро вилазять на верх дерева, або куща і скоро підгризають, у залежності від потреби, листя, або квіти на деревах чи кущах. Ці падають на землю. На кожну частину, що впала на землю, накладаються десятки менших різунів. Вони розгризають те, що впало, на великі шматки, які можуть піднести й донести до оселі і звичайні, дещо менші, робітники й робітниці.

Праця йде незвичайно справно й скоро, без будь-яких сварок і непорозумінь. Кожний хоче виконати доручену працю як лише можливо скоро і якнайкраще. Немає перебоїв, немає зупинок.

Коли стати недалеко від мурашиної кучі, то з хвилиною настання темноти побачите безконечні лави робітників, часто лавою шириною на цілий метр і більше, які тягнуть здобичу до

свої оселі. Одного дня ціла лави є зелена, другого жовта, третього фіолетна, в залежності від того, чи несуть листя, чи квіти зірвані з дерев і кущів. Присвічування лямпою на їх працю не впливає, кожна мураха мовчки виконує свою роботу.

Величезний кущ винограду, що тягнувся ще з вечора на 10-15 метрів і був покритий листям, на ранок стоїть цілком голий. Лише на землі знайдете кілька листків, яких до ранку не вспіли занести в оселю. Приходилося мені бачити однокетарову плантацію цибулі, яка мала вже по 3-4 стеблини, а яка на ранок цілком зникла. Залишилася лиш орна земля і ніодної стеблини цибулі. За ніч ісау все зрізали, порізали і винесли.

Коли лави ісау повертаються з добиччу, то для них немає перепон. Коли на їх дорозі розклали вогонь і то широкою смугою, на яких 3-4 метри завширшки, то яких п'ять хвилин лави ісау лізли в огонь і там гинули, бо якась сила гнала їх до оселі. Лише через кілька хвилин почали обходити вогонь і несли добиччу до оселі дещо іншою дорогою.

Коли взяти до уваги, що лави мала около 200 метрів довжини та около метра ширини, то і в оселі мусіли мати відповідну організацію, яка займалася перебранням, консервуванням і приміщенням принесеної здобичі. Все відбувалося скоро і без затримки.

Боротьба з ними більш аніж тяжка. Розривання ям, засипування вапном, поливання водою і поновне засипування землею, не давали вислідів. Боряться з ними при допомозі вибухових речовин. У всі отвори закладають вибуховий матеріал і засипають

землею. В останній отвір також дають вибуховий матеріал, але не засипають землею. Запалюють. У наслідок детонації вибухає все в усіх отворах, куча трохи сідає, деформується і розвалюється. Коли одного й того самого дня роблять це власники землі, на терені яких є кучі, і то в промірі яких 10 кілометрів, то це допомагає, але лише на деякий час. Тоді таку операцію повторюють.

Виявилось, що ці маленькі істоти мають неабиякий розум і для забезпечення існування, а може й для контакту з іншими кучами: вони будують тунелі до 5 км. завдовжки, які все повні мурах. Тому лиш одночасна акція на терені в діаметрі 10 км. дає належні висліди.

Вливання в один з отворів навіть 20 ведр води не давало жадних наслідків. Дощі перепа-

дають незвичайно рідко, але це тропічні зливи, які з вулиць роблять бурхливі потоки й річки. Системою різних рівчаків приготовано все, щоб вода з цілого терену залила отвори. Приходить злива. На місці окремого низького отвору на яких 50 метрів від кучі стоїть два тижні калюжа 8-10 метрів широка, де є води по коліна. Нарешті калюжа висохла... і за кілька днів почали свою працю ісау. Треба зробити одинокий можливий висновок: що лише їм відомим способом уміють вони боронитися і перед затопленням своєї домівки.

Нищення газом також не дало належних вислідів, бо газ не доходив до всіх безконечних тунелів мурашиних куч. Коли й гинули ті, що були недалеко від входу, якими пускали газ, то в дальших околицях він не робив їм шкоди.

ВИБРАНІ ТВОРИ

Марії Кузьмович-Головінської

- Осінні листя** — оповідання
й нариси \$4.50
- Чічка** — новеля \$2.00
- Горбатенька** — ілюстроване
оповідання для дітей \$0.50
- Марія** — сценічна картина
з життя засланих на Си-
бірі \$0.50
- Попудник** — п'єса за народ-
нім повір'ям \$1.00
- Хто замовить усі 5 книжок пла-
тить (замість \$8.50) тільки \$6.00.

Замовляти:

A. MOCH

6 Churchill Ave.
Toronto 145, Ont., Canada

“ПЛЮЮ НА ПАПУ”

1

Так гарно назвав свій нарис проти папи комуніст Ярослав Галан.¹⁾ Нетактовність Галана справив Каганович, спинивши друк тієї “гарної” шміри. Але за ліберального Хрущова її таки видрукували... Виходить, що для Хрущова була якась розумна рація напасти на папу, хоч у родині мав він такого “побожного” зятя Аджубея, що ходив до папи на авдієнцію... “Розумна рація” була: боротьба з релігією, яку тепер зновили в Советській Росії, боротьба, як пишуть деякі кореспонденти, гірша навіть, як була за Сталіна! Про цю боротьбу з релігією пишуть дещо скромно наші часописи, то їй не будемо над нею спинюватися. Але спинимося довше над тим, про що так звана “світова” (читай: плутократів-нехристів) преса мовчить, згл. чого вона не добавує.

Ось колишній гітлерівець Рольф Гохгут написав п'єсу п. н. “Заступник”, у якій обвинувачує папу Пія XII, що він не боронив Жидів перед Гітлером. “Моє враження таке, що автор старається скинути відповідальність (за переслідування Жидів) із Гітлера на папство. Гадаю, що книжка (Гохгута) є вислідом хворої й роздвоєної думки” — висловився дуже чемно про цю шміру архієпископ-нунцій у ЗСА Е. Ваньоцці. П'єсу Гохгута пропагує в Америці нехрист Герман Шумлін, відомий із різних прокомуністичних зв'язків. Рівночасно преса нехристів усього світу старається протиставити “гітлерівського папу” Пія XII його наслідникові папі Іванові XXIII, якого хвалить за його “поступовість” та “близькість до робітників усього світу”. Коли орган Ватикану “Оссерваторе Романо” помістив статтю, яка спростувала брехні про “лівість і поступовість” папи Івана, то комуністична “Уніта” написала що “Оссерваторе Романо” виявляє непошанування до вчення папи Івана XXIII... Справді, гідне воно подиву, які тепер комуністи “побожні” стали... (А на допомогу їм ідуть нехристи Заходу, які тепер навіть таку штуку втяли, що сфальшували англійський переклад енцикліки папи Івана XXIII так, щоб виходило, що папа поручає Об'єднані Нації!).

“Сьогодні” — заключає свою статтю “Оссерваторе Романо”

¹⁾ Читайте книжку про Галана п. н. “Історія одної зради” П. Терещука (Торонто 1962).

— "гра йде даліше з тим, що робиться намагання поставити папу Івана XXIII і його наступника (папу Павла VI) ніби в опозиції проти себе." На здоровий хлопський розум: ідеться про посіяння незгоди між католиками, про роздвоєння в Церкві. Коли візьмемо даліше на увагу такі явища нпр. в Америці, як виключення молитви в школі Найвищим Судом ЗСА, чи проволікання справи допомоги католицьким школа та пропаганду протихристиянську через ті-ві (нпр. драма рабінста Ч. Ізраеля п. н. "Порожній гріб" саме перед Великоднем!) і под. у Канаді, то немає сумніву, що протирелігійна кампанія Хрущова в Совегах має свій відповідник у Західньому Світі, світі не "вільнім", а світі різних "прешер груп", опанованих плутократами й нехристами.

Дуже багато різних західніх навіть прелатів, читаючи виключно пресу нехристів цілими роками (48 мільйонів американських католиків не мають і досі свого англосовного щоденника, коли навіть ми маємо католицький щоденник "Америку"!), так перенялися її ідеологією "рожевого лібералізму", що переносять її вже навіть у свій католицький табір. Для прикладу: в "Да Кетолік Джурналіст" (березень 1964) монсіньор С. Й. Едемо накидається на о. Петрика О'Коннора за те, що той звітує про морди католиків у В'єтнамі не так, як преса нехристів; хоч о. О'Коннор живе вже у В'єтнамі 17 років, а о. монсіньор бачив В'єтнам крізь вікно "Таймсу" чи "Лайфу". А нпр. у нас одна католицька газета похвалює розмови наших студентів із представником УСССР, мовляв, цього вимагає свобода дискусії...

Протиставляючи папу Івана XXIII папі Пієві XII преса нехристів малює Пія XIII мало що не "антисемітом" та каже, що папа Іван XXIII сказав, що ми не можемо бути антисемітами, бо ми є за Старим Завітом, із якого родом ми самі, самі Семіти. Не можемо бути певні, чи папа Іван XXIII таке сказав, але ми певні, що таке сказав іще попередник Пія XII, відомий папа-політик Пія XI. Не тільки сказав таке, але ще й перед тим сказав виразно "але маємо право боронитися" (перед "Семітами"). Використовуючи жидівську солідарність, комуністи піддають жидівським газетам отаку неправду, а ті вже йдуть послушно за "паніматкою".

Не наслідуючи о. прелата Едемо, ми підемо в тій справі за інформаціями до того, який довгі роки був редактором комуністичного часопису, та відколи на вернувся на католицьку віру, поборює завзято комуну; а знає її наскрізь. Це п. Луйс Буденц. (Я шукав за гаслом "Буденц" у т. зв. "католицькій" енциклопедії Гердера: нема. Зате є всякі комуністи, зовсім дрібненького сорту...).

Буденц цитує комуністичний часопис "Нью-Таймс" із 29 грудня 1963 р. в якому у статті про "Клопоти Католицької Церкви" звертається увагу на те, що в Церкві йде боротьба між модерними послідовниками папи Івана XXIII і прихильниками Пія XII. Пишеться там дослівно: "Консерватисти енергійно, хоч не все простолінійно, підносять погляди й методи Пія XII та відкидають саму ідею регенерації." Так поклавши даліше Пія XII на голову реакціонерів і фашистів, "Нью-Таймс" пророчить, що Католицька Церква мусить розкластися.

Буденц пише, що цю пропаганду проти папи Пія XII і Церкви з боку комуністів ведеться заплановано вже від п'яти років. Чи чули ми досі про те від католицьких епізментчиків? Ні, навпаки, вони усувають від участі в своїх "миролюбних" газетах навіть тих, які сміють думати не по-рожевому. Так нпр. вже немає в "Авр Санди Визитер" статтей о. Джіндера, який мав ту паскудну прикмету, що був консерватистом. А деякі з епізментчиків пишуть уже так рожево, що навіть сам генерал єзуїтів відкликав недавно трьох отців із голяндського часопису "Де Ньюе Лініє"; ну, а відомо, що саме багато єзуїтів стануло в останніх часах за "миролюбністю".

2

Редактор Буденц пише: "Велике гасло: розбити великодушний образ бл. пам. Свт. Вітця Пія XII — комуністи дали вже чотири роки тому, в березні 1960 р., в газеті "Да ворлд мерксист рів'ю". В цій газеті, яка подає всьому світові головні напрямні "товаришів", появилася дбайливо написана й довга стаття п. н. "Католицька суспільна наука на службі капіталізму". Стаття викладає так характеристично головну лінію для комуністів на кілька років наперед, що я вважав за потрібне купити кілька дозень того часопису та розіслати його по країні.

"Яка ж особливість тієї статті? Просто та, що коли вона на показ розглядає і спростовує першу енцикліку папи Івана XXIII, названу "Ад Петрі катедрам", видану 1959 р., то проте 9/10 частин статті присвячено оплюгавлюванню пам'яті та засад бл. пам. Пія XII.

"Це він був той, що "був приязний для фашистів", він же поширював у некомуністичному світі думки проти комунізму — помімо плащика протекції для переслідуваних Жидів та помімо його відомої заяви католикам: "Ми всі є духові Семіти". (Виходило б, що комуністи утотожують себе з Жидами? А там: знову ж мішання слів Пія XI та приписування їх Пієві XII! — А. К.).

"Очевидно, при цьому оплюговуванні Пія XII йдеться властиво про повний наступ проти Католицької Церкви. Це ж бо Церква, яку комуністи обвинувачують, що вона "завжди мовчить, коли skonфронтувати її з колоніальними злочинами". Це ж бо Церква, яку обвинувачується в "проповідуванню співпраці кляс, як суті суспільного навчання Католицької Церкви". Це ж Церква, якій закидується, що вона "горлива в обороні держави монопольного капіталізму", себто обороні наших ("наших"! А. К.) багатомільйонових родин. Рефлексії про чесність папи Пія XII це властиво тільки ввід до масивного нападу на сам Ватикан.

"Через усі ті 4 роки, від березня 1960 року, милового каменя, товариші ставили Пія XII постійно як вершок усякого назадняцтва й гніту Ватикану. Придано йому привіску "капеляна НАТО", що кидає світло на те, що ця атака на нього має діяти як вказівка на обвинувачення його в американському капіталізмі.

"Навіть у червні 1963 р. "Политикел Афферс" — які були заняті переучуванням товаришів, як то вони мають руйнувати католиків, піддаючи їм віру, що всі попередники Пія XII були злодії й тирані — папа Пій XII знову ж висунутий окремо. Його критикується за те, що "загрозив викляттям із Церкви комуністів та тих, що спомагають комунізм."

"Навіть товариш Тіто, що вештається поза лінією Москви в надії на американську допомогу, докинув свою трісочку в своїх інтернаціональних публікаціях, закидаючи Пієві XII "пачелянський обскурантизм".

"Це вам декілька рацій, з яких видно зразу, чому це Москва старасться оплюгавити пам'ять Пія XII. Перша рація досить ясна: Створити мниму різницю між папою Іваном і його попередником Пієм XII та так роздвоїти католиків. Розтягаючи це роздвоєння і на інших, що вірять у Бога, має це допомогти заблокувати екуменічний рух, який Москва признає за свого ворога в часописі "Нью Таймс" із 29 грудня.

"Друга рація та, що в 1959 році, коли весь світ мовчав на брутальне переслідування Церкви під комуністичним режимом, Пій XII висказався відважно на цю тему. А не треба забувати, що це було попереднього року, коли Хрущов підготовляв атмосферу для "духа в Кемп Дейвід", щоб утопити нас в епізменті...

"Далі було воно те, що Пій XII у своєму зверненні до німецьких католиків у серпні 1956 р., ясно сказав: Католицька Церква вже десятки років, особливо ж в останніх десяти роках підлягає одному з найбільш тяжких, і беручи все до уваги, одному з найбільш небезпечних переслідувань, які вона взагалі колинебудь переживала."

"Звичайно, ці слова відносилися до жорстокостей під комуністичними режимами. Слова ці породили, під авспіціями католицьких інтернаціональних організацій, той визначний, та позабутий твір "Червону книгу про переслідувану Церкву".

"Такі факти, які подає ця книга, мусять бути притушковані Кремлем у ту хвилину, коли генеральна лінія партії (як її висловив недавно центральний Комітет Партії СРСР у червні ц. р.) закликає Америку й Захід до підтримки советської економіки й режиму. З тим рухом, який завжди мав свої впливи на нашу націю, Центральний Комітет так же само ніби включає "поширення наукової атеїстичної пропаганди" в світі.

"Коли ж так справа мається, то чи не думаєте, що ви повинні включитися в цю баталію та допомогти реабілітувати правдиво світлу пам'ять папи Пія XII? Та чи не думаєте ви, як віруючі в Бога, що всі ми маємо священний обов'язок зрозуміти, що примирливість контрольованих комунізмом сил мусять нехлибно привести нашу націю до знищення всяких віроісповідань?"

Від себе можемо хіба додати, що всякі розмови з чортом ведуть нас тільки до чорта, в його царство.

("Світло")

Дружня переписка...

Високоповажаний Пане Редактор.

Дякую за прислання мені Вашого журналу під назвою "Правда". Я цікаво переглянула його і дещо перечитала і станула на статті О. М. "Дорога до пекла". Промину напади на Хвильового, Любченка, а навіть таких признаних і люблених письменників як Федькович, Марко Вовчок, яких твори колись в добрі часи ми зачитувались зі зворушенням до сліз над долею поневоленого Українського народу Московю і Австрією-Польщею і дивом дивуюсь, коли стрічаю несмачні натяки на життя цих авторів. Вони в свій час зробили велике діло показуючи і п'ятуючи почини ворогів України. Такою я дійшла до передпоследного уступу статті при кінці в яким я стрінула імя мого Батька Др. Івана Франка де написано: "Якщо правдива ця "поема" Івана Франка п. н. "Папі в альбом", яку Франко ніби "подиктував своєму секретареві М. Колодіві 26 травня 1914 року" (пор. большевицьку протирелігійну книжку п. н. Іван Франко Проти Ватикану, Київ 1953) то й вона вказувала б на повний уладок Франкового таланту."

Позволю собі зробити деякі уваги до цієї **огидної** заяви автора. По перше скажу мені соромно за людей, які числять себе за людей культурних, що ще нині, коли минуло більше як 100 літ від народження І. Франка не оминуть кинути в нього як не великим каменем то хоч камінцем і подумавши, що може оці його слова (висказані як повне твердження правди) коли прочитають люде ограничені і нетямущі візьмуть їх як щирю правду (жаль що книжка носить такий титул) і будуть дальше на сліпо повторяти: Франко атеїст безвірник і т. д. До Вашого відома хочу подати що слідче: Франко не був атеїст тому бо не виступив з церкви до якої належав до смерти. Він не був навіть проти гр. кат. релігії бо ми всі четверо його дітей від перших років науки учащали на виклади греко-католицьких священників, ходили до уніятських церков, а моя мати і Батько високо цінили Митрополита Шептицького і вона (мати) радо ішла до церкви св. Юра на Службу Божу — і я ніколи не чула якого чи то найменшого спротиву зі сторони мого Батька. Рівнож І. Франко мав поміж культурними священниками Гр. Кат. всііх великих приклонників і приятелів.

Думаю що совіцко ком. редакція з найбільшою охотою до вірша І. Франка проти Ватикану додали би що цей вірш написаний І. Франком **без сумніву**, але там ясно зазначено що авторство сумнівне — що автор здається переочив. В кінці зазначу, що науковці франкознавці, що роками працюють над спадщиною І. Франка ніде в своїх писаннях не написали що у Франка по написанню вище згаданої поеми наступив повний уладок Франкового таланту, легко замаскований ідкий наклеп, бо наоборот з подивом зазначають він до последного дня свого життя був завсігди в повній свідомості і творчій силі (хоча умирав на запалення легенів і плеврит — які то хороби як відомо проходять при дуже високій температурі і страті свідомості — він диктував свос завіщання адвокату при повній свідомості про що стверджує сам акт і адвокат. Крім того Іван Франко писав і поезії і наукові розвідки, які ще ніколи не були друковані і які мають ввійти в 50 томник. 4 томи літературної спадщини написані в роках від

1915 до 1916 свідчать про неутомну працю навіть в часі хвороби що спричинила смерть, а хочби вірш написаний 3 лютого 1916 року:

Не мовчи, коли гордо пишаючись
Велегласно брехня гомонить,
Коли горем чужим утішаючись
Зависть наче оса та бренить
І сичить клевета, мов гадюка в корчи
Не мовчи.

Говори, коли серце твоє підіймається
Нетерплячкою правди й добра.
Говори, хай слів твоїх розумних лякається
Слямазарність, бездушність стара.
Хочби ушам глухим, до німої гори

Говори.

Написано у Львові д. 3 лютого 1916 року

В передсмертні години він не забув на молодь і це наука для нашої української молоді але не завадить і користати з неї людям похилого віку також. Ціле своє страдницьке життя посвятив для свого народу учив також таких як Ви. Де християнська любов до ближнього — де проголошувана Синодом і собором католицької церкви широкої толерантності навіть для невіруючих атеїстів? Я його донька не можу толерувати Ваших злобою диктованих тверджень і тому відсилаю Вам присланий мені журнал.

З належною пошаною

Анна Франко-Ключко

Торонто 16 вересня 1969.

Високоповажана Пані,

Я дуже тішився б, якщо б моя донька мала таку пошану-піетет до мене, як маєте Ви до Вашого батька. Але піетет до батька — це не критерій у літературній критиці, чи історії літератури. Бо ні одна ні друга ділянка літературознавства не має на меті описувати автора як святу чи побожну людину. Також не має історія літератури вибілювати, ані теж очорнювати даного автора. Просто: треба писати про авторів так, як це з ними було, об'єктивно писати правду. А писати правду — не значить натягати її так, як це хотілось би людині з піететом до даного автора.

Іван Франко був жива людина, а не якийсь святець у візантійській негорющості-закаменілості. І такий був хід розвитку його персональності. Отже нпр. у його релігійності були етапи: християнства, відпаду від християнства, агностицизму, атеїзму, монізму, буддизму, захоплення старорелігійним письменством, і врешті повільного повороту до християнства, зрештою дуже далекого від християнської правовірності: тож тричі відмовився від сповіди перед смертю (читайте спогади о. Т. Галуциньського в "Новій Зорі"). Мої твердження, які я тут написав, виходять із читання творів (друкованих за життя автора, отже ним у свій час одобрених) та з різних епізодів його життя, поданих у споминах різних авторів і з різних біографій. З усього того виходить, що релігійність Івана Франка в різних періодах його життя була різна, змінялася, як це було не тільки з ним, але і з Шевченком, Федьковичем, Товчком і баг. іншими.

У моїй статті, підписаній повним, моїм прізвиськом, я написав виразно: "Якщо правдива ця "поема" Івана Франка п. н. "Папі в альбом", яку Франко ніби "подиктував своєму секретареві М. Колодієві 26. травня 1914 року (пор. большевицьку протирелігійну книжку п. н. "Іван Франко, Проти Ватикана", Київ 1953), то й вона вказувала б на повний упадок Франкового та-

ланту." ПРАВДА 1-2, стор. 103). Отже в цьому реченні я особисто двічі (!) піддав у сумнів автентичність протирелігійної "поєми" І. Франка і так радше виступив у його обороні, а не допустився "наклепу", як це Ви мені піддаєте. "Наклеп" у правничому розумінні це подання до публичного відома неправдивих вісток, які порушують чиясь честь у тяжкий спосіб. (Шор. Дер гроссе Гердер — лексикон 1956, т. 9, стор. 644). Бо ж двічі в сумнів піддана вістка рішуче не є потвердженням її, а далі "поему" цю надрукував не я, а большевики. Отже якщо вважаєте її за наклеп, то прошу спростувати її в большевицькому видавництві, а не в мене. Я особисто знав секретаря Вашого Батька п. Маріяна Колодія як людину хворобливого антиклерикалізму, яка ще й до того мінjala часто свої політичні погляди, отже маю право ставити тут під сумнів його правдомовність, тим більше, що згадана книжка була друкована в ССРСР, де, як відомо, цензура напише нераз таке, чого в автора не було.

Якщо ж ця "поєма" справді написана Іваном Франком, то вона своєю формою і змістом справді вказує на страшний просто упадок таланту автора: таку "поему" міг написати якийсь там Клим Обух (Кирило Трильовський), але аж ніяк **здоровий** Іван Франко.

Моя перша друкована стаття ("Поступ" 1921, стор. 113) називалася "У п'яти роковини смерті І. Франка", а підпис був "Микола Мох, студ. філософії". Отже правду пишете, що І. Франко мене вчив, под. як мого батька, коли той був іще студентом (пор. спомини проф. Василя Білецького, друга мого батька). Але я читав твори І. Франка, Т. Шевченка, Ю. Федьковича й і. наших великих письменників, маючи християнський світогляд та деяке, хоч і як скромне почитаніє книжнос. Ніколи ж не читав я, і ніколи не буду читати красного письменства в душі молитовної поваги до грішних людей-авторів, бо ж вони не є нам на те Богом дані, щоб до них молитися й уважати їх за святих. Такий "гагіографічний" підхід до письменників давно вже проминув і то саме завдяки таким критикам, як був нпр. Іван Франко. Польський визначний критик, раціоналіст і антицерковник Бой-Желенський, розстріляний гітлерівцями, називав такий підхід до письменників "забронзовуванням" і присвятив йому свою книжку п. н. "Бронзовиці". Літературна критика чи історія літератури ніколи не повинні бути гагіографією, життям святих, бо це зовсім дві інші речі.

Як я дивлюся на релігійність Івана Франка, те описав я в статті п. н. "Вірші Франка читаючи", яку тут для Вас спеціально переддрукуюю з деякими доповненнями. Все таки побоююся, що Ви мене й надалі будете мати за некультурного наклепника. Ну, та це вже залежить від того, як Ви статтю прочитаете: чи в душі гагіографії, чи в душі клича Кирилото-дійців "І уразумієте істину, і істина свободить ви". Саме в такому душі стараюся редагувати "Правду".

Олександр Мох

МАЄМО НА СКЛАДІ

ТВОРИ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ

- 1) ПРЕДОК — історична повість — — — \$3.00
- 2) БЕЗ КОРИННЯ — спомини — — — \$3.00
- 3) ПОДОРОЖНИЙ — оповідання — — — \$0.50
- 4) ЩО Є ІСТИНА? — повість — — — \$5.50

Замовлення слати на адресу:

A. Moch — 6 Churchill Ave., Toronto 3, Ont., Canada

Олександр Мох

ВІРШІ ФРАНКА ЧИТАЮЧИ...

"Франко зі своїм, нібито органічним дарвінізмом і соціалізмом, видобуває найсильніші акорди зі своєї поетичної гарфи тоді, коли звертається до біблійних сюжетів: такий "Мойсей", оснований цілком на Св. Письмі, такі навіть його вірші зі збірки

Іван Франко

Гравюра Василя Чебанника

"Мій ізмарagd", а то й інших, хоч тут вони — тільки посередньо спираються на Божій мудрості. Нерaz ставилося питання про це трагічне розломання в душі Франка: хотілося з'ясувати, що це означає, чи біблійні сюжети манили Франка до себе лише своєю

поетичністю, чи це був тут глибший релігійний інстинкт, тільки придавлений жахливим тягарем наукових теорій XIX століття? І — доводиться сказати, що правильна друга розв'язка: Франко насправду був психічною організацією релігійною й одною з найбільших трагедій його життя був розріз між цим інстинктом благородної людини а тиранством накинених брехливих оков, які стали його світоглядом...¹⁾)

Коли Франко був уже психічно хворий, то твердив, що дух Драгоманова в'яже йому руки; отже старався конечно прогнати цього "духа", мочивши руки в дезинфекційних речовинах... Виходило тут із Франкової підсвідомости на ясне світло дня — хоч і в неприродних формах — оте вічне його душевне роздвоєння: з одного боку природна благородній людині туга за Богом і відчуття серцем Божих заповітів, а з другого боку в'язання тих природних людських стремлінь злощасною брехнею глузувань з усього святого та слабкість свого характеру:

Я за правду боротись готов
І за неї пролить свою кров,
Та з собою самим у борні
Не простояти довго мені!

Ця боротьба не так добре видна в прозових творах Франка; зате часто прозирає вона з віршевих творів Франка: тут його почування не в'язав так дуже раціоналізм і воно могло себе скоріш виявити. Брехливі критики або промовчують це ломання Франкової душі, або пробують його вияснити... нервами (нпр. А. Крушельницький). Наведемо тут декілька прикладів, щоб читач власними силами, сам здав собі справу, як воно дійсно було. Згадаємо тут хіба ще дуже ярке протиставлення Франкового раціоналістичного світогляду, який виявляв себе переважно в передмовях, і Франкового почування, яке в віршевих творах перечеило часто тому, що було вираціоналізоване в передмові. Ось нпр. у передмові до "Мойсея" Франко в чисто раціоналістичний спосіб пробує розбити єдність Св. Письма; але вже в самій поемі автор піддається чарові П'ятикнижжя і — зовсім забувши про передмову — говорить наче віруюча людина. У передмові до збірки "Мій Ізмарагд" (дата 15. 9. 1897) Франко виходить т. зв. "гуманним соціалістом", хоч рівночасно звертається тут і проти тих, що творять із соціалізму — нову релігію. Франко пише: "недовго ждати, а будемо мати (а властиво вже й маємо) формальну релігію, основану на догмах ненависти та клясової боротьби. Признаюсь, я ніколи не калечав до вірних тої релігії..." (стор. 9-10). А хоч у тій-же передмові пост-раціоналіст застерігається проти цього, щоб уважати його мораль за мораль "одинокую християнську", то проте в самій збірці яскраво видиме ломання поетової душі: раз за, раз проти християнства. Що автор підсвідомо був за здоровою, християн-

¹⁾ Т. Коструба — Вступ до нарису історії української католицької літератури, "Життя і Слово" 1948, ст. 54-55.

ською мораллю, на те вказує вже хоч би один із перших віршів тієї збірки п. н. "Декадент", присвячений В(асилеві) Щуратові. Щурат у своїй рецензії на збірку Франка п. н. "Зів'яле листя" зовсім справедливо назвав автора збірки декадентом. Справді збірка "Зів'яле листя" дуже особиста, і хоч у деяких місцях високопоетична, то проте своїм тоном антисупільним і врешті апотеозом самогубства — наскрізь декадентська. Сам Франко відчув це добре, але "з собою самим у борні" не міг довго встоятись і заслони́в себе самообманом, що його вже Гете дав у своїм Вертері: "Sei Mann und folge mir nicht nach".²⁾ Нормальний читач скаже собі очевидно: коли так, то нащо було писати? Так спитав себе і Щурат та слушно назвав Франка у висліді декадентом. Отже у вірші "Декадент" Франко пробує відбити Щуратовий закид тим, що він, мовляв, не декадент. Видно з тієї оборони, що Франко справді був за позитивною мораллю, а не за мораллю декадентів.

Зараз по цьому вірші йде прекрасне "Моїй не моїй" (ст. 21):

Поклін тобі, моя зів'яла квітко,
Моя розкішна невідступна мріє,
Останній сей поклін!.....
*Тим, що мене ти к собі не пустила,
В моїх грудях зглушила і вгасила,
Любовний, дикий шал,
Тим ти в душі сумній і одинокій
На вік вписала ясний і високий
Жиючий ідеал.*

Хіба оте прославлення чистоти в людині, яка не дуже то тією чесноото "грішила", не вказує на те, що душа автора була "anima naturaliter christiana" — природно християнська душа?

Дальший цілий цикль "Паренетікон" (стор. 27-58 згаданої збірки) своїми думками наскрізь християнський. Наведемо з нього тут дещо.

(XXV. Строфи — 28):

Хто з всіми добрий хоче быть,
Той швидко втратить добрий путь.
*Не може при добрі той жить.
Хто хоче злу й добру служить.
Бо хтівши догодить обом,
Він швидко стане зла рабом.*

Цей вірш своєю ідеєю осуджує багацько з творчости й характеру самого автора. Побачимо це пізніше.

Або (XXV, Строфи — 38):

Ти сто людей побив у бою
І тим пишаєшся, герою?
Ось сей лиш власну пристрасть поборов
І над тобою він горою.

²⁾ "Будь мужем і не наслідуй мене!"

Але вже дальша частина збірки "Мій Ізмарагд" п. н. "Притчі" становить відступ від християнства вбік буддизму. Буддизм був тоді в Європі модним, бо давав атеїстам намістеня релігії. Піддався йому був тоді в нас не тільки І. Франко (збірки "Мій Ізмарагд" і "Semper tigo", в цій останній особливо поема "Лісова ідилія", де буддистська наука зрослася з твором Франка органічно, а не сюжетово), але і його радикальні наслідувачі, нпр. др. Осип Назарук (його історична повість п. н. "Ярослав Осмомисл" в одній частині наскрізь буддистична) і і. Буддизм став тоді в нас до того модним, що пок. о. др. Ф. Щепкович присвятив йому навіть поважний твір п. н. "Буддизм" (мабуть 1906 р.). Наука Будди наскрізь практично-атеїстична, отже дуже підходила під охоту Франка: бути релігійним і рівночасно раціоналістом... Закінченням усього є в буддистів "нірвана", ніякого пекла нема, а етика близька етиці стоїків, байдужа для суспільних справ, вимагає від людини тільки змагання до виречення світа для... святого спокою. (Відгомони цього найдемо в "спокоєвій" етиці Максима Рильського у першій періоді його творчості, — також у деяких інших нео-клясиків).

Начитання східними, еретичними апокрифами і буддистичною літературою викликало у Франка фальшиве розуміння християнської етики. Бачимо це виразно в поемі "Іван Вишенський", у якій Франко каже православному аскетові Вишенському визнавати зовсім не православно-християнський, а буддистичний аскетизм. І тільки в такому мнимо-християнському, а на ділі чисто буддистичному глузді виявляється трагедія в душі Вишенського: конфлікт між активною любов'ю ближнього а пасивною, — бо в правдивому християнстві такий конфлікт не існує — у правдивій науці Христовій Церкви панує гармонія між обома стремліннями і правдива аскеза зовсім не перечить активній любові ближнього. Що поема "Іван Вишенський" стовідсотково нехристиянська, про те вказує хоч би саме її, чисто раціоналістично-буддистичне, закінчення:

А в печері пустельницькій
Тільки білий хрест лишився,
Мов скелет всіх мрій, ілюзій; (раціоналізм)
і невпинний моря шум. —

(буддизм, наука про вічний оборот).³⁾

Саме цей — спричинений частинно читанням апокрифів — відступ від правдивого шляху до християнства на манівці буддизму — був для Франка (Назарука й і.) тим великим кроком поза правильний шлях (*magnus passus extra viam*), який не дав йому дійсно повернутися до особового Бога. І ось у тих же самих творах Франка, з яких дорогоцінними ізмарагдами виблискують прав-

³⁾ Дивно нам, що досі різні наші педагоги поручають цю поему молоді, навчаючи таким робом молодь фальшиво розуміти християнство та так втворюють у її душах непотрібні і для нації шкідливі конфлікти...

диво християнські перлини, в тих же самих книжках стрічаємо недостойне глузування з релігії, гідне большевицького "Безвірника": такі нпр. речі, як "Свята Доместіка" — (свиня), або "Життя... преподобного Селедія" — (оселедця). "Не може при добрі той жить, Хто хоче злу й добру служить..." як писав сам же Франко.

Бажаючи бути понад усіми своїм умом, Франко рівночасно не мав цивільної відваги визволитися з драгоманівських пересудів. Указують на те згадані вище передмови, в яких автор теоретично випирається того, що практично у творах подає. Свідчить про те пророчисто така психологічна недоречниця, як постає священика в повісті "Перехресні стежки": священик представлений там спочатку, як ідеальна одиниця (аналогія: панотець із "Панських жартів", ідеалізований на зразок єпископа з "Нуждарів" Віктора Гюго), нагло — ні сіло, ні пало — виявляє себе при кінці твору каналією, хоч ця переміна психологічно зовсім невмотивована (подібно, як нпр. невмотивована переміна в душі сотника Хоми в Шевченковій драмі "Назар Стодоля"). Видно, що авторові "не випадало" ставити тоді на очі людям... *порядного* священика.

Повно таких, уже органічних, контрастів зломаної душі Франка маємо в дальших двох його віршевих збірках: "Із днів журби" та "Semper tiro":

Хоч не згасав ніколи вогник мій,
та полум'ям не бухав, більш димився,
а замість світла сипав іскор рій.
Хоч ненастанно стяг мій з вітром бився,
та не високо плив в руді слабій,
і хоч я жив, то все ж я не нажився.

(*"Із днів журби"*, ст. 21)

То знов:

Мов дерево серед степу безлисте
в осінній бурі б'ється і скрипить,
і скрип той чує поле болотнисте, —
отак душа моя тепер терпить
слаба, безкрила, холодом пририта,
мов ластівка у річці зиму спить. (Там же, 37)

Такі, справді поетичні перлини особистої лірики, — розкидані скрізь по згаданих двох збірках, — у порівнянні з неприродними, розумованими віршами, доказують нам ясно, що в них саме, а не в раціоналістичних віршах, виявилось дійсне *сердечне "я"* Франкової душі: бо скрізь із таких поезій присвічує нам справжня щирість і правдиве мистецтво:

Як би ти знав, як багато важить слово,
Одно сердечне, теплеє слівце!
Глибокі рани серця як чудово
Вигоює — як би ти знав оце!...
Як би ти знав! Та це знання давне,
Відчути треба *серцем зрозуміть*.

Що темне для ума, для серця ясне й явне...

І іншим би тобі вказався світ,

Ти б серцем ріс. Між бур життя й тривоги

Була б неситна, ясна путь твоє.

Як Той, що в бурю йшов — по гривах хвиль розлогих,

Так ти б мовляв до всіх плачущих, скорбних, вбогих:

"Не бійся! Се я!"

("Semper Tiro", 256-7).

І коли з цими перлинами особистої, щирої лірики порівняти такі чисто раціоналістичні віршилища, як нпр. стовідсотково масонський ідеями вірш "Гуманний будь", чи безбожницький "Говорить дурень в серці своїм: 'Есть Бог'", то всякому, що хоч трошки розуміється на дійсному мистецтві, зразу ж видно: тут — в особистій ліриці — дійсна мистецька правда — там — у розумованих віршах — тільки віршування.

Це віршування випливало з гріхів гордості й нечистоти. Хто знає добре творчість Франка, той легко відкриє — особливо в його рецензіях та полеміках — відомий головний гріх гордості. Видно цей гріх і зі ставлення себе поруч, а то й на місце Бога в різних глузувально-безвірницьких творах Франка, розкиданих між ін. і по згадуваних збірках, нпр. "Страшний Суд", "Все ж твоя свята воля" і б. і., та нпр. у "Зів'ялому листю". Що ж до гріхів нечистоти, то вони поза приватним життям поета, в якому стали причиною його невилікувальної недуги і смерті, теж скрізь по Франкових збірках; як ось нпр. вірш, присвячений жидівській повії Ф. Р. ("Semper Tiro", 258). де автор прославлює так зв. "вільну любов", а властиво *Venus vulgivağ*-у. В дуже цікавій книжці М. Мочульського під наголовком "Іван Франко" найдемо багатецько матеріялів для пізнання надуги Франка. Є там між іншим згадка й про те, що В. Гнатюк час до часу наче б то впорскував *недужому* Франкові духові дози нечистоти; правдиво диявольське діло. Коли ж недужий Франко давав вислід своєму релігійному почуванню, а то й переконанню (нераз навіть публично, пор. спомини М. Голубця), то наші масонські пасинки скидали те все на карб його недуги, мовляв: божевільний.

Є в збірці "Semper tiro" (252-253) поезія "Опівніч. Глухо.", яку забріханий критик А. Крушельницький виправдує... "нервами" (подібно, як пізніше "божевіллям"). Цікаво, що про речі, які були вже написані в часі недуги, але які з християнством не годяться, про такі речі атеїстично-ліберально-гуманна критика висловлюється похвально, не згадуючи ні словечком про недугу... Що ж отже подиктували Франкові "нерви":

Опівніч. Глухо. Зимно. Вітер віс.
Я змерз. І випало з холодних пальців
Перо. І мозок стомлений відмовив
Вже послуху. В душі глибока павза.
Ні думка, ні чуття, ні біль — ніщо
В ній не ворушиться. Завмерло все,
Немов гнилий ставок у гущавині,

Якого темну воду не ворушити
Вітровий подих.

Але цить! Се що?

Чи втопленики з болотного дна
Встають і з хвиль вонючих простягають
Опухлі, зеленуваті руки?
І голос чути, зойк, ридання, стогін —
Не дійсний голос, але щось далеке,
Слабе, марне, тїнь голосу, зітхання
Чутне лиш серцю, та яке ж болюче,
Яке болюче!...

“Тату! Тату! Тату!

Се ми, твої невродженії діти!

Се ми твої невиспівані співи.

Перед часом утоплені в багнюці!

О, глянь на нас! о, простягни нам руку!

Поклич до світа нас! Поклич до сонця!

Там весело — нехай ми тут не чахнем!

Там гарно так — нехай ми тут не гинем!”

Не вийдете на світло, небожата!

Не вивести вже вас мені до сонця!

Я сам оце лежу у темній ямі,

Я сам гнию тут до землі прибитий,

А з диким реготом по моїй груди

Тупоче, б'є моя лихая доля!

І ще раз чути: “Тату! Тату! Тату!

Нам зимно тут! Огрій нас! *Лиш дихни*

Теплом, що з серця йде, повій весною,

А ми пурхнем, оживемо, заграєм!

Весняним чаром, співом соловейків

Наповнимо твою сумну хатину,

Арабських пахоців на своїх крилах

Нанесемо, коверцем пишнobarвним

Розстелимось під твоїми ногами.

Лише тепла нам! *Серця! Серця! Серця!”*

Де ж я тепла візьму вам, небожата?

Уста мої заціпило морозом,

А серце в мене вижерла гадюка.

Ми стримаємося тут від пояснювання того, що Франкові “подиктували нерви”. Тільки розбивкою підкреслюємо деякі моменти, решту нехай собі сам читач докаже. Зазначаємо, що цей вірш слідує зараз по вірші, який оспівував похвалу нечистоті...

Та зараз по цьому вірші наступає другий, “Як голова бо-
лить”. І цей вірш А. Крушельницький пояснює “нервами”. Чи-
таємо:

Як голова бо-
лить!

Пожовклі карти

Рукопису старого по-
маленьку

Перебігають стомлені очі,

А в голові грижа, немов павук,

Снує сітки, немов шукає у тьмі
Пускає сині, білі, пурпурові
Ракети, вогняним млинком вертиться,
То вказує в бенгальським світлі дикі
Якісь появи, що з тих карт поживклих
Зриваються, немов осінні листя
Під подихом хуртовини...

"Прийшов

Святий Матвій у город людоджерів.
А люди ті такі звичаї мали:
Не їли хліба, не пили води,
А тільки жерли тіло чоловіче
І кров пили. А хто чужий траплявся
У город їх, то тут його хапали
І, вивертівши очі, напували
Отруйним зіллям і в тюрму саджали
І клали їсти їм траву-отаву."
І вже щеза з-перед очей рукопис,
*І ту страшну історію читаю
У власнім серці; як я заблукався
У город — будь ім'я його прокляте! —
І посно мене отруйним зіллям,⁴⁾
Як очі вибрано мені, щоб я
Не бачив, хто мене і пощо в'яже,
І як замісто хліба довго-довго
Я годувавсь ілюзіям⁵⁾ диким зіллям.
І ось я темний у тюрмі ридаю.
І не за тим ридаю, що пропало:
Не за свободою, яка ніколи
Свобідна не була; не за тим щастям,
Що лиш у снах являлось та дразнило.
*Лиш те болить мене, що зведений
До стану траводіної худоби
Я тямки чоловіцтва ще не стратив.*
Та ось брязчать ключі, скриплять завіси,
Стукають кроки — се сторожа входить.
Хтось шарпнув шнур, що в'яже мої руки
І роздивля табличку, що до них
Прив'язана. "Три дні ще і тоді
Час буде вивести його". Пішли.
Мені не страшно. Що ж, три дні! Могли
І зараз брать.*

А може... може там
Далеко десь, по той бік Чорномор'я
Маленька барка надува вітрила.

⁴⁾ Пор. вступ самого І. Франка до його листування з Драгомановом.

⁵⁾ Яка тут відплата долі: той самий автор, що називав хрест — "символом усіх мрій-ілюзіям" у поемі "І. Вишенський", той самий автор признається тут, що саме його атеїстичні мрії були "ілюзіям диким зіллям"!

І в ній сидить Спаситель твій, що чудом
Перепливе безодню і ввійде
В останню ніч у сю сумну темницю,
І верне зір тобі і скаже: "Встань і вийди!"
Ге-ге, колись в легендах так бувало,
Та не тепер! *Не надійся нічого!*
Мовчи і жди!

Нам довелось прочитати чимало високо-мистецьких творів світової літератури, та — щиро кажемо — рідко доводилось зустрічати між ними такі страшні рядки! Чути в них оту страшну ропа дами, кару пекла, що полягає на вічному втраченні Бога. І нагадується нам другий, так же само зломаний безвір'ям, гордістю й нечистотою, і на цю ж саму недугу вмираючий — "антихрист" Фрідріх Ніцше. Тож і "антихрист" Ніцше, якого божевільна філософія опанувала була Гітлера й Мусолінія та спричинила страшну катастрофу 1939-1945 рр., цей Ніцше, що "вбив Бога", і він не витримав пекельної муки: туги за Богом. Вона прорвала його горду запеклість і ось із-під пера його поплила страшна скарга:

Die Kraehen schrei'n
und ziehen schwirren Flugs zur Stadt:
bald wird es schnei'n —
wohl dem, der jetzt noch Heimat hat!
Nun stehst du starr,
schaust rueckwaerts, ach wie lange schon!
Was bist du, Narr,
vor Winters in die Welt entfloh'n?
Die Welt — ein Tor
zu tausend Wuesten stumm und kalt!
Wer das verlor,
was du verlorst, macht nirgends halt.
Nun stehst du bleich,
zur Winter-Wanderschaft verflucht,
dem Rauche gleich,
der stets nach kaeltern Himmeln sucht.
Flieg, Vogel, schnarr
dein Lied im Wuestenvogel Ton! —
Versteck, du Narr,
dein blutend Herz in Eis und Hohn!
Die Kraehen schrei'n
und ziehen schwirren Flugs zur Stadt:
bald wird es schnei'n —
weh dem, der keine Heimat hat!

Ворони кричуть і летять
із гавом в город:
невдовзі сніжить буде —
добро тому, хто ще сьогодні батьківщину має!
А ти стоїш заціпенілий,

глядиш назад, ах як вже довго!
Що ж, дурню, ти
перед зимою в світ утік?
Світ — ворота
до тисячі пустинь німих і зимних!
Хто втратив це, що ти,
не вдержиться ніде вже.
Стоїш блідий, заклятий
на мандри зимові,
мов дим отой,
що все зимнішого неба шукає.
Лети, птахо, кряч
свою пісню на нуту пустарну! —
Сховай же, дурню, серце
криваве в лід і глум!
Ворони летять і кричать
із гавом в город:
невдовзі сніжить буде —
горе тому, що вітчизни не має.

І в цій же книжці “Also sprach Zarathustra” Ніцше, відпираючись Бога та проказуючи людству “радісну вістку”, що “Бог мертвий”, у тій же самій збірці пише:

Noch einmal, eh ich weiter ziehe
und meine Blicke vorwaerts sende,
heb ich vereinsamt meine Haende
zu Dir empor, zu dem ich fliehe,
dem ich in tiefster Herzentiefe
Altaere feierlich geweiht,
dass allerzeit
mich Deine Stimme wieder riefte.
Darauf erglueht tief eingeschrieben
das Wort: dem unbekanntten Gotte.
Sein bin ich, ob ich in der Frevler Rotte
auch bis zur Stunde bin geblieben,
sein bin ich — und ich fuehl die Schlingen,
die mich im Kampf darniederzieh'n
und, mag ich flieh'n,
mich doch zu seinem Dienste zwingen.
Ich will dich kennen: Unbekanter,
Du tief in meine Seele Greifender,
mein Leben wie ein Sturm Durchschweifender,
Du Unfassbarer, mir Verwandter!
Ich will Dich kennen, selbst Dir dienen. —
Nein! Komme zurueck!
Mit all deinen Martern!
Zum letzten aller Einsamen,
O! komm zurueck!
All meine Traenenbaeche
Nehmen zu Dir Lauf!

Und meine letzte Herzensflamme
Dir glueht sie auf!
O komm zurueck,
Mein unbekannter Gott!
Mein Schmerz!
Mein letztes — Glueck!

Ще раз, заки дальше помандрую
і кину зором я вперед,
у самоті возношу руки
до Тебе, від якого я втікаю,
а котрому у серця глибині
святочні вівтарі поставив,
щоби завжди
Твій голос знов мене покликав.
На вівтарях пала глибоко вирізане
слово: невідомому Богу.
Його я, хоч в злочинній зграї
і досі я перебуваю,
Його я, й відчуваю зв'язь,
що в боротьбі мене назад до нього притягає,
й, хоч як би я втікав,
мене до служення йому неволить.
Тебе я хочу знати, Невідомий,
Глибоко в душу сягаєш мені!
мов буря життя прошиваєш мене,
непонятний, а рідний мені!
Я хочу знать Тебе, Тобі служити.

Ні! Повернися знов!
З усіми муками твоїми!
Д' останньому з самітників усіх,
О, повернися знов!
Всі моїх сліз струмки
Пливуть до тебе!
й останнє серця полум'я
пала тобі!
Прийди назад,
невідомий мій Боже!
Ти болю мій!
Моє останнє — щастя!

Чи не краще, чи не щасливіше поцілувати пробіті за нас руки
Розп'ятого, що кличе до нас: "Прийдіть до мене всі, що трудитесь
й обтяжені ви!... Поправді, поправді кажу вам, що Я двері
вівцям. Усі, скільки їх перше Мене приходило, то злодії й розбійники...
Я — двері: коли через Мене хто ввійде, спасеться...
І Я життя вічне даю їм, і вони не загинуть навік, і ніхто їх не
вирве з Мосі руки."

Так, ми християни, вибрали Бога. І в цьому виборі-рішенні ми щасливіші від тих, які шукають раю на землі. І в цьому виборі ми розумніші від усіх раціоналістів-розумників. І в цьому виборі ми практичніші від усіх практичних людей життя й інтересу.

Вибравши Бога і Його непомильне вчення, яке Він нам передає в науці Христової Церкви, Його містичного Тіла, ми маємо провід на все життя ("Я є дорога"), маємо вказівку на кожную пригоду — положення в житті. Для того, читаючи твори хоч і як великого письменника, ми добровільно — задля Бога — вибираємо з них тільки те, що згідне з Божим законом, як це писав І. Франко:

"Добру науку приймай,
Хоч її і від простого чуєш;
Злої ж на ум не бери,
Хоч би й святий говорив."

А даліше:

"Не може при добрі той жить,
Хто хоче злу й добру служить."

Отже вибираючи так, ми вибираємо єдино-розумне, єдино-корисне, єдино-щасливе для нас. *Бо не письменники сотворили правду, добро і щастя, а Бог; і відтворюючи правду, добро і щастя, письменники тільки прибирають їх відблеском Бога — красою.* Коли ж — для гріхів своїх — письменник часом зійде з тієї правильної дороги на шлях блудного сина, то ми християни — не повинні тим обурюватися, бо воно людська річ — упасти. Але ми повинні зрозуміти відхил і, відкидаючи його, як противний Богові гріх, рівночасно мати спочуття і розуміння для грішника, як людини, як нашого ближнього.

Творення так званого "культу" письменникам, тобто обожання і визнання за святе всього, що письменник написав, та "забронзовування"-забріхування життєпису письменника, тим, що подається "віруючий" публіці тільки добрі сторінки життя письменника, а промовчується лихі, тобто творення якоїсь світської беатифікації грішній людині — все те, як із вище сказаного виходить — брехня й відступ від Бога. "Така "культурна" брехня не допускає до дійсного розуміння намірів і творів письменника. Наївні визнавці такого культу сходять до "стану травоїдної худоби", який не дасть їм ані правди ані щастя, тільки в цьому житті пошкодить їм і нації, а то і може довести їх до втрати вічного щастя. Бо всякий культ грішної людини це спротив Божій заповіді: "Не будеш мати інших богів, крім Мене!" Культ можна мати тільки для *вибраних творів* поета, таких, які стоять у згоді з Божим законом. Для поетів же, як людей, треба мати не культ а людське спочуття й виrozumіння: треба старатися зрозуміти їх, треба старатися направити їх провини, треба за них молитися. Тоді лише зійде на нас із творів і життя поетового благословення його:

"Благословлю тебе, щоб аж до скону твого
Доніс ти серце чисте й щиру душу..."

("Моєму читачеві", І. Франко)

ГАЙДАМАЦЬКИЙ СКАРБ

9.

Сотник Тимохвій Клишко сидів при столі в невеликій альтані серед розкішного саду. Довкруги цвіли квіти, співали пташки, на столі перед столиком стояв кужоль запашного меду, але сотник не зводив очей із жінки, що сиділа проти нього й розказувала. Її бліде обличчя час-до-часу нервозно здригалось, низький голос неначе тремтів від гніву, а чорні очі кидали блискавки.

— Ось вам і моє життя! Чи може скажете, що моєму братчикові — і тут голос жінки задзвенів якось глухо — не належиться подяка за те все, що я пережила?

Сотник старався впорядкувати свої думки, але це йому не дуже вдавалось. До цього ж у голові нило й сам-на-сам він почувався якось ніяково з цією жінкою, яка виглядала на якусь богиню помсти. Поневолі сягнув рукою до шаблі, але шаблі не було. А тоді підніс кужоль і випив ковток меду.

Жінка завважила його неспокій і легка усмішка пробігла її обличчям.

— Не думайте, пане сотнику, що я бажаю від вас убивства пана графа Фогельwandера, з моім найдорожчим і єдиним братчиком — і тут знову її голос задзвенів глухом — я собі пораджу сама. І я зовсім не бажаю від вас якогось співчуття...

— О, ні, ні! — заперечив живо, — я зовсім не про те, ваша милосте. Тільки... Тільки — почав ікаться сотник Тимохвій Клишко — якось мені просто, вибате, я дуже прохаю вибачення, якось мені дивно, щоб пан граф Фогельwandер міг свою рідну сестру програти в карти... Повірте, ваша милість, дуже дивно... Воно якось не може мені в голові поміститись... Та ще й офіцер до цього... Військовий старшина! Дивно, дуже дивно!

— Вам це дивно, дорогий мій пане сотнику, а ви уявляєте, що зі мною було, що я пережила, коли мене, молоду дівчину, передали насильно моєму покійному чоловікові, панові шляхтичеві Брешкові з Брешковець, беззубому старцеві, якому, коли мене побачив, почала слина з рота йти. Я чим дуж утєкла з кімнати і аж слуги його силою мене до нього привели й на його наказ зв'язали..., щоб я не пручалась перед його обіймами... Ви уявляєте?

Тимохвій Клишко здригнувся, потер рукою чоло, швидко випив ковток меду і якось непритомно глянув на жінку.

— Ви сказали, милостива пані, вашому покійному чоловікові... тобто ви тепер начеб то вдова...

— Не начеб то! — усміхнулась жінка й ця усмішка була така інша від дотеперішніх її слів, вияву обличчя і її голосу, що Клишко аж здивувався і хотілося йому крикнути:

— Які ж ви гарні!

— Не начеб то — продовжувала жінка — а просто таки по правді. Мій чоловік, польський шляхтич Брешко, якого прізвище я дотепер ношу, помер недавно тому і залишив мені велике майно...

Сотник Клишко поневолі глянув крізь решітку альтанки на розлогий парк, що простягався ген далеко, аж до лісу, який майорів здалеку.

— Ні, ні! — заперечила швидко жінка, бачивши це, — ви не думайте, що цей закуток, який я недавно тому придбала, є цілим моїм майном. Моє майно — кілька сіл — далеко звідсіля, воно врешті є майном по моєму чоловікові і тому я дуже нерадо буваю там, де я найбільше терпіла. Це — і тут жінка показала рукою довкола — я придбала сама і не тому, щоб бути подальше від місця моїх мук, тільки щоб бути якнайближче мого братчика та щоб, як надійде відповідна хвилина, покарати його за його гріх. Але не в цьому справа. Моя справа до вас інша, я шукаю людини, яка в найважчих хвилинах мого життя, коли здавалось я не зможу вирватись із цих мук, що їх завдав мені мій брат, стала мені другом і приятелем...

— Хто це був? — якимсь здушеним голосом спитав Клишко.

— Може ви й чули про нього... — якимсь стишеним голосом відповіла жінка — його прізвищем лякають дітей, він зветься Трохим Жир.

— Гайдамака? — теж чомусь стишеним голосом спитав Клишко.

— Цей же самий! — хитнула головою жінка. — І він тепер є під сторожею мого брата...

Вона піднялася з лавки, підійшла ближче до сотника Клишка та, дивлячись йому бачно у вічі, поклала йому руки на рамена: — Допоможете мені, сотнику?

Сотникові Тимохвієві Клишкові зробилось гаряче, він хотів встати, хотів щось сказати, та ніщо не приходило йому на думку. Глядячи в чорні, наче бездонні очі жінки, він тільки промимрив: — Я готов, ваша милосте... я готов!

Ясна усмішка майнула по обличчі жінки, вона сердечно і якимсь наче мужеським рухом витягнула до нього руку: — Козацьке слово, сотнику?!

— Козацьке слово! — твердо відповів сотник Тимохвій Клишко, піднявшись з лавочки і випрямившись. І в цій хвилині здавалося йому, що в обороні цієї жінки, що стояла перед ним, він був би здатний боротися з цілим світом і всі темні сили не встоялись би перед ним.

— Що прикажете, ваша милосте? Я все зроблю, тільки... — і тут Клишко не знав щб' дальше говорити.

Знов усмішка майнула по обличчі жінки: — Сідайте ще хвилинку, пане сотнику, а я вам ближче поясню, як ви можете мені допомогти. А перш усього дуже вам дякую за вашу охоту й добру волю мені допомогти, тим більше, що я сама, одинока на світі і ме-

ні так дуже хотілося б ще зажити спокійним життям. Але поки я не віддам належного довгу моєму братчикові за мою знівечену молодість, доти не спічну. Не думайте, сотнику, що я дотепер сиділа зі заложеними руками й чекала, поки мені доля не віддасть у руки мого братчика, о, ні! Але йому хіба сатана допомагає. Ось-ось він уже був у моїх руках, ось-ось він уже спіймався б у мої сіті, одначе завжди щось перешкодило, те, чого я найменше надіялася, те чого я не брала до уваги. А може тому, що я не вмю мститися... І в останній хвилині, коли вже здається треба завдати вирішний удар, боюся його завдати...

Сотник Тимохвій Клишко глянув на жінку й тихо сказав: — Моя мати завжди говорила, що жінка, яку Бог призначив на материнство, ніколи не сплямить рук своїх нечесним учинком...

— Але й не дозволить, щоб її рід плямив виродок! — відповіла твердо жінка і знов на її обличчі появився грізний вираз. — Повірте, сотнику, що коли б жив мій батько чи моя мати, мій братчик подох би в тюрмі!

— Не думайте, одначе, сотнику, що я не вмю бути вдячна. Вже те саме, що ви погодилися мені допомогти одного негідника, яким є мій брат, і якого всі вважають офіцером - захисником вояцької честі, віддати судові за низку нечесних вчинків, що він їх допустився впродовж свого короткого життя, вистачає, щоб я нагородила...

Сотник Клишко рухом руки хотів їй перебити, але жінка говорила даліше:

— Ні, ні, дозвольте! Мене так виховували й дома й у школі, що є речі, за які буває винагорода по смерті, але і є речі, за які винагороджується в нашому житті. Ще раз повторюю, будьте спокійні! Не домагаюся від вас якогось злочинного діла, прохаю в вас тільки одного: не допустіть до нового злочину, що його має намір зробити мій братчик! Вся і все!

— До якого злочину, ваша милосте? — спитав Клишко. — Я ще взагалі...

— Так знаю! — швидко сказала жінка — ви ще взагалі нічого не знаєте і тому треба вам усе розказати. Отже слухайте: Трохим Жир, про якого я вам згадала, це слуга-кріпак мого чоловіка. Він працював у дворі, де ми жили, бачив усі прикросці, що я їх зазнавала від свого чоловіка і був єдиною людиною, яка співчувала в моєму горю і нераз, тому, що обставав за мною, мій чоловік велів його нагаями бити до крови. То одного разу він щез. Шукали за ним дозго, але він пропав як камінь у воду. Аж одної ночі хтось заступив до вікна моєї спальні — мій чоловік тоді був уже важко хворий і лежав в окремій кімнаті, бо завжди хтось із служби мусів бути при ньому — я відкирила вікно й побачила Трохима. Зчудована, звідкіля він узявся в ночі, я спитала його, що він тут робить, але він не лише не відповів мені, але тримаючись муру, хитався як п'яний і тільки рукою кивав мені. Я негайно вибігла з хати і тут побачила, що Трохим важко ранений. Удалось мені заховати його в одній з альтан, де в зимі ночував садівник, і по кількох днях він вилизався з ран. І тоді розказав мені, що він утік тому, щоб мені допомогти.

Пристав до якоїсь розбишацької ватаги, яких тут чимало волочиться, призбирав грошенят, як він сам говорив, тобто награбував, словом став власником скарбу. Сказав мені одверто: — Ви, пані, втікайте зі мною, ви будете панією, а я буду вашим слугою. Грошей нам вистачить на ціле життя...

— Зворушило мене це його прив'язання до мене, і хто знає, чи я б цього не зробила, бо під опікою такого силача, яким є Трохим Жир, я могла бути завжди спокійна. Але в міжчасі, коли Трохим лікувався, мій чоловік помер, моє положення змінилося, я стала вільна, а Трохим уже не потребував скриватися і міг залишитися при мені. Але час опришкивства залишив своє п'ятно на ньому: вовка тягне до лісу! Служба в моєму дворі вже його не вдовольняла, він хотів волі. І одного разу прийшов до мене й одверто сказав мені, що він далше так жити не може. Він вертається в опришки. Щоб я його не намовляла, скільки не просила, все надаремне. Мій Трохим уже був не мій...

— А коли я його переконувала, що таке життя, яке він хоче вести, раніш чи пізніш заведе його на шибеницю, він усміхався, мовляв, раз козі смерть, а серед компанійців живеться весело.

— Хоч раз поживу так, як належить! — повторяв. — А коли мені сприкриться таке життя, візьму свій скарб, що його призбирав для вас, і вернуся до вас.

— І ось, сотнику, тепер, як ви знаєте, Трохим Жир сидить у тюрмі. Не мине його шибениця, але передше цей скарб — до речі, заграблений і на якому ще не присохли сльози і кров пограбованих — видусить з нього мій брат, щоб могли далше грати в карти і грабити — цим разом легально, бо при картах — інших.

Сотник Тимохвій Клишко потер рукою чоло, сягнув по кухоль, випив ковток меду й рishив:

— Тобто, ваша милосте, ви хотіли б визволити Трохима?

— Це мій обов'язок, сотнику, — відповіла поважно. — Це я йому винна, це мій довг. А до вашого розпорядження все: гроші, люди, зв'язки.

Сотник усміхнувся. — Якщо є гроші, ваша милосте, і люди, то це ніяка штука. Треба тільки довідатися ближче де, що і як.

— Зробіте це, пане сотнику? — живо спитала жінка.

— Очевидно! — погодився зразу сотник. — Мені й так необхідно бути у Львові. Адже ж я навіть не знав, як воно сталося, що я сюди попав.

— Вас Бог сюди післав, сотнику! — усміхнулась жінка. — І ви зараз хочете їхати?

— Негайно, ваша милосте! І як тільки довідаюся, приїду сюди знову!

Жінка встала з лавочки, а враз із нею піднявся і Клишко.

— А на завдаток нашої співпраці, пане сотнику, дозвольте, що я подарую вам коня, щоб ви скоріш могли сюди до мене приїхати!

— О, ласкава пані, який я вам вдячний! Але чи зможу я вам віддячитися?

Вийшли з альтани й попростували в напрямі хвіртки, що відділювала сад від подвір'я.

— Зможете віддячитись, як тільки схочете! Але пам'ятайте, сотнику, що все те, про що ми говорили, це тайна між нами. І за цю тайну відповідаєте гонором. А мій сьогоднішній подарунок для вас, який ось стоїть на подвір'ю, прив'язаний коло сходів до хати, це тільки завдаток.

Сотник Клишко, побачивши коня, прискорив ходи й майже підбіг до нього. Кінь звернув свою голову до нового пана й роздвув ніздрі. Сотник з любов'ю поплескав коня по шиї та звернувся до жінки.

— Ласкава пані, повірте, що від сьогодні ми — і тут показав на коня — ваші вірні слуги!

Жінка підійшла ближче до коня і, показуючи на цвяховану багато шаблю, яка висіла при сідлі, сказала:

— А цим переможемо!

Сотник скочив на сідло та, віддаючи поклін, сказав:

— Через кілька днів, ваша милосте, я дозволю собі до вас приїхати.

— Чекаю вас! — відповіла жінка, відв'язуючи коня, що перебирав ногами, рвучись — і хай усе добре буде з вами!

10.

Два дні опісля вибрався Фогельвандер до Бродів із Порвишем і Квачем. У Бродах застали метушню і крики. Власне відбував великий річний ярмарок. Броди вже тоді були одним із найбільших торговельних міст на Сході, а брідські ярмарки славні були чи не на всю Європу. Саме місто у звичайний час виглядало нужденно, бо крім замку, збудованого славним французом Бопляном, нічого цікавого там не було. Доми були поганенькі, понайбільше дерев'яні. Населення майже виключно жидівське, що вже давно запримітив був Француз Далера, який відвідав і описав давні Броди.

Брідські гуртівники мали купецькі зв'язки з Лондоном, Гамбургом, Франкфуртом, Амстердамом, Парижем, Венецією. Вексель брідського банкиря, що жив у бідному, брудному домику, мав курс у всіх великих європейських містах та під час подорожі був вигідніший в'їд золота.

Хоч торговельний рух у Бродах був усе живий і широкий, то під час головного ярмарку ставав іще могутніший. Майже не було товарів і люксових предметів, яких би на ярмарок не спроваджували з найдалших сторін Сходу й Заходу. Все місто вкривалося морем наметів, не було порожнього місця, де б не устали товари. Заїзні доми, а й приватні були переповнені, всі вулиці гуділи від торгівців і покупців. Почути можна було найрізніші мови.

Із Франкфурту, Липська і Вроцлава звозили велетенські вантажі сунна, бавовни, полотен; Італія прислала шовки, коралі, мозаїки, золотарські товари; із Сирії доставляли залізо, з далекої Азії кадила, китайку, чай, Москва прислала хутра, Греція й Туреччина килими, золотом шиті парчі, атласи; триєстенські торгівці привозили великі вантажі кави, фіг, мигдалів, родзинок, цукорків; із Франції приходили люксові товари, Еспанія й Кипр давали найкращі вина. Заграниця закуповувала збіжжя, мід і коні. Всі майже європейські

армії висилали до Бродів своїх агентів для закупна коней. Пруські саксонські й австрійські офіцери увихалися по ярмарку для закупу красивих коней. Шляхотна й гарна раса українських коней (на яких українські козаци наступали вбхід на шведські острови після смерти Карла XII і робили наскоки аж на східне побережжя Швеції, а деякі гуртки добиралися аж до передмістя Стокгольму) майже була вже вигинута. Винищили ті гарні коні польські міжусобиці та барська конфедерація.

Ми відбігли від ходу нашого оповідання, щоб пояснити бодай трохи відносини в тодішніх Бродах.

Жид-фактор із великим трудом підшукав Фогельвандерові дві невеличкі кімнати в нужденній хатині на передмісті Бродів. Фогельвандер зараз же вибрався до забудувань Арона Порохівника. Було там тихо, наче б там ніхто не жив. Підійшов до хвіртки, попробував клямку. Хвіртка була замкнена. Став стукати з усієї сили. Ніхто не виходив, не чути було людської ходи. Застукав ручкою шаблі ще сильніше. Собаки забрежали. До хвіртки підійшов постарший Жид. Він не відчиняв хвіртки. Фогельвандер спитав голосно:

— Це дім Арона Порохівника?

Жид притакнув.

— Чи Буня Шахин дома?

— Його нема в Бродах.

— Куди поїхав?

— Не знаю.

— Коли вернеться?

— Не знаю.

— Він сам поїхав?

— З ким мав їхати? — ще більш підозріло.

— А Порохівник дома?

— Його нема.

На цьому скінчилася розмова Фогельвандера з дверником.

Ця таємна тишина, що царила кругом у цьому домі, затривожила Фогельвандера. Може бути, — думав офіцер — що Шахин виїхав уже кудись у далекі сторони та вивіз зі собою фанаріотку.

Та годі задалегідь тратити надію. До вечора було ще дуже далеко, а якщо Фогельвандер задумав би щонебудь починати, то міг би взятися до того хіба щойно десь після півночі. Сказав обом підстаршинам, що можуть піти собі ще трохи походити по місті, оглянути ярмарок. Хотіли завернути до замку, та несподівано попалися у страшну метушню та оглушливі крики. Це була біржа заячих шкірок. Заячі шкірки з усіх сторін краю йшли на брідський ярмарок. Чужинні гуртівники закупували у величезних кількостях заячі шкірки та вивозили їх. Шкірки закупували бідні жидівські "гандлярі", а на ярмарку були цілі гори цього товару. Було їх теж повнісінько наладовано у великих возах. Бували роки, в яких вивозили з Бродів понад пів мільйона шкірок. Найбільший рейвах був на торгівці шкірок: справжня пекельна музика.

Квач і Порвиш зупинилися хоч-не-хоч, бо продістатися крізь густе людське море було не так легко. Порвиш із нетерплячки шарпав

Квача за рукав, іти далі. Але ж сам Квач чомусь зовсім не хотів рушитися з місця. Вп'ялив очі в якогось обдертого чоловіка, що стояв подальше. А незнайомий устромив обі руки в свого нещасного куртяка та вдивлявся в купу Жидів, що рахували заячі шкірки і в'язали їх у тузини. Нараз він оглянувся, побачив Квача та наче хотів плигнути в це море голов, зігнувся, видно хотів сховатися. Одначе Квач був уже біля нього та насилу задержав.

— Ого, що я бачу! То кінна артилерія перемінилася у пішу?! Каганенку, чи це ти, чи не ти?!

— Це я, Кваче! — сказав сумно Каганенко.

— Що ж із тобою діється? Чому ж ти покинув військо? Говори!

Квач прикинав Порвиша та сказав йому, що це Каганенко, його давній знайомий з Кам'янця.

— Чого ж це ви такі нещасні? — спитав і собі Порвиш.

— Рік уже минає, як мене проклята доля пригнала сюди до Бродів.

— Дякуй цій проклятій долі, що загнала тебе аж тут до Бродів, бо інакше ми не мали б приємности говорити з тобою. Та коли ти вже рік тут, то мусиш добре знати ціле місто.

— Як мою порожнісіньку кишеню.

— Коли так, то поведи нас до якогось доброго шинку, поговоримо собі, згадаємо давні, кращі часи.

Каганенко попровадив обох до найближчої коршми. Квач сказав дати закуску й меду.

— Тепер говори щиро та коротко, щоб з тобою склалося, чому бачу тебе такого нещасного. Як ми були разом, ти вже був капралем? Каганенко глянув збентежено на Порвиша.

Вахмістр Порвиш підсміхнувся добряче та сказав: — Говори, говори, сину, не бійся.

— Моя історія коротка, але дуже нещаслива. Як знаєш, коли почалися ті конфедератські неспокої, нас післали були до Кам'янця Подільського. Мені там незле було. Віда принесла молоденького офіцера до нас. Я знаю мою службу добре, знаю, що вільно, а що ні. Отож той молокосос раз як стане ганьбити мене, прозивати поганими словами, я не втерпів і рубнув його шаблею. Дуже заболіла мене така кривда. Кайдани, крігсрехт, деградація, воєнний суд. Замкнули мене в казамати, мав я в кайданах шість літ гарувати з тачкою на валах. Пів року я так набідився тяжко, вкінці таки вдалося мені втекти.

— Гм, то зле, дуже зле, — сказав співчуваюче Порвиш.

— Що ж ти робиш тепер у Бродах, як живеш? — спитав Квач.

— Що роблю? Гарую, як конина, живу як пес, без надії на краще. Знаєш, що я був усе при порохівнях, у Саксонії кілька літ працював при ракетах. Як опинився у Бродах, шукав праці у фабриці салітри.

— У фабриці салітри! — скрикнув Порвиш, не зміг здержатися з цікавості.

— При салітрі, — повторив спокійно Квач і при тому копнув Порвиша в ногу, щоб його вспокоїти й дати научку, щоб умів мовчати. Сказав подати новий збанок меду. — Добре знати, що ти пра-

цюєш при салітрі, ми тут нераз приїздимо до Бродів за порохом. У котрій же ти фабриці працюєш, бо їх тут, мабуть, більше?

— В Арона, бодай вилетів разом із сіркою та салітрою в повітря! — вигукнув Каганенко.

— То ти такого бажаєш своєму хлібодавцеві!? А довго ти вже в нього?

— Ще трохи, буде рік. Платить він мені стільки, що шкода згадувати, я на його ласці й неласці. Арон знає, що я дезертир, має мене в руках.

— Бачу, ти радо вернувся б до кам'янецьких гармат?

Каганенко зітхнув мовчки. — Вже все пропало! — сказав по хвилині.

— А як не пропало? — запитав Порвиш.

— Як то, а крігсбрехт, а дезерція?

— Може й на те найшлась би рада. Хто зна, чи не маємо на те ради? — завважив таємниче Квач.

Каганенко вдивився здивовано у Квача.

— Слухай уважно, — почав Квач. — Кажу тобі, що не жартую. Я знаю одного знатного чоловіка, що міг би тобі випросити прощення в команданта кам'янецької твердині, барона Вітте. Але не даром.

— Чоловіче! — викликнув Каганенко — голову мою готов я наразити на все, в пекло пішов би, щоб лише вирватися від Арона!

— Чекай... відповіш мені правду на кілька питань?

— Як перед хрестом говоритиму!

Квач оглянувся кругом, коли ж побачив, що ніхто не підслухає, спитав:

— Чи не знаєш ти випадково Жида Буню?

— Буню! Цей повисільник то з моїм Ароном якийсь свояк.

— Говори ж мені, чи той Буня є тепер в Арона?

— Нема, але завтра вернеться.

— Як кажеш, невдовзі буде рік, як ти став на працю в Арона; скажи ж мені щиро, чи не впало там тобі щось в очі?

— Та там вічно відбуваються якісь нечисті практики, змови, коншахти... Шахин ніччю від'їжджас, або приїжджас, а все так потайки, в темноті. Це розбійницька печера! Кажу вам щераз, я це все колись у повітря висаджу!

— Чи в цьому всьому щось незвичайного не впало тобі в очі?

— Багато разів... От недавно, буде тому несповна два місяці, когось привезли, якусь жінку чи дитину. Я саме був на подвір'ї. Почув я скрик, та коли я надбіг, уже було тихо. Лише Шихинові коні чекали перед дверима.

— В самому домі, всередині, ти не завважав там нічого такого цікавого?

— А де ж вони пустили б мене туди? Я вдень у фабриці, ніччю сплю в дерев'яній буді при самому паркані. Ага, правда, вчора був я у пивницях, там в окремих коморах порох і салітра й сірка. Як я ходив по тих пивницях, завважив доволі велике вікно над землею, закратоване. Це вікно виходить на маленьке подвір'ячко, що є видно в середині дому. Дивлюся і бачу, як угорі з тієї укритої частини дому показалася у вікні якась молода, гарна дівчина.

- А чи ти певний, що ця дівчина є ще в Ароновому домі?
- Напевно є, бо ні вчора, ні сьогодні ніяка жива душа не вийшла з тієї печери.
- Каганенку! — сказав Квач — тепер лише від тебе залежить, щоб ти був нами задоволений. Чи хочеш зробити добре діло, дістати добру заплату пробачення та працювати знов у Кам'янці?
- Каганенко нічого не відповідав, лише щиро обняв Квача.
- То ходи тепер з нами, а переконаєшся, що я не жартую.
- Квач заплатив за випите і з'їджене та всі три вийшли з шинку.
- Коли всі три з'явилися в хатині, що в ній жив Фогельвандер, Квач сказав Каганенкові зачекати в першій кімнатці, в якій він жив із Порвишем, та застукав до офіцерових дверей.
- Приходжу з язиком, пане капітане! — звідомив він.
- З яким язиком? — спитав здивований Фогельвандер.
- Квач розповів якнайкоротше цілу новину, а Фогельвандер відчинив двері та сказав Каганенкові вийти.
- Все, що тобі приобіцяв Квач, я повторюю, що то щира правда. Вистараюся тобі прощення у твого команданта, крім того дістанеш окрему нагороду від мене, але мусиш нам вірно служити та помагати, скільки в твоїх силах.
- Присягаю! — заявив святочно Каганенко.
- Пригадуєш собі добре, як виглядала та дівчина в тому вікні?
- Досить добре запам'ятав я собі її.
- Фогельвандер добув сільветку з кишені та показав Каганенкові.
- Це вона! Далєбі вона, наче жива!
- Слухай же тепер пильно, в чому справа. Цю дівчину викрав Шахин багатому батькові та в'язнить, напевно, щоб продати її першому ліпшому баші. Ми мусимо визволити її. Як настане ніч, хочемо вдертися до Аронового дому. Покажеш нам дорогу?
- Зроблю все, що в моїх силах, але...
- Що ж? Яке це "але"? — нетерпеливо перебив Фогельвандер.
- Але ця робота дуже тяжка, брама замкнена, чуйні пси увикаються по подвір'ї. Аронів вірний сторож має ключі при собі та не відчинить нікому, хто не знає щоденного гасла. Дівчина ця всередині дому, кожні двері товсті, дубові, позамикані.
- Поясниш нам усе докладно пізніше, — сказав Фогельвандер.
- До вчора ще далеко. Вечором, як розглянешся краще, вернися, розповіш нам усе точно. А як зрадиш, затам собі, що не допоможе тобі ані Арон ані Шахин. Куля від нас трьох не мине тебе.

11.

За які три години Каганенко вернувся і здав звіт із своїх спостережень.

— Хвiрткою не дістанетеся ніколи — говорив він, бо сторож, який спить зо мною в буді, без гасла вам не відчинить. Коли хто задзвонить, він не відчинить, доки не почує умовленого знаку. Треба, щоб Квач і Порвиш узяти з собою драбину, найкраще шинурову, бо паркан високий. Я обдумав такий плян: нарочно вкину мою шапку в воду, а потім, нібиго щоб висохла, повішу на гостро кінчасто-

му залізному палику, які є що крок на паркані. Це буде для вас знак, щоб туди перелазити.

— Дуже гарно. — сказав Квач.

— Далі слухайте: дверима не дістанемося ніколи до середини, навіть якщо б дома не було живісінької душі. Всеньку ніч ми мусіли б прогайнувати, щоб розбити такі двері. Це грубезні дубові двері, цілі ковані залізом.

— Але ж вікна в пивниці закратовані — завважив офіцер.

— То правда, та я оглядав їх добре: одно вікно має вже дуже перержавілу крату, я її трохи підпилював тепер. Може до вечора обдумаю ще якийсь кращий плян. Тимчасом вернуся і чекатиму вас у моєї буді, що під парканом.

Фогельвандерові позичив шнурову драбину один офіцер із військового магазину. Фогельвандер найняв віз із будкою, запряжений трьома кіньми та сказав чекати в означений час у безпечному й затишному місці. Вже запала темна ніч, але Фогельвандер чекав аж зовсім стемніється і всю землю закрие непроглядна, густа мряка. В місті вже давно затихли були ярмарочні крики, крамарі пороз'їздилися, вулиці опустіли. Тихесенько й обережно проходив Фогельвандер і його оба підстаршини та ступали здовж паркану, шукаючи означеного знаку — Каганенкової шапки.

— Ось тут вона! — прошепотів Квач, зупиняючи Фогельвандера та вказав її завішену доволі далеко від буди, в якій повинен був спати Каганенко, а також і дверник. Не гаючи часу, закинув драбинку на паркан.

— За мною! — сказав тихцем Фогельвандер і поліз перший по драбинці.

Коли опинився на верху паркану, вхопився залізних дрючків, розмахнувся та скочив наділ. Станув при самому паркані з другого боку і сказав обом злазити вділ, хопившись за його барки.

Це все відбулося продовж одної хвилини. Та ледве всі три опинилися по другому боці паркану, з другого кінця подвір'я почувся завзятий гавкіт собак. На гавкіт собак вибіг із буди низенький, але кремезний чоловік. По самому зрості пізнати було вже, що то не Каганенко. Ще не зробив він багато кроків, як йому на здогін пустився високий чоловік — отже це був ніхто інший, лише — Каганенко. Як почув шелест на паркані, вдавав, що здорово спить, а що йно, як дверник вибіг із буди, вискочив теж за ним. Як зрівнявся з дверником, закинув на нього великий, довгий і широкий міх. Дверник замотався, впав на землю.

— Сюди, до мене! — кричав Каганенко, витягаючи мотуззя зза сорочки. Квач, Порвиш і Фогельвандер прискочили в цю мить до нього. — Тепер ви кінчайте в'язати його, а я підду заспокоїти собак. Кинув Квачеві дві хустини, які теж приніс був із собою, (а мав їх під подушкою) і побіг до буди. Виніс цілий мішочок костей, свіжих баранячих рогів і кишок. Собаки позатягали ті ласощі по кутах, затихли, лише потрохи гаркотіли, щоб їм хто не захотів відбирати їжі.

За той час Квач і Порвиш обв'язали добре голову дверникові густою хусткою, другу хустку обвинули ще довкола мішка, в місці, де була його голова, та залишили його в спокою.

— Тепер ходімо до пивниць, — прошепотів Каганенко й пішов уперед. Перейшли короткий коридорик, Каганенко скрутив у бік, пройшли ще кільканадцять кроків.

— Ось ми вже й на місці, — сказав Каганенко, вказуючи вікно. Підпиловувати вже не треба було. Всі чотири по черзі стали шарпати кратою; вона скоро подалася. Вирвали її, поклали на землю при стіні. Всі чотири повисакакували на малесеньке подвір'ячко, підійшли під стіну, де були два вікна. В одному вікні світилося.

— В котрому вікні бачив ти ту дівчину? — спитав Фогельвандер Каганенка.

— В отому — сказав Каганенко, вказуючи на вікно — але воно закратоване.

— То вліземо крізь освітлене вікно, — сказав Фогельвандер.

У цю ж хвилину світло зникло у вікні, а появилася в другому, закратованому.

— Тим краще для нас, — сказав Квач, що завважив це зараз. Порвиш і Каганенко хай стануть разом при купі, я на їх барках підлізу до вікна, витисну крати, сам скочу перший досередини, а вам спушу драбинку, бо нема на чому її зачіпити.

Так і зробили. Квач вскочив у кімнату та відізався до приятелів: — У цій кімнаті нема нікого, але в другій чути якийсь закриплий голос, наче б старої ропавки.

Фогельвандер виліз по драбинці, яку Квач держав кріпко обома руками. Після офіцера вліз Каганенко, а за ним Порвиш. Коли він влавив, зачепив острогою в отворену раму, при цьому вікно вдарило об стіну, одна шибка збилася та з брязкотом упала на землю.

Нараз із другої кімнати, на брязкіт розбитого вікна, відчинилися двері з бічної кімнати — на порозі станула стара-старезна жінка з каганцем у руці. Висока, жовта на лиці, вкритому морщинами — стояла без словечка, наче нічна примара. Коли ж побачила серед кімнати чотирьох чужих людей, поступилася на один крок із порога і при цьому затріснула двері за собою.

І далі стояла наче німа, сині її уста заворушилися мов хотіли кричати рятунку. В цю ж мить прискочив до неї Квач, вихопив пістоль, приклав її до грудей, а другою затулив їй уста: — Бабо, одно слівце з твоїх уст і тебе нема!

Фогельвандер розглянувся тимчасом по кімнаті та пізнав, що це та сама, з якої Шахин показав був йому гарну фанаріотку.

— Відчини двері! — крикнув Фогельвандер до старухи, що все ще стояла наче німа під загрозою Квачевої пістолі.

— Там нема нікого, пустить мене, — просила стара жінка.

— Еріно, Еріно! — кричав Фогельвандер. — Батько шукає тебе!

На ці слова почувся шелест із другої кімнати. Хтось легенькою ходою підійшов до дверей, і почули той самий голос, який так іще недавно зворушив був Фогельвандера до глибини душі.

— Я тут! Рятуйте!

Фогельвандер чув, як слабі Ерініні руки надаремне старалися витиснути двері.

— В цю мить, відьмо, відчини! — кричав Фогельвандер.

— Не маю ключа. Забула його. З переляку я затріснула двері, пружина запала й ніхто тепер не відчинить цього замку — говорила рішуче старуха.

— Бабусю - бабусенько, — говорив Квач, протискаючи ще сильніше дуло пістолета до її грудей і наче легесенько рухаючи курок — один мент — не жартую, і тебе не буде в живих!

Старуха мовчки вказала рукою зовсім незамітну пружинку на замаскованих дверях.

Фогельвандер потиснув, двері відскочили. Вибігло з них молоде, гарненьке, перелякане дівча.

— Батько, де мій батько!? — питалася Еріна.

Фогельвандер узяв її за руки й заговорив по італійськи.

— Батька нема, але ми ті люди, що прийшли вас рятувати. Еріно, бачите мене вже вдруге. Перший раз ви надармо благали рятунок, але я ваших слів розпукі не забув.

Під час тієї розмови Фогельвандера з Еріною, відбувалася менше романтична дія. Квач в'язав сильно руки й ноги старої, а Каганенко зав'язував їй уста довгою грубою хусткою.

Тепер знову держав кріпко шнурову драбинку й усі зійшли спокійно за порядком. Він сам опустився на барки Порвишеві й Каганенкові та зіскочив на землю. Пішли тією ж дорогою, що й були прийшли. На подвір'ї побачили зв'язаного сторожа, який був у мішку, собаки обступили його, гаркали, але ні сторож, ні собаки нічого не могли вдіяти, так кріпко був обв'язаний від ніг до голови.

За добрих кілька хвилин були вже в чистому полі та пропали в нічній темряві.

12.

Фогельвандер, як лише приїхав з Еріною до Львова, примістив її у свої родички. Еріна подала дві місцевості, в яких міг бути її батько, Мавродукас, а саме Царгород і Яси. Фогельвандер повишукував у львівських знатних купців адреси торговців тих двох міст. Із ними Мавродукас, як багатий купець, що торгував із заграницею, міг бути в купецьких взаєминах. Порозсилали листи до різних фірм і чекали відповіді. Відповіді на листи тоді було годі скоро надіятися.

Так то минали Фогельвандерові й Еріні дні на вичікуванні вістки з заграниці, як нараз прийшов наказ, щоб Фогельвандер із своєю сотнею чужинних драгунів негайно виїздив до Кам'янця Подільського, для скріплення томошньої твердині. Хоч і нерадо, Фогельвандер мусів покинути Львів. Ледве кілька днів побув Фогельвандер у Кам'янці, як уже судилося йому пережити кілька немилых і небезпечних пригод. Раз вертався з невеличким відділом драгунів від Руської Брами до замку Карвасари, коли несподівано впав постріл. Куля засвістала попри його капелюх. Вояки кинулися зараз у сторону, з якої впав постріл, перешукали всі закутини — але надаремне. Постріл залишився тайною. Другий раз вертався Фогельвандер сам один у ясну місячну ніч додому, як нараз два вояки в червоних уніформах піхоти кинулися на нього. Фогельвандер вистріляв, але не поцілив, став боронитися шаблею. Почулися кроки

нічної патрулі і оба вояки пропали, мов камінь у воду. Була це, видно, добре обдумана засідка. Фогельвандер добре запам'ятав собі обличчя обох напасників; наступного дня командант твердині барон Вітте приказав цілому відділові станути до рапорту. Фогельвандер перейшов із генералом уздовж відділу піхоти, оба приглядалися лицам кожного вояка — напасників не знайшли. Видно напасники переодяглися були за вояків. Третім разом, як Фогельвандер відбрав рапорт у своїй квартирі від вахмістра Порвиша, куля пробила шибку вікна. Фогельвандер і Порвиш кинулися на вулицю, але далеко до вкля не було нікого.

Одного дня ввійшов до Фогельвандерової квартири задиханий Порвиш і викликнув: — Маємо його, пане ротмістре!

— Кого?

— А кого ж, якби не Шахина. Перед хвилиною ішов я Карвасарами та побачив його, як ішов кільканадцять кроків передо мною. Я відразу пізнав його. Ішов я за ним тихесенько нишком, так що він мене певно не бачив і я знаю вже, де він скривається. Я припровадив тут із собою патрулю та вступив до вас, пане ротмістре, візьмо його як барана.

Пішли не гаючись на згадане місце, дім обставили довкола жовнірами, ввійшли до середини, перешукали всі закутки — в хаті не було нікого...

Все ж Фогельвандер мав уже доказ, що Шахин напасівся на його життя, що нарочно приїхав до Кам'янця, щоб убити його. Але якось по тім не мав уже ніякої пригоди. Вже став здогадуватися, що після стільки даремних спроб Шахин понехав свої злочинні замисли, або принайменше відклав їх на пізніше.

Фогельвандер і далі мусів вибиратися зі своїм відділом проти конфедератів в околиці Кам'янця, так що навіть по кілька днів не було його в Кам'янці. Коли раз після довшого походу втомлений спочивав у своїй квартирі, почув нараз шелест біля дверей. Двері відчинилися і на порозі появився низький, атлетично збудований чоловік із численними загоїнами на лиці. Зодягнений був у гарний кустий козацький жупан, підперезаний широким козацьким поясом, у руках держав гарну високу кримку. Зараз за ним убіг великий собака, кудлатий, темно-сірої барви, з обгьтими вухами і хвостом.

Фогельвандер зірвався з ліжка та схопив за пістолю, що висіла на стіні. На цей Фогельвандерів рух собака наїжився, Загарчав страшно та хотів кинутися вперед. Той чоловік схопив собаку одною рукою, кинув ним із усієї сили об стіну. Собака сів, але й далі, гарчав і не спускав з очей Фогельвандера.

Фогельвандер зліз із ліжка та спитав прибулого, чого хоче. Незнайомий глянув на офіцера маленькими очима, що ясніли весело. Офіцер із пістолем в руці вдвлявся пильно в лице гостя і нараз викликнув:

— Трохим-компанієць!

— Слава Богу, пане ротмістре, це я Трохим-гайдамака, а ви мене не впізнали...

Його дійсно тяжко було пізнати. Порядний одяг, голова гладко

обстрижена, лице обголене, вигляд сміливий, поведінка певна та спокійна, змінили дуже давнього Трохима.

— Що ви тут робите, Трохиме? Чи ви знаєте, як хто лише побачив вас у мене, я мусів би дати приказ арештувати вас і ви зноє опинилися б у льоху.

Та лицем Трохима пробігла усмішка.

— Вже ви мені пробачте, пане, але от, по щирому мовивши, Трохим того не боїться... Знаю я куди йду та й чого йду...

— Трохиме, та ж ви прийшли по свою смерть або кайдани...

Трохим перебив офіцерові: — Ні, ви того не зробіте, — сказав спокійно — а чому не зробіте, то я вам скажу. На кулю є куля, на вогонь є вогонь, он у мене є теж пістолі.

— Знаю я коли прийти та й чого прийти, — говорив далі спокійно Трохим. — Уже мене Ляхи живцем не дістануть у свої руки, замудрий я вже на тако... З вами тут нема нікого, двері сінешні я запер від середини. Ви тут один, а нас двох!

— Як це — скрикнув офіцер — та ви напосілися на мене та й привели із собою ще й памрата?!

Трохим знову всміхнувся:

— Ет, пано, зле ви мене розумієте! Нас тут є двох: я і Бімбаши! Ось цей Бімбаши, собачка моя. Де ж це чоловік? Він кращий за чоловіка! Це мій брат і друг. Ось цей Бімбаши, що його бачите!...

Кажучи це, ногою торкнув собаку, а собака наче б розумів, що про нього говорять, глядів на свого господаря веселим оком і до ніг йому тулився. Його кудлата шерсть подекуди облízла, на лобі було видно широку, незарослу загоїну, що йшла від носа аж до ока, одна з передніх ніг була крива, видно зломана.

— То мені мудрий собачка—говорив Трохим, поглядаючи ніжно-широ на звірка — то мені брат — цей Бімбаши! Коли б лише на двох ногах ходив, а вмів говорити, варт бути отаманом... цілий курінь водив би, а добре... недаром він гайдамацький собака. Та до того сміливий і сильний, вовка візьме, чоловіка повалить... П'ять літ він зо мною ходить, у найгустіший вогонь бувало за мною біжить... Турецька куля ногу йому зломала, он, як бачите, а почерез лоб драгун його так шаблоюкою впарив... Світ цілий зійти за таким собачкою... хвацький молодець! Ляхів звітрить, драгунів не любить, як блискучий гудзик зобачить, уже кинувся б... Он як на ваш мундір глядять!

Собака справді вишкірив зуби й увесь час гаркотів, не спускаючи очей з Фогельсандера, наче б тільки чекав найменшої вказівки свого пана, щоб кинутися на офіцера.

— А як ми знайшлися, пане, то чудо-диво! — говорив далі гайдамака, що розгарячився, вихваляючи свого чотиринижного друга. — Коли ми тоді з Пуюком до скарбу йшли, як уже знаєте про те, я залишив Бімбашу при возі біля ячинецької коршми. Бімбаши вірний друг і сторож; краща варта ніж чотирьох вояків із мушкетами. Розшарпає, на смерть загриве, хто б його доторкнувся: порушати дасть себе, а соломинки з воза взяти не дав би нікому. Не вернувся вже Пук із тієї виправи, згинув зрадник із мосі руки, але я теж не

вернувся, бо мене драгуни забрали. А що зо мною потім було, то ви вже знаєте. Коли ж я втік із того вашого монастиря у Львові, день і ніч ішов я, щоб дістатися в ці сторони, бо тут чоловік знайомий, як у себе дома. Слабий я був іще, вітер міг мене перевернути. Рачкував я, коби лише далі та безпечніше. Приволікся я до яничинецької коршми, бо там сторож — добрий мій друг, сам колись із гайдамаками ходив. Я знав, що він сховає мене, а не видасть. Ніч уже була, як я вліз у сіни, а тут чую, як щось: бевх! на мене лапами на груди. А то Бімбаха був, собачка моя! Як же зачне він тишитися, а радіти, а скакати, а гавкати, а скомліти з великої втіхи... моцний Боже! — наче дитина, що рідної мами давно не бачила! Ось і ми тепер знову разом, я і Бімбаха! Так ми й до вас у гості прийшли, пане!

Фогельвандер, терпеливо вислухав Трохимового оповідання, бо зрештою не міг перебити компанійцеві: та так він розбалакався і розщедрився, що це навіть було неможливе. Нарешті спитав:

— Чого ж ви хочете, Трохиме, чому шукаєте вашої загибелі?

— Я мосі загибелі не шукаю, але за вашу боюся тай задля того мене тут бачите. Тож пильнуйтеся ви, наважилася зрада на вас якась. Слухайте ви тільки, що вам повідаю. Відколи я втік зі Львова, переховувався в яничинецькій коршмі у сторожа, поки не вернулося потрохи здоров'я. Вчора вночі я під жолобом лежав, у стайні лежав, а Бімбаха коло мене. У стайні були три чоловіки, нараджувалися між собою. Мене вони не бачили, а я чув усе. Один намовляв двох інших, щоб сьогодні ніччю до Кам'янця пішли, охвицера одного вбити. "Заробите по п'ять червінців — мовив він — як його живцем візьмемо, або вб'ємо, але трупа приставити треба". Чую я це, та небагато воно мене цікавить. Думаю собі: хочуть убити охвицера, — хай їм на здоров'я буде; вбив і я вже не одного, а охвицери нас, гайдамаків теж не пожалкували ніколи. Буде одного червоного кабата менше у світі; для чорта втрата, для нас зиск... От так я собі думав, але слухаю далі, бо і як не слухати, коли балакають собі на два кроки від мене. Так мовить знов один, отой гершт: "Діло легко піде, візьмемо його в ямі, наче лисицю. У цьому домі, де він живе, сторож з нами тримає. Двері вночі відчинить, нас впустить, а як буде по роботі, випустить знову". Чую я те, тай знову міркую собі: Дешево вас згодили, що правда, то правда, за голову п'ять червінців — та як нема роботи, то й це добре.

Фогельвандер став тепер слухати дуже уважно, додумувався, в чому справа.

— Гочовіть скоро, Трохиме далі! — наглив гайдамаку.

— Коли ті три перестали балакати та пішли, я лежав іще собі, потім устав тай іду до вооіт, на світ Божий глянути трохи. Дивлюся я, а вони при воботах стоять собі, наче б на когось чекали. Нараз повітає один: "Он їде тепер, покажу його вам, аби ви знали, чия голова має бтти в нашому мішку". — Позиваю я теж та й аж перехрестився, очі протираю. Чи то ви, чи не ви?! Ні, таки це ви! Їхали ви на коні з драгунами; за вами зараз тойсамий вусатий вахмістр, що над нами був у львівських шанцях. Спізнав я вас відразу тай бачу, що то на вашу голову напосілися... Го, го... — думаю собі,

ділу копу охвицерських голів, яких хочете, але цього мені не чіпайте. Вже це мій охвицер, добрий чоловік, серце мав для мене — цього вам не дам. Так я зараз нишком із коршми на поле, а потім за вами та й за драгунами. Ви дорогою — я полем, ви полем — я дорогою. Ви до міста, я за вами, ви до квартири, а я теж... Ось і все Трохим розповів, що знав. Пильнуйте ж ся ви, а добре, вночі гості до вас прийдуть.

Фогельвандер стояв мовчки наче під глибоким враженням від оповідання. По хвилині задуми відізвася:

— Спасибі вам, Трохиме. Тепер відходіть, та хай так буде, наче б вас тут і не було. За кілька хвилин може прийдуть до мене воляки, а як рознеслося б це поміж людьми, не знаю, чи мені вдалося б урятувати вас перед командантом бароном Вітте.

Трохим стояв спокійно, наче б і не чув офіцерової перестороги.

— Ідіть, ідіть, Трохиме, бійтеся Бога, я бачу жовніри йдуть до мене. Виходіть задніми дверми тай через сад.

Трохим послухав офіцера, але йшов спокійно, а за ним вірний Бімбаша. Ще на відхідне говорив до офіцера, а далі до себе самого:

— Який же ви дивний пан, який дивний. Призадумайтеся іно гарненько, гей роздумайте добре!

Як Трохим вийшов поза Кам'янець, вертався до янчинецької коршми. По дорозі думав над чимсь похмуро, час від часу бурмотів щось сам до себе.

— Е, що тут говорити довго та голову сушити. Як я сказав, так і буде: поділимо скарб на три рівні частини й кінець. Так ділитиму й ділитиму на рівні частинки, аж ретельно все поділю. Потім одну частину понесу до Веренчанки, у монастир, для бідних кріпаків-панщизняників, потім другу візьму та занесу пані додому, як не візьме, вночі на поріг покладу, через вікно всиплю. Третя купа для мене, от і по моєму.

Кінчаючи ті слова, Трохим опинився біля янчинецької коршми. Та не поступив туди; завернув наліво в поле — та йшов д'ярам.

— Нині зачну ділити, — скорше покінчу. То Тобі, Боже, це твое, пані, а те тобі, гайдамако, аби кривди не було!

І наче б ця думка пройняла його справдешнім вдоволенням, Трохим засміявся, кримку набакир затиснув і Бімбашу ніжно погладив.

Не спостеріг Трохим, коли минав коршму, що з неї крізь брудні віконні шибки визирала якась руда голова, як іскрилися її хитрі очі, що впилися в гайдамаку з виглядом дикої, осоружної втіхи...

Коли б не брудні шибки коршемного вікна, побачили б ми, як його лицем промайнув усміх, повний ненависти й завзяття, а з цього усміху пізнали б ми, що той, який так цікаво приглядається Трохимові, був ніхто інший, а Шахин.

Трохим йшов весело полем і підсвистував собі, а Бімбаша, наче поділяв радість свого пана, скакав, погавкував розрадуваний та вганяв із пустощів за кожною підлітаючою вороною.

Щораз більш меншала постать Трохима, коли з янчинецької коршми вийшли три чоловіки та пустилися в цьому ж самому напрямі, в якому зник гайдамака.

Трохим минув поле та вийшов на беріг скелистої яруги. Тут станув і розглянувся, але не бачив нікого, бо всі ті три чоловіки були заслонені рядом кущів, що росли при кінці поля. Трохим опустився в яр із крутими, стрімкими стежинками та йшов далі певним і скорим кроком. Коли б йому що хвилинки не заслонювали виду відломи скель і стіни ущелин, був би може на першому-ліпшому закруті спостеріг, як три якісь чоловіки поспішали за ним нишком, а сторожко, скриваючись зручно серед схилів скельних яруг.

Одначе Трохим не оглядався, всі думки його були зайняті постановою поділу скарбу. Рухав руками, наче б уже числив дукати, та вдоволено бурмотів.

— Маєш Тобі, Господи Боже!.. маєш тобі пані!.. маєш тобі, Трохиме!.. Всім рівно, кожному з чубком, нікому кривди!..

13.

Трохимові слова, що Фогельвандера мають убити найняті люди та що їх впустить сторож дому — сповнилися. Коло півночі прийшли вони, та як лише переступили поріг, заховані добре вояки привітали їх пострілами. Всі три змовники були теж озброєні, але прийшлося їм стріляти наосліп, тож нікого навіть не поранили. Всі три згинули. Сторож дому, тяжко ранений, признався перед смертю, що усіх їх найняв якийсь незнаний йому з прізвища чоловік. Проте з опису, який подав умираючий, не було найменшого сумніву, що це був Шахин. Розіслали всюди точний опис особи Шахина з приказом арештувати його та приставити до Кам'янця. Все те нічого не помогло — Шахин пропав, мов камінь у воду.

Третього дня після тієї пригоди, Фогельвандера покликали до команданта Кам'янця, генерала Вітте.

— Ще сьогодні маєте від'їхати з відділом ваших драгунів до Жванця, — заявив Вітте Фогельвандерові. Я дістав наказ, перебрати нашої посла від Туреччини. Хай ця парада відбудеться при участі вашої чужинецької сотні, що ще з усього нашого війська якнайкраще виглядає. А то інакше був би сором для нас. Мусимо якось прикрити наші злидні гарним плащиком, щоб із нас сусіди не насміхалися, бо вже й так нам у ці нещасні часи залишилося мало поваги. Тож поїдете до Жванця. Посол Бокамп вернувся вже з Царгороду, задержиться в Хотині, а відтам нам його баша передасть. Туреччина зробить це із свого боку Дністра напевно з великою парадом. Я знайшов би доволі людей для цього, але знаєте самі, яке те наше польське військо. Все воно обідране, не має гідного мундиру, а яке їх озброєння!..

Фогельвандер був у поході до Жванця зі своїм відділом, поки ще минуло полудне. Ціла та парада відбулася на Дністрі, як граничний ріці, якої один беріг належав до Туреччини. На Дністрі устали пором, вистелений червоним сукном, на самій середині розділений на дві половини, так що одна половина притикала до турецького, друга ж до польського берега ріки.

Коли Фогельвандер кинув оком на Дністер, що закручувався тут у виді півмісяця, та на міст застелений червоним покривом, ми-

моволі пригадав собі ніч, проведену у Львові при грі з італійським чи радше жидівським газардним авантюристом, що перший дав йому несподівані подробиці про батька в'язненої Єріни. Пригадалася йому ця жартівлива ворожба Сенгаля: "Бачу твою дочку там, де граничний півмісяць пробивається сріблом на червоному помості, в руках чоловіка з волоссям чорним як ворон, котрий з далеких піль і лісів мандрує". Цей спогад викликав усмішку на устах Фогельвандера, бо і справді Дністер закручував тут срібlistим граничним півколом, на ньому був червоний поміст, а по помості мав перейти "чоловік із далеких піль і лісів" — Лясопольський де Бокамп.

Дали знак, що посол покидає Хотинь. Коли Бокамп у товаристві хотинського баші, славних агів, яничарських беїв і кігаїв, увійшов на турецьку половину порому, з обох берегів ріки роздался привітальні гарматні стріли. У великому наметі мав відбутися бенкет. Туди пішли всі старшини зі штабом і послом Лясопольським, заки мали від'їхати до Жванця. Фогельвандер уже теж готовився ввійти до намету, коли нараз почув якусь метушню і крики. Якийсь старий чоловік у грецькій народній ноші кидався завзято, відтрючував жовнірів і лаявся різними мовами. Фогельвандер прискочив до нього.

— Пане офіцере, — говорив схвильованим голосом по французьки — пустіть мене до пана Бокампа! Мушу бачитися з ним конче і то зараз!

— Це неможливо — успокоював його Фогельвандер — із послом ви тепер не можете говорити. Їдьте до Жванця, там пан Бокамп-Лясопольський побуде кілька днів у квантанні, то собі там поговорите з ним вигідно.

— Ні, ні, так не може бути! — кричав Грек і шарпався, щоб видертися від жовнірів, які заступали йому дорогу. — Мушу бачитися з ним, коли нарешті віднайшов його. Пророкування здійснилося: тут є срібlistий півмісяць, тут червоний поміст, тут буа (дерева), тут камп (поле), тут Бокамп, чоловік із піль і лісів.

Фогельвандер задрижав з наглого враження від цих слів.

Грек усе ще викрикував:

— Пустіть мене, пустіть! Бокампе, опришку, віддай мені мою дочку! Змилосердися надімною!

Фогельвандер приступив до нещасного батька.

— Заспокійтеся, пане. Чи ви називаєтеся Мавродукас?

— Так, я Мавродукас, бідний, нещасний батько! Пустіть мене!

— Вашій дочці на ім'я Єріна?

— О так, Єріна! — скрикнув батько — то вона тут? Ви знаєте її? Де вона, ах де вона?

Фогельвандер узяв його за обі руки та сказав:

— Побачите вашу дочку, дістанете її назад: Єріна у Львові. Будьте спокійні, а довідаєтеся про все.

Сказавши це, Фогельвандер відпровадив Грека набік і коротенько розповів йому все про його дочку. Старий фанаріот стояв хвилину мов закам'яний із радощів, а там підійшов до жовнірів і став розсипати поміж них дукати, плакав і сміявся на перемінку. Що хвилини вертався до Фогельвандера, щоб його обіймати й цілувати.

Після кількох хвилин на бенкеті Фогельвандер вернувся до Мавродукаса. Мав наказ негайно вертатися до Кам'янця, тож вирушив зараз до Жванця. У Жванці задержався лише коротенько, доки жовніри не приготувалися до походу. Старий Грек сів на вільного коня і їхав попереду побіч Фогельвандера, який розповідав йому тепер щераз точно про пригоди його доньки. У Жванці Фогельвандер написав листа до своєї своячки, в якій примістив був Еріну, та дав цього листа щасливому батькові. Грек найняв зараз віз, запряжений трійкою коней та від'їхав до Львова.

Роздумуючи над останніми дивними подіями, доїздив Фогельвандер до Кам'янця. Кільканадцять кроків від янчинецької коршми побачив великого собаку, в якому зараз пізнав Бімбашу. Собака штигулькан на трьох лише лабах, четверту держав у повітрі, видно була поранена. За Бімбашею йшов якийсь селянин у полотнянці. Та це не був Трохим.

Під'їхав туди з Порвишем. Коли доїхав до собаки, побачив, що Бімбаша весь був окривавлений, а на голові та й на тілі мав сліди свіжих глибоких ран, з яких іще сльозила кров. Приказав селянинові стати, а Бімбаша, як побачив мундирі, загавкав слабим, захриплим голосом і гаркотів, показуючи великі, страшні зуби.

— Відкіля машш цього собаку? — спитав строго Фогельвандер. — Віч не твій! Куди з ним вибираєшся?

Селянин поклонився покірно та промовив несміливо: — Це не мій собака, пане, от причепився мене, якесь недобре письько, бодай щезло.

— А ти хто?

— Я сторож із коршми, пане.

— Коли так, то ти знаєш Трохима та й знаєш добре, що це його собака. Чого ж говориш неправду?

Сторож збентежився й налякався, став мняти шапку в руках й каже:

— Та чийже ж був би, як не Трохима, правда, щира правда, пане.

— Тож кажи мені зараз, де Трохим? Але говори правду, бо мене не обдуриш. Як збрешеш, зараз скажу наложити дйби та підеш копати шанці під Кам'янцем.

— Пане, клянуся на Христа, що не знаю, де Трохим. От певно, якесь лихо придибало його! Може де землю добре гризе... Ось, пане, з цим собакою пішов був... Собака вернувся, а він ні. Трохим у нас у стайні ночував. Як не вернувся, думаю собі: нема його, то нема. що ж я тут пораджу. Та прийшло це письько вчора раз до мене, закривавлене й покалічене, як зачне вити, а скомліти, наче б мене просило, щоб за ним іти. Мало що зубами мене не тягне, а знаки дає, як уміє, щоб іти за ним. От, бачите, пане...

Бімбаша видно був таки дуже неспокійний. Гаркав грізно на Фогельвандера, підбігав до сторожа, жалісно скомлів, відбігав уперед, оглятався, чи не йде хто за ним, та знову вертався, ласився, наче б за собою йти просив. Фогельвандер прикликав одного вояка,

зліз із коня, Порвишеві теж сказав злізти та передав оба коні воякові. Приказав йому чекати в коршмі. Драгунів відіслав під командою молодшого старшини до Кам'янця, а сам із Порвишем постановив іти за сторожем і Бімбашию.

— Іди попереду! — сказав селянинові. Сторож пішов, а бідний Бімбаша скакав уперед, оглядаючися що хвилини поза себе. На кільканадцять кроків за ним поволеньки йшли Фогельвандер і Порвиш. Минули поле, ввійшли у глибокі яри. Дорога, що її вказував Бімбаша, вела урвищами й проваллями, понад берегом скелистої яруги. Фогельвандер поглядав у глибоку кручу й задержався на хвилиночку. На дні кручі лежав якийсь людський кістяк, на якому пізнати було ще останки селянської полотнянки. Череп білівся на сірому тлі скелі; на голові було ще трохи волосся з "оселедця", тіло, видно, об'їли зовсім звірі й гайвороння. Біля кістяка лежав кинджал.

Фогельвандер пригадав собі Трохимове оповідання про Пука...

Тимчасом Бімбаша скакав далі та щораз більше спшився, хоч покалічений. Фогельвандер і Порвиш йшли за сторожем і собакою дикою, небезпечною стежиною. Минали дебри й виломи, спиналися по стрімких скелях, продиралися крізь густе хащовиння, сходили глибоко в доли й ущелини.

Бімбаша не задержався ніде. Йшли ще може з пів години. Нараз собака став зісуватися по спадистій скелі. Сторож, а за ним Фогельвандер і Порвиш із великим лише трудом злізли наділ, придержуючись руками каміння. Опинилися в малому ярі, окруженому довкола скелями. У стіп одної з цих велетенських скельних стін росли густі карловаті кущі. Бімбаша кинувся крізь гущавину та пропав там із очей. Фогельвандер прискорив ходу. Поза кущами була в скелі печера, заслонена звідусіль буйними хащами. У цій печері пропав Бімбаша. Фогельвандер хотів піти за собакою досередини, але зашпотався, а як глянув перед себе, подався назад переляканий.

При самому вході до печери лежав труп. По самій середині його чола була кривава рана, певно від влучної кулі. У руці трупа була ще невстрілена пістоля; сині, закостенілі пальці держали ще її судорожно. Отямившись із першого враження, Фогельвандер глянув пильно на лице вбитого: не було йому знайоме. Обминаючи трупа, Фогельвандер увійшов у печеру. Щось жахливого побачили його очі. Печера була дещо освічена. Крізь густе листя кущів, що росли буйно при її вході, наче крізь живі, зелені занавіски впадало в глибину соняшне проміння, а світло, що продиралось поміж порушуваних вітерцем гіляки, дрижало якимось так дивно та додавало чогось магичного цілому образу.

По самій середині печери лежав другий труп. Його шия була страшно пошарпана, так, що голова ледве держалася тулуба. Ця страшна рана не могла походити від звичайної зброї — лише зуби роз'юшеного звіра могли так знущатися над своєю жертвою. В руках трупа видно було темно-сіру шерсть, напевно Бімбашину. Лице було таке погрижене, що тяжко було його розпізнати, тільки кидалась в очі довга, чорна борода, вкрита зціпенілою кров'ю.

Фогельвандер з огидно відвернувся вбік, та тут побачив щось

іще більш жахливе. У найглибшій частині печери видно було свіжо відкопану яму, а зараз побіч побачив Фогельвандер Бімбашу, який із скаженим гаркотінням кинувся на трупа третього чоловіка. По рудій бороді, по вигляді лица та по одязі пізнав Фогельвандер — Шахина.

Лежав навзпак, увесь закривавлений, із страшним п'ятном смерти на лиці, викривленому судорогами жихливих мук. Бімбаша ступив на Шахинових грудях, увесь час гарчав, зачервонілі очі в'яли в лице трупа, дотикав його носом та і так хвилиночку чекав, наче б хотів переконатися, чи жертва не дасть іще знаку життя.

Фогельвандер підійшов ближче та побачив, що Шахинові уста були розхилені, повні золотих п'ястрів. З-під трупа виднів тріснутий мішок, а з нього розсипалися дукати, рублі, золоті ланцюжки, шнури перел і коралів...

Уся ця частина печера була засіяна золотом і сріблом. Були там перстені, найрізніші гроші, золоті та срібні. Фогельвандер ступив крок поза себе й побачив, що його ноги грязнуть у крові. Щераз оглянувся по печері. Шукав Трохима. Не було тут його тіла. Рівночасно теж і Бімбаша кинувся в темний кут, але зараз вернувся і став скигліти, неспокійний вибіг із печери та вітрив сліди, мов когось шукав, а там і пропав кудись.

— Де ж собака? — спитав Фогельвандер сторожа янчинецької коршми.

— Шукає Трохима, — відповів сторож, — побіг далі за слідом. Он там, зник тепер за скелею.

— Пане ротмістре, — відізався Порвиш — якщо Трохим був тут, то може зомлів, а може був тяжко ранений, тому цей розумний пес привів нас сюди.

— А де ж він дівся? — запримітив офіцер.

— Он де, — сказав сторож — Трохим певно прийшов був до себе, підвівся тай пішов далі в дебри, заки собака вернувся. Дивіть, пане, он тут сліди крові.

І справді від печери видно було сліди крові. Фогельвандер пішов за тими слідами та стрічав то тут то там загублений дукат чи іншу золоту або срібну монету... Може тяжко ранений гайдамака хотів рятувати життя та частинку скарбу з місця, на якому його так зрадливо заскочили. Відходячи, значив сліди свої кров'ю і грішми.

Ті сліди кінчилися на кількадесят кроків ув укритій скельній заглибині. На цьому місці було більше крові разом, були теж кущики Трохимового одіння. Видно, тут він перев'язав свої рани, бо з цього місця вже не видно було слідів крові. Фогельвандер вернувся до печери, щоб іще раз глянути на страшний образ. Було це побоевище, на якому, найправдоподібніше, Трохим при допомозі Бімбаші поборов трьох своїх ворогів.

Чоловік, якого труп лежав при самому вході печери, входив до неї, видно перший, та заки сам успів вистрілити, згинув від влучної гайдамацької кулі. Бімбаша, правдоподібно, боровся з другим чорнобородим напасником, — а Шахин сам мусів зводити смертельний бій із компанійцем. Тіло Шахина було густо поколене кинджалом, кільканадцять глибоких ран було на ньому...

Полудне давно вже минуло — пора була вертатися. Не греба було їм обом розглядатися куди йти, бо ячинецький сторож із бистрою справжнього сина природи вказував дорогу з ярів у поле. Щойно пізнім вечором вернулися Фогельвандер і Порвиш із сторожем до Кам'яниця. Тут Фогельвандер казав закувати сторожа в диби...

15.

Сотник Тимохвій Клишко, сперся на стовбур зваленого бурею спорохнявілого дерева та оглядав уважно вершок могутнього дуба, що височів кільканадцять кроків подальше нього.

Ліс тасмно шумів. На сході небо ледь-ледь зарожевіло, нісся тихий легіт між деревами: благословлялось на світ.

Сотник Клишко зняв помалу шапку й перехрестився. І знову глянув на вершок дуба.

Але вершок дерева щезав ще в теміні нічної імлі.

— Ще час! — подумав Клишко. — Адже ж Трохим виразно сказав: коли перший промінчик сонця спочине на вершку дуба, який стоїть на галявині, у вінку буків, тоді я прийду до тебе. Чекай мене! Неодмінно прийду!

Клишко поневолі сягнув рукою за пояс і заспокоївся, почувши під рукою холодне дуло пістолі. Оглянувся: якийсь звірок перебігаючи між деревами, спинився і глянув зчудовано на Клишка.

— Не бійся! — посміхнувся Клишко. — Нічого тобі не буде! — подумав.

Але бистрі очі козацького сотника доглянули, що звірок почав якось неспокійно крутитися: підбіг кілька кроків уперед, завернувся назад і врешті обкрутився довкола та швидко щез між деревами.

Клишко глянув на вершок дуба, який став помалу червоніти. — Невже зачув Трохима? — подумав Клишко.

І тут же побачив, що між деревами по другому боці галявини, неначе котилася куля. Куля щезала між деревами, котилася туди й назад, мов підскакувала по землі.

— Бімбаша! — мало не крикнув Клишко. Глянув щераз на вершок дуба, якого ранне сонце вже повністю обливало золотом.

— Точний гайдамака! — посміхнувся до себе Клишко і став помалу йти назустріч собаці. Бімбаша побачив його здалеку, спинився і кілька разів загавкав, мов попереджував свого пана, якого постать замайоріла тепер уже між деревами.

— Доброго ранку, Трохиме! — гукнув Клишко аж відгомін пішов лісом. Побачивши, що Трохим підпирається кийком і сильно криває, подумав: — Щось недобре з ним, невже ще не вилизався з ран?

Трохим надхотів помалу, важко спираючись на кийок і що хвилини відсапуючи, приставав, оглядаючись сторожко довкола.

— Що з тобою, друже? — усміхаючись спитав Клишко, — невже ти знову ходив на прогулянку з компанійцями?

— Не я ходив, а до мене приходили, хай їм сира земля мачужою буде! — відповів помалу Трохим і звертаючись до Бімбаші, який нагло почав гавкати, крикнув: — Тихо! Лягай!

— Хто приходив? — спитав цікаво Клишко. — Невже Фогельвандер?

— Може й він, не знаю! А ті, що хотіли мене відвідати уже по тому боці. І якби не цей мій друзяка — і тут Трохим погладив собаку, який стояв у його ногах — то б ти, сотнику, вже Трохима Жира живим не побачив.

— Ей же! — засміявся Клишко. — Тебе мабуть і довбнею не діб'еш, Трохиме, а козацька приповідка каже, що нічого нам не буде до самої смерти!

Приглядаючись ближче до обличчя Трохима в сонці, Клишко додав: — Ну й здорово тебе порепали!

— Трьох їх було, братіку. Одного догриз Бімбаши, другого я застрілив, а Шашина я сам доконав, хоч вражий син успів ще мені кудлю пустити в ногу! — сказав Трохим, важко сідаючи на пенюк дерева. — Ледве я її витягнув, та мабуть стукнула в кістку, бо пухлина не сходить.

— Давай, побачимо! — сказав Клишко, прикликаючи біля Трохима.

— Облиш! — недбало хитнув рукою Трохим. — Присхиє як на собаці! Бімбаши теж кілька днів на трьох ногах ходив, поки вилизався. Вилижусь і я! Розкажуй радше новини! Як там наша пані?

— Чекає на твій знак! — відповів якимось твердо Клишко.

На близнамі вкритому обличчі Трохима майнула якась легонька усмішка.

— Кажеш, жде на мій знак?! — повторив.

— Так! Але ще перед шлюбом свого братчика...

— Що таке? — швидко перепитав Трохим і в його очах неначе загоріли вогники.

— Те, що чуєш! Фогельвандер жениться і в чергову неділю має відбутись його шлюб у катедрі у Львові.

— Знаєш, як вона зветься?

— А чому б ні? Еріна Мавродукас, багачка хоч куди, а личко в неї як у янгола...

— Ти бачив її?

— Очевидно!

— Яким чином?

Клишко розреготався: — А золото від чого? Як маєш золото, братіку, то служба всі двері тобі відчинить. А наша пані не жалує золотих!

Трохим випростував ногу і, поправляючись на пенюку, обома руками сперся на кийку.

— Я теж не пожалію! Для нашої пані нічого не пожалію! Навіть життя! Я ось і тобі приніс мішочок...

— Не треба мені, Трохиме!

— Золото завжди придасться! Бери!

— Ні, Трохиме! Не треба звертати на себе увагу! Маю стільки, скільки мені треба, коли ж буде забагато, почнуть підозрівати, та й ще до старшого покличуть, звідніля, мовляв, гроші в тебе? Як треба буде, то я тебе найду!

— Не найдеш мене! — заперечив головою Трохим, — у мене вже інша кривка і туди я ввесь свій скарб переніс. Тобто не ввесь, бо так, як обіцяв, частину подарував бідним нашим панцизняникам, що з голоду за працею у панів, пухнуть. А решта захована в дебрах...

— Як треба буде, то й у дебри полізу! — усміхнувся Клишко — а покищо не треба.

— А врешті! — і очі Трохима якимось пронизливо глянули на Клишка — я тобі скажу, де тепер моя кривка. Тобі це треба знати, бо він ще мене відвідає...

— Хто? — спитав Клишко.

— Фогельвандер!

— Я теж так думаю! — засміявся Клишко. — Де ж би пак! Хто одружеться з багачкою, тому грошенята потрібні. Та ще й треба зі своїми друзями при картах попроситись.

— А тут уже нікого й продавати! — докинув злорадно Трохим. — Так! Тепер я знаю! Це він був!

— Фогельвандер?

— Так, він! — похитав головою Трохим.

Сотник Клишко сягнув до кишені свого каптана, витягнув капшук із тютюном та почав набивати люльку. По хвилині з другої кишені витягнув кресальце, викресав іскру й закурив.

— А сказати тобі, Трохиме, з ким Фогельвандер був у твоїй печері?

Очі Трохима якимось живо забігали й видно було, як його п'ястукни затиснулись довкола ручки кийка.

— Ти знаєш, що він був у моїй печері? — спитав якимось поневолі Клишка.

— Очевидно, що знаю! — знизав плечима Клишко. — Ще б пак ні? І знаю, де ця печера й куди вхід до неї. Коштувало мене це здорово, бо треба було випити не одну чарку... А по чому ти догадуєшся, що це Фогельвандер був у тебе?

— Ні, ти спершу скажи мені, хто тобі про все розказав?

— А хто ж би як не Порвиш? Він навіть захопив звідтам кілька перстенців на пам'ятку! — зареготався Клишко. — Пізнаєш?

І Клишко витягнув із кишені перстенець, подаючи його Трохимові.

— От, скотина! — шепнув неначе до себе Трохим.

— Трохиме-друже! — вдавано-поважно сказав Клишко — із якої речі ти ображаєш скотину? Коли б не ця скотина, то я нічого не знав би й ні одного секрету не міг би переказати нашій пані. І ми оба пошилися би в дурні!

— Та воно так! — хитнув головою Трохим. — Ти купив його? — спитав Клишка.

— Очевидно! І заплатив солоно, бо треба було. Інакше я нічого не знав би ні про шлюб Фогельвандера, ні не міг би був передати листа нашої пані Еріні Мавродукас.

— Якого листа?

— Наша пані сказала, що Еріну треба попередити, нехай знає за кого виходить заміж!

— От такої! І навіщо ж цяцькатись?

— Не наше діло, Трохиме! Раз наказ, то й слухатись треба! А тепер ти мені скажи, по чому ти здогадався, що це Фогельвандер був у тебе?

— Я лише догадувався, що це він, так принаймні розказував мені цей сторож із ячинецької коршми, якого зловив Фогельвандер та після оглядин печери, де лежали мої відвідувачі, велів його в Кам'янці закувати в диби; але він утік.

— Воно так просто не було! — покурюючи люльку докинув Клишко. — Треба було чимало золотих польських кинуть, щоб його визволити. Ну, а що даліше?

— А даліше, я почав шукати нової криївки, по тім боці річки, от, може ти чув, там де заховані гайдамацькі порохівні...

— У бік Чорного Острова?

— Отож то й є! Там тепер є і моя криївка і туди я й завіз свій скарб.

Клишко витрусив трохи свою люльку, викресав іскру і запахав димом. По хвилині, неначе роздумуючи над чимсь, промовив стиха: — Сьогодні середа, а в чергову неділю шлюб Фогельвандера. Як довго треба звідтіля їхати до Чорного Острова?

Трохим глянув на сонце, яке вже піднялось понад вершки дерев: — Якщо б ти мав доброго коня і зараз поїхав, то на полудне вспієш.

— А як тобі далеко звідтіля до твоєї криївки?

— Пішком менш більш так же само.

— От і добре! Так ось від нашої пані доручення до тебе таке: Чекай нас сьогодні тут, на цьому місці, коли пічне смеркатися.

— Тут? Сьогодні? — зчудувався Трохим. — А навіщо?

Клишко не відповідаючи на питання зчудованого Трохима, говорив даліше: — Прийшов наказ розшукати гайдамацький скарб і розшуки доручено ротмістрові Фогельвандерові. Скарб має бути переданий державі, а Трохим Жир після тортур, не скорше після трьох днів допиту, має бути повішений. Допитами й тортурами керуватиме ротмістр Фогельвандер, а на свідків покликано гвардійця Квача й вахмістра Порвиша.

Трохим не дав скінчити Клишкові, схопився з місця і гукнув: — Чоловіче, і ти тепер мені про це говориш?

— Спокійно, ватажку, спокійно! Ти не хвилюйся, бо за тебе вже інші подумали, що робити! Драгуни саме тепер — і тут Клишко глянув на сонце і сам собі заперечив — ні, трохи пізніше, вийдуть із Кам'янця і смерком повинні бути в твоїй старій криївці. Порвиш дорогу знає й усі печери по цьому боці річки будуть обставлені драгунами. А через кілька годин драгуни разом із Фогельвандером відвідають тебе, Трохиме, у твоїй новій землянці. Думаю, що ти їх гідно приймеш?

Трохим дихав важко, його очі кидали блиски, а на обличчі появились червоні плями.

— О, я їх прийму, я їх прийму! Пекло затруситься з радості після такого прийому! Я їх прийму! — неначе до себе бурмотів Трохим. — Сам Люципер вийде їм назустріч!

— Ще покищо Люципера не проси до себе в гостину! — засміявся сотник Клишко, — бо перш усього ми гостюватимем у тебе...

— Хто ми? — спитав грізно Трохим.

— Ми — це наша пані і я — сказав спокійно Клишко.

Обличчя Трохима неначе проясніло, очі якось радісно забігали:

— Ага, правда! Ти казав про якийсь знак...

— Так, Трохиме! Я зараз їду по нашу панію і перед сумерком ми приїдемо сюди, а звідтіля підемо до тебе, бо першою особою, яка хоче зустріти ротмістра Фогельвандера, хоче бути вона...

Трохим заперечив, хитнувши головою. — Звідтіля для неї буде задалеко. Ви чекайте мого знаку деінде...

— Так скажи де?

— Ближче мене... Як ти сюди скрутив зі шляху праворуч, то не скручуй а їдь дальше просто, знаєш, шляхом аж до розваленої коршми...

— Знаю, на перехресті! —

— Там то і є! На одному з вікон коршми я покладу зелену галузку. Це буде мій знак. Як побачите галузку, так ізсідайте з коней і ідіть трохи зарослою стежкою вниз, у яр. А коли побачите струмочок, то ідіть хашама, так як яр веде, а я там буду вас чекати.

— Гарзд! — сказав Клишко. — Ось і все!

Клишко відступив кілька кроків, підняв обі долоні до уст і пронизливо свиснув аж Бімбаша схопився і почав гавкати, а в цій же самій хвилині почувся стукіт копит: з-за дерев вибіг кінь та спинився перед Клишком. Клишко підійшов до коня і пестливо поклепав його по шиї.

— От тобі й правдивий козацький друг! — сказав Трохим, дивлячись з подивом на коня.

— Не менший друг від твого гайдамацького друга! — засміявся Клишко, показуючи на Бімбашу, що перекинув голову і дивився боком на коня. Клишко поправив уздечку й одним скоком сів на коня.

— Де ти такого дістав? — спитав Трохим.

— Це подарунок від нашої пані! — відповів Клишко, поправляючись на сідлі. — Вона теж і тобі приготувла неабиякий подарунок...

Трохим зневажливо хитнув рукою. — Не треба мені уже ніякого подарунку від неї. Вистачить, що її побачу перед смертю і поклонюсь до ніг моєї добродійці...

— Ну, будь здоров, Трохиме! А на зустріч із смертю не вибирайся, бо нічого тобі не буде до самої смерті! І пам'ятай: як смеркатиме!

— Здоров, Клишку! Не бійся, не забуду.

Клишко завернув коня і переїхавши попри кілька дерев, оглянувся: Трохим, важко опираючись на кийку щезав між деревами, а Бімбаша крутився біля його ніг, то вибігав наперед, то вертався назад.

По кількох хвилинах Клишко виїхав з лісу та спинився. Шлях вів праворуч до розваленої коршми, ліворуч до Чорного Острова. Клишко глянув на сонце і рішив: — Їду до коршми! До Чорного Острова вспію ще на час! — і звернув коня праворуч.

Пустив коня рясю і бачно роздивлявся довкруги. Ніде не було ні живої душі. Здалеку майоріли ліси і тут то там було видно зграйща хат. Була це "гайдамацька околиця", як її звали, і недавно відбувалися тут бої з гайдамаками. Люди повтікали з осель до лісів і містечок, рятуючи життя, бо карні загони польських драгунів не щадили нікого, ні жінок, ні дітей, ні старців: вирізували й палили все, що стрінули на своєму шляху. Деревя при шляху вгиналися від вішалників, у придорожних ровах валялись мертві тіла немовлят, проколених списами. І тільки гайвороння, кружляючи над трупами, давало знати, де лежать непоховані тіла покатованих українських селян.

Клишко переїхав уже кусок дороги, але розваленої коршми все ще не було видно. Щойно коли переїхав рідкий лісок, побачив долинку, а в ній напів розвалений будинок. Підїхав ближче і перед будинком ізсів з коня, розглядаючись уважно довкола. Скрізь царипа мертва тишина. Прив'язав коня до дерева, що стояло самітне й напів спалене побіч будинку. Сам витягнувши пістолу та, провіривши її, ввійшов до коршми. У великій кімнаті, де колись містились столи й лави для гостей, було зовсім порожньо, лише попід стінами валялися напів розбиті пляшки. На місці прилавку лежали порубані дошки.

Клишко заглянув крізь розбиті двері до сусідніх кімнат, де на долівці валялися якісь образи, горшки та лахміття, і вийшов на подвір'я. Шопя стояла отвором, а побіч входу до шопи лежали двері. Праворуч велика стайня зо зачиненими дверима. Клишко підїшов ближче й помалу відхилив двері. Стайня була порожня й зовсім не знищена. навпаки, здавалося, що тут хтось недавно перебував. Клишко підїшов до жолоба й заглянув до середини. Там було ще сіно й сіно було свіже.

— Тепер я розумію, чому Трохим Жир велів нам сюди заїхати! — подумав Клишко.

Вийшов із стайні й пішов кілька кроків далше: за стайнею бігла стежка в яр та щезала в далеких хащах.

Клишко сховав пістолу за пояс; вже хотів зійти в яр, коли почув легке форкання коня. Швидко завернув назад, оббіг навколо коршму, відв'язав коня, який нетерпеливо стриг вухами, звертаючи голову на шлях, і скочив у сідло.

Але шлях був порожній. Клишко оглянувся і побачив, що з рідкого ліска, що його саме він минув, між деревами щось заблестіло.

— Ага! — посміхнувся до себе Клишко. — Драгуни! — Поклепав по шиї коня і нахиляючись до його уха сказав: — Добре, Вихор, добре!

І завернув коня у напрямку драгунів.

Стійка драгунів наближалася помалу і вже докладно можна було бачити, що було їх трьох. Побачивши Клишка, вершник, який їхав попереду, спинив на хвилинку коня, звернувся до двох других, що їхали позаду, кинув якийсь наказ і поскакав уперед. Два другі повільно їхали за ним.

Клишко спинив коня і чекав. Драгун наблизився на віддаль одного коня і заїжджаючи Клишка збоку, крикнув:

— Хто ви такий?

— Сотник козацької корогви пана воєводи київського, Тимохвій Клишко, — голосно відповів Клишко, — а хто ви?

— Вахмістр 3-го полку драгунів Вацлав Шельонжек! — відповів драгун і, віддаючи поклін по-військовому, додав: — Доброго дня вашмості!

— Добрийдень! — відповів Клишко. — Невже 3-й полк драгунів уже тут?

— Ми щойно стежа, пане сотнику! Оглядаємо околицю, бо кажуть, тут загниздилися гайдамаки. Треба їх виполошити...

Під час їхньої розмови підїхали два другі вершники та спинились проти сотника, віддаючи військовий поклін.

— Я теж оглядав цю гайдамацьку околицю — посміхнувся Клишко, — але ні живої душі не зустрів.

По обличчі низького, огрядного драгуна, що спинився конем перед самим сотником і бачно приглядався його військовим відзнакам, пробігла жорстока усмішка.

— А ми вже вспіли двох гайдамаків повісити! — промовив драгун.

— Двох гайдамаків? Де ж ви їх зустріли? — спитав Клишко, звертаючись до вахмістра.

— В лісі, он де! — показав рукою вахмістр на лісок, з якого виїхали драгуни. — Що правда, ледве чи були це гайдамаки, бо один із них старий уже хлоп, а другий підліток-хлопчина і присягалися вони на всі святощі, що вони невинні, але нам дано наказ усіх селян вішати.

— Без суду? — здивувався Клишко.

— Ви є найвищі судді! — сказав нам ротмістр Фогельвандер, висилаючи нас на стежу і нікого запідозреного ви не смієте пустити свобідно. А ми слухаємо наказу!

— Так повинно бути й честь вам за це! — сказав поважно Клишко. — І коли побачуся з ротмістром Фогельвандером, то згадаю йому про вашу вірну службу, пане вахмістре Шельонжек.

Обличчя Шельонжека заяснило радісною усмішкою, він віддав військовий поклін, кажучи: — Щира дяка вам, пане сотнику! Ви знайомі з ротмістром Фогельвандером?

— Навіть добре знайомий! — посміхнувся Клишко — і саме їду до нього, до Чорного Острова.

— Так поспішайте, пане сотнику, бо перед вами кусок дороги, а ротмістр Фогельвандер з-полудня виїжджає до Княжполя, бо звідтам, ще перед сумерком, 2-й і 3-й полк драгунів має обсадити всі докруги ліси, щоб виловити гайдамаків.

— Дерев для них вистачить! — кинув крізь зуби низький огрядний драгун.

— Так здорові будьте, вашмості! — попрощався Клишко. — На все добре!

— Будьте здорові, пане сотнику! Щаслива вам дорога! — вклонився вахмістр Шельонжек, а за ним драгуни.

Клишко рушив рясом, але як тільки драгуни зникли за закутом, завернув коня і навпростець пігнав до ліску. Пісок був рідкий і вже здалеку можна було бачити одного вішалника, але другого не було видно. Щойно наблизившись побачив на другому дереві повішеного, в подертій полотнянці, босого, може десятилітнього хлопчину.

— От, собаки! — кинув крізь зуби Клишко.

Зліз із коня, витягнув з піхви шаблю, перерізав оба мотузи, на яких висіли нещасні жертви й оба тіла поклав побіч себе під деревом. Страх хотілося йому видовбати шаблею хоч невеличкий гріб, але пригадав, що час біжить. Нарубав кілька галузок із дерев і накрив ними оба трупи.

— Після розправи з Фогельвандером, поховаю їх! — шепнув до себе, скинув шапку, змовив мовчки молитву та скочив у сідло.

— Найшли гайдамаків! — бурмотів до себе. — 70-літнього старця й 10-тилітнього хлопчину! І завіщо було їх вішати?

Не зчувся навіть, коли по кількогодинній їзді замачали перед ним перші хатки передмістя Чорного Острова, але незвичайний рух на вуличках, звернув його увагу: скрізь вешталися вояки, з шинків доходив гамір і спів, а міщани боязко виглядали з-поза вікон хат.

— Готуються до бою, чи може лакомяться на гайдамацький скарб? — шепнув до себе. Спинив коня перед гостинницею "Зелений Якір" і кинув уздечку коня слугі, що підбіг до нього. — Пані Брешко у своїй кімнаті? — спитав.

— Так, милостивий пане! Вже кілька разів пані питали...

— Добре, добре! — швидко перебив слугі Клишко. — Витри добре коня і дай йому їсти, але тепер не напувай. А це тобі! — витягнув талюра і всунув слугі в долоню.

— О, милостивий пане! Дякую, дякую! — І слуга низько схилювався та розглядаючись довкола, шепнув: — Пан вахмістр Порвиш, велів вам, милостивий пане, передати записку!

— Давай! — мало не скликнув Клишко і всунувши шматок паперу, що його йому дав слуга, в кишеню, побіг сходами вгору та перед дверима, що були просто сходів, застукав.

— Хто там? — відозвався низький жіночий голос.

— Це я, ваша милосте, Тимохвій!

— Ну, нарешті! — пролунав із полегшою голос, заскрипіла засува, двері відкрилися і на порозі явилася жінка. Її глибокі чорні очі неначе вп'ялись у сотника.

— Заходьте! — сказала владним тоном і закриваючи двері, спитала: — Куди ж це вас носило так довго, сотнику?

А бачивши втому на обличчі сотника, підсунула стілець: — Сідайте!

— Дякую, ваша милосте! Немає в нас багато часу...

— Знаю! — перебила сотникові. — Вистачить глянути через вікно, щоб побачити, що́ тут діється. Та я, як бачите, вже готова до дороги!

Сотник Клишко глянув на жінку: вдягнена по-козацьки, в шараварах і чобітках, у короткому жупанику темної барви, виглядала мов

справдішній козак і, коли б не заплетене в косах і уложене неначе шапочка на голові волосся, ніхто б не догадався, що це жінка.

— Чого ж ви стоїте? Сідайте! — веліла. — І як, домовились?

— Так! Усе в порядку. Коли стане смеркатись, Трохим Жир чекатиме нас в умовленому місці.

І Клишко сів на стілець.

— Далеко це звідсіля?

— Треба буде незабаром виїхати, щоб поспіти! Хоч я тепер уже знаю дорогу навпростець. Коротша.

— Розкажіть ж! А то ви розкисли чогось, наче стара баба! Почекайте! Ви їли вже сьогодні?

Клишко всміхнувся. — Кажучи щиро, ще нічого! Тільки тепер курити хочеться! — Клишко сягнув за люлькою і рука натрапила на папір.

— О, я і забув! — шопнув, витягаючи записку й розглядаючи її та мало не скрикнув: — А щоб тебе чорт! — та враз закryw собі долонею уста. — Вибачте, ваша милосте, я забув зовсім, що я не сам...

— Нічого не розумію! — уже гнівно промовила жінка. — Що це за записочка?

— Це Порвиш мені передав...

— Порвиш? Вам? Ви тепер його бачили?

— Ні, він передав мені через Степанка, тутешнього прислугу. Тепер передав.

— Ну й що?

— І Порвиш пише таке: не заходь від перехрестя і не входи до розвалені коршми.

— Ну, як він таке пише, то так треба зробити.

— Так, але я умовився з Трохимом саме коло розвалені коршми. Він нас буде там чекати...

Жінка підійшла до вікна, хвилинку гляділа крізь нього, а потім підійшла до ліжка й сіла на ньому. — Ну й що тепер буде? — спитала.

Сотник Клишко звогчив язиком засохлі губи й тихо сказав: — Треба буде інакше зробити... Треба подумати...

Схопилася з ліжка. — Я знаю, як зробити! Ідмо зараз і заїдемо до кривки Трохима з другого боку.

— Не вийде! — хитнув головою Клишка. — Ліси обставлені драгунами. А до того, я нової кривки Трохима не знаю...

— От і нездара з вас, сотнику! Як же ж ви не поцікавились де кривка Трохима й де закопаний гайдамацький скарб?

Слово "нездара" вколело сотника Клишка. Він щераз звогчив кінцем язика засохлі губи і піднявся зі стільця, кажучи: — А навіщо ж нам гайдамацький скарб? Ми ж не його шукаємо а лише Фогельвандера! Хай Фогельвандер його шукає! — і тут Клишкови хотілось здорово вилятись, але здержався, кажучи: — І вибачте, ваша милість, я йду напиться трохи меду, бо в горлі пересохло й пити хочеться.

— Пождіть, сотнику! Не йдіть на долину! Там повно вояків, ще чого доброго вибухне бійка, ви ж у козацькій одежі; воно всяко може бути. Я закличу Степанка, хай принесе дзбанок меду сюди!

І жінка взяла маленький дзвіночок зі столика, відкрила двері й подзвонила. За хвилину Степанко з низьким поклоном приніс дзбанок меду й два кухлі.

— Степанку! — звернувся до нього сотник Клишко — напій тепер мого коня і приготуй наші запасові коні до їзди. На одному з них, карому, я поїду.

— Добре, милостивий пане! А милостива пані теж їдуть?

— Так! — хитнула головою жінка. — Заклич мені твого господаря!

— Добре! — вклонився Степанко.

Клишко налив собі другий кухоль меду, випив його душком і звернувся до жінки:

— Ваша милість, я тепер зійду вниз та догляну всього, а ви, як заплатите господаря, зійдіть на подвір'я. Виїдемо з подвір'я, не з головного входу, щоб не звертати уваги.

— Добре! Я зараз вийду!

Коли Клишко зійшов униз до стайні, Степанко вже випроваджував коней. Клишко переглянув, чи все в порядку і коли жінка вийшла, допоміг їй сісти на коня. Незабаром два вершники з двома в'ючними кіньми, їхали помалу в напрямі "Гайдамацької околиці".

Ніхто їх не спиняв, тільки час до часу якийсь вояк, переїжджаючи кінно попри них, кинув оком на двох козаків, але бачивши барви київського воєводи на однострої сотника, мовчки їхав даліше.

По дорозі сотник Клишко розказав жінці про все, включно про двох повішених селян і коли згадав, що це зробили драгуни на наказ Фогельвандера, обличчя жінки зблідло, вона закусила уста й по хвилині спитала: — Ви запам'ятали місце, де їх повішено?

— Так! — відповів Клишко. — І я обіцяв собі, коли вернуся живим, то їх поховаю.

— Поховаємо їх разом! — сказала твердо жінка.

Зараз за першим ліском, Клишко скрутив убік, щоб навпростець лісами перетяти шлях і скористати на часі. А коли уже наближались до головного шляху, при якому стояла розвалена коршма, Клишко пересівся на свого коня.

— Ти вже, Вихоре, трохи відпочив! — сказав до нього, глядячи його по шовкових ніздрях. — А я без тебе, то не я!

Почало вже смеркати, коли в недалекій віддалі замаюріла розвалена коршма. З'їхали вбік і Клишко спутав двоє коней та пустив їх пастися в ліс. Свого коня взяв за уздечку й почав помалу йти вниз. За ним ішла жінка, ведучи свого коня. Ішли помалу-помалу, бо рішено було перейти потічок і захватись в хащах до часу, аж стане смеркати. Тоді жінка мала залишитись в догідному місці при кожах, а Клишко мав піти потічком назустріч Трохимові, щоб попередити його про небезпеку.

Продираючись хащами йшли за потічком та коли потічок почав скручувати праворуч, у дебри, Клишко перейшов його і вони вийшли на невеличку леваду з усіх сторін обсажену берізками. За берізками простягався невеличкий яр.

— Прекрасний сховок, ваша милосте! — сказав потиху Клишко. — Тут ви спічнете, я попутаю коней і зав'яжу вашому коневі морду

полотенцем, щоб не іржав, коли хтось надійде. За мого Вихора я певний, що він лише тихо зафоркає, але за вашого коня не ручу. А ви сидіть спокійно й чекайте. Я піду потічком дальше та коли зовсім смеркне, напевно стріну Трохима. Вдасться, так прийдемо до вас разом, не вдасться і мене зловлять, тоді я стрілю з пістолю. Це буде знак для вас спасатися.

— У мене теж є пістоля, сотнику й я теж умію стріляти! — відповіла гордо жінка.

— Тихо! — перестеріг Клишко.

Почали надслухувати. Але кругом було тихо й тільки вечірній вітер шелестів листям беріз.

— Так до побачення! — сказав Клишко, попутавши коней. — Ждіть мене невдовзі, бо вже сутеніє.

Клишко перескочив знову потічок і почав сходити вниз, у дебри, на якій дні блищала вода. Ішов щораз поволише, бо тут, між хащами було вже зовсім темно. Тримаючись потічка йшов дальше та нагло потічок щез, мав під землею запався. Завернувшись назад, клякнув і почав нащупувати землю. Та в цій же хвилині з-за дерева хтось скочив на нього і мов кльцями обняли його чийсь руки. Клишко з усієї сили шарпнувся, хтось другий повалився на нього й за хвилину якісь чорні постаті сиділи йому на руках і ногах, а над ним стояв Трохим і реготав.

— А ти чого сюди заліз, сотнику? Хіба ми тут умовились? — реготав Трохим. — Пустить його, хлопці, він наш, дарма, що не в нас! Вставай, Клишку, та кажи, що тебе тут привело!

Клишко піднявся з землі й випростував м'язи.

— А щоб вас Бог милував, харчизяки! От, не поспував вам Бог сили! — зідхнув Клишко. — Слухай, Трохиме, ми мусимо якстій звідсіля втікати.

— Втікати? Чому?

— Драгуни наступатимуть з тієї сторони, а не —

В цьому ж моменті десь нагорі, над ними грякнув постріл і яром покотився відгомін.

Клишко не донічив і крикнувши: — Там вона! — бігом завернув назад.

— Ви за мною! — крикнув Трохим. — Решта до льоху! Мерщій!

Підбираючись якимсь дрючком Трохим побіг за Клишком, а за ним два гайдаки.

Перший вбіг із пістолею в руках, наготовленою до стрілу, Клишко та спинився на схилі левади: яр був освічений смолоскипами, що їх тримали в руках гайдуки, два драгуни держали за руки жінку, з голови якої скотилась шапка й чорні густі коси спливали по раменах. У ніг жінки лежала пістоля, з дула якої ще димилося. Кільканадцять драгунів оточувало леваду з наготовленими до стрілу рушницями, а посередині них стояв із витягнутою шаблею Фогельвандер.

— Попалась, ясочко, попалась! Я знаю, ти мене шукала всюди, але я не сподівався, що я тебе тут знайду. Уже ти з моїх рук тепер не вирвешся. І хто б то сподівався, що шляхтянка, пані Міля на

Брешківцях Брешко з гайдамаками знюхалась. І навіть було гнати-ся за мною, що?

І Фогельвандер помалу підступив до жінки, яка мовчки, як статуя, стояла в огні запалених смолоскипів.

Одначе дехто з драгунів побачив Клишка й Трохима та кинулися на них. Постало замішання і Фогельвандер миттю оглянувшись, кинувся до них з окликом: — Ловіть їх! Ловіть!

Трохим сказав щось Климкові та по хвилині оба опинились перед Фогельвандером.

— Старі знайомі! — засміявся глумливо Фогельвандер. — Тепер уже, Трохиме, від мене не втечеш! Скувати йому руки! — кинув наказ одному з драгунів.

Драгун швидко підбіг до одного з гайдуків, цей подав йому кайдани і по хвилині з закутими руками Трохим стояв перед Фогельвандером.

Фогельвандер оглянувся довкола.

— Цього козака — показав пальцем на Клишка — прив'язати до одного дерева, а цю гайдамачку до другого. А ти, Трохиме Жир, веди нас до своєї кривки, але коли поспробуєш втікати, так пам'ятай, що будеш за одну ногу висіти на гилляці.

Трохим спокійно низав плечима й кинув убік очима: гайдамаків не було.

— Як вести, то вести! — сказав.

Фогельвандер зареготав.

— Ти думаєш, гайдамако, що своєю готовістю зменшиш собі кару? О ні, вона не мине тебе. Допитуватиму тебе я, а не хто інший...

Трохим глянув на жінку, яку драгуни прив'язували до дерева, а потім усміхнувся до Фогельвандера: — Ну, що вже йти?

Фогельвандер звернувся до одного з драгунів: — Погляньте, чи в'язні добре прив'язані? Два смолоскипи вкопайте в землю. Хай десятка йде горою, а решта за мною. Вахмістр коло гайдамаки, по боках по двох вояків.

— Не залишаємо сторожі біля в'язнів? — спитав один із драгунів.

— Не треба! Ми зараз вертаємось. Веди, Трохиме!

Трохим щераз глянув на жінку, немов працюючися з нею, підніс сьовані руки в напрямку прив'язаного Клишка, обернувся і почав помалу, криваючи, сходити вниз. За ним ішли драгуни і за хвилину левада опустіла.

— А що тепер буде, сотнику? — звернула голову вбік прив'язаного Клишка жінка.

— Буде все добре, ваша милосте, і за хвилину ми будемо вільні.

— Що ви говорите?!

— Побачите! Ви ще не знаєте, що мій Вихор зуміє! — і сотник Клишко легко свиснув крізь зуби.

Вихор застриг вухами й помалу, маючи передні ноги спутані, підскакуючи, підходив до прив'язаного до дерева Клишка.

— Швидше, Вихоре, швидше! — підбадьорював коля Клишко. — В нас немає багато часу. Швидше!

— Невже сотнику, він вас відв'яже? — вже якимсь повним надії голосом відозвалась жінка.

— Зовсім певно, ваша милосте! Я вже не раз робив із ним такі штуки, тому й сьогодні — —

Климко не докінчив. Страшний вибух залунав у повітрі, землею затрясло, а сильний подув повітря згасив смолоскип і хмара диму й куски поломаних дерев почали падати на леваду. Враз із вибухом залунали крики, верески й зойки сотні людей і в небо вдарили стовпи вогню.

— Сотнику, сотнику! — почала кричати жінка. — Я душуся! Рятуйте! Сотнику, ви живі?

— Спокійно, спокійно! Я тут! Я зараз! — почувся по хвилині здушений голос сотника Клишка. Із землі піднявся, цілий у лахміття Клишко, хитаючись підійшов до жінки та почав її відв'язувати.

Зойки й верески покалічених людей не вгавали, в небо блили стовпи вогню і довкола розходився жар.

Врешті Клишко відв'язав жінку, яка безсило впала на землю.

— Ходіть, милостива, звідсіля. Тут задусимось. Ходіть над яр, нагору.

— Що це було, сотнику? Що це таке?

— Це Трохим висадив у повітря гайдамацький скарб, який був захований там, де порохівні, що їх придбали гайдамаки.

— І Трохим згинув?

— Враз із Фогельвандером! — додав Клишко.

— А ви знали про це? — і жінка помалу оперлася на рамя Клишка.

— Так, коли нас схопили, він сказав мені лише: "Будь здоров, я їх усіх висаджу в повітря". Ходіть, ваша милосте, швидше...

— Сотнику, я наступила на щось, щось м'яке, ох! — скрикнула жінка й відскочила вбік.

Сотник нахилився: на землі лежав у калюжі крові драгун без ніг і без однієї руки. Клишко глянув на обличчя і зжахнувся. Це було обличчя того самого драгуна, що з усмішкою розповідав, як він повісив сьогодні ранком хлопчину й старця.

— Господь карає швидко! — подумав Клишко і в голос сказав:

— Ходім, ваша милосте, нам ще треба знайти коней.

(Кінець)

Цього ж автора цікава історична повість з часів Гетьмана
Сагайдачного

"ПРОКЛЯТИЙ КАМІНЬ"

Сторін 184. — Четверте видання!

Ціна \$2.00.

Замовляти на адресу:

A. M O S H

6 Churchill Ave. — Toronto 145, Ont., Canada

СМЕРТЕЛЬНА НАСОЛОДА

Хоч лікарі понад усякий сумнів ствердили, що курення папіросок є спричинником пістряка (рака) легенів і література на цю тему дуже багата, то все й усе появляються рік за роком численні наукові праці на цю тему.

Візьмімо для прикладу маленьку Австрію. Як день так ніч упродовж одної години прокурюють там 1,300.000 папіросок, себто за годину 700.000 шілінгів переминяється в синенький димок. Австрійський тютюновий монополъ у 1968 р. мав прибутку 5,3 мільярда шілінгів, з чого держава дістала 3,2 мільярда шілінгів, як тютюновий поцаток; 3 300 людей вмирає в Австрії за такий самий час на пістряка легенів, і ця цифра весь час зростає.

"Пристрасний курець, який все й усе читає, які то небезпеки скриває в собі для його здоров'я курення, перестає в найкращому разі... читати!" Кажуть, що таке мав сказати пристрасний курець Ввінстон Черчил. Цей англійський державний муж сказав такі слова, самособою, ще в тих часах, коли небезпека курення не була ще аж так точно доказана.

Ніхто не повинен легковажити того факту, що із 100 000 молодих людей, які не курять, більше ніж 65.000, хоч уже скінчили 66 літ життя, все ще живуть; а з такого самого числа 30-річних пристрасних курців є тільки 46.000 при житті. А далі, що з 415 людей, які померли на пістряка легенів, більш аніж половина, бо 217, курили більше як по 20 папіросок денно, 144 по 20 папіросок і вкінці 54, які викурювали всього лише п'ять папіросок денно.

Та насправді є такі курці, що вже й тридцять літ курять по двадцять і більше папіросок денно, а всетаки не хорують на пістряка легнів. Тих людей у дискусії радо подають як головних свідків, що — мовляв — курення не може бути аж таке небезпечне. Самособою, не кожний пристрасний курець падає жертвою недуги пістряка — але хто може знати, чи доля зачислить його до таких вщасливців? Цього не можна ствердити — сам курець хіба може випробувати на собі самому. Одначе ціна за таку спробу велика — він може заплатити за неї власним життям. Треба теж узяти під увагу конституцію, стан здоров'я людини. Зате можна з певністю ствердити, що в курців, які перестали курити, зменшилася смертність від пістряка. В Західній Німеччині від 1950-го року до 1966-го збільшилося значно число курців, а рівночасно зросло число захворінь на пістряка легенів. Сенатор Роберт Кенеді назвав наукові досліді над куренням папіросок і пістряком легенів здемаскуванням тютюневого промислу, який "гандлює" смертоносною зброєю задля фінансової наживи і грається людським життям.

У т. зв. "Геррі рапорті" доказано, що смертність серед курців є вища на яких 70%, ніж серед некурців; різниця між курцями папіросок і курцями, що курять люльку лише дуже невеличка. Зовсім певно стверджено теж, що ця смертність тим більше зростає, чим раніше курець почав курити. Тимсамим, тим більше клопоту напитують собі ті курці, чим раніше починають курити. З того виходить, що чим скорше перестануть курити, тим краще для них. І ніколи не є запізно взагалі перестати курити.

Зв'язок між куренням і недугами доказано не лише статистично. І далі переводять досліди зовсім іншого роду, які теж доказують виразно зв'язок курення з недугою. Дим із папіросок це дуже складна мішанина газів і частинок диму. Таку мішанину науковці звуть "еросоль". Дим папіроски є отже таким "еросолем". Цей дим, що дістається в рот, вміщає в собі тисячі мільйонів часточок на один кубічний сантиметер. У частинках диму, як теж у спалювальних газах стверджено менш більш п'ятсот різних сполук. Пістряк, спричинений смолою і сажею, належить до найраніше заобсервованих професійних пістряків. Стверджено, що при дотику зі смолою й сажею з'являвся шкірний пістряк. Уже яких сто літ тому ствердили насамперед англійські науковці в коминарів пістряка, спричиненого сажею, а кілька літ пізніше австрійські науковці ствердили пістряка, спричиненого смолою в робітників, що працювали у фабриках бурого вугілля.

Хоч деякі подробиці про вплив тютюневої смоли на пістряка ще не зовсім розсліджені, все ж таки на основі дослідів доказано, що тютюнева смола має в собі складники, які пособляють діянно пістряка.

В одній американській папіросці без фільтра є від 17 до 40 міліграмів смоли; 60% папіроскового диму творять частиночки, що витворюють газ. Досі ствердили около 50 різних газів у папіросковому димі. Вуглян кислоти діє визначно отруйно. Він лучиться з червоними тільцями крові так сильно, що вони не можуть сповняти свого завдання: доставляти організмові кисень. Кров, затроєна вугляною кислотою, не всилі доставляти тканинам кисень, який втягаємо при вдиханні повітря. Наслідок такий, що наступає внутрішнє задущення наслідком недостачі кисня.

Знову ж нікотина діє на центральну й вегетативну нервову систему, як теж на кровні судини. Дуже багато залоз, а передовсім залоза, що витворює потіння і залоза, що витворює слину, мучать через нікотину понад силу працювати. Діяльність серця погіршується дуже, так що припинюється доставка крові. А що кровні судини звужуються, то ушкоджуються теж важливі для життя органи. Наслідком того буває розлад у мозку, що об'являється зомлінням і спазмами.

Кількість нікотини в одній папіросці вагається між 0.7 і 2 міліграмами. Коли ж курець вдихає дим глибоко і довше задержує його в легенях, то за 30 секунд дістається около 90% нікотини до обігу крові; в курців, які не втягають диму, дістається всього лише 10% нікотини.

Найважніші об'яви хронічного затроєння нікотиною це шкоди,

заподіяні судинам, не згадуючи вже про зменшення апетиту й порушення системи травління. У пристрасного курця постійне діяння нікотину мусить довести до забурень в обігу крові, а це відбивається передовсім на доставі крові до серця і до ніг. Серце свою постійну працю може лише тоді успішно сповняти, коли воно дістає достаточну кількість крові. Ноги, тому що є в долішній частині тулуба, мусять передовсім мати добре функціонуючу систему кровних судин. Нікотина атакує артерії і тимсамим ноги не дістають достаточної кількості крові.

На дверях одної американської станиці для дослідів недуг артерій є напис: "Рішайтеся: ви можете зберігти вашу ногу, або і можете зберігти папіроски — але і цього і того не можете зберігти.

Папіроска, сказав д-р Гіран, повинна бути назначена трьома кольоровими перстнями: посередині зелений перстень, себто досі обережний може курити. В частині, близькій до уст жовтий перстень для пересічного курця. Коло самого кінчика папіроски червоний перстень для тих, яким життя обридло. Крім того цей лікар каже: "З половиною легені, з ампутованою ногою, або ще одною перебутою атакою серця не живеться вже так легко й безжурно, як передше з папіроскою!" Його рецепта на таке лихо: "Не курі!"

Я. ВІЛЬШЕНКО

З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ

Чарівний час, чарівне слово,
Веселе, моз дитячий сміх,
Різдво святе, Різдво Христове,
Найкраще в нас із свят усіх.

Хоч ми пішли у світ широкий
Шукати долі кращих днів —
За гори ген, моря глибокi,
За нами йшов різдвяний спів.

І всі ми в ту святую годину
Мов родимось наново ми,
І мріями ген в Україну
Всі линемо: старі з дітьми.

І віра в нас росте, як скеля,
Що близький вже великий час,
Як встане нарід зо знесилля,
До чину здійметься ураз.

І від Карпат аж до Кавказу
І ген аж по Зелений Клин
Ми заспіваємо всі разом —
Різдвяний, вільний спів один!

ЧИТАЄМО, ЧИ НІ?

"Відділ робить зусилля в Шевченківському Році завершити впорядкування і розчислення з продажу виданої перед десяти роками книжки в честь свого патрона Ю. Головінського п. н. "Дух, що тіло рве до бою", яку написав відомий в УНРусі діяч д-р Зиновій Книш. Сподіваємося повної співпраці й піддержки в цій справі всього членства ОДВУ в ЗСА, а зокрема відгуку решти довжників", — такий є один з уступів у довгому зрештою дописі 4-го Відділу ОДВУ ім. Ю. Головінського з Дітройту, що мав дату квітня 1961 року та був поміщений у ряді органів української преси. Оригінал допису, що м. ін. був надісланий і нам, переслали ми до одного з наших музеїв-архівів, як своєрідний, — але і який! — документ нашого трагічного часу: Хай колись наші наслідники і дослідники не мають сумніву, яке відношення мали їх батьки до української книжки, навіть книжки про свого патрона і навіть у середовищі, що вважає себе найбільш патріотичним та спадкоємцем великого морального капіталу українських вояків, підпільних борців і Української Повстанчої Армії.

Наш документ — ніякий відокремлений факт. Підійть по українських книгарнях хоч би у Вінніпегу — і власники їх розкажуть вам такі речі про українську книжку, які виглядатимуть на висновки найскрайніших песимістів. Переверте бібліотеки наших установ, що звичайно мають у своїй назві культуру й освіту, і будете вражені: Нічого нового не докуплено, а старі книжки у скляних шафах їх домівок виглядають на в'язнів за кратами, майже не в русі. Парафія, що мала б свою парафіяльну й активну бібліотеку, могла б сміло претендувати до золотої медалі від українських видавців. Перегляньте думкою дома ваших приятелів і добрих знайомих, навіть чудові й великі дома, які кажуть про їх достаток, — чи там є хоч зв'язок чогось такого, що можна б назвати хатньою бібліотекою. Та нарешті зробіть у тайні рахунок власної совісти з того погляду: Кілько книжок ви маєте і скільки ви придбали їх у минулому році. Дві, одну?

Те, що кажемо про книжку, повністю відноситься і до газети, навіть до нашого "Поступу". Кожний наш Читач знає, скільки разів закликаємо в році. — у часописі і в листах, — наших довжників, щоб вони вирівняли свою передплату, щоб

не залягали з нею. Деякі з наших часописів дійшли вже й до того, що для довжників, які вирівнюють з алеглу передплату, признають премії і нагороди. Церкви у Вінніпегу, в яких за неділю буває по 600-700 людей, не продають навіть 10 чисел свого католицького часопису! Є й такі з католиків, що отверто поборюють свій католицький орган, мовляв, він забагато займається... Україною і українськими справами. А посередині між книжкою і часописом така історія: Ми друкували в минулому році наш календар на 1964 рік і розіслали його всім нашим передплатникам поза Вінніпегом так, що в себе в видавництві не маємо ні одного примірника, з винятком того, що в бібліотеці редакції, опрашеного і з печатками. Календар підготували ми з найкращого, на наш людський погляд, матеріалу і маємо від тих, що прочитали чи переглянули його, численні признання і гратуляції. А вислід: Яких 20% з тих, що дістали календар, прислали за нього по одному доларові. Решта ні не присилає грошей, ні не відсилає книжки, а ми в видавництві мусимо відмовляти і тим, які приходять з готовими грішми і хотіли б собі його купити...

Припинюємо цей реєстр, бо він дає нам усім не найкраще свідоцтво. Не соромимося, бо наші побратими на фронті українського друкованого слова, — книжкові і часописні видавництва, — мають менш-більш таку саму ситуацію. А ситуацію створило таки саме наше громадянство, в якому все глибше і впертіше вкорінюються два переконання: 1) що за все мусите заплатити, але не за українську книжку і газету, та 2) що змагаючи до відповідного, здебільша високого, стандарту життя, ви мусите мати в хаті сотки "необхідних" речей і приладів, але до них не належать у переконанні нашого земляка ні українська книжка, ні українська газета. Кожний із нас соромився б мати довг у гросерника, у гараджмена, у кравця чи шевця, але за довг у рідному видавництві нікому не паленіє обличчя. Оком не моргне і не один наш громадський патріот, що в його хаті даремне шукати б української не то бібліотеки, але однієї книжки чи газети. Це, зрештою, теж під загальний стиль, на який дехто з нас так наставлений і задивлений, а той стиль найбільш символічний тим, що канадійські фабрики меблів не продукують взагалі шаф чи полиць на книжки, — тих бібліотек, які від віків у культурному світі вважаються за легітимацию духової атмосфери та вартости дому. Такий мебель виглядає, при реклямованому часто тутешньому "вей оф лайф" непотрібним, немає на нього попиту, — то й навіщо його виробляти? А якщо ви не вместилися в той "вей оф лайф" і таки конче хочете мати бібліотеку, — будь ласка: на ліцитаціях та в магазинах Салвейшен Арми якусь стару дістанете...

Такі наші міркування в місяці книжки, газети і друкованого слова. Не рожеві, але ми їй не закликаємо змінювати його "революційним шляхом", чи спеціальною кампанією. Не такі були справи і теж не зворушували ґрунтовно нашої громади. І нам тільки залишається пригадати нашим Читачам, нашим землякам, всій нашій громаді, що замість зростати у світі волі, культури і техніки, ми зростаємо у протилежному напрямі..." ("Поступ")

Драмис

МАЛА БАБА ТРИ СИНИ...

Так чоловікові часом якась пісенька нераз цілими годинами не сходить з підсвідомости. Бринить і бринить, зранку до вечора. Ось мені сьогодні: "Мала баба три сини, А всі були Русини. Один ходив до школи, Другий робив постоли..."

*

Добрі то були часи, як я за цісаря Франца Йосипа народився. Такі добрі, як тепер людям у Канаді. І думали в нас тоді, хоч не демократично, але дуже подібно до того, як тепер у Канаді. І так воно тягнулося десь від часів Шашкевича. Не знали, наші люди, чи вони Поляки, чи Москалі, чи Русини. Одні йшли на Високий Замок зорити, чи не йде білий цар із германської неволі їх, "русских", визволити. А другі Русини-богослови йшли до масонських лож демократичну Польщу будувати. Шашкевича за те, що свою руську мову любив та за ними йти не хотів, присудили... в лягрині втопити. Щось так, як нпр. в Америці з 18-го поверху викидають міністра за те, що написав у споминах правду про масонську брехню. і злодійства.

Та все таки: "Мала баба три сини, А всі були Русини..." Так і в Канаді ще є десь такі — очевидно тільки на диких преріях Заходу — є ще такі руські мами, що мають по дванадцятро дітей і ті їх діти ще в третьому, тут народженому поколінні по-українському говорять і так само називаються. Ось у такій родині Курилів третє покоління в Канаді зросло з двох осіб на 176. Як би такі всі наші в Канаді були, то за три дальші покоління ми мали б у Канаді 35 мільйонів Українців які говорили б по-українському, як оті Курили говорять. Або взагалі тоді вся Канада мусіла б навчитися по-наському говорити, як у Квебеку по-французькому.

*

Отже в тих давніх добрих часах мій тато, лікар, купив у василянина о. Тисовського в Словіті бричку і пару коней. А що були тоді добрі часи, то і фірмана "купив". Того самого Яця, що возиз о. капеляна зі Львова до Словіти. Яць був старий парубок і одинока

пристрасть, яку мав, це були "його" коні. Мій тато, хоч хлопський син, але вихований в університеті на безбожному позитивізмі (який тепер такий модний у нас тут, по 70-ти роках! — "поступ"...), що його тоді навчав нашу молодь Іван Франко. Ось згадає у своїх спогадах другий із наших позитивістів, проф. Василь Білецький, як то мій тато на прогульці спинив Франка, а той сперся на дерево та й "виложив нашим студентам основи позитивізму". Мудрі були, нема що казати...

Отже мій тато, хоч Русин і хоч хлопська дитина, по віденському університеті не дуже вже на господарстві визнавався, то й час-до-часу сказав щось про коней не таке, як треба було. Але якось Яцєві вже було забагато тих татових примівок, і Яць забув виховання о. капеляна Тисовського та сказав татові просто з мосту: "Ви, пані консиляж, розумієтеся на хуробі, а я на коньох!"... Демократично сказав, але навіть правду. А мав щастя, що тато був хлопська дитина, то хоч ландтвїйтів син, але якось Яцєві стерпів...

*

Щороку в Америці відбуваються збори різних асекураційних установ Русинів, чи пак Українців, а що ті установи видають звичайно свою газету, то й очевидно різні хлопські діти, не раз із докторатами, говорять на тих зборах про таку інсюрєнс-газету так, як мій тато про коней Яцєві. Бо, звичайно, редакторів тих газет трактується так, як отого третього сина баби: "...Але третій був лайдак: Спортів бабі капусняк!"

*

Ось є така інсюрєнсова наша установа, яка теж має свою газету. На чотирьох сторінках, а з них ще одна по-англійському. Отже на одних зборах тоті вчені Яці вирішили: скасувати редактора, бо забагато коштує. Скасували і — "газета сама виходила". Таке вам чудо зроблять Рутєнці в українській Америці! Виходила газета сама, а була така файна, що в краю їмості навіть під курей соромилися б були її підкласти... Але знайшлися якісь Шашкевичі навіть у Пітсбургу і за їх заступництвом прийняли на редактора професора Ве. Проф. Ве. мій великий ворог і присвятив цілих 10 сторін великого формату на те, щоб виказати, що я останній лайдак. Мені воно не пошкодило, і я, мимо ворожнечі, мушу признати, що газета, яку тепер переняв і редагує проф. Ве., стала під його здібною редакторською рукою з ганчірки на правду симпатичним журналом, який навіть т. зв. "високий інтелігент" радо бере до рук. Чому? Бо знайшовся Яць, що розуміється на коньох: проф. Ве., високоосвічений, талановитий і доброякісний редактор.

*

Другу інсюрєнсову газету редагує теж мій ворог, але вже з ідеологічних рацій: він радикал, а я клерикал. Але це старий редактор, високоосвічений і своїх коней веде не для грошей, а ради любови й уподобання. Його тижневик я теж читаю і завжди щось у ньому цікавого найду. Цей редактор при тому письменник і вчений правник та й доктор прав. Отже цьому докторові інсюрєнсові Яці порадили на зборах мудро: "Газета не виплачується, хоч є два

редактори. То треба одного редактора скасувати, а другого перенести до адміністрації!" Редактор С. уміє зрахувати до трьох, то й вираховував на зборах тому Яцеві: два менше два, то є зеро. Виходить, що дипломатична рада Яців докторові була така: нехай газета "сама виходить". Але доктор сказав слухшно Яцям: ви розумієтеся на конях, а я на редакції. І якось залишився на посаді.

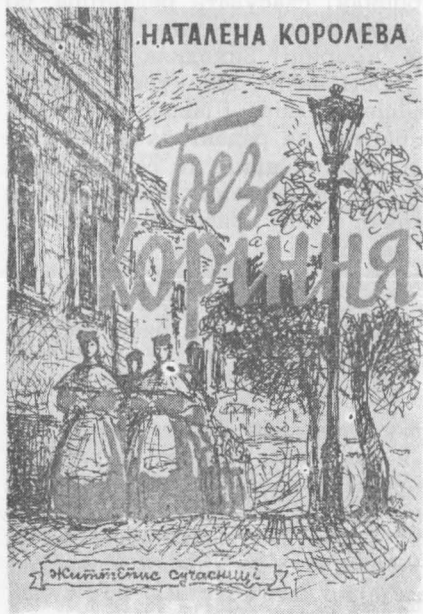
*

Редакторський хліб-фах такий самий, як кожний інший. Але і не такий самий. До нього треба мати особливий талант, як його має нпр. письменник. До нього треба мати дуже багатобічну освіту та постійно дуже багато читати. До нього треба мати довголітню практику; нпр. у Польщі дійсний редактор мусів мати 6 літ практики. До нього треба мати особливе замилювання, а на доброго християнського редактора, то ще треба бути добрим християнином.

Але коли вже десь такий редактор знайдеться, то він має право сказати, всоодно чи простому Яцеві, чи вченому докторові: "Я розуміюся на конях, а ви на хуробі!"

І простий Яць, і вчений доктор — обидва повинні знати, що редактором треба народитися, треба вивчитися і треба спрактикувати. А не стається ним відразу, як не станеться навіть звичайним шофером: бо і тут треба іспит здавати. І не може газета "сама виходити", бо це буде не газета, а ганчірка. Бо як не їде "само" авто, так і не виходить "сама" газета.

А щоб оте все простеньке зрозуміти, не треба бути доктором. Вистачить бути навіть неписьменним Яцем. Тільки треба мати здоровий хлопський розум. І не псувати капустаку, навіть рідній мамі.

ВИБРАНІ ТВОРИ

Наталени Королевої

- Предок** — історична повість \$3.00
Без коріння — спомини авторки з побуту в Київському інституті для дівчат \$3.00
Подорожній — оповідання \$0.50
Що є істина? — історична повість з часів Понтія Пілата \$5.50
 Дальші випуски в приготуванні.
 Хто замовляє всі 4 книжки платить (замість \$12.00) тільки \$11.00.

Замовляти:

A. Moch

6 Churchill Ave.
 Toronto 145, Ont., Canada

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

“ДОБРА КНИЖКА”

видало у Львові до 1939 року 133 книжки.

У КАНАДІ, м. ТОРОНТО, ВИДАНО:

В и п у с к :

- 142) Володимир Молодецький. У БОЮ ПІД БРОДАМИ. 1952. (Вичерпане).
- 143) Олександр Мох. ТЕОФІЛ КОСТРУБА, УЧЕНИЙ ПРАВЕДНИК (життєпис). 1952. Ціна \$0.25.
- 144) Ю. Мозіль. У ТАБОРІ СМЕРТИ. 1952. (Вичерпане).
- 145) КАЛЕНДАРЕЦЬ НА 1953 РІК. (Вичерпане).
- 146) Юрій Мозіль. КРИЗЬ ЗАЛІЗНУ ЗАНАВІСУ. Спомини. 1953. Ціна \$1.00.
- 147) Наталена Королева. ПОДОРОЖНІЙ. Легенди. 1953. Ціна \$0.50.
- 148) Ол. Мох. КНИЖКИ І ЛЮДИ. 1954. Ціна \$1.00.
- 149) Теофіл Коструба. НАРИСИ З ЦЕРКОВНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ X-XIII СТОЛІТТЯ. 1955. Ціна \$2.00.
- 150) СВ. ПИСЬМО СТАРОГО ЗАВІТУ — КНИГА ТОВИТ у перекладі о. д-ра Володимира Дзьоби. 1954. Ціна \$0.25.
- 151) о. Йосиф Схрейверс. ЧУДЕСНЕ ЖИТТЯ СЕСТРИ ВАРВАРИ. 1954. Ціна \$2.00.

- 152) М. Кузьмович-Головінська. ЧІЧКА. Новеля. 1954. Ціна \$2.00.
- 153) Олена Кисілевська. ПО РІДНОМУ КРАЮ. Мандрівні спомини з відвідин України. 1955. Ціна \$2.00.
- 154) о. д-р Ісидор Нагаєвський. РИМ І ВІЗАНТІЯ. Вселен. Церква і патріарх Фотій. 1956. Ціна \$2.50.
- 155) Юрій Мозіль. ЗАПИСКИ ПОЛІТВ'ЯЗНЯ. 1958. Ціна \$1.00.
- 156) В. Лозинський — М. Ценевич. ПРОКЛЯТИЙ КАМІНЬ. Історична повість — 4-те видання. 1958. Ціна \$2.00.
- 157) М. Кузьмович-Головінська. ГОРБАТЕНЬКА. Ілюстроване оповідання для дітей. 1958. Ціна \$0.50.
- 158) Ю. Мозіль. НА ВРОНКАХ. Спомини політв'язня. 1959. Ціна \$1.50.
- 160) Митрополит Василь Липківський. ВІДРОДЖЕННЯ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ 1917-1930. — Ціна \$3.00.
- 161) о. О. Заклинський. ЗАПИСКИ ПАРОХА СТАРИХ БОГОРОДЧАН. Спомини з 1848 р., року революції. 1963. Ціна \$1.00.
- 162) Федір Одрач. ПОКИНУТА ОСЕЛЯ. Оповідання. 1961. Ціна \$2.50.
- 163) Богдан Курилас. ДІЯЛОГИ ВАСИЛІЯНОК. Історична п'єса в 5 діях із часів переслідування св. Церкви Росією в 1838-1843 рр. Ціна \$1.00.
- 164) д-р Юрій Герич. ОГЛЯД БОГОСЛОВСЬКО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА. 1961. Ціна \$0.50.
- 165) омм. КІНЕЦЬ СВІТУ. Чи, коли і як буде, 1963. Ціна \$2.00.
- 166) Д-р Богдан Казимира. ПЕРШИЙ ВАСИЛІЯНИН У КАНАДІ. 1961. Ціна \$0.50.

- 167) Володар Буженко. ІВАН СУЛИМА. Історична повість із козацьких часів. 1961. Ціна \$1.50.
- 168) Теофіл Коструба. ЯК МОСКВА НИЩИЛА УКРАЇНСЬКУ ЦЕРКВУ. 1961. Ціна \$0.50.
- 169) Василь Королів-Старий. ЗГАДКИ ПРО МОЮ СМЕРТЬ. Спомини. 1961. Ціна \$1.50.

- 170) о. д-р Ісидор Нагаєвський. ОБ'ЄДНАННЯ ЦЕРКВИ Й ІДЕЯ ПАТ-РІЯРХАТУ В КИСВІ. Історична студія. Ціна \$1.00.
- 171) Теофіл Коструба. НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. Стор. 304. 1962. Ціна \$3.00.
- 172) Федір Одрач. НА НЕПЕВНОМУ ГРУНТІ. Спомини. 1963. Ціна \$3.00.
- 173) Наталена Королева. ПРЕДОК. З анналів і легенд. Історична по-вість. 1961. Ціна \$3.00.
- 174) Микола Олександрович. МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ. Відродження українського письменства в Галичині. 1961. Ціна \$0.50.
- 175) Іван Добрачинський. ЛИСТИ НИКОДИМА. Повість. 1963. Стор. 564. Ціна \$4.00.
- 176) Марія Кузьмович-Головінська. МАРІЯ. Сценічна картина у 3 відслонах. 1962. Ціна \$0.50.
- 177) о. д-р Юрій Федорів. НА СВЯТИХ МІСЦЯХ. 1962. Ціна \$2.00; у полотні \$3.00.
- 178) В. Полянч. ЗАМОК ЯНГОЛА СМЕРТИ. Сенсаційна повість з ча-сів гетьмана К. Розумовського. 1964. Ціна \$2.00.
- 179) Д. Ярославська. ПОВІНЬ. На крутій дорозі. Роман. Ціна \$4.00.

- 180) Марія Кузьмович-Головінська. ПОПУДНИК. П'єса за народнім повір'ям. 1965. Ціна \$1.00.
- 181) Марія Кузьмович-Головінська. ОСІННЄ ЛИСТЯ. Нариси й оповідання. 1966. Ціна \$4.50.
- 182) о. Петро Хомин. ВІЧНЕ М/СТО РИМ. Враження з відвідин. (67 ілюстрацій). 1964. Стор. 192. Ціна \$2.00.
- 183) Н. Королева. БЕЗ КОРИННЯ. Повість. Стор. 228. Ціна \$3.00.
- 184) Д. Ярославська. ОСТРІВ ДІ-ІІІ. Трилогія "Повінь", друга частина. Ціна \$4.00.

- 185) Осип Дячишин. СЕЛО ЧЕРЧЕ. Монографія, багато ілюстрована.
Ціна \$2.00.
- 186) КАЛЕНДАР ПРОСВІТА НА 1969 РІК. — Ціна \$1.00.
- 187) "ПРАВДА" журнал ч. 1-2. 1969. Ціна \$2.00.
- 188) "ПРАВДА" журнал ч. 3-4. 1969. Ціна \$2.00.
- 189) В. Лозинський-М. Ценевич. ГАЙДАМАЦЬКИЙ СКАРБ. — Історична повість з часів Коліївщини. 1970. — Ціна \$2.00.
- 190) Д-р Б. Гомзин. МАСОНИ — ТАЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ. 1970.
Ціна \$1.00.

Дальші випуски в підготові.

НА СКЛАДІ МАЄМО ЩЕ ІНШІ КНИЖКИ, НПР.:

- а) Д. Ярославська її Ньїо Йорк. Повість. — Ціна \$2.50.
- б) Я. Хомичев. У степах України. Повість. 2 томи. — Ціна \$3.00.
- в) Й. Терський. Що таке Сталінське "тилоополчення"? Спогади політв'язня. 1969. — Ціна \$2.00.
- г) В. Курилас. Нерон. — Ціна \$1.00.
- г) Вселенський Ватиканський II Собор. Діяння й постанови. 5 томів.
Ціна за комплет (з пересилкою) \$15.00.

та багато інших.

Замовляйте на адресу:

ALEXANDER MOSCH ("DOBRA KNYZKA")
6 Churchill Ave. — Toronto 145, Ontario — Canada

**КНИЖКИ, СТАРОКРАЙОВОГО ВИДАННЯ та ПОШТОВІ МАРКИ
("СТЕМПС"), ЗБІРКИ й "КІЛОВАРЕ"**

купус

A. MOSCH

6 Churchill Ave. — Toronto 145, Ontario — Canada

Тел.: 533-5134

ЗМІСТ ПЕРШОГО РІЧНИКА "ПРАВДИ"

Перший річник "Правди" це 3 книжки: Календар Просвіта на 1969 рік та 1-2 і 3-4 чч. "Правди". В змісті, що його тут подаємо, числа, що йдуть по буквах "Пр" означають сторінки з "Календаря Просвіта".

В І Р Ш І

Вільшенко, Ярослав: З Різдвом Христовим	341
Вістовий, Б.: Книга	153
Дараган, Юрій: Київ	Пр 99
Грінченко, Борис: Матері	Пр 86
Клен, Юрій: Володимир	Пр 53
Коротич, Віталій: Рядки	Пр 119
Косовичева, Марія Я.: Прапор України	190
Мельник, Микола Матіїв: Спаси, рятуй нас, Божа Мати!	100
Пластова молитва	96
Подолька, Г.: Колядує земля	185
Хай пахнуть медом свічі	279
Симоненко, Василь: Брама	127
Столярчук, Григорій: Моя співуча українська мова!	Пр 5
Шанковський, Ігор: Конвалії	117
В тебе очі порожні	117
Шевченко, Тарас: До мертвих і живих і ненароджених земляків... послання	Пр 28

ОПОВІДАННЯ — НАРИСИ — ПОВІСТЬ — СПОМИНИ

Бача, Юрій: Сповідь без розгрішення	192
Льоті, Петро: Місіонар із Аннаму	55
Лотоцький, Михайло: Як я бив бомки на війні та як біда була мене	Пр 93, 104, 197
Лозинський В. — М. Ценевич: Гайдамацький скарб — повість 7, 305	

ФЕЙЛЕТОНИ — ДОТЕПИ

Арамис: Мала баба три сини... ..	344
Шило, Сем.: Микиту сфаєрували	Пр 108
Дотепи (карикатури)	Пр 58, 106, 112, 106,
Старі дотепи	Пр 58

СТАТТИ — РОЗВІДКИ

Базилевич, д-р Анатоль М.: Джон Генрі Ньюмен	136
В. В.: Іссау	283

Велика кара на людство. П'яте предсказання Божої Матері в Фатімі?	98
Видавець "Правди": Відповідальність читачів	187
Від крамнички до майна	171
Войнаровський, о. Тит: Ударемнені заходи оснувати Український Парцеляційний Банк	212
В Оттаві заборонили блакитно-жовтий прапор	191
Ганас, о. Роман: Нове чудесне уздоровлення	162
Ганьба нашої "гуманности"	135
Голинський, о. Петро: Ті, що можуть вирятувати світ від загибелі	264
Гомзин, д-р Борис: Про одну "організацію"	229
Гординський, Святослав: Михайло Осінчук і його творчість	114
Гоц, Роберт: Октябрская революція	Пр 70
Гоца, проф, д-р М.: Тенети фрейдизму	219
Данзас, Ю. Н.: Одержима дияволом	251
Данилюк, Михайло: Плянвані пожежі	69
До чого вони прямують?	124
Йосиф, Верховний Архiepіскоп, Кардинал Сліпий:	
До єдності і вірності	73
За Церкву в Українській Державі	272
Історична зустріч між Первоєрархами Української і Католицької Церков	Пр 33
(а к): Тайни Великоднього острову	208
К., о. П.: Христос — Сонце Правди	281
Ключко, Анна Франко — Олександр Мох: Дружня переписка	290
Креховецький, Яків: Коли патріархат?	Пр 39
Криворучка, о. Петро: Кристалчні печери в Кривчу	254
Куновський, Адам: Нагороди Нобеля	90
Варіят у Кракові	113
"Плюю на Папу"	286
Купранець, о. д-р Орест ЧСВВ: Торжества скінчилися, паломники повернулися...	275
Кушнір, д-р Михайло: Усміхнена святість	128
Лемид: Картини з молодости письменниці ("Без коріння", Н. Королевої)	Пр 59
Липа, д-р Юрій: Київ, вічне місто	Пр 45, 46
Лінар: Індустрія неморальности	Пр 125
Смертельна насолода	339
Лужницький, проф. д-р Григор: Український Рим	43
Магеридж, Малком: Інший цар	83
омм: З новин християнської белетристики ("Осічне листя" М. К. Головінської)	Пр 100
Мох, Олександр: Письменники Радянської України	Пр 113
Дорога до пекла	101
Вірші Франка читаючи	293
Л. М.: Ікони Богоматері в Карпатській Україні	Пр 109
Мулла, д-р Ілля: Все, що мав у житті	Пр 43
Назарко, о. д-р Іриней ЧСВВ: "Найстарший монастир у світі"	118
Н. Н.: Основоположник міського театру у Львові	159

Озаркевич, інж. І.: Як ми господарили нафтовими теренами	Пр	65
Ондрушка, Франциск: "Фінал великого життя" (Владимира Павла Гойдича)		76
Павлів, Орест: Малаяр Василь Курилик	Пр	80
Палій, Теодор: Церква і газета нас еднають!	Пр	122
Рибак, д-р М.: Хоробрий купець	Пр	56
О. С.: Фотографія Ісуса Христа		57
Слово (Шевченка) важливе більш ста років	Пр	27
Спинить душогубців!		97
Спинить революцію!		113
Старий філателіст: Філателістичні спомини	Пр	102
На маркові теми		166
Стратен, о. Веренфрід ("Шпекфатер"): Собака в кивоті		126
Х. Ф.: В'язень ч. 16670		266
Федунік, Яр.: Мамо, всі Тобі вклоняються	Пр	107
Хто такий наші салюнові Соціалісти-Ліберали?		163
Читаємо, чи ні?		342
Шін, Еп. Фултон: "Пізнай себе — буде з тебе"	Пр	64
Що вибираєте?		132
Як знайдено тлінні останки св. Петра?		168
Р І З Н Е		
Добра Книжка	Пр 87, 154,	351
До наших читачів: Яку мету має і як хоче її здійснити "Просвіта"?	Пр	4
Яку мету має і як хоче її здійснити "Правда"?	3,	183
Думки й афоризми.	Пр 32, 54, 98, 99, 106,	111
	66, 80, 82, 100, 162, 170, 172, 218,	271
Зміст: Календар Просвіта		128
Правда 1-2		176, 351
Ілюстрації:	Пр 27, 33, 35, 36, 39, 45, 49, 51, 53, 55, 61, 63, 69, 71, 73, 75	
	77, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 90, 91, 95, 98, 99, 101, 103, 109, 112, 122	
	43, 45, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 67, 69, 73, 76, 97, 98, 103, 106	
	113, 114, 115, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 129, 131, 132, 135, 136, 154	
	155, 157, 158, 161, 166, 173, 189, 196, 208, 211, 212, 229, 243, 245, 247	
	249, 254, 255, 257, 259, 265, 268, 273, 276, 285, 293.	
Календарій на 1969 рік	Пр	6
Церковний календар на 1969 рік	Пр	18
Проект світового календаря	Пр	19
Листи до Редакції	5, 179, 188,	290
Міри й ваги	Пр	21
Новинки і под.	125, 165, 170, 171, 172	
	Пр 92,	111
Оголошення: 1, 2, 6, 34, 72, 89, 103, 112, 129, 131, 156, 161, 167, 177, 178		
	Пр: 1, 2, 31, 32, 38, 44, 52, 63, 89, 108, 121, 122, 123, 124	
	Обкладинка	Пр 2, 3, 4
Список слов'янських імен	Пр	20

Торонто; Степан Кальмук, Торонто.

По \$1.50: о. Іван Бавден, Н. Мельборн; Наталія Стефанів, Джерзи Сіті.

По \$1.00: о. Лев Ліщинський, Амстердам; Дмитро Бурлак, Торонто; Степан Герула, Ірвінгтон; Ірина Івашко, Ошава; О. Бережницький, Бафело; Вячеслав Басараб, Торонто; В. Мазар, Торонто; В. Помірко, Торонто; Олена Гамота, Інвер Гров Гейтс; д-р Й. Н. Гелета, Коледж Парк; І. Галюк, Торонто; Мих. Колодій, Торонто; о. Ів. Мак, Гадсон; о. Ів. Шевців, Лидкомб; о. Ів. Жук, Бафело; М. Яблінчук, Вворрен; Антонія Іваночко, Іслінгтон; К. Бровдвей, Едмонтон; Ольга Бунецька, Торонто; Юлія Копитко, Філядельфія; Мих. Леонтович, Транскона; Волод. Макар, Торонто; І. Падик, Торонто; М. Пелех, Торонто; Анна Антоняк, Нью Йорк; д-р М. Борисюк, Стемфорд; Мирон Бачинський, Монреаль; Марія Черній, Саскатун; Степан Думин, Торонто; Микола Корчинський, Торонто; Роман Лобай, Торонто; Анна Гнатів, Форт Вілям; Я. Гошоватюк, Дависью; Марія Граб, Квейкертавн; Роман Демків, Ольга Басараб, о. д-р Р. Даниляк — усі з Торонта; о. Ів. Черкавський, Дервент; д-р Вас. Федорців, Форест Гил; д-р Мих. Гнатчук, Лембегтсвіл; Іван Рак, Нью Йорк; Мих. Дуда, Ст. Томас; М. Гарауз, Торонто; Ольга Шкляр,

Торонто; Семен Олійник, Ст. Томас; М. Волошин, Торонто; Р. Зелений, Віндзор; д-р Петро Федорів, Філядельфія; д-р К. Олексюк, Чікаго; П. Скурделяс, Вестон; Софія Слабий, Едмонтон; П. Стельмах, Порт Кредит; Степан Завербний, Торонто; Микола Денека, Торонто; Олекс Дзем'юк, Чікаго; Антін Лясковський, Торонто; М. Левицький, Вінніпег; Андрій Уличний, Монреаль; Володимир Воронюк, Торонто; Іван Волошин, Вадена.

По \$3.00: о. Вас. Танчак, Нью Бравнсвик.

По \$5.00: о. Гр. Бойко, Гемилтон; о. Дм. Стефанюк, Мавнтен Ровд.

По \$4.00: о. Волод. Кармазин, Бетлегем; Дмитро Лазор, Торонто; д-р Осип Любчак, Ввігокен.

По \$13.00: Христя Чумак, Грейнджер, Оттава.

По \$15.00: о. Йосиф Корба ЧНІ, Філядельфія.

По \$2.50: о. Іван Прокопович,

По \$2.00: Д-р Юрій Фединський, Блумінгтон; І. Лещишин, Торонто; В. А. Луців Торонто; Володимир Шевчук, Торонто.

\$400.00: Н. Н., Торонто.

НА ГОЛОДУЮЧИХ У БІЯФРІ:

\$1.00: Роман Циган, Філядельфія.

\$3.00: п-і Параскевія Левицька, Монреаль; Зиновія Филипович, Філядельфія \$5.00.

Цей журнал у друкарні оо. Василян, під проводом о. Петра Грабця, складав п. Мирослав Сало, ломку робив п. Ярослав Стойкевич, а друкував п. Ліно Занінні. Друковано 2.200 примірників.